

LOGO

DER SAMMLUNG WISSENSCHAFTLICHER ARBEITEN

DIE KUNST DES WISSENSCHAFTLICHE DENKEN

ZU DEN MATERIALIEN DER INTERNATIONALEN WISSENSCHAFTLICH-PRAKTISCHEN KONFERENZ

GRUNDLAGEN DER MODERNEN WISSENSCHAFTLICHEN FORSCHUNG

10. SEPTEMBER 2021 • ZÜRICH, SCHWEIZ

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.v1
ISBN 978-2-8315-3453-4 (PDF)

ISBN 978-617-7991-73-0

ΛΟΓΟΣ

DER SAMMLUNG WISSENSCHAFTLICHER ARBEITEN

ZU DEN MATERIALIEN DER I INTERNATIONALEN
WISSENSCHAFTLICH-PRAKTISCHEN KONFERENZ

**«GRUNDLAGEN DER MODERNEN
WISSENSCHAFTLICHEN FORSCHUNG»**

10. SEPTEMBER 2021 • ZÜRICH, SCHWEIZ

Vorsitzender des Organisationskomitees: Holdenblat M.

Verantwortlich für Layout: Bilous T.

Verantwortlich für Design: Bondarenko I.

Die Konferenz ist im Katalog internationaler wissenschaftlicher Konferenzen enthalten. genehmigt von ResearchBib und UKRISTEI (Zertifikat № 607 vom 03.08.2021); ist von der Euro Science Certification Group zertifiziert (Zertifikat № 22309 vom 11.08.2021).

Konferenz Tagungsband sind gemäß der Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0) öffentlich verfügbar.

Bibliografische Beschreibungen der Konferenz Tagungsband sind von CrossRef, ORCID, Google Scholar, ResearchGate, OpenAIRE und OUCI werden indiziert.

G 90

Grundlagen der modernen wissenschaftlichen Forschung der
Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» zu den
Materialien der I internationalen wissenschaftlich-praktischen
Konferenz, Zürich, 10. September, 2021. Zürich-Vinnytsia:
BOLESWA Publishers & Europäische Wissenschaftsplattform, 2021.

ISBN 978-617-7991-56-3

ISBN 978-2-8315-3453-4 (PDF)

DOI 10.36074/logos-10.09.2021

«Europäische Wissenschaftsplattform», Ukraine

«BOLESWA Publishers», Schweiz

Es werden Thesen von Berichten und Artikeln von Teilnehmern der internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz «Grundlagen der modernen wissenschaftlichen Forschung», am 10. September, 2021 in Zürich vorgestellt.

UDC 001 (08)

ISBN 978-617-7991-56-3
ISBN 978-2-8315-3453-4 (PDF)

© Team der Konferenzautoren, 2021
© Europäische Wissenschaftsplattform, 2021
© BOLESWA Publishers, 2021
© IVFWKI, 2021

INHALT

ABSCHNITT I.

WIRTSCHAFTSTHEORIE, MAKRO- UND REGIONALWIRTSCHAFT

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ І СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РИНОК ПРАЦІ ТА ПІДГОТОВКУ КАДРІВ Лавриненко Л.М.	13
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ КОНДИТЕРСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ Сорокіна А.М.	15
ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ ОЦІНОЧНИХ ПОСЛУГ У НАСІННИЦТВІ І РОЗСАДНИЦТВІ Володін С.А.	17

ABSCHNITT II.

UNTERNEHMERTUM, HANDEL UND DIENSTLEISTUNGEN

ENERGIEEFFIZIENZ DER ZAHLUNGSOPERATIONEN Osadcha T., Melnychenko O.	21
МОДЕЛЮВАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МІЖ СТІЙКІСТЮ, ЧУТЛИВІСТЮ ТА АДАПТОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ДО ЗРОСТАННЯ ЦІН НА ЕНЕРГОНОСІЇ Ємельянов О.Ю.	26

ABSCHNITT III.

FINANZEN UND BANKWESEN; BESTEUERUNG, BUCHHALTUNG UND WIRTSCHAFTSPRÜFUNG

LOAN LIABILITIES AND DEBT BURDEN OF THE POPULATION IN GEORGIA Research group: Vanishvili M., Lemonjava L., Katsadze I., Vanishvili N.	29
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА Лобас В.А., Микуляк О.В.	36
РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПОХІДНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ: ПОРІВНЯЛЬНІ АСПЕКТИ Новак О.С.	44
СУТНІСТЬ ТА СКЛАДНИКИ ПОТЕНЦІАЛУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ Юрків Р.Р.	47

ABSCHNITT IV. MANAGEMENT, ÖFFENTLICHE VERWALTUNG UND ADMINISTRATION

TRAKTOWANIE TYPOLOGII KULTURY ORGANIZACYJNEJ ZA POMOCĄ MODELU E. SCHEIN`A Zhabniak I.	50
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕЗЕРВУ УКРАЇНИ Стрнад Л.Ф.	52
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У СФЕРІ КУЛЬТУРИ : СУЧАСНІ ВИКЛИКИ Патинська-Попета М.М.	55

ABSCHNITT V. SOZIALE ARBEIT UND SOZIALSCHUTZ

WOMEN'S ACTIVITY IN BUSINESS IS ONE OF THE MAIN FACTORS OF THE COUNTRY'S ECONOMIC STABILITY Akhmedova D.	58
---	-----------

ABSCHNITT VI. INTERNATIONALE BEZIEHUNGEN

THE STUMBLING BLOCKS DOWN A RENEWABLES-BASED EUROPE Morhunova E.	61
ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ЮГОСЛАВСЬКОГО КОНФЛІКТУ (1992-1993 РР.) Самойленко Ю.С., Маклюк О.М.	63
ДИПЛОМАТІЯ І ВСЕСВІТНЯ СПАДЩИНА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВНЕСОК ЮНЕСКО У МІЖНАРОДНИЙ ДІАЛОГ Баланюк Ю.С.	65
ОСОБЛИВІСТЬ НЕЙТРАЛІТЕТУ ШВЕЙЦАРІЇ В КОНТЕКСТІ ВІДНОСИН З НАТО Єржакова В.В.	70
ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ У СФЕРІ ДИПЛОМАТІЇ: ДОСВІД ДАНІЇ Казакова О.М., Шумська Т.А.	72

ABSCHNITT VII. RECHT UND VÖLKERRECHT

KOORDINIERUNG DER DATENSCHUTZBEHÖRDEN IN DER SCHWEIZ
 Maxurov A.A.76

THEORETICAL ASPECT OF AN EFFECTIVE NATIONAL ANTI-CORRUPTION
 POLICY FORMATION: SOME WAYS OF PREVENTING AND OVERCOMING
 CORRUPTION IN UKRAINE
 Melnyk O.78

ЕЛЕКТРОННА ДЕРЖАВА: ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
 Сунєгін С.О.81

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ТА СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА КОМУНІКАЦІЯ:
 ДОТИЧНІСТЬ ТА ВЗАЄМОДІЯ
 Оніщенко Н.М.84

ПРОБЛЕМАТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗБОРІВ НА УКРАЇНІ, НА ПРИКЛАДІ
 ЗБОРУ ЗА МІСЦЯ ДЛЯ ПАРКУВАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ
 Корнєєв П.86

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ІДЕЯ ПРАВА: МОРАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ
 Звонков Є.Є.89

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ
 БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ
 Науково-дослідна група:
 Кавин Я.М., Кавин С.Я., Кавин О.М., Кавин Б.Я.92

ABSCHNITT VIII. INSTITUT FÜR STRAFVERFOLGUNG, JUSTIZ UND NOTAR

МОЖЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНИХ СУДОВИХ ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ
 Лисенко Н.В., Мартосенко М.Г.95

ABSCHNITT IX. BIOLOGIE UND BIOTECHNOLOGIE

СКРИНІНГ ШАПИНКОВИХ ГРИБІВ ЯК ПОТЕНЦІЙНИХ ПРОДУЦЕНТІВ
 ПОЗАКЛІТИННОЇ ЛАККАЗИ
 Науково-дослідна група:
 Пшонюк Б.В., Демків О.М., Гайда Г.З., Аль-Маалі Г.А., Бісько Н.А.99

ABSCHNITT X. AGRAR- UND LEBENSMITTELWISSENSCHAFTEN

THE ROLE OF ECOLOGICAL AND LANDSCAPE APPROACH IN LAND
 MANAGEMENT IN THE ORGANIZATION OF RATIONAL USE OF LAND RESOURCES
 Tykhenko R.103

БАЗА ДАНИХ ІННОВАЦІЙНИХ РОЗРОБОК ІЗ ЗАХИСТУ РОСЛИН В УКРАЇНІ Круть М.В.	106
--	-----

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МІНЕРАЛЬНОЇ ВАТИ ДЛЯ МУЛЬЧУВАННЯ КАРТОПЛІ Мельник О.В., Пастухов В.І., Семенченко О.Л.	111
---	-----

ABSCHNITT XI.

LEBENSMITTELPRODUKTION UND -TECHNOLOGIE

ОБГРУНТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПЕЧИВА БЕЗГЛЮТЕНОВОГО НА ОСНОВІ СУМІШІ БОРОШНА ЯДРА СОНЯШНИКУ ТА КУКУРУДЗИ Науково-дослідна група: Черемська Т.В., Колеснікова М.Б., Юрченко С.Л., Андрєєва С.С., Омельченко С.Б.	113
---	-----

ABSCHNITT XII.

BERGBAU-, ÖL- UND GASINDUSTRIE

ANALYSIS OF THE MODERN DEVELOPMENT OF MINING AND PROCESSING COMPLEXES IN UZBEKISTAN Nasirov U.F., Umirzoqov A.A., Fathiddinov A. O'tkir o'g'li	120
--	-----

ABSCHNITT XIII.

ALLGEMEINE MECHANIK UND MASCHINENBAU

RESEARCH OF THE DROPLET TRANSFER PROCESS DURING SURFACING BY AUSTENITIC STRIP ELECTRODES WITH MECHANICAL CONTROL IMPACTS Lavrova E., Ivanov V., Morgay F.	123
---	-----

ABSCHNITT XIV.

ENERGIE- UND ELEKTROTECHNIK

APPROCHES CONCEPTUELLES D'OBTENTION DES COMPÉTENCES PRATIQUES EN CONCEPTION DES SYSTÈMES D'APPROVISIONNEMENT EN ÉLECTRICITÉ Okhrimenko V., Perhun O.	125
--	-----

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕХАНІЧНИХ НАКОПИЧУВАЧІВ ЕНЕРГІЇ З МЕТОЮ ВИКОРИСТАННЯ У ЕНЕРГЕТИЦІ Савченко Н.П.	128
---	-----

ABSCHNITT XV.

SYSTEM ZUR ANALYSE, MODELLIERUNG UND OPTIMIERUNG

СИСТЕМА УМОВ ТА ОБМЕЖЕНЬ МОДЕЛІ МІЖПРОДУКТОВОГО
БАЛАНСУ ПРИ ПРОГНОЗУВАННІ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ
ПРОПОЗИЦІЇ

Білан Т.Р., Каплін М.І.130

ABSCHNITT XVI.

ELEKTRONIK UND TELEKOMMUNIKATION

ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ МОДЕЛЕЙ МОБІЛЬНОСТІ МЕРЕЖ ВІЙСЬКОВОГО
РАДІОЗВ'ЯЗКУ З МОЖЛИВІСТЮ ДО САМООРГАНІЗАЦІЇ

Науково-дослідна група:

**Одарущенко О.Б., Троцько О.О., Кравченко С.І., Протас Н.М.,
Дегтярьова Л.М., Симоненко О.А.135**

ABSCHNITT XVII.

VERKEHR UND VERKEHRSTECHNOLOGIEN

УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ
ТРАНСПОРТІ

Бердниченко Ю.А., Стрелко О.Г., Слободянюк Г.В.141

ABSCHNITT XVIII.

PHYSIKALISCH UND MATHEMATISCH

AUTONOMOUS OPTICAL ELECTRONIC COMPLEX OF SPACE APPARATUS
SEPARATION PARAMETERS MEASUREMENT FROM THE SPACE STAGE
PLATFORM

Santoniy V., Budianska L., Lepikh Y.143

ABSCHNITT XIX.

SOZIOLOGIE UND STATISTIK

THE CONCEPT OF PROFESSIONAL MOBILITY: SOCIOLOGICAL
CHARACTERISTICS AND THEORETICAL FOUNDATIONS

Muminov Z.O.145

КУЛЬТУРНО-ЦИВИЛИЗАЦИОННЫЙ МИР КАК ГАРМОНИЧНАЯ
БИОСОЦИАЛЬНАЯ ЦЕЛОСТНОСТЬ

Шедяков В.Е.150

ABSCHNITT XX. PHILOLOGIE UND JOURNALISMUS

BUSINESS CORRESPONDENCE IN MODERN ENGLISH

Gurbanova Saida Sadi152

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПЕРЕВОДА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ
НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА НА РУССКИЙ И УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫКИ

Аллаярова Р.Р., Абдуллаева Г.Э., Махлиёхон Юсупбой кизи Сапаева ..156

СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ СЕМІОТИЧНОГО КОНЦЕПТУ «ЧАСУ» В АСПЕКТІ
МІЖСЛОВ'ЯНСЬКОГО ЗІСТАВЛЕННЯ АНТРОПОНІМНИХ
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Заваринська І.Ф., Нестайко І.М., Буда В.А.160

ABSCHNITT XXI. PHILOSOPHIE UND POLITIKWISSENSCHAFT

FORECASTING METHODS OF THE POLITICAL AND LEGAL DEVELOPMENT
OF THE STATE

Movchan U.162

ABSCHNITT XXII. PÄDAGOGIK UND BILDUNG

CREATION OF PATRIOTIC-VALUE BASIS FOR CURSES OF MILITARY
INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION DURING THE TEACHING OF
HISTORICAL DISCIPLINES

Vanovska I., Skriabin O.164

FOREIGN STUDENTS' EDUCATION PECULIARITIES DEPENDENTLY ON
REFLEXIVITY/IMPULSIVITY IN THEM

Tkachenko E.V.167

METHODE DER INTUITIVEN REPRODUKTION IM
FREMDSPRACHENUNTERRICHT

Vorobel M., Khalo Z.170

(PISA, PIRLS, TIMSS, TALIS) TA'LIMDA XALQARO BAHOLASH
DASTURLARINING TA'LIM SIFATINI YANADA OSHIRISHDA BO'LAJAK
TABIY FAN O'QITUVCHILARINING MEDIAKOMPETENTLIGINI
RIVOJLANTIRISHNING MOHIYATI VA MAZMUNI

Djurayeva B.A.173

REPertoire OF SPEECH ACTS OF TEACHER'S COMMUNICATIVE
STRATEGIES IN ENGLISH PEDAGOGICAL DISCOURSE (BASED ON GENRE
"LESSON")

Dudina O.V.177

USING INTERACTIVE TEACHING METHODS AT ENGLISH AND GERMAN LANGUAGE LESSONS IN PRIMARY SCHOOL Khalo Z.	179
ВПЛИВ І ЗНАЧЕННЯ МУЗИКИ, ЯК ВИД МИСТЕЦТВА, НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ Горшкальова Т.М.	181
ЗАСТОСУВАННЯ GOOGLE FORMS ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ-ФАРМАЦЕВТІВ З БІОЛОГІЧНОЇ ХІМІЇ Ніженковська І.В., Кузнецова О.В., Нароха В.П.	184
ИЖТИМОЙ МОСЛАШУВ ИЖТИМОЙ - ПЕДАГОГИК МУАММО СИФАТИДА Ғозиева М.Т.	187
КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У КОНТЕКСТІ ДУАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ТЕХНОЛОГІЇ ХАРЧУВАННЯ Кравченко О.Л.	191
ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В ЕКОНОМІЧНИХ ВНЗ УРСР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ Федун Д.С.	195
ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ОНЛАЙН ОСВІТИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ КОЛЕДЖУ Матвієнко Н.П.	199
РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕКСТОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ РОБОТИ НАД РОЗВИТКОМ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ Дегтярьова Т.О., Шевцова А.В.	201
РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ Волотовська Т.П.	205
РОЛЬ АНАМНЕСТИЧЕСКОГО ОПРОСА В ПОСТАНОВКЕ КЛИНИЧЕСКОГО ДИАГНОЗА Научно-исследовательская группа: Конюшевская А.А., Пархоменко Т.А., Балычевцева И.В., Яковенко Д.В., Тимошина О.В.	208
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ Бурак В.Г.	211
 ABSCHNITT XXIII. PSYCHOLOGIE UND PSYCHIATRIE	
ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСУ ТА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ Матейко Н.М.	214

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ЛЮДИНИ В СИТУАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ВИКЛЮЧЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ВТРАТИ РОБОТИ)	
Левченко В.В., Нежинська О.О.	217

ПСИХОЛОГІЧНА АФІЛІАЦІЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ПРОДУКТИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	
Предко В.В.	221

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ	
Суходоля Ю.О.	223

СУТНІСТЬ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ СИСТЕМИ ОСВІТИ	
Лунченко Н.В.	226

ABSCHNITT XXIV.

MEDIZINISCHE WISSENSCHAFTEN UND GESUNDHEITSWESEN

ASTROGLIAL REACTIVITY IN THE EXPERIMENTAL SEPSIS-ASSOCIATED ENCEPHALOPATHY	
Shuliatnikova T.V.	228

CHANGES OF GUT MICROBIOTA UNDER THE INFLUENCE OF METFORMIN, PIOGLITAZONE, AND LEVOTHYROXINE IN OVERWEIGHT PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS AND HYPOTHYROIDISM CAUSED BY HASHIMOTO'S THYROIDITIS	
Moskva K.A., Kikhtyak O.P., Lapovets L.J.	230

LIPID-LOWERING THERAPY FOR CARDIOVASCULAR DISEASE: PRESENT PERSPECTIVES AND FUTURE HORIZONS	
Korzh O.M.	232

PHENOTYPIC SIGNS OF UNDIFFERENTIATED DYSPLASIA OF THE CONNECTIVE TISSUE IN PATIENTS WITH INTESTINAL FISTULA	
Voitiv Ya.Yu., Zhytnyk D.Yu.	238

АНАЛІЗ ЧАСТОТИ ФОРМУВАННЯ НАБУТОЇ РЕЗИСТЕНТНОСТІ ВІЛ У ВІЛ-ПОЗИТИВНИХ ДІТЕЙ НА ТЛІ ПРИЙОМУ АНТИРЕТРОВІРУСНИХ ПРЕПАРАТІВ	
Люльчук М.Г., Щербінська А.М., Кіричова В.В.	241

КОМПЛЕМЕНТАРНЫЕ МЕТОДЫ КОРРЕКЦИИ ПСИХОСОМАТИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ БОЛЬНЫХ С ПОСТКОВИДНЫМ СИНДРОМОМ	
Научно-исследовательская группа: Чухраев Н.В., Князева И.А., Униченко А.В., Бушуев Г.В.	243

ABSCHNITT XXV.

PHYSIKALISCHE KULTUR, SPORT UND PHYSIOTHERAPIE

АНАЛІЗ РІВНЯ РОЗВИТКУ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТУРИСТІВ

Ладика П.І., Васірук М.С.249

ABSCHNITT XXVI.

GESCHICHTE, ARCHÄOLOGIE UND KULTUROLOGIE

ВИСТАВКОВА РОБОТА У МУЗЕЇ «ПОШТОВА СТАНЦІЯ»
НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА
«ПЕРЕЯСЛАВ» (2015–2021 рр.)

Грудевич Т.В.253

ВИШИТІ ХУСТКИ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ 30-60-Х РР. XX СТ. У ЗІБРАННІ
НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА
«ПЕРЕЯСЛАВ»

Бондаренко М.І.255

ВІДОБРАЖЕННЯ МІСТА МИКОЛАЄВА ТА МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В
СУЧАСНІЙ ГРОМАДСЬКІЙ НАГОРОДНІЙ ФАЛЕРИСТИЦІ

Кривцов А.О.257

ДВОРЯНСЬКА РОДИНА АГРОНОМІВ-РЕФОРМАТОРІВ XIX СТ.
ФІЛІПЧЕНКІВ

Коломієць Н.Д.262

ЗАТОПЛЕНІ СЕЛА ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ У КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ
ЗБЕРЕЖЕННЯ РІДНОГО КРАЮ

Шкіра М.В.265

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Ахновський Д.В., Ахновська І.О.267

КОЛЕКЦІЯ НАРУЧНИХ ГОДИННИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-
ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»: ІСТОРІЯ
ФОРМУВАННЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Жам О.М., Грудевич Т.В.269

МАЛА БАТЬКІВЩИНА В ПАМ'ЯТІ ПОЛІЩУКІВ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ: 35 РОКІВ
ПІСЛЯ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Юхименко Н.О.273

ТЕХНИКА КАК ОБЩЕСТВЕННАЯ СИСТЕМА

Гриффен Л.А.275

ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ ПОЧ. XX СТ. – ТАЧАНКИ В ЕКСПОЗИЦІЇ МУЗЕЮ
НАРОДНОГО СУХОПУТНОГО ТРАНСПОРТУ СЕРЕДНЬОЇ
НАДДНІПРЯНЩИНИ

Шкіра Л.М.278

ХЛІБОРОБСЬКА ТЕМАТИКА В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ ПІСНІ Шакула В.М.	280
--	-----

ШЛЮБНІ ІКОНИ КІН. XVIII – 2-ї ПОЛ. XX СТ. ІЗ ФОНДОВОГО ЗІБРАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ» Авраменко С.М.	283
--	-----

ABSCHNITT XXVII. ARCHITEKTUR UND BAU

РЕВІТАЛІЗАЦІЯ – ДРУГЕ ЖИТТЯ СТАРИХ БУДІВЕЛЬ Гоголюк Є.Ю., Саньков П.М.	285
--	-----

ABSCHNITT XXVIII. KULTUR UND KUNST

SYMBOLS OF UKRAINIAN IDENTITY IN THE WORKS OF IVAN MARCHUK Baltaziuk I.	288
---	-----

БЛОГИ ЯК РІЗНОВИД ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ: КЛАСИФІКАЦІЙНІ ПІДХОДИ Бугайов М.В.	291
--	-----

ЄВРЕЙСЬКІ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ТОВАРИСТВА ГАЛИЧИНИ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XX СТОЛІТТЯ Романюк Л.Б.	295
--	-----

ІНТЕГРАЦІЯ ЗАПАХІВ У ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ДИНАМІЧНИХ ВІЗУАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ Скляренко Н.В., Колосніченко М.В.	297
--	-----

ОСОБЛИВОСТІ СЦЕНІЧНОГО ЦИРКОВОГО КОСТЮМУ В ЖАНРІ ЖОНГЛЮВАННЯ Ільницька О.А.	299
--	-----

ЦИФРОВІЗАЦІЯ В ТЕАТРАЛЬНІЙ КУЛЬТУРІ Матвєєва К.В., Гуменюк Т.К.	301
---	-----

ABSCHNITT XXIX. GEOGRAPHIE UND GEOLOGIE

ЧОРНОЗЕМИ ОПІДЗОЛЕНІ СОКАЛЬСЬКОГО ПАСМА: СУЧАСНИЙ АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН, ТА ЇХНЯ ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ Гаськевич В.Г., Шарпіло Р.В., Галайко Х.Б.	304
--	-----

ABSCHNITT I. WIRTSCHAFTSTHEORIE, MAKRO- UND REGIONALWIRTSCHAFT

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.01

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ І СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РИНОК ПРАЦІ ТА ПІДГОТОВКУ КАДРІВ

ORCID ID: 0000-0002-7104-6079

Лавриненко Лариса Миколаївна

канд. екон. наук, старший науковий співробітник
Інститут економіки та прогнозування НАН України

УКРАЇНА

Сучасний світ постійно змінюється: з'являються нові технології, відбувається стрімка цифровізація, змінюються вимоги до співробітників і компетенції – на передній план виходить «цифрова спритність» і підбір кадрів для взаємодії «людина–машина». Розпочатий до пандемії і значно прискорений нею процес цифровізації безперечно змінює навколишній світ. Сьогодні цифровізація та освіта – це дві великі системи, які активно впливають на життя сучасного суспільства [1]. Новітні технології дозволяють змінювати і формат, і зміст навчання персоналу, однак стратегія підготовки кадрів для цифрової економіки вимагає глибокого і ретельного аналізу перспектив подальшого розвитку науки і техніки. На даний момент однією із головних перешкод на шляху до ефективної підготовки персоналу – є нестача фахівців, здатних навчати актуальним компетенціям у цифровій парадигмі. Експерти відзначають високий рівень інертності освітньої системи на тлі високої рухливості технологій. Технічний прогрес завжди був ключовим фактором змін. За останні два десятиліття світ став свідком безпрецедентного зростання технологічних інновацій – від обчислювальної техніки і штучного інтелекту до біотехнологій і нанотехнологій. На сьогоднішній день у світі країни із високим рівнем цифровізації (США і Китай: на п'ять жителів доводиться чотири користувача мережі Інтернет) набагато випередили країни із менш розвиненим рівнем (кожна п'ята людина є користувачем мережі Інтернет) [2].

Глобальна апробація цифрових розробок сильно впливає на потребу роботодавців у співробітниках та вимоги до рівня компетенції персоналу. Інтенсивний розвиток технологій скорочує життєвий цикл професій. Знижується актуальність тих із них, які припускають формалізоване виконання регулярних, простих завдань. Замість цього з'являються нові спеціальності. Ми бачимо, як еволюціонують компетентнісні парадигми ряду професій (наприклад, маркетингологів, аналітиків і т.п.) через те, що перетворюється їх професійний інструментарій. Зростає рівень вимог до універсальних компетенцій – так званих *soft skills* (оперування емоційним і соціальним інтелектом, т.п. здібностями, властивими індивіду). Посилюються вимоги до адаптивності і гнучкості співробітників [3]. Збільшується попит на фахівців, які володіють компетенціями «цифрової спритності» (бажаючи і вміючи застосовувати новітні

технології для підвищення професіоналізму і поліпшення професійної діяльності в цілому).

Сьогодні, як ніколи раніше, важливим є питання конкурентоспроможності вищої освіти в Україні – відповідь на нього визначає не тільки сьогодення, а й майбутнє нашої країни. Сучасні освітні стратегії повинні враховувати та впроваджувати нові технології, через які зростає попит на співробітників, готових продуктивно працювати у технологічних напрямках. Навички взаємодії із масштабними базами неструктурованих та структурованих даних значно підвищують якість і продуктивність праці, сприяючи соціально-економічному розвитку країни [4]. Робота із великими масивами даних, створення штучних нейронних мереж, автоматичне розпізнавання осіб, мови, машинний мовний синтез, машинне навчання, нейросімуляція, проектування нейроінтерфейсів – саме ці сфери мають гостру потребу у кваліфікованих фахівцях.

У професійній сфері застосовуються технології, що поєднують інтелектуальні парадигми підтримки рішень і рекомендаційні системи, так що процес прийняття рішень автоматизується. Вже сьогодні технології із використанням штучного інтелекту впливають не стільки на кількість робочих місць, скільки на утримання професійної діяльності. Ми можемо своїми очима спостерігати, як у повсякденному житті з'являються проривні технології, про які ще вчора ніхто не замислювався. Їх розвитком будуть займатися фахівці, здатні управляти розумним виробництвом, – ті, хто вміє створювати та використовувати нові матеріали і конструкції, проектувати у цифровому просторі, брати участь в інформаційному і математичному моделюванні, розширеному управлінні життєвим циклом продукції. Підготовка персоналу для виробництв нового типу, із застосуванням інноваційних технологій маніпулювання, цифрових платформних рішень для проектування, інжинірингу, моніторингу та логістики, очевидно вимагає нових освітніх стратегій [5]. До ризиків кадрового забезпечення цифрової економіки багато дослідників відносять технології робототехніки. Підбір фахівців для взаємодій «людина–машина» є загальносвітовою проблемою.

Необхідний моніторинг кадрового забезпечення ринку праці в умовах глобальної цифровізації, який дозволить визначити пріоритетні HR-стратегії для цифрової економіки. Спостереження за ринком праці дозволить визначити основні чинники, що впливають на рівень кадрового забезпечення цифрової економіки, дасть можливість своєчасно виявити можливі ризики та загрози.

Список використаних джерел:

- [1] Лавриненко, Л. (2021). ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РИНОК ПРАЦІ І ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ. Збірник наукових праць ЛОГОС. <https://doi.org/10.36074/logos-19.03.2021.v1.063>
- [2] Лавриненко, Л., & Рудюк, Л. (2021). ОСВІТНІЙ КОМПЛЕКС ТА РИНОК ПРАЦІ: ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ. ГРААЛЬ НАУКИ, (2-3). <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.02.04.2021.002>
- [3] Лавриненко, Л. (2020). ВЗАЄМОДІЯ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ТА РИНКУ ПРАЦІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ. Збірник наукових праць ЛОГОС, 45-48. <https://doi.org/10.36074/24.04.2020.v1.14>
- [4] Лавриненко, Л. (2021). ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ. Збірник наукових праць ЛОГОС. <https://doi.org/10.36074/logos-05.02.2021.v1.11>
- [5] Лавриненко, Л. (2020). РИНОК ПРАЦІ НА КАРАНТИНІ ТА ПРОФЕСІЇ, ЯКІ БУДУТЬ ЗАТРЕБУВАНІ ПІСЛЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19. ЛОГОС. ОНЛАЙН. <https://doi.org/10.36074/2663-4139.09.03>

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.02

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ КОНДИТЕРСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Сорокіна Альона Миколаївна

аспірантка факультету бізнесу і права
кафедри економіки, менеджменту та адміністрування
Херсонський державний університет

УКРАЇНА

Питання підвищення ефективності функціонування підприємств кондитерського виробництва завжди займало важливе місце серед актуальних проблем економіки. На сучасному етапі розвитку суспільства забезпечення стабільності по випуску конкурентоспроможної продукції є одним з найважливіших чинників підвищення економічної ефективності функціонування підприємств кондитерської галузі України.

На основі аналізу стану кондитерської галузі України та визначення конкурентних переваг підприємств, є можливість підвищити конкурентоспроможність підприємства через покращення якості продукції, що є одним з показників конкурентоспроможності.

Грунтовний аналіз факторів, що впливають на формування конкурентного середовища в галузі є початковим етапом на шляху до ефективного управління конкурентоспроможністю підприємств. Виробництво кондитерської галузі в Україні зародилося понад 100 років тому, але зростання обсягів виробництва кондитерської продукції спостерігалось в 2000-2015 роках, що було пов'язано зі збільшенням експорту виробів в Російську Федерацію.

Для підприємств кондитерської галузі України характерним є розширений асортимент продукції. Сучасний теоретичний підхід до підвищення конкурентоспроможності підприємств визначає можливість більш ефективного функціонування вузькоспеціалізованих підприємств, за рахунок того, що вони відмовляються від виробництва широкого асортименту низькорентабельних товарів. Проте, в останні два роки найбільший акцент підприємства роблять на виробництво продукції преміум-класу.

Аналіз конкурентних переваг підприємств кондитерської галузі дозволив встановити основні напрямки вузької спеціалізації фабрик. Так, Корпорація „Roshen” обрала таку спеціалізацію: Кременчуцька фабрика – виробництво карамелі, Маріупольська фабрика - вироби з бісквіту, Вінницька фабрика – шоколадні цукерки. ВО „Конті” визначило спеціалізацію Константинівської фабрики на виробництво печива, Горлівської та Донецької фабрик – печива та цукерок.

Тому, можна сказати, що подальше зростання ринку кондитерської галузі України можливе за рахунок розширення шоколадного сегменту та продукції преміум-класу.

Проаналізувавши розвиток кондитерської промисловості за останні десятиріччя, можна виділити наступні фактори, що суттєво впливають на формування конкурентного середовища в кондитерській галузі України:

1. Участь іноземного капіталу – іноземні компанії проводять активну політику завойовування ринку шляхом придбання контрольного пакету акцій вітчизняних підприємств або будівництва нових виробництв.

2. Горизонтальна інтеграція підприємств – збільшення виробничих потужностей, придбавши у власність більш слабого, але досить привабливого конкурента, що призводить до досягнення двох цілей: збільшення сегменту ринку та розширення виробничих потужностей.

3. Динаміка цін на сировину – ціни на основну сировину – цукор – значно впливає на розвиток всієї галузі, визначення конкурентоспроможності підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках, коливання цін на продукцію за рахунок зміни її собівартості.

З метою підвищення рівня конкурентоспроможності та збільшення частки ринку пропонується на підприємствах проведення брендингу. Бренд розглядається як сума природи продукту: його імені, ціни, упаковки, історії створення, репутації і того, як його продають. Сила бренду формується інформаційними зв'язками. Пересічний споживач серед різноманіття товарів-конкурентів в магазині обирає лише той товар, бренд якого йому відомий та викликає у нього довіру. Цим споживач збільшує обсяги реалізації підприємства, збільшуючи присутність підприємства на ринку, а отже вдалий бренд створює підприємству додаткових конкурентних переваг й, тим самим, вирізняє його серед конкурентів.

Дослідивши розвиток кондитерської галузі можна зробити висновок, що основні заходи щодо здійснення позитивних структурних зрушень та зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств кондитерської галузі України мають відбуватися за такими напрямками:

1. Створення сприятливих умов для залучення вітчизняного та іноземного інвестиційного потенціалу для модернізації виробництва та забезпечення конкурентоспроможності.

2. Вдосконалення механізму мотивації зниження енерговитрат на підставі прямих і непрямих форм стимулювання.

3. Запобігання нецільовому використанню активів шляхом встановлення жорсткої та персоніфікованої відповідальності керівництва за результати роботи підприємства.

4. Забезпечення національної економіки сучасною інформаційною інфраструктурою для мінімізації витрат виробничого процесу.

5. Стимулювання впровадження на підприємствах систем сертифікації якості та безпечності виробництва харчових продуктів згідно з міжнародними стандартами, а також приведення національних стандартів у відповідність з міжнародними.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.03

ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ ОЦІНОЧНИХ ПОСЛУГ У НАСІННИЦТВІ І РОЗСАДНИЦТВІ

Володін Сергій Анатолійовичдоктор економічних наук, член-кореспондент НААН, директор
ТОВ «Інститут інноваційної біоекономіки»

УКРАЇНА

В Україні утворюються нові правила регулювання відносин у сфері обігу насіння, садивного матеріалу, сільськогосподарської і продовольчої продукції, інших біоресурсів. Внесено зміни у діюче законодавство щодо обов'язкової сертифікації біоресурсів, Україна приєдналася до міжнародних зобов'язань. Введено нові вимоги державної акредитації випробувальних лабораторій. Поетапно здійснюється демонополізація державних органів і установ, формуються інститути незалежних органів оцінки відповідності, аудиторів, виробників елітних біоресурсів усіх форм власності. Створюється конкурентне середовище на ринку лабораторно-оціночних послуг.

У грудні 2019 року Європейська комісія прийняла Європейський зелений курс (ЄЗК) – комплекс заходів в сферах клімату, енергетики, біорізноманіття, виробництва, торгівлі щодо сталого зеленого переходу Європи до кліматично-нейтрального континенту до 2050 року. Реалізація програми курсу передбачає посилення контролю за відповідністю стандартам якості і походженням продуктів, в тому числі аграрного виробництва. Важливим стає питання регулювання ринку насіння. Ринок насіння (садивного матеріалу) – сфера економічних відносин в сільському господарстві, яка суттєво впливає на продуктивність і якість агровиробництва, тому потребує ефективної регулятивної політики.

Основні акти ринку насіння: Закон України “Про насіння і садивний матеріал” [1], Закон України “Про охорону прав на сорти рослин” [2]. Державний нагляд (контроль) у сфері насінництва і розсадництва покладено на Держпродспоживслужбу. У зв'язку із міжнародними зобов'язаннями України щодо регулювання ринку насіння, перманентними реорганізаціями міністерств і відомств, руйнування цілісної системи сільськогосподарської інспекції та інших причин багато регуляторних актів втратили актуальність і є незаконними. На порядку денному прийняття змін до пакету законів про насінництво, наука має визначити свою позицію.

Обов'язковим є запровадження сертифікації насіння і садивного матеріалу – комплекс заходів спрямованих на визначення сортових і посівних товарних якостей насіння і садивного матеріалу з документальних підтверджень відповідності вимогам законодавства у сфері насінництва і розсадництва [1]. У зв'язку із реформуванням насіннєвої галузі згідно з європейськими стандартами створилися умови для становлення ринкової системи сертифікації насіння в Україні. За ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 акредитовано 856 випробувальних лабораторій станом на 21.05.2021, органів сертифікації продукції, процесів і послуг за ДСТУ EN ISO/IEC 17065 акредитовано 123 суб'єкта, в т. ч. в сфері насінництва і розсадництва 1 ДП «Державний центр сертифікації і експертизи сільськогосподарської продукції» і 3 недержавних (ТОВ «Агросерт»,

ТОВ «Агролабтест», ТОВ «Новасерт»).

Аграрна наука має знайти місце в нових ринкових умовах, шукати ефективні моделі співпраці із високотехнологічним бізнесом, захищати власні інтереси на ринку сертифікації. У рослинницькій галузі значно зросли вимоги до якості насіння і садового матеріалу, актуальним є питання захисту прав оригінаторів і виробників насіння. В Україні створюється конкурентне середовище на ринку лабораторно-оціночних послуг, лабораторна база науки виявилась поза правовим полем і має адаптуватися до вимог сьогодення. Необхідно створити умови для посилення і ефективного використання об'єктів інтелектуальної власності і лабораторної бази аграрної науки, участі її на ринку наукоємної продукції на засадах державно-приватного партнерства.

НААН створює найбільшу кількість сортів, гібридів насіння, садивного матеріалу. Тільки по пшениці споживання насіння селекції академічних установ становить понад 1 млн. т вартістю в межах 10 млрд. грн. При середньому відсотку 10% сума роялті, яку мають отримувати наукові установи за комерційне використання насіння сортів пшениці, складає 1 млрд. грн. Реальні надходження від роялті академічної науки не перевищують 300 млн грн, тобто 700 млн. грн. недоотримують наукові установи за використання селекційних досягнень зернових культур. Ще гірші показники в овочівництві, картоплярстві, буряківництві, садівництві, виробництві деяких олійних, ефіроолійних культур. У результаті наука втрачає позиції на ринку насіння і садивного матеріалу, не має важелів протидії експансіям, захисту від фальсифікації на ринку насіння.

Лабораторна база наукових установ застаріла, що впливає на якість наукових досліджень і розробок. Держфінансування капіталовкладень відсутнє, знос лабораторного фонду досягає критичної межі, низька оплата лабораторного персоналу становиться причиною нехватки кадрів.

Зміни в законодавстві призвели до втрати акредитації лабораторіями наукових установ. Одержання атестату за ISO 17025 пов'язано із значними витратами (до 250 тис. грн). Сьогодні в системі НААН акредитовано обмежену кількість лабораторій. Всього для модернізації і акредитації лабораторного фонду НААН потребується вкладень не менше 25 млн. грн.

Відсутність капіталовкладень і як наслідок послаблення лабораторної бази ведуть до: зниження рівня фундаментальних досліджень, прикладних розробок щодо створення сучасних біотехнологій, якісних селекційно-генетичних ресурсів; втрати контролю за власними селекційно-технологічними розробками, оцінки їх якості, складності захисту об'єктів інтелектуальної власності НДУ і отримання роялті; відсутності науково-експертного контролю за селекційно-технологічними експансіями на ринку України, залежності від сторонніх документальних підтверджень; високих цін на аналітично-оціночні послуги, встановлені державним монополістом, що збільшує собівартість науково-виробничої сертифікованої продукції, особливо за вимогами ISTA; відсутності дієвих інструментів просування власних досягнень на ринок, боротьби із фальсифікаціями і нелегальним виробництвом, проблемами отримання справедливої винагороди за інтелектуальні і матеріальні продукти науково-інноваційної діяльності.

Відсутність на ринку лабораторно-оціночних послуг звужує можливість НДУ в боротьбі із фальсифікаціями і нелегальним виробництвом. Шляхи вирішення проблем:

- Створити систему організації насінництва (розсадництва), контролю

за ринком насіння (садивного матеріалу), адаптовану до міжнародних стандартів і національних умов. Аналог – система організації насінництва SICASOV/SOC (Франція). Інтереси оригінаторів і виробників насіння представлено приватною міжпрофесійною організацією GNIS, яка здійснює контроль за якістю і використанням сортів на ринку.

- *Запровадити цифрову платформу* підтримки системи організації насінництва (розсадництва), яка забезпечує на кластерних засадах державно-приватного партнерства: інформаційно-аналітичний моніторинг, облік, контроль обігу та використання об'єктів інтелектуальної власності; експертизу, контроль якості насіння і садивного матеріалу, оцінку відповідності і сертифікацію продукції з використанням консолідованої лабораторної бази; промоушн транзакцій із використанням і захистом об'єктів прав аграрної науки, стимулювання просування ринкових пропозицій виробників насіння і садивного матеріалу.

Найбільш ефективним ринковим інструментом забезпечення управління об'єктами прав аграрної науки у високотехнологічній сфері АПК є **модель цифрової платформи**, яка утворює операційний механізм співробітництва науки і бізнесу на кластерних засадах державно-приватного партнерства. Модель ґрунтується на блокчейн системі інформаційно-аналітичного моніторингу, яка дозволяє оцифрувати кожний профіль об'єктів і суб'єктів прав, промаркувати документальні ознаки, забезпечити через мобільний додаток інформацію власнику про обіг кожного об'єкту власності і розрахунки за його використання. Блокчейн підключає діагностичну систему експертизи і оцінки об'єктів в період їх створення і обігу, стимулюючи систему заохочення партнерів до застосування бізнес-моделей комерціалізації об'єктів прав в конкурентних умовах наукоємного аграрного ринку, інші додатки. Очікуваний ефект: підвищення ефективності управління та збільшення надходжень від комерційного обігу об'єктів прав аграрної науки до 70%; раціональне використання лабораторної бази аграрної науки, вихід на ринок оціночних послуг в рамках компетенції і акредитації з комплексним портфелем пропозицій випробувань і сертифікації насіння і садивного матеріалу на економічно-вигідних умовах (знижка не менше 20%); забезпечення онлайн-сервісу щодо замовлення, освоєння, розмноження та реалізації затребуваних ринком наукових інновацій в форматі стартапів наукоємного бізнесу, захист об'єктів інтелектуальної власності засобами майнового права.

Інститутом інноваційної біоекономіки розроблено проєктні підходи щодо реалізації кластерної моделі партнерства з метою створення ринково адаптованої системи управління об'єктами прав аграрної науки на підприємницьких засадах державно-приватного партнерства. *Завдання* – запровадження цифрової платформи інформаційного моніторингу, експертизи і оцінки, провайдингу транзакцій наукових досягнень і інноваційних продуктів, для чого необхідно:

- створити Центр компетенції з питань розвитку аграрної науки на основі засадах інноваційної біоекономіки і діджиталізації;

- розробити інструментальну базу цифрової платформи, що забезпечує оперування об'єктами прав аграрної науки на кластерних засадах: інформаційно-аналітичну систему моніторингу, обліку, контролю обігу та використання об'єктів прав аграрної науки в насінництві і садівництві; експертно-оціночну систему сертифікації насіння і садивного матеріалу на лабораторній

базі установ НААН за участю акредитованих органів відповідності; інноваційну трансферну систему надбання, комерціалізації і захисту об'єктів прав в насінництві і садівництві в конкурентних умовах ринку.

Список використаних джерел:

- [1] Про насіння і садивний матеріал (Закон України). № 411-IV (2002). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/411-15>
- [2] Про охорону прав на сорти рослин (Закон України). № 3116-XII (1993). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12>

ABSCHNITT II. UNTERNEHMERTUM, HANDEL UND DIENSTLEISTUNGEN

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.04

ENERGIEEFFIZIENZ DER ZAHLUNGSOPERATIONEN

ORCID ID: 0000-0003-4258-0907

Tetiana Osadcha

Habilitierte Doktorin der Wirtschaftswissenschaften,
Professor der Fakultät für Wirtschaftswissenschaften,
Finanzen und Entrepreneurship
Staatliche Universität Cherson

UKRAINE

ORCID ID: 0000-0002-7707-7888

Oleksandr Melnychenko

Habilitierter Doktor der Wirtschaftswissenschaften
Professor
The London Academy of Science and Business

GROSSBRITANNIEN

Heute kann man nach verschiedenen Schätzungen mehr als zehn Möglichkeiten nutzen, um Einzelhandelswaren, Dienstleistungen oder geleistete Arbeit zu bezahlen. Die beliebtesten, bedeutendsten und sensibelsten sind Bargeld- und bargeldlose Zahlungen. Als die modernste kann man Kryptowährungszahlungen schätzen. Jede Zahlungsart ist mit Zeit- und Energiekosten für ihre Wartung und dementsprechend mit finanziellen Kosten verbunden. Etwa die Hälfte von diesen Kosten wird von Einzelhandelsgeschäften und Banken getragen. Der Zeitaufwand des Kassierers für Zahlungsdienste verursacht erhebliche Energiekosten für Handelsunternehmen und insgesamt für die Gesellschaft aufgrund der Unvollkommenheit der Zahlungsmittel und der Zahlungsinfrastruktur. In diesem Bericht konzentrieren wir uns auf die Energieeffizienz von Zahlungsinstrumenten, von denen das schnellste bargeldlose Zahlungsmittel durch die Einführung einer besseren Zahlungsinfrastruktur noch energieeffizienter sein kann. Auch zeigen wir, dass Kryptowährung am wenigsten energieeffiziente Zahlungsmittel ist.

Die Zahlungsstufen sind je nach Art des Zahlungsmittels und -instruments (bei Annahme der Zahlung an der Kasse durch einen Kassierer und vorbehaltlich der Automatisierung seines Arbeitsplatzes) wie folgt:

1. Barzahlung:
 - a) den Kunden über den Betrag informieren;
 - b) die Wahl des Zahlungsmittels im Informationssystem gemäß der Information von dem Kunde;
 - c) die Erwartung an das Geldzahlen durch dem Kunde;
 - d) das Geldzahlen durch Kassier;
 - e) das Restsausgeben von dem Kassier;
 - f) das Kassenzetteldruck.

2. Die Bargeldloszahlung:
 - a) den Kunden über den Betrag informieren;
 - b) die Wahl des Zahlungsmittels im Informationssystem gemäß der Information von dem Kunde;
 - c) die Erwartung an die Kundeninteraktion mit dem POS-Terminal;
 - d) die Erwartung von der Bestätigung des Vorgangs durch das POS-Terminal;
 - e) das Kassenzettel- und Zahlungsnachweisesdruck.
3. Eine gemischte Zahlungsweise, bei der neben der Kombination der beiden vorherigen Zahlungsarten eines Schecks kann auch Teilzahlungen durch Gutscheine, elektronisches Geld, Rabattcoupons usw. sein.

Um die Energiekosten für Finanztransaktionen und finanzielle Verluste aus der Unvollkommenheit der Zahlungsinfrastruktur und Zahlungsinstrumente zu berechnen, verwenden wir die folgenden Daten:

1. 86 691 000 000 bargeldlose Zahlungstransaktionen wurden im Jahr 2019 in der Europäischen Union laut der Europäischen Zentralbank getätigt [31]
2. Etwa zwei Sekunden dauert die POS-Terminaltransaktionsbestätigung, nachdem eine Zahlungskarte oder ein anderes Zahlungsgerät an das Terminal angeschlossen wurde, laut der offiziellen Website des globalen Zahlungstechnologieunternehmens Visa [5].
3. 208,34 Euro pro 1 Megawatt – die durchschnittlichen Stromkosten in der EU [33].
4. Ungefähr 100 W ist die durchschnittliche Leistungsaufnahme eines POS-Geräts [13, 36, 37].

Daher waren 48 161 667 Stunden erforderlich, um 2. Schritt der oben aufgeführten Schritte auszuführen. Es ist vorausgesetzt, dass die Bestätigung 2 Sekunden dauerte. In Regionen, in denen die Internetverbindung nicht stabil ist und die Datenrate niedriger ist, dauert solcher Vorgang natürlich länger und der Energieverbrauch wird direkt proportional steigen (die Simulation ist aufs Bild 1 dargestellt).

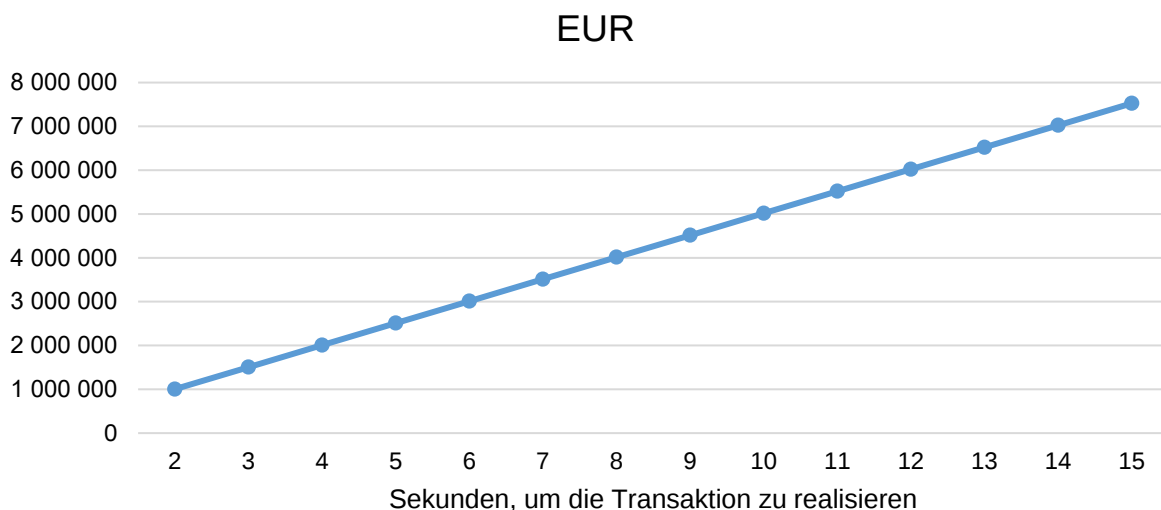

Bild. 1. Die Kosten für die Arbeit von POS-Terminals in der EU in Abhängigkeit von der Bestätigungzeit der bargeldlosen Transaktion, EUR

Quelle: von den Autoren entwickelt

Umgekehrt sinken die Kosten, wenn die Transaktionszeit durch den Einsatz modernerer Zahlungsinfrastrukturen und Datenübertragungssysteme sinkt (Bild 2).

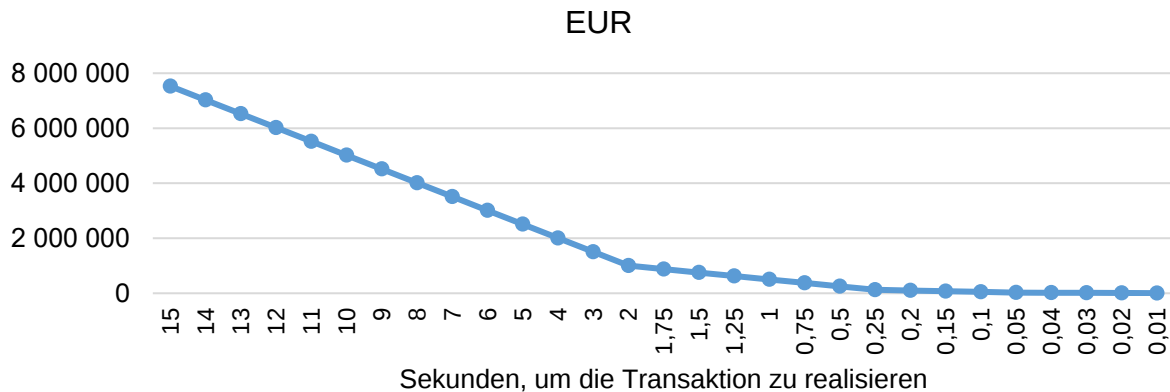

Bild. 2. Die Kosten für die Arbeit von POS-Terminals in der EU in Abhängigkeit von der Bestätigungzeit der bargeldlosen Transaktion, EUR

Quelle: von den Autoren entwickelt

Die am wenigsten energieeffiziente Zahlungsmethode ist heute die Zahlung mit Kryptowährung auf der Grundlage der Blockchain-Technologie, da die durchschnittliche Zeit zur Bestätigung der Transaktion manchmal der signifikanten Indikatoren erreicht. Am 04.04.2021 betrug sie 2373 Minuten (142380 Sekunden) [1]. Dementsprechend wären die Kosten für die Arbeit des POS-Terminals für die Transaktionsbestätigung mit Kryptowährung erheblich, und die Energieeffizienz wäre gering unter den gleichen Betriebsbedingungen der Zahlungsinfrastruktur (Tabelle 1) [14, 16-25]. Das Minimum ist die 10 Minuten. Das ist die benötigte Zeit für den Transaktionsblock bei Verwendung der Blockchain zu genehmigen [12, 15, 30]. Das Maximum ist der Wert der durchschnittlichen Transaktionsbestätigungszeit am 04.04.2021.

Tabelle 1

Die Kosten für die Arbeit eines POS-Terminals, um eine Transaktion mit Kryptowährung basierend auf Blockchain-Technologie abzuschließen

Maximum	Minimum	Durchschnittlich im Jahre 2019	
86 691 000 000	86 691 000 000	86 691 000 000	Operationen
142380	600	2487,6	Sekunden für eine Operation
12 343 064 580 000 000	52 014 600 000 000	215 652 531 600 000	Sekunden
205 717 743 000 000	866 910 000 000	3 594 208 860 000	Minuten
3 428 629 050 000	14 448 500 000	59 903 481 000	Stunden
342 862 905 000 000	1 444 850 000 000	5 990 348 100 000	Wh
342 862 905 000	1 444 850 000	5 990 348 100	KWh
342 862 905	1 444 850	5 990 348	MWh
208,34	208,34	208,34	EUR/MWatt
71 432 057 628	301 020 049	1 248 029 123	EUR

Quelle: von den Autoren berechnet

In diesem Sinne kann Bargeld als die durchschnittliche Energieeffizienz von Zahlungsinstrumenten gelten. Je nach Bargeldbetrag und Zahlungsbetrag dauert eine solche Transaktion von wenigen Sekunden (wenn der Kunde den gewünschten

Betrag im Voraus vorbereitet hat und keine anderen Faktoren eingegriffen haben) bis zu mehreren Minuten, wenn der Kunde bezahlt mit Banknoten oder Münzen mit kleinem Nennwert für einen ziemlich teuren Kauf (z.B. Münzen 1 oder 2 Euro für einen Kauf im Wert von 500 Euro). Viele Länder versuchen jedoch, Bargeld zu verdrängen, um den Zugang zu Finanzdienstleistungen zu erweitern, die internationale Finanzarchitektur zu modernisieren und damit verbundene Kriminalität zu reduzieren [2-5; 7-11].

So weisen moderne Zahlungsinstrumente und Zahlungsinfrastruktur eine geringe Energieeffizienz haben. Sie kann durch die Einführung „schnellerer“ Zahlungsinstrumente und Zahlungsmittel sowie Zahlungsalgorithmen erhöht werden sollte, um die Effizienz von Zahlungsvorgängen zu steigern und die Zeit für deren Abschluss zu verkürzen [26-29 ; 32; 37-43].

Verweise:

- [1] Average Confirmation Time. <https://www.blockchain.com/charts/avg-confirmation-time> (accessed on 8 March 2021)
- [2] Bardash, S., & Osadcha, T. (2021a). Substantiation Of Theoretical Fundamentals Of Social Control In The Sphere Of Economic Management. *Baltic Journal of Economic Studies*, 7(1), 19-26. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-1-19-26>
- [3] Bardash, S., & Osadcha, T. (2021b). Ontology of Variability of Accounting for Financial Rent. *Accounting and Finance*, 2, 5-10. [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2021-2\(92\)-5-10](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2021-2(92)-5-10)
- [4] Bardash, S., & Osadcha, T. (2020a). INTEGRATED RENTAL CLASSIFICATION OF SUBJECTS OF ECONOMIC RELATIONS. *European Cooperation*, 2(46), 18-31. <https://doi.org/10.32070/ec.v2i46.81>
- [5] Bardash, S., & Osadcha, T. (2020b). PROBLEMS AND PROSPECTS OF TRANSFORMATION OF NATURAL RENT DISTRIBUTION ACCORDING TO THE PROVISIONS OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONCEPT. *European Cooperation*, 1(45), 7-23. <https://doi.org/10.32070/ec.v1i45.72>
- [6] Creating the optimal tap to pay experience. <https://usa.visa.com/run-your-business/small-business-tools/payment-technology/contactless-payments.html> (accessed on 19 February 2021)
- [7] Dzwigol, H. (2020a). Innovation in Marketing Research: Quantitative and Qualitative Analysis. *Marketing and Management of Innovations*, 1, 128-135. <http://doi.org/10.21272/mmi.2020.1-10>
- [8] Dzwigol, H. (2020c). Interim Management as a New Approach to the Company Management. *Review of Business and Economics Studies*, 8(1), 20-26. <https://doi.org/10.26794/2308-944X-2020-8-1-20-26>
- [9] Dzwigol, H. (2020b). Methodological and Empirical Platform of Triangulation in Strategic Management. *Academy of Strategic Management Journal*, 19(4), 1-8.
- [10] Dzwigol, H. (2019). Research Methods and Techniques in New Management Trends: Research Results. *Virtual Economics*, 2(1), 31-48. [https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.01\(2\)](https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.01(2))
- [11] Dzwigol, H., Shcherbak, S., Semikina, M., Vinichenko, O., & Vasiuta, V. (2019a). Formation of Strategic Change Management System at an Enterprise. *Academy of Strategic Management Journal*, 18(SI1), 1-8.
- [12] Erdin, E., Cebe, M., Akkaya, K., Solak, S., Bulut, E., & Uluagac, S. (2020). A Bitcoin payment network with reduced transaction fees and confirmation times. *Computer Networks*, 172, 107098. <https://doi.org/10.1016/j.comnet.2020.107098>
- [13] Gaining competitive advantage through consolidated POS Asset Management. <https://www.miradore.com/mms/resources/white-papers/pos-asset-management>
- [14] Kostyrko, R., Kosova, T., Kostyrko, L., Zaitseva, L., & Melnychenko, O. (2021). Ukrainian Market of Electrical Energy: Reforming, Financing, Innovative Investment, Efficiency Analysis, and Audit. *Energies*, 14, 5080. <https://doi.org/10.3390/en14165080>
- [15] Mercan, S., Erdin, E., & Akkaya, K. (2021). Improving transaction success rate in cryptocurrency payment channel networks. *Computer Communications*, 166, 196-207. <https://doi.org/10.1016/j.comcom.2020.12.009>
- [16] Miskiewicz, R. (2020a). Internet of Things in Marketing: Bibliometric Analysis. *Marketing and Management of Innovations*, 3, 371-381. <http://doi.org/10.21272/mmi.2020.3-27>
- [17] Miśkiewicz, R. (2020b). Efficiency of Electricity Production Technology from Post-Process Gas Heat: Ecological, Economic and Social Benefits. *Energies*, 13(22), 6106. <https://doi.org/10.3390/en13226106>
- [18] Miśkiewicz, R. (2021a). The Impact of Innovation and Information Technology on Greenhouse Gas Emissions: A Case of the Visegrád Countries. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(2), 59. <https://doi.org/10.3390/jrfm14020059>

- [19] Miśkiewicz, R. (2021b). The Impact of Innovation and Information Technology on Greenhouse Gas Emissions: A Case of the Visegrád Countries. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(2), 59. <https://doi.org/10.3390/jrfm14020059>
- [20] Miskiewicz, R. (2017). Knowledge in the Process of Enterprise Acquisition. *Progress in Economic Sciences*, 4, 415-432. <https://doi.org/10.14595/PES/04/029>
- [21] Miskiewicz, R. (2018). Transparency in Knowledge Transfer Processes in an Enterprise. *Przegląd Organizacji*, 8, 10-17.
- [22] Miśkiewicz, R. (2019a). Challenges Facing Management Practice in the Light of Industry 4.0: The Example of Poland. *Virtual Economics*, 2(2), 37-47. [https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.02\(2\)](https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.02(2))
- [23] Miśkiewicz, R. (2019b). Implementing the Industry 4.0 Concept into the Economy on the Example of the Realloys Company. *Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie/Politechnika Śląska*, 141, 249-260.
- [24] Miskiewicz, R. (2017a). Knowledge in the Process of Enterprise Acquisition. *Progress in Economic Sciences*, 4, 415-432. <https://doi.org/10.14595/PES/04/029>
- [25] Miskiewicz, R. (2017b). *Knowledge Transfer in Merger and Acquisition Processes in the Metallurgical Industry*. Warsaw: PWN.
- [26] Melnychenko, O. (2020). Is Artificial Intelligence Ready to Assess an Enterprise's Financial Security? *Journal of Risk and Financial Management*, 13, 191. <https://doi.org/10.3390/jrfm13090191>
- [27] Melnychenko, O. (2021). The Energy of Finance in Refining of Medical Surge Capacity. *Energies*, 14, 210. <https://doi.org/10.3390/en14010210>
- [28] Melnychenko, O. (2013). Economic analysis tools of electronic money and transactions with it in banks. *Financial And Credit Activity: Problems Of Theory And Practice*, 2(15), 59-66. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i15.25006>
- [29] Melnychenko, O., & Чхеайло, А. (2015). Психологічні бар'єри у використанні електронних грошей. *Współpraca Europejska*, 3(3), 96-104.
- [30] Melnychenko O., & Hartinger R. (2017). Role of blockchain technology in accounting and auditing. *European Cooperation*, 9(28), 27 – 34
- [31] Number of payments per type of payment service (cont'd). <https://sdw.ecb.europa.eu/reports.do?node=1000004051>
- [32] Shkodina, I., Melnychenko, O., & Babenko, M. (2020). QUANTITATIVE EASING POLICY AND ITS IMPACT ON THE GLOBAL ECONOMY. *Financial And Credit Activity-problems Of Theory And Practice*, 2, 513-521. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.207223>
- [33] Study on energy prices, costs and their impact on industry and households. Final report. European Union, 2020. p. 70. https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/16e7f212-0dc5-11eb-bc07-01aa75ed71a1/language-en?WT.mc_id=Searchresult&WT.ria_c=37085&WT.ria_f=3608&WT.ria_ev=search
- [34] Unit converter and glossary. <https://www.iea.org/reports/unit-converter-and-glossary>
- [35] VariPPC 250i/270i. Specification. <http://www.poindus.com/en/products/panel-pc/varippc-250i/>
- [36] VariPOS Series. Specification. <http://www.poindus.com/en/products/all-in-one/varipos/>
- [37] Vatamanyuk-Zelinska, U., & Melnychenko, O. (2020). The effectiveness of financial and economic regulation of land relations in the context of stimulating entrepreneurial activity in the regions of Ukraine. *Problems And Perspectives In Management*, 18, 11-27. [https://doi.org/10.21511/ppm.18\(3\).2020.02](https://doi.org/10.21511/ppm.18(3).2020.02)
- [38] Бардаш, С. В., & Осадча, Т. С. ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ОБЛІКОВОГО ВІДОБРАЖЕННЯ РЕНТИ. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*, 39, 83-90. <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2020-39-15>
- [39] Мельниченко, О. В. (2013). Аудит інформаційної безпеки банку при роботі з електронними грошима. *Проблеми економіки*, 4, 341 – 347.
- [40] Мельниченко, О. (2014). Формування XBRL-звітності щодо обігу електронних грошей. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*, 4(70), 220 – 225.
- [41] Осадча, Т. С. (2016a). *Методологія бухгалтерського обліку та аналізу ренти: монографія*. Житомир: ПП «Рута», 292 с.
- [42] Осадча, Т. С. (2016b). Глобалізація та розвиток бухгалтерського обліку. *Економічні науки: збірник наукових праць/Серія «Облік і фінанси»*, 13(49), 145-151.
- [43] Петрук, О. М., & Мельниченко, О. В. (2014). Сучасні міжнародні тенденції в організації обігу електронних грошей. *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету*, 22(2), 160-165.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.05

МОДЕЛЮВАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МІЖ СТІЙКІСТЮ, ЧУТЛИВІСТЮ ТА АДАПТОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ДО ЗРОСТАННЯ ЦІН НА ЕНЕРГОНОСІЇ

Смельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, доцент,
професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка»

УКРАЇНА

У сучасних умовах господарювання ефективність функціонування підприємств значною мірою визначається їх адаптаційними можливостями [1–5], які, своєю чергою, суттєво залежать від гнучкості економічних суб'єктів [6 – 8] та відображаються величиною їх адаптаційного потенціалу [9, 10]. Ця величина формується під впливом багатьох чинників, зокрема, таких, як рівень технологічного розвитку підприємств [11] та масштаби технологічних змін, що відбуваються [12, 13]. Передусім, це стосується працевзберігаючих [14, 15] та енерговзберігаючих [16–18] різновидів цих змін. При цьому практика господарювання свідчить про те, що підприємства із більшими адаптаційними можливостями характеризуються меншим ступенем ризикованості їх діяльності [19–22], мають більш високу ринкову вартість [23, 24] та є інвестиційно привабливішими [25] у порівнянні із тими суб'єктами господарювання, які не мають належних адаптаційних можливостей.

Водночас, слід враховувати ту обставину, що нарощування адаптаційних можливостей підприємств часто потребує вкладення значних обсягів інвестицій. Зокрема, це стосується інвестицій у впровадження енерговзберігаючих проєктів [26, 27]. Тому важливо правильно оцінювати та враховувати очікуваний зиск від підвищення таких можливостей. При цьому варто наперед встановити основні параметри зовнішнього середовища підприємств, до змін яких відбувається адаптація. Зокрема, такими параметрами можуть виступати ціни на енергоресурси, які споживаються підприємствами.

Високий рівень адаптованості певного підприємства до змін цін на енергоносії є, безперечно, позитивним явищем. Проте, можлива ситуація, коли рівень такої адаптованості є не дуже високим, однак зміна цін на енергоносії не суттєво впливає на зміну прибутку певного підприємства. Такий випадок можливий, для прикладу, якщо частка витрат на енергоресурси у собівартості продукції є малою. Відповідно, тоді підприємство має низьку чутливість до змін цін на енергоносії та є стійким до цих змін. З урахуванням цього доцільно дослідити взаємозв'язок між стійкістю, чутливістю та адаптованістю підприємств до зміни цін на енергоносії. При цьому стійкість підприємства оцінюватиметься за показником його операційного прибутку:

$$S = \frac{P_0 - \Delta P}{P_0} = \frac{P_1}{P_0}, \quad (1)$$

де:

S – рівень стійкості певного підприємства за величиною його операційного прибутку, частка одиниці;

P_0, P_1 – відповідно базове та нове значення операційного прибутку, грошових одиниць;

ΔP – зміна операційного прибутку під впливом певного чинника (чинників), грошових одиниць.

Стосовно чутливості підприємства до зміни цін на енергоносії, які воно споживає, то відносний рівень цієї чутливості можна оцінювати очікуваною часткою зміни операційного прибутку. При цьому спочатку припускаємо відсутність ефекту адаптації підприємства до зміни цін на енергоносії. Тоді відносний рівень чутливості підприємства до зміни цін на енергоносії буде прямо пропорційно залежати від величини такої зміни:

$$S_{en}(d) = \frac{E_0 \cdot d}{P_0}, \quad (2)$$

де:

$S_{en}(d)$ – відносний рівень чутливості певного підприємства до зміни цін на енергоносії, частка одиниці;

E_0 – базове значення витрат на енергоресурси у підприємства, грошових одиниць;

d – середній за видами енергоносіїв відносний приріст цін на енергоресурси, частка одиниці.

Розглянемо тепер більш детально випадок, коли ціни на енергоносії мають тенденцію до зростання. За таких умов чутливість підприємств до змін цін на енергоресурси можна ототожнювати з їхньою вразливістю до таких змін. Тоді показник (1) можна подати таким чином:

$$S = \frac{P_1}{P_0} = 1 - \frac{P_0 - P_1}{P_0} = 1 - \frac{P_0 - P_1}{E_0 \cdot d} \cdot \frac{E_0 \cdot d}{P_0}. \quad (3)$$

Своєю чергою, справедливою є така рівність:

$$\frac{P_0 - P_1}{E_0 \cdot d} = 1 - I_{ap}, \quad (4)$$

де:

I_{ap} – показник адаптованості підприємства до зростання цін на енергоресурси, які ним споживаються, за операційним прибутком, частки одиниці.

З урахуванням виразів (3) та (4) отримуємо формулу, яка описує взаємозв'язок між стійкістю, чутливістю та адаптованістю певного підприємства до зростання цін на енергоносії, які ним споживаються:

$$S = 1 - (1 - I_{ap}) \cdot S_{en}(d). \quad (5)$$

Використовуючи вираз (5), можливо, зокрема, оцінити очікувану зміну стійкості певного підприємства до зростання цін на енергоносії після підвищення рівня його адаптації до такого зростання.

Список використаних джерел:

- [1] Білошкурська, Н. В. (2010). Моделі адаптивної поведінки та їх роль у формуванні економічної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми економіки*, (12 (114)), 101–104.

- [2] Гросул, В. А., Круглова, О. А. & Рачкован, О. Д. (2017). Методичні засади оцінювання сприятливості зовнішнього середовища для адаптації підприємств роздрібною торгівлі. *Актуальні проблеми економіки*, (4), 62–74.
- [3] Лепейко, Т. І. & Кривобок, К. В. (2016). Удосконалення інструментів адаптації підприємств до впливу конкурентного середовища. *Бізнес Інформ*, (12), 176–181.
- [4] Крисько, Ж. Л. (2009). Адаптація підприємства до зовнішнього середовища через механізм реструктуризації. *Галицький економічний вісник*, (2), 38–42.
- [5] Соколова, Л. В. (2016). Теоретико-методологічна платформа розробки системи адаптації підприємств до змін зовнішнього середовища. *Проблеми економіки*, (3), 206–211.
- [6] Демків, І. (2010). Розвиток понятійного апарату управління гнучкістю підприємства. *Економічний аналіз*, (5), 80–82.
- [7] Ігнатієва, І. А. & Хлістунова, Н. В. (2013). Методичні підходи до оцінювання рівня стратегічної гнучкості підприємств сфери послуг. *Актуальні проблеми економіки*, (4), 128–135.
- [8] Располов, Р. С. (2006). Економічні аспекти гнучкості виробничої потужності підприємства. *Вісник ДонДУЕТ*, (4 (32)), 117–123.
- [9] Степанова, Ю. Л. (2012). Результативність адаптації підприємства. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*, (24 (I)), 156–163.
- [10] Лепейко, Т. І. & Кривобок, К. В. (2015). Адаптаційний потенціал підприємства в конкурентному середовищі. *Економічний аналіз*, (20), 245–250.
- [11] Emelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L. & Hryshko, V. (2014) The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, (4), 129–135.
- [12] Caliskan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649–654.
- [13] Sredojecic, D., Cvetanovic, S. & Boskovic, G. (2016). Technological changes in economic growth theory: neoclassical, endogenous, and evolutionary-institutional approach. *Economic Themes*, (54(2)), 177–194.
- [14] Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13–32.
- [15] Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Assessment of the technological changes impact on the sustainability of state security system of Ukraine. *Sustainability*, (10(4)), 1186.
- [16] Концеба, С. М. & Непочатенко, О. О. (2007). Енергозберігаючі технології в Україні: економічний ефект та перспективи впровадження. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*, (63), 1–5.
- [17] Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Zahoretska, O., Kusi, M., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2019). Changes in Energy Consumption, Economic Growth and Aspirations for Energy Independence: Sectoral Analysis of Uses of Natural Gas in Ukrainian Economy. *Energies*, (12(24)), 4724.
- [18] Емельянов, А. Ю. & Петрушка, Т. А. (2013). Исследование факторов технологического развития предприятий. *Проблемы экономики и менеджмента*, (11), 13–21.
- [19] Емельянов, О. Ю. (2020). Оцінювання рівня ризикованості господарської діяльності підприємств агропромислового комплексу. *Агросвіт*, (19–20), 3–9.
- [20] Попова, Г. Ю. (2016). Формування стратегії ризикозахисту інжинірингової фірми. *Вісник економічної науки України*, (2), 157–161.
- [21] Detemple, J. & Kitapbayev, Y. (2018). Optimal Investment under Cost Uncertainty. *Risks*, (6 (1)), 5.
- [22] Kot, S. & Dragon, P. (2015). Business Risk Management in International Corporations. *Procedia Economics and Finance*, (27), 102–108.
- [23] Лесик, Л. І., Петрушка, Т. О. & Емельянов, О. Ю. (2020). Ринкова вартість як один з індикаторів формування і оцінювання економічного потенціалу підприємств. *ЛОГОС. ОНЛАЙН*.
- [24] Емельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Лесик, Л. І. (2020). Особливості оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємств з використанням показника їх ринкової вартості. *ЛОГОС. Мистецтво наукової думки*, (10), 18–21.
- [25] Кузьмін, О. Є., Юринець, О. В. & Емельянов, О. Ю. (2021). Розвиток інвестиційної привабливості підприємств в умовах антикризового управління. *Інвестиції: практика та досвід*, (10), 5–12.
- [26] Джеджула, В. В. (2011). Оцінка економічної ефективності інвестицій в енергозберігаючі проекти. *Економічний простір*, (54), 124–130.
- [27] Дзядичевич, Ю. В., Буряк, М. В. & Розум, Р. І. (2011). Методи оцінки ефективності інвестицій в енергозбереження. *Інноваційна економіка*, (2), 119–122.

ABSCHNITT III. FINANZEN UND BANKWESEN; BESTEUERUNG, BUCHHALTUNG UND WIRTSCHAFTSPRÜFUNG

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.06

LOAN LIABILITIES AND DEBT BURDEN OF THE POPULATION IN GEORGIA

RESEARCH GROUP:

ORCID ID: 0000-0001-8908-7605

Vanishvili Merab

Doctor of Economics, Affiliated Professor of Georgian
Technical University

Lemonjava Lekso

PhD in Business Administration, Affiliated Assistant Professor of Georgian
Technical University

Katsadze Irakli

PhD in Business Administration, Affiliated Professor of Batumi
State Maritime Academy

Vanishvili Nino

PhD in Business Administration, Affiliated Assistant Professor of Georgian
Technical University

GEORGIA

Abstract. *This scholarly article, based on the latest literary sources and rich factual materials, discusses such important issues of financial education as the debt obligations and debt burden of the population.*

It has been proven that interest-free loan from friends and bank loan prove to be the most widely-used loan sources by the Georgian respondents, with 42% of people borrowing interest-free from a friend, and 39% borrowing from a bank. In terms of popularity, bank loan is followed by pawnshop loan (18%), payday loan (12%), and MFI loan (11%). In general, middle-income households prove to be the most active borrowers, followed by higher-income households. Interest-free loan from a friend/family is the most popular amongst low- to middle-income respondents and thus, it is likely that such loans are predominately given in small amounts.

The data obtained through this research is highly useful for setting approximate baseline and benchmarks within the frames of the National Strategy for Financial Education, and for developing financial literacy programs.

Introductions: In recent years, the issue of financial obligations and debt burden of the financial population has occupied a priority place in the political agenda of many countries.

The data collected as a result of the present study allows us to study the current level of debt and debt burden of the population in the country, indicates which

segments of the population need special attention, identifies gaps in debt and debt burden, and helps to set standards and debt For the national strategy, as well as for individual programs to be implemented within it.

Within the framework of the research, 1100 respondents (age: 18+) were interviewed by face-to-face survey method across the country. A stratified cluster sampling method was used. The selection was made according to the regions and the type of settlement. Sampling points were selected in proportion to the population; adults were randomly selected in households based on the „last birthday principle“ (adults who had the birthday most recently were chosen as respondents). The fieldwork was conducted between April 1 and April 25, 2020.

In addition to basic frequency analysis, this research includes factorial analysis and the statistical analysis using the Affinity Index.

Results and discussion: One of the goals of this research household borrowing trends and the estimated level of the debt burden. According to the survey, 53% of the population has a current home loan, while 37% of respondents say that no one is currently using a loan in their household.

The most widespread loan type used during the past year in Georgia is an interest-free loan from relatives. For 39% of the respondents, the main loan source is a bank; for 18% - the most common loan source is a pawn shop. 12% of those surveyed have a payday loan (“an online credit”) experience, while 11% have borrowed money from microfinance organizations and 3% -from private moneylenders. Out of those 12% who got a payday loan during the last year, 7% still have a current payday loan in the amount of 350 GEL on average (Table 1).

Table 1

Loan source during the last year (percent of cases)

Answer to the loan source	percent
Refused	3
We have not taken a loan	27
Payday (“online”) lender	12
Microfinance organization	11
Bank	39
Pawn shop	18
A private person - interest-bearing debt	3
Friend/relative/colleague - interest-free debt	42

In total, the segment that has loan-bearing experience has approached on average 1.7 loan sources. In the regional profile, the average number of loan sources is highest in Imereti - 2.18 sources, and lowest in Shida Kartli - 1.4 sources (Table 2).

Table 2

Distribution of loan sources by region (average)

Name of the region	Number of loan sources
Imereti	2.2
Kakheti	1.8
Kvemo Kartli	1.7
Mtskheta-Mtianeti	1.7
Tbilisi	1.7
Samtskhe-Javakheti	1.6
Adjara	1.6
Guria	1.5
Samegrelo	1.5
Shida Kartli	1.4

If we look at average monthly household loan payments from income perspective, we will see that for households with monthly income up to 550 GEL (550 GEL being 75% of the median monthly household income in the country), the average monthly loan payment amounts to 32% of their monthly income.

For households whose monthly income falls between 551 and 900 (900 being 125% of median household monthly income in the country), the average monthly loan payment amounts to 48% of the household income.

Further, households whose income is between 901 and 1500 GEL pay about 38% of their income to service the loan, while for households with the income of 1501+ GEL/month, the average monthly loan payment amounts to 36% of their income.

Within the frames of the study, we looked separately at lump sum payments that households make to service payday („online“) loans. These payments, along with monthly household payments on all other types of credit, are presented in Tables 3 through 6.

Table 3

Household Monthly Installment on the loan	
Highlights	Currency: GEL
Mean	393
Median	226
Minimum	10
Maximum	9.081
Standard deviation	560
Quantity	581

Table 4

A single down payment made by a household to repay an „online loan“	
Highlights	Currency: GEL
Mean	350
Median	300
Minimum	50
Maximum	1500
Standard deviation	274
Quantity	80

Table 5

Monthly installment of households according to loan income				
Average household monthly income (profile)	Mean	Median	Standard deviation	Quantity
Up to 550 GEL	178	147	142	255
551 - 900 GEL	351	300	237	145
901+ GEL	636	500	560	143

Table 6

Uniform contribution made by households to repay the „online loan“ according to the income				
Average household monthly income (profile)	Mean	Median	Standard deviation	Quantity
Up to 550 GEL	276	234	234	29
551 - 900 GEL	317	300	215	21
901+ GEL	438	347	274	21

It is interesting to look at the range of PTI (payment-to-income ratio) of households within different income bands in order to assess their relative

indebtedness levels. While it would normally be expected that the PTI increases with the increase of family income, our analysis revealed that the middle-income families (with monthly household income between 551 and 900 GEL) have the highest PTI ratio and thus, are the most burdened by current liabilities (**Table 7**).

Table 7

In terms of household PTI revenues

Average household monthly income (Profile)	Mean	Median
Up to 550 GEL	40%	34%
551 – 900 GEL	48%	41%
901+ GEL	37%	29%

It is noteworthy that middle-income households often borrow from non-bank financial institutions, such as pawn shops and “online” lenders, which may not be checking the creditworthiness of their clients at all or not as thoroughly as banks do, leading this segment to excessive levels of debt (**Table 8**).

Table 8

Loan sources by income categories

Total %	from 783 respondents	Current loan	Friend ... debt without interest	A private person	Pawn shop	Bank	Microfinance organization	Payday (Online) credit agency
53.2%	Up to 550	43.6%	64.2%	2.5%	23.0%	47.6%	13.0%	10.0%
18.8%	551 – 900	70.0%	62.4%	2.0%	29.3%	60.9%	15.8%	25.0%
11.5%	901 - 1500	64.6%	47.8%	3.5%	30.8%	65.6%	10.2%	31.6%
3.6%	1501 – 2000	67.5%	52.6%	3.8%	16.0%	78.6%	16.5%	11.8%
4.9%	2001 and more	65.2%	49.7%	6.2%	14.4%	80.9%	30.5%	15.3%

Further, it must be noted that generally, when analyzing household income and expenditures, we may encounter certain inaccuracies, as far as respondents may not be willing to disclose full and detailed information on their income and expenditures; to add, respondents may also not be sufficiently informed about the liabilities and revenues of their household members.

Looking at loan sources for households with different income levels provides interesting insights. The use of bank loans increases significantly with the improvement of income levels. There is a higher probability of encountering people who have a bank loan in the segment whose household monthly income is above 1501 GEL than in the households that fall in other income bands. Further, 65.6% of households with monthly income between 901 and 1500 GEL, and 60.9% of households with monthly income between 551 and 900 GEL currently have a bank loan (Table 8). It should be noted that none of the formal loan sources are particularly common in a segment with a monthly income of up to GEL 550; 64.2% of this segment has an interest-free loan from a friend or relative.

An interesting picture is given by the current loan liabilities in demographic terms. There is almost no traceable difference between household loan exposure levels in a gender profile: 53.2% of males and 52.3% of females reported having a loan (Table 9).

Table 9

Current loans in demographic terms

Highlights	Points
<u>GENDER</u>	
Female	53
Male	52
<u>AGE</u>	
18 -25 year	51
26-35 Years	62
36-45 Years	66
46 - 55 Years	59
56 - 65 Years	43
66 and more	32
<u>EDUCATIONAL LEVEL</u>	
University-level education	55
Technical education	54
Complete secondary school	51
Some secondary school level	43
<u>EMPLOYMENT</u>	
Self-employed	65
In paid employment	70
Apprentice	50
Looking after the home	57
Looking for work [unemployed]	52
Retired	32
Unable to work due to sickness or ill-health	40
Not working and not looking for work	45
Student	27
Pupil	13
Refused	50
<u>EMPLOYMENT GROUPED</u>	
Employed (Apprentice included)	68
Not working	44
Refuse	50
<u>REGION</u>	
Imereti	66
Tbilisi	49
Adjara	58
Kakheti	41
Kvemo Kartli	60
Guria	63
Shida Kartli	44
Mtskheta - Mtianeti	92
Samegrelo	34
Samtskhe-Javakheti	54
<u>SETTLEMENT TYPE</u>	
City	51
Village	55
<u>LANGUAGE GROUP</u>	
Georgian-speaking	53
Other languages	46
<u>ECONOMIC STATUS</u>	
We can buy house	59
We can buy everything except house	56
We can buy everything except for a new...	64
We find it difficult to buy a TV	59
Buying clothes is a big problem	48
We can hardly make ends meet	47
Don't know	41
Total	53

The proportion of those respondents who has a loan in a household increases steadily from the age of 18 till the age of 46. 51% of those between the ages of 18 and 25 have a loan in a household, as opposed to 66% of the respondents between the ages of 36 and 45. Starting with the age of 46 and up, household loan exposed proportion starts to drop again; only 32% of the respondents whose age is 66 and up have a loan in a household. Again, we must take into account that we may be facing certain inaccuracies when analyzing this data, as the respondents may not be fully informed about the liabilities of their household members. It is noteworthy that with the improvement of education levels, the household loan exposure generally increases as well. In particular, 55% of those with the university education have a loan in a household, while the same is true for only 43% of those with incomplete secondary school education.

If we group the employed respondents of all occupations together (excluding the self-employed segment), we will see that the respondents in this group are most inclined to having a loan in a household. More specifically, 70% of this group has a loan in a household. This segment is followed by a self-employed segment, 65.3% of these respondents having a current liability. If we group unemployed respondents together, we can see that 44.2% of them have a current loan, which is a rather low number, when compared to 68.2% of the total employed segment (including self-employed) that has a loan.

55% of the rural population has got a current loan, as opposed to 51% of the urban population. Mtskheta – Mtianeti, Imereti and Guria are three regions with the highest loan exposure. The least loan exposed region is Samegrelo, where only about 34% of the surveyed audience has a current loan. 53.4% of Georgian speakers currently have a loan, while the same is true for only 46.1% of non-Georgian speakers in Georgia.

The proportion of current loan holder households increases with the improvement of economic status. In particular, as you can see from **Table 9**, the loan exposure steadily increases from the segment that can hardly make ends meet up to the segment that can buy anything except a new car with their own funds or credit (from 47% to 64%), while in the upper economic classes, the loan-holders' proportion steadily decreases, yet still stays above the country's average figure.

Conclusion: The research found that interest-free loan from friends and bank loan prove to be the most widely-used loan sources by the Georgian respondents, with 42% of people borrowing interest-free from a friend, and 39% borrowing from a bank. In terms of popularity, bank loan is followed by pawnshop loan (18%), payday loan (12%), and MFI loan (11%). In general, middle-income households prove to be the most active borrowers, followed by higher-income households. Interest-free loan from a friend/family is the most popular amongst low- to middle-income respondents and thus, it is likely that such loans are predominately given in small amounts. It is noteworthy that none of the formal loan sources are particularly popular in the low-income segment (with monthly income of up to 550 GEL). Further, household loan exposure generally increases in proportion with the improvement of education levels, employment, and economic status; to illustrate, 55% of those with university education, and 68% of the employed population have a loan in a household, while the same can only be said about 43% of those with incomplete secondary school education and 44% of the unemployed persons.

Household debt levels: It is interesting to look at the PTI (payment-to-income ratio) ranges of families within different income bands to assess their relative indebtedness levels. While it would normally be expected that the PTI increases with

the increase of household income, the results of the study revealed that the middle-income families (with monthly family income between 551 and 900 GEL) have the highest PTI ratio and thus, are the most burdened by current liabilities. This finding may be partially due to the finding that middle-income households often borrow from non-bank financial institutions, such as pawnshops and “online” lenders, which may not check the creditworthiness of their clients at all or as accurately as banks do, leading these segments to excessive borrowing. In addition, when discussing household indebtedness levels, it must be taken into account that the residents may not disclose full amounts of their liabilities and income, or may not be sufficiently informed about the liabilities and income of other household members.

References:

- [1] Andrea Grifoni and Flore-Anne Messyi (2012), *Current Status of National Strategies for Financial Education: A Comparative Analysis and Relevant Practices*. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 16, OECD Publishing, https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/current-status-of-national-strategies-for-financial-education_5k9bcwct7xmn-en
- [2] Atkinson, A. and Messy, F-A, (2012), *Measuring Financial Literacy: Results of the OECD INFE Pilot Study*. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>
- [3] Hung, A., Yoong J. and Brown E. (2012), *Empowering Women through Financial Awareness and Education*. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 14, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/5k9d5v6kh56g-en>
- [4] Kempson, E. (2009), *Framework for the Development of Financial Literacy Baseline Surveys: A First International Comparative Analysis*. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 1, OECD Publishing. doi: 10.1787/5kmdpz7m9zq-en
- [5] OECD/INFE (2012), *High-level Principles on National Strategies for Financial Education*. - <https://www.oecd.org/finance/financial-education/OECD-INFE-Principles-National-Strategies-Financial-Education.pdf>
- [6] OECD/INFE (2015), *2015 OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion*. OECD, Paris. - http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/2015_OECD_INFE_Toolkit_Measuring_Financial_Literacy.pdf
- [7] OECD/INFE (2016), *OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies*. - <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf>

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.07

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Лобас Віталій Андрійович

здобувач вищої освіти, економічний факультет

ORCID ID: 0000-0001-7644-5493

Микуляк Олеся Володимирівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту

Львівський національний університет імені Івана Франка

УКРАЇНА

У сучасних умовах фінансова політика підприємства стає спрямованою на вирішення стратегічних довгострокових завдань, які є найбільшим пріоритетом, а основним завданням фінансового менеджменту виступає досягнення і підтримання високої фінансової привабливості підприємства. Останнє пов'язано й з тим, що високий рівень фінансової привабливості підприємства не тільки дає можливість отримувати позитивну віддачу від своїх інвестицій, а й формує його високу ринкову вартість, підвищує інвестиційну привабливість та ринковий статус. Оскільки контрагенти зацікавлені в отриманні від підприємства відповідних коштів (плати за надані товари або послуги, дивідендів, відсотків та ін.) і виконання умов відповідних угод, фінансова привабливість є необхідною умовою реалізації їхніх інтересів. Відтак актуальності набуває дослідження зарубіжного досвіду підвищення фінансової привабливості підприємства.

Проблема формування та оцінювання фінансової привабливості підприємств привертає увагу багатьох науковців. Так, дослідженню деяких аспектів цього питання присвячені праці відомих зарубіжних вчених, зокрема: Ф. Модільяні, М. Міллера, Ю. Бріггема, Е. Нікбахта, Дж. К. Ван Хорна, Дж. К. Шима, Дж. Г. Сігела, С. Росса та ін. Питанням аналізу й діагностики деяких аспектів фінансової привабливості суб'єктів господарювання та пошуку шляхів її забезпечення присвячені праці М. Абрютіної, І. Балабанова, С. Барнгольц, І. Бланка, Є. Бріггема, А. Грачова, М. Заюкової, Т. Керанчука, М. Кизима, В. Ковальова, М. Крейніної, В. Плиси, В. Радіонової, Р. Сайфуліна, М. Федотової, І. Хоми, Л. Шаблістої, А. Шеремета та ін. Широку популярність в контексті оцінювання фінансової привабливості підприємств здобули роботи К. Друрі, Т. Коллера, П. Мілгрона, Дж. Робертса, Б. Райана, К. Уолша та ін.

Вивчення наукових праць виявило існування низки концепцій фінансової привабливості підприємства, в основі яких лежать суперечливі підходи. У той же час, відносно мало робіт, у яких поглиблено розглядалися б питання фінансової привабливості підприємства як його конкурентної переваги, що й зумовило необхідність подальших досліджень у цій сфері.

Метою статті є обґрунтування концептуальних підходів до підвищення фінансової привабливості підприємства в сучасних умовах господарювання.

В умовах зростання взаємозалежності, частих коливань економічної кон'юнктури, підвищення темпів науково-технічного прогресу і впровадження його результатів у виробництво, підприємствам досить складно знайти свою нішу і підтримувати конкурентоспроможність на високому рівні протягом тривалого періоду часу. У зв'язку з цим в останні десятиліття велику увагу в теорії і практиці приділяється проблемі підвищення їхньої ефективності,

прибутковості, продуктивності, що відбивається й на системі фінансового менеджменту організацій. Одним з елементів останнього, на наш погляд, є управління факторами, що впливають на фінансову продуктивність підприємств, з метою залучення фінансового капіталу на найбільш сприятливих умовах.

Фінансова продуктивність є комплексною, якісною характеристикою діяльності підприємства. З цієї точки зору, необхідно зрозуміти, з чого складається привабливість підприємства з погляду контрагентів, які ухвалюють рішення про надання фінансових ресурсів, а також те, як підприємство може сигналізувати про свою привабливість, тобто про здатність залучати зовнішні фінансові ресурси і забезпечувати їхню прибутковість. У сучасній літературі відсутня усталена думка щодо того, що розуміти під фінансовою привабливістю підприємства. Зазвичай, розгляд цієї проблеми зводиться до аналізу показників прибутковості різних напрямків вкладення коштів у підприємство з точки зору інвесторів [9, с. 43], тобто фінансова привабливість розглядається як складова інвестиційної привабливості підприємства, яка також може включати в себе оцінку показників інноваційної, кадрової, територіальної, соціальної та іншої привабливості.

За останні десятиліття на Заході відбулася еволюція розуміння цілей фінансового менеджменту. Як стверджує Л. Костирко, початкова мета – отримання максимального прибутку – змінилася максимізацією ринкової вартості підприємства, досягненням стійких темпів зростання економічного потенціалу фірми і лідерства в боротьбі з конкурентами, а також максимізацією цінності для зацікавлених сторін [12, с. 31]. Фінансовий менеджмент при цьому розглядається вченими (Л. Катан, Л. Бровко, Н. Дуброва, Н. Бондарчук) як управління фінансами підприємства, спрямовано на максимізацію вартості бізнесу та рівня дивідендів акціонерів (інтереси власників), прибутку або мінімізації витрат (інтереси керівництва підприємства), заробітної плати (інтереси працюючих), а також підтримки конкурентоспроможності та фінансової стійкості господарюючого суб'єкта (інтереси самого господарюючого суб'єкта, бюджетів всіх рівнів і суспільства) [10].

Крім цього, існує ширший погляд на фінансову привабливість підприємства, яку розуміють як частину операційної привабливості, що включає привабливість інвестиційну. Операційну привабливість оцінюють з позиції всіх поточних і потенційних контрагентів підприємства та характеризують, перш за все, поточним станом і перспективами розвитку його в основній сфері діяльності, на ринках виробленої продукції або послуг, що надають [17, с. 103]. Від неї істотно залежить фінансова привабливість, яка свідчить про поточне та перспективне фінансове становище, капіталізацію і фінансові стратегії підприємства, оцінювані усіма контрагентами, що надають йому фінансові ресурси [21, с. 98]. Фінансова привабливість, в свою чергу, визначає інвестиційну, яка оцінюється контрагентами, котрі надають підприємству фінансові ресурси (інвесторами) [14]. Цей погляд на співвідношення фінансової та інвестиційної привабливості підприємства дозволяє «вписати» в нього наше розуміння терміну «фінансова привабливість підприємства».

У світовій практиці є достатня кількість прикладів компаній, які спрямовували свою діяльність не на максимізацію прибутку, а на досягнення максимальної фінансової привабливості (Google, Apple, Amazon, FedEx, Southwest, Wal-Mart, IKEA, Enterprise, McDonald's, eBay, Microsoft, Priceline, Starbucks, Skype, Dell Computers, Groupon та ін.). При цьому фінансова

привабливість на сучасному етапі вже перетворилася в самостійну цінність як для бізнесу, так і для інвестицій.

Роль фінансової привабливості підприємства бере початок з монетаристської теорії, що з'явилася в 1950–х рр. (М. Фрідмен та ін.). Специфіка монетаристської доктрини полягає в акцентуванні грошової сфери як визначальної галузі економічного розвитку і трактуванні грошей в якості основного фактору виробництва [2, с. 84]. Починаючи з 1950–х рр., також розвивається сучасна теорія управління фінансами підприємств, основними віхами якої є: розробка теорії портфеля (роботи Г. Марковіца); однофакторні моделі управління портфелями фінансових активів (роботи У. Шарпа); концепції ефективності ринку капіталу (роботи Ю. Фами); теорії структури капіталу і ціни джерел фінансування (роботи Ф. Модільяні, М. Міллера); моделі оцінки дохідності фінансових активів (роботи У. Шарпа, Дж. Літнера, Дж. Мойссіна); теорії арбітражного ціноутворення (роботи С. Росса); теорії ціноутворення опціонів (роботи Ф. Блека, М. Шоулза); теорії преференцій станів в умовах невизначеності (роботи Дж. Хірш-Ліфер) [19].

Розглянемо, як з розвитком мікроекономічної теорії змінювалися концептуальні підходи вчених-економістів до визначення фінансової привабливості як головної мети функціонування підприємства (рис. 1).

Рис. 1. **Основні концепції фінансової привабливості підприємства**
Побудовано автором на підставі [1; 6; 11; 17; 18; 20; 22; 23]

1. Концепція максимізації прибутку. Її сформулював французький економіст А. Курно у 1938 р., а розвинули представники неокласичної школи [17]. Проте використання концепції максимізації прибутку підприємства як чинника досягнення його фінансової привабливості не задовольнило багатьох науковців. Так, отриманий прибуток можна використати для поточних потреб, унаслідок чого підприємство може позбутися основного джерела формування

власних фінансових ресурсів, що негативно вплине на його майбутній розвиток. Відсутність зв'язку максимізації прибутку з характером його розподілу не дає змоги ефективно реалізувати дивідендну політику підприємства, оскільки вказаний цільовий критерій не відображає рівня капіталізації прибутку. Крім цього, високого рівня прибутку підприємства можна досягти за значного фінансового ризику, пов'язаного із веденням господарських операцій. З урахуванням цього, в ринкових умовах максимізація прибутку – це одне з найважливіших завдань господарської діяльності підприємства, однак вона не завжди сприяє досягненню його фінансової привабливості.

2. Концепція мінімізації транзакційних витрат. Ця концепція базується на теоретичних підходах неоінституціоналізму і його основоположника – Р. Коуза (лауреата Нобелівської премії з економіки) [22]. Вчений вперше ввів поняття витрат транзакцій, які визначив як витрати з обслуговування операцій на ринку. Разом з цим запропонований головний критерій досягнення фінансової привабливості підприємства має істотні недоліки. Насамперед інформаційне забезпечення процесу формування «чистих витрат» транзакцій підприємства зумовлює зростання «облікових витрат» транзакцій (замість їх економії). Також критерій мінімізації витрат транзакцій не дає змоги оцінити зусилля підприємства щодо комплексної економії ресурсів, оскільки поза увагою залишаються інші види його витрат, які не пов'язані з обслуговуванням комерційних операцій. Тому економія витрат підприємства не може бути чинником досягнення його фінансової привабливості, оскільки не пов'язана з розвитком суб'єкта господарювання і не відповідає кінцевим економічним інтересам контрагентів.

3. Концепція максимізації обсягу продажів [6]. Прихильники цієї концепції пояснюють її переваги для досягнення фінансової привабливості підприємства так: 1) максимізація обсягу продажів оптимально відображає результати ділової активності підприємства в ринковому середовищі; 2) максимізація обсягу продажів дає змогу визначити результати реалізації не тільки економічної, а й соціальної місії підприємства, спрямованої на забезпечення потреб споживачів; 3) максимізація обсягу продажів інтегрує максимізацію прибутку; 4) зростання обсягу продажів підприємства потребує не тільки активізації його маркетингових зусиль, а й постійних змін у технології виробництва і реалізації виробленої продукції. Проте, як чинник досягнення його фінансової привабливості, вказана концепція має істотні недоліки: 1) споживчий вибір товарів і послуг є функцією мінливого ринкового середовища, тому максимізація обсягу продажів дуже вразлива; 2) не завжди ефективними є зусилля підприємства із забезпечення високих обсягів продажів власної продукції; 3) хоча максимізація обсягу продажів підтримує зростання доходів підприємства, проте вона не пов'язана з економією витрат. Відтак, концепція максимізації обсягу продажів не може бути використана як чинник досягнення фінансової привабливості підприємства.

4. Концепція максимізації темпів зростання підприємства [1]. Перевагами цієї концепції є темпи зростання операційного прибутку підприємства, а також основні пропорції його розподілу (тобто елементи дивідендної політики). Концепція включає і найважливіші структурні параметри фінансового стану підприємства. Проте практичне використання вказаної концепції (як альтернативної попереднім) визначило її недоліки: 1) вказана концепція може функціонувати лише в умовах стійкості попиту на продукцію; 2) в умовах мінливого ринкового середовища цього досягнути досить важко; 3) концепція фіксує як основний чинник досягнення фінансової привабливості фактично

досягнутий рівень прибутку підприємства, не оцінюючи його достатність для вирішення запланованих завдань. Тому максимізацію темпів зростання підприємства можна вважати одним з важливих завдань, однак не головним чинником досягнення його фінансової привабливості.

5. Концепція забезпечення конкурентних переваг [11]. Перевагами цієї концепції є те, що вона відображає результати діяльності практично всіх основних служб підприємства. Зокрема, конкурентні переваги можуть бути досягнуті за рахунок оптимальної цінової політики, підвищення якості товарів і послуг, упровадження нового продукту, ефективного маркетингу, зменшення витрат тощо. Крім цього, конкурентні переваги забезпечують формування надмірної прибутковості підприємства. Разом з цим, концепція забезпечення конкурентних переваг підприємства має недоліки. Поняття «конкурентна перевага» характеризується такими показниками, які дуже складно інтегрувати. Конкурентна перевага також характеризує відносне становище підприємства в межах галузі економіки, тоді як значна частина суб'єктів господарювання є багатогалузевими. Водночас конкурентну перевагу підприємство може підтримувати лише у короткотривалому періоді. Відтак забезпечення конкурентних переваг можна розглядати як завдання основних функціональних систем управління, але не як головний чинник досягнення фінансової привабливості підприємства.

6. Концепція максимізації доданої вартості [18]. Вказану концепцію як чинник досягнення фінансової привабливості підприємства запропонували японські економісти («японська концепція розвитку фірми» [20]). Перевагою концепції максимізації доданої вартості є те, що він дає змогу забезпечувати максимізацію економічних інтересів не тільки менеджерів і робітників підприємства, а також його власників. При максимізації доданої вартості враховують інвестиційні потреби підприємства. Крім цього, максимізація доданої вартості є довгостроковою, тому її не складно змодельовувати в стратегічній перспективі. Разом з цим, зазначена концепція вступає в конфлікт з економічними інтересами споживачів. Саме тому «японську концепцію розвитку фірми» не підтримали західноєвропейські та американські економісти.

7. Концепція максимізації ринкової вартості підприємства [23]. Це найсучасніша концепція досягнення фінансової привабливості підприємства, яка отримала пріоритетний розвиток у США, країнах Європи та в Японії. Вказана концепція доводить, що орієнтація на вартість дає змогу визначити власників головними суб'єктами економічної діяльності підприємства. При цьому, максимізація ринкової вартості підприємства інтегрує основні положення вищевказаних концепцій та усуває їх недоліки.

Структуру вартісно-орієнтованого управління наведено на рис. 2.

Концепція максимізації ринкової вартості підприємства констатує, що ринкова вартість підприємства має більший потенціал зростання (окрім збільшення доходів і зменшення витрат, зростання ринкової вартості підприємства може забезпечуватися підвищенням його іміджу, організаційною культурою, використанням ефекту синергізму [13, с. 122]; при цьому, якщо розмір прибутку або економія витрат мають певні межі, то величина зростання ринкової вартості підприємства цих меж не має [3, с. 18].

Важливо, що максимізація ринкової вартості гармонізує поточні та перспективні цілі розвитку підприємства. Останнє досягається шляхом приведення ринкової вартості підприємства до єдиної вартісної оцінки за допомогою дисконтування [9]. До того ж, показник ринкової вартості забезпечує

Рис. 2. Структура вартісно-орієнтованого управління

можливість оцінювання віддаленої перспективи функціонування підприємства [7], а показник ринкової вартості дає змогу реалізувати повнішу порівняно з іншими показниками інформацію про функціонування підприємства [13].

Зауважимо, що максимізація ринкової вартості охоплює всі головні напрямки фінансової діяльності підприємства (інвестування, фінансування, управління активами і грошовими потоками), тому, відповідно, дає змогу оцінити якість спектра фінансових рішень. Вчені (О. Кравченко, М. Сипко) також доводять, що динаміка ринкової вартості підприємства є важливим критерієм ефективності використання його капіталу [14]. Кількісний вираз цього критерію – співвідношення ринкової вартості підприємства (чи однієї його акції) і суми чистих його активів (або чистих активів з розрахунку на одну акцію).

Також важливо, що динаміка ринкової вартості підприємства формує думку інвесторів про здатність його менеджерів ефективно управляти цим процесом, а відповідно визначає мотивацію їхньої економічної поведінки. При цьому, моніторинг ринкової вартості підприємства є одним з найбільш ефективних засобів контролю інвесторів за діями менеджерів [20, с. 131].

Висвітлення сутності й особливостей окремих концепцій цільової функції підприємства підтверджує, що найбільш прийнятною з них в умовах ринкової економіки є концепція максимізації ринкової вартості підприємства. Враховуючи те, що активну роль у реалізації цієї концепції відіграють фінансові служби підприємства, її можна визначити як найвищу фінансово-економічну мету діяльності менеджменту. Відтак головна мета фінансового менеджменту – максимізація вартості підприємства, оскільки досягнення першої свідчить про

значний економічний потенціал суб'єкта господарювання та забезпечення достатку (wealth) його власників у довгостроковому періоді.

Висока фінансова продуктивність компанії є необхідною, але не достатньою умовою її фінансової привабливості, оскільки потрібно ще й продемонструвати цю продуктивність потенційним провайдерам фінансових ресурсів. Тут відіграють важливу роль не тільки спеціальні заходи щодо надання необхідної інформації, а й діяльність рейтингових агентств, включеність компанії і її місце в відповідних рейтингах, а також наявний досвід, взаємодії з інвесторами і кредиторами. Тобто минулі і поточні провайдери капіталу також можуть впливати на фінансову привабливість атрактора [19].

З точки зору компанії–атрактора капіталу, висока фінансова привабливість підвищує її конкурентоспроможність на ринку фінансових ресурсів і дозволяє задовольнити її попит на ці ресурси [5, с. 132]. Крім того, вона сприяє конкуренції між потенційними провайдерами капіталу компанії, які, борючись за отримання права надати їй фінансові ресурси, прагнуть головно врахувати її інтереси і надати капітал на вигідніших для атрактора умовах. Під умовами мається на увазі ціна наданого капіталу, що дозволяє розглядати систему відносин «провайдер–атрактор капіталу» в термінах ринку фінансових ресурсів, на якому взаємодіють пропозиція і попит та формується рівноважна ціна капіталу [8, с. 59].

Аналіз економічної літератури [6; 8; 10; 11; 13; 15; 17; 24 та ін.] дає змогу визначити основні принципи забезпечення фінансової привабливості сучасного підприємства: стратегічну орієнтованість; системність і плановість; варіативність підходів до розроблення фінансових рішень; цільову спрямованість; диверсифікованість капіталовкладень; високий динамізм фінансового управління.

Фінансовий менеджмент підприємства, організований з урахуванням викладених принципів, дає змогу сформувати його істотний ресурсний потенціал, суттєво підвищити конкурентну позицію на цільовому ринку, забезпечувати стабільний економічний розвиток та стратегічну перспективу. З урахуванням вказаних принципів головною метою фінансового менеджменту стає досягнення фінансової привабливості підприємства.

Отже, констатуємо, що максимізація вартості підприємства та оптимізація його фінансових потоків стає проблемою номер один сучасного фінансового менеджменту, бо саме ринкова вартість підприємства є найкращим доказом ефективності управління і показником фінансової привабливості. Якщо раніше основним завданням менеджменту був перехід від облікового мислення до управлінського, то нині необхідністю є новий перехід – від оперативного управління через стратегічне до вартісного мислення. Разом з цим, виникає значна кількість питань, пов'язаних з якісним підходом до цього процесу, який дає змогу отримати необхідний результат і базується на потребі використання сучасних технологій фінансового управління. Останні дають змогу не тільки фіксувати вартість підприємства, а й служать інструментарієм в розробці рекомендацій щодо можливого збільшення його вартості.

Перспективами дослідження є напрямки адаптації концепції максимізації ринкової вартості до фінансової діяльності українських підприємств. Тому подальші наукові пошуки мають бути спрямовані на визначення шляхів забезпечення фінансової привабливості суб'єктів господарювання на підставі концепції максимізації ринкової вартості, з метою зростання їх ринкової вартості загалом.

Список використаних джерел:

- [1] Абдуллаєва А. Є. (2018) *Формування організаційно-економічного механізму управління фінансовими ресурсами підприємства* (дис. ... канд. екон. наук). Хмельницький, Україна.
- [2] Бедринєць М. Д. & Довгань Л. П. (2018) *Фінанси підприємств*. Київ: Центр учбової літератури.
- [3] Бичкова Н.В. (2013) Оптимізація структури капіталу вітчизняних підприємств у контексті підвищення ефективності фінансової діяльності. *Вісник соціально-економічних досліджень*. (1(48)), 16–23.
- [4] Бражнік Л. (2018) Фінансові ресурси підприємства: їх формування та використання. *Економіка і суспільство*. (14), 778–783.
- [5] Гаврилко П. П. (2016) Вдосконалення управління фінансовими ресурсами підприємства на сучасному етапі розвитку економіки України. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. (3), 131–132.
- [6] Григораш Т. Ф., Сокальська Є. С. & Шабала А. В. (2014) Шляхи вдосконалення управління фінансовими ресурсами підприємства. *Економічні науки*. (10(13)), 59–61.
- [7] Степасюк Л. М., Суліма Н. М. & Величко О. В. (2014) *Економіка і фінанси підприємства*. В. К. Збарський, В. І. Мацибора (ред.). Київ : Компрінт.
- [8] Єфремова Н. (2013) Джерела формування фінансових ресурсів підприємства: їх склад та оптимізація структури. *Ефективна економіка*. (3), 53–61.
- [9] Журавльова І. В. & Латишева І. Л. (2013) *Теоретико-методологічні основи управління формуванням структури капіталу підприємства з урахуванням інтелектуальної складової*. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця.
- [10] Катан Л. І., Бровко Л. І., Дуброва Н. П. & Бондарчук Н. В. (2009) *Фінансовий менеджмент*. Суми: Довкілля.
- [11] Ковальчук Н.О. & Юрій Е.О. (2017) *Корпоративні фінанси*. Чернівці: Рута, 2017.
- [12] Косгирко Л. А. (2012) *Фінансовий механізм сталого розвитку підприємств: стратегічні орієнтири, системи забезпечення, адаптація*. Луганськ: Ноулідж.
- [13] Кравцова А. М. (2010) *Фінансові ресурси підприємств: механізм формування та ефективного використання*. Вінниця: Балюк І.Б.
- [14] Кравченко О. О. & Сипко М. Ю. (2018) Управління фінансовими ресурсами підприємства в умовах зростання невизначеності. *Ефективна економіка*. (12) Вилучено з: http://economy.nauka.com.ua/pdf/12_2018/10.pdf.
- [15] Лукіна Ю. В. (2013) Формування та реалізація стратегії управління фінансами підприємства. *Фінанси України*. (3), 113–118.
- [16] Мішина С. В. (2015) *Організаційно-економічний механізм управління фінансовими ресурсами на підприємстві*. Харків: ХНЕУ.
- [17] Опарін В. М., Паєнтко Т. В., Федосов В. М. & Сущенко О. М. (2013) Інновації у фінансовій сфері. Київ: ХНЕУ.
- [18] Ромашко О. М. & Баріляк В. О. (2019) Теоретичні засади формування механізму управління фінансовими ресурсами підприємства. *Бізнес Інформ*. 2019.
- [19] Суторміна В. М. (2004) *Фінанси зарубіжних корпорацій*. Київ: ХНЕУ.
- [20] Ткачик Л. П. & Глемба К. С. (2015) Окремі аспекти міжнародної практики управління фінансовими ресурсами підприємства. *Молодий вчений*. (11(2)), 130-133.
- [21] Гуцал І. С. (ред.) (2015) *Управління фінансами суб'єктів господарювання в умовах глобальної трансформації*. Тернопіль: ТНЕУ.
- [22] Крупка М. І. (ред.) (2015) *Фінансовий менеджмент*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
- [23] Brealey R. A. & Myers S. C. (2011) *Principles of Corporate Finance*. Franklin Allen: Books.
- [24] Nitzan J. & Bichler Sh. (2009) *Capital as power: a study or order and creorder*. London: Routledge.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.08

РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПОХІДНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ: ПОРІВНЯЛЬНІ АСПЕКТИ

ORCID ID: 0000-0002-5671-0306

Новак Оксана Сергіївна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту
Державний університет «Житомирська політехніка»

УКРАЇНА

Похідні фінансові інструменти (ПФІ), виконуючи функції управління фінансовими ризиками, достатньо часто виступають джерелом нових, специфічних ризиків, які не завжди можна своєчасно ідентифікувати та точно оцінити. Це питання піднімають у своїй праці Жан Жоб де Вріз Роббе та Поль Алі, які стверджують, що: «деривативи, будучи інструментами страхування ризиків, одночасно виступають джерелом виникнення нових ризиків. Головна небезпека деривативів полягає в тому, що операції з ними, дозволяючи використання відносно невеликих обсягів ліквідних коштів, приносять як великі доходи, так і збитки (кредитне плече)» [1].

Самовпевненість вищого менеджменту фінансових корпорацій та неналежна оцінка ризиків ПФІ неодноразово призводили до катастрофічних збитків, а іноді й банкрутств. Зокрема, таким стало банкрутство інвестиційного банку Barings у 1995 р., обумовлене тим, що трейдер банку за дуже короткий час втратив 1,3 млрд. дол. на ф'ючерсних та опціонних контрактах на індекс "Ніккей 225" [1]. Особливої актуальності питання регулювання ринків ПФІ набули після подій 2008 р., коли фінансові ринки сколихнула хвиля дефолтів й на межі банкрутства опинилися провідні фінансові установи світу такі, як: Bear Stearns, Merrill Lynch, Lehman Brothers, AIG та інші.

Більшість американських дослідників підтримують ліберальні підходи у регулюванні операцій з ПФІ. Зокрема, згадуючи банкрутство Barings, Дж. Сінкі молодший стверджує, що і покупці, і продавці деривативів мають використовувати механізми адекватного внутрішнього контролю, що є кращим ніж втручання регуляторів [2]. Схожої думки дотримувався Ф.Р. Едвардс, акцентуючи увагу на достатності сумлінної роботи рейтингових агентств та належного управління ризиками та капіталом [3]. Однак, після початку фінансової кризи у 2007 р., група країн G20 погодилася, що, в основному, нерегульований позабіржовий ринок деривативів представляє серйозний ризик для стабільності глобальних фінансових ринків. Це призвело до запровадження Регламенту (ЄС) 648/2012 про Європейське регулювання ринкової інфраструктури (EMIR) у ЄС та прийняття Закону Додда-Франка у США, які мали врегулювати питання обігу позабіржових ПФІ.

Варто зазначити, що і в США і в країнах ЄС організаційні засади обігу ПФІ на законодавчому рівні були розроблені ще до фінансової кризи 2008 р., а останні зміни, що вносились до законодавства, направлені на врегулювання питань, пов'язаних з мінімізацією ризиків позабіржових ПФІ.

Зокрема, в США до органів, що регулюють операції з ПФІ належать:

1. Securities and Exchange Commission (SEC) - це федеральне агентство, яке відповідає за первинне законодавство про цінні папери. 2. Commodity

Futures Trading Commission (CFTC) є незалежним агентством США, яке регулює ф'ючерсні та опціонні ринки. 3. National Futures Association (NFA) та Financial Industry Regulatory Authority (FINRA) є саморегульованими організаціями. NFA регулює питання захисту прав торговців на ф'ючерсному ринку та запобігання появи на ньому шахраїв, у той час, як FINRA відповідає за регулювання діяльності брокерських компаній та біржових ринків ф'ючерсів та опціонів. При цьому, Закон Додда-Франка мав на меті досягнення двох речей: усунути загрозу банкрутства великого контрагента фінансової системи, схожих на крах Lehman Brothers або AIG, і надати регуляторам дані про розмір та характер ринку, який вимірюється трильйонами доларів США.

У ЄС основними чинними нормативними актами, що регулюють операції з похідними фінансовими інструментами є: 1. Регламент Європейської ринкової інфраструктури (EU) 648/2012 (EU EMIR) із змінами та доповненнями; 2. Директива про керуємих альтернативними інвестиційними фондами 2011/61/EU (AIFMD); 3. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 575/2013 від 26 червня 2013 року про пруденційні вимоги до кредитних установ та інвестиційних фірм та Директива 2013/36/ ЄС з регулювання достатності капіталу (CRD IV); 4. Директива 2014/59/ЄС про відновлення платоспроможності та врегулювання неплатоспроможності банків (BRRD); 5. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 596/2014 від 16 квітня 2014 року про зловживання на ринку (EU MAR); 6. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 236/2012 про короткі продажі та деякі аспекти кредитно-дефолтних свопів; 7. Директива ЄС N 2014/65/ЄС від 15 травня 2014 року про ринки фінансових інструментів (MiFID II); Регламент Європейського Парламенту та Ради N 600/2014 від 15 травня 2014 року про ринки фінансових інструментів (MiFIR). MiFID II та MiFIR набули чинності 3 січня 2018 р., їх загальні цілі полягають у підвищенні ефективності, стійкості та цілісності фінансових ринків, що має бути досягнуто шляхом:

- забезпечення більшої прозорості: запровадження режиму розкриття інформації до і після торгівлі фінансовими інструментами;
- збільшення обсягів торгів на регульованих майданчиках: створення нової категорії платформ для торгівлі деривативами та облігаціями - організовані торгові засоби (OTFs);
- запровадження лімітів відкритих позицій та вимог до звітності MiFID щодо деривативів на товари,
- посилення захисту інтересів інвесторів шляхом впровадження додаткових вимог щодо отримання незалежних консультацій з питань інвестиційної стратегії та правил управління новими продуктами;
- запровадження положень про недискримінаційний доступ до торговельних та постторговельних послуг при торгівлі фінансовими інструментами, зокрема для біржових деривативів.

В Україні ринок ПФІ перебуває на етапі розбудови. Операції з ПФІ не набули значного поширення серед вітчизняних контрагентів, оскільки ще залишаються невпорядкованими нормативно-правові засади організації таких операцій. У вітчизняному законодавстві існують суперечності щодо трактування окремих видів ПФІ, зокрема, терміни «своп», «опціон», «форвардний контракт» та «ф'ючерсний контракт (ф'ючерс)» мають різне тлумачення в Податковому кодексі України та в ЗУ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Крім того, ЗУ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» розділяє деривативні цінні папери та деривативні контракти, натомість Податковий

кодекс України визначає лише деривативи, які за своєю суттю є контрактами або угодами. Такі розбіжності призводять до помилкового трактування похідного фінансового інструменту, що, в свою чергу, призводить до помилок відображення операцій в бухгалтерському обліку та звітності, нарахуванні та сплаті податків.

Як позитивні зміни у вітчизняному законодавстві варто відмітити те, що ЗУ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» та ЗУ «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» були трансформовані у рамках виконання зобов'язань України за Угодою про асоціацію між Україною та ЄС та спрямовані на імплементацію актів законодавства Європейського Союзу у сфері ринків капіталу та організованих товарних ринків, у тому числі, з врахуванням вимог MiFID II/MiFIR. Водночас, впровадження норм європейського права у сфері ринків капіталу у вітчизняне законодавство буде поступовим та регламентоване Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року.

Отже, Україна перебуває на етапі розбудови ринку ПФІ, про що свідчать процеси удосконалення та упорядкування вітчизняного законодавства. У питаннях регулювання операцій з ПФІ вітчизняна практика базується на засадах законодавства Європейського Союзу у сфері ринків капіталу, які поступово імплементуються у вітчизняне законодавство. Європейські підходи до регулювання операцій з ПФІ є жорсткішими у порівнянні з американською практикою, адже умови щодо розкриття інформації та звітності в ЄС стосуються усіх учасників торгів, а не тільки великих контрагентів, ризик банкрутства яких становить загрозу для стабільності фінансової системи. Таким чином, зважаючи на кращу світову практику регулювання, похідні фінансові інструменти мають стати в Україні безпечним, зрозумілим та ефективним механізмом управління фінансовими ризиками. Тому, першочерговими завданнями мають стати: гармонізація вітчизняного законодавства, усунення розбіжностей щодо регулювання операцій з ПФІ у різних нормативно-правових актах, створення відповідної інфраструктури ринку для належного захисту інтересів учасників ринку, створення умов для участі на ринку ПФІ як індивідуальних, так і інституційних інвесторів, розвиток ринку послуг рейтингових агентств, розширення переліку інструментів на ринку ПФІ, інформаційна підтримка розвитку ринку ПФІ (інформаційні роз'яснення регулюючих органів, тренінги, семінари тощо).

Список використаних джерел:

- [1] Вриз Роббе Жан Жоб де, Али Поль (2008) *Секьюритизация и право* (О.М. Иванов, А.А. Казаков, М.Г. Шахунян пер. с англ.). Москва: Волтерс Клувер
- [2] Синки Дж. (2007) *Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг* (пер. с англ.). Москва: Альпина Бизнес Букс
- [3] Edwards F.R. (1995) Off-exchange derivatives markets and financial fragility. *Journal of Financial Services Research*, 9 (3), 259-290

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.09

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДНИКИ ПОТЕНЦІАЛУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

Юрків Руслан Руслановичаспірант кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту
Львівський національний університет ім. Івана Франка

УКРАЇНА

Рівень обґрунтованості планів господарської діяльності малих підприємств значною мірою визначається точністю оцінювання їх економічного потенціалу [1–3], що, серед іншого, потребує врахування основних різновидів цього потенціалу та чинників його формування [4, 5]. Зокрема, варто виділяти поточний та стратегічний різновиди потенціалу малих підприємств, перший з яких включає, передусім, виробничий [7–9] та збутовий [10–12] потенціал, а другий – інвестиційний [13, 14] та інноваційний [15–18] різновиди економічного потенціалу. Проте, реалізувати перелічені види сукупного економічного потенціалу суб'єктів господарювання неможливо, якщо ці суб'єкти не володіють достатнім фінансовим потенціалом [19–23]. Водночас, наявність у підприємств такого потенціалу є важливою передумовою формування у них потенціалу економічного розвитку [24–26].

Серед видів економічного потенціалу малих підприємств варто відзначити також і потенціал окремих видів їхньої діяльності. Зокрема, можливо виокремити потенціал інвестиційної діяльності суб'єктів підприємництва, під яким доцільно розуміти здатність економічного суб'єкта здійснювати свою інвестиційну діяльність, забезпечуючи досягнення певних значень її параметрів на засадах застосування наявних та можливих до залучення ресурсів та вмінь управляти ними за певних умов зовнішнього середовища цього суб'єкта.

Своєю чергою, слід виділити три головні різновиди потенціалу інвестиційної діяльності малих підприємств, а саме:

- потенціал розроблення інвестиційних проєктів, який можливо ототожнити зі здатністю підприємства здійснювати таке розроблення, досягаючи при цьому певних результатів. Ці результати можуть бути поділеними на абсолютні (для прикладу, такими результатами є кількість проєктів, які було розроблено, потрібні обсяги інвестицій у ці проєкти тощо) та відносні (точність оцінки очікуваних результатів від здійснення розроблених проєктів, частка фактично відібраних проєктів серед тих, які доцільно було відібрати для подальшої реалізації, тощо);

- потенціал започаткування інвестиційних проєктів, який можливо ототожнити зі здатністю суб'єкта здійснювати таке започаткування, досягаючи при цьому певних результатів. Як і в попередньому випадку, ці результати можуть бути абсолютними та відносними. Зокрема, абсолютними результатами започаткування інвестиційних проєктів можуть виступати кількість проєктів, у які було вкладено інвестиції, потрібні обсяги вкладених інвестицій тощо. Відносними результатами започаткування проєктів можуть виступати показники відносного рівня масштабності інвестиційної діяльності суб'єкта підприємництва, індикатори структури джерел фінансування проєктів тощо;

- потенціал реалізації проєктів, який можливо ототожнити зі здатністю суб'єкта здійснювати цю реалізацію, досягаючи при цьому певних результатів.

Кожен з трьох перелічених різновидів потенціалу інвестиційної діяльності малих підприємств, своєю чергою, містить низку складників. Зокрема, потенціал розроблення інвестиційних проєктів включатиме: потенціал збирання вхідної інформації, необхідної для розроблення інвестиційних проєктів певним суб'єктом підприємництва; потенціал оброблення вхідної інформації, необхідної для розроблення інвестиційних проєктів певним суб'єктом підприємництва; потенціал вибору найкращих варіантів проєктів за умови, якщо існують проєкти, які є альтернативними; потенціал визначення найкращих джерел фінансування проєктів та раціональної структури цих джерел; потенціал вибору з множини проєктів, що розглядаються, тих, які є достатньо ефективними для подальшого започаткування та реалізації.

Щодо потенціалу започаткування інвестиційних проєктів, то він повинен включати: потенціал отримання необхідних обсягів інвестиційних ресурсів для започаткування інвестиційних проєктів; потенціал коригування інвестиційної програми з урахуванням можливої нестачі інвестиційних ресурсів для реалізації усіх запланованих інвестиційних проєктів; потенціал вкладення інвестиційних ресурсів в об'єкти інвестування; потенціал коригування процесу вкладення інвестиційних ресурсів в об'єкти інвестування з урахуванням можливих змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі суб'єкта господарювання.

Зрештою, потенціал реалізації інвестиційних проєктів повинен включати: потенціал забезпечення виходу результативності інвестиційних проєктів на її запланований рівень; потенціал підтримання належного рівня результативності експлуатації проєктів протягом періоду такої експлуатації; потенціал своєчасного виведення проєктів з експлуатації.

Список використаних джерел:

- [1] Гончар, О. І. (2015). Оптимізація економічного оцінювання потенціалу підприємства. *Торгівля. Комерція. Підприємництво: збірник наукових праць*, (19), 49–53.
- [2] Хворостов, В. А. (2011). Исследование методов оценки потенциала предприятия. *Сборник научных трудов НГТУ*, (1), 107–113.
- [3] Шкроміда, Н. Я. (2011). Комплексна оцінка економічного потенціалу суб'єктів господарювання. *Економічний аналіз*, (9 (1)), 383–386.
- [4] Лесик, Л. І. (2015). *Показники та методи оцінювання економічного потенціалу машинобудівних підприємств* (дис. ... канд. екон. наук). Національний університет «Львівська політехніка». Львів, Україна.
- [5] Лесик, Л. І. (2013). Типологія видів і чинників формування економічного потенціалу підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*, (23), 271–278.
- [6] Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Висоцький, А. Л. (2013). Діагностика ресурсного забезпечення як чинника формування виробничо-збутового потенціалу підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (23.4), 128–135.
- [7] Emelyanov, A., Kurylo, O. & Vysotskij, A. (2013). Structuring expenses of industrial enterprises in the evaluation process of its production and sales potential. *Ekontechmod. An international quarterly journal*, (4), 11–17.
- [8] Войцехівська, В. В., Войцехівська, Ю. В. & Висоцький, А. Л. (2012). Методи прогнозування розвитку виробничого потенціалу підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Проблеми економіки та управління*, (725), 42–48.
- [9] Плешка, А. Р. (2011). Фактори, що впливають на розвиток виробничого потенціалу. *Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій* (37/38), 279–283.
- [10] Висоцький, А. Л. (2014). Сутність та особливості збутового потенціалу як складової частини сукупного економічного потенціалу підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (24.8), 225–233.
- [11] Висоцький, А. Л. (2014). Види, чинники та об'єкти управління збутовим потенціалом машинобудівного підприємства. *Науковий вісник НЛТУ*, (24.7), 315–323.

- [12] Ємельянов, О. Ю., Висоцький, А. Л., Симак, А. В. & Петрушка, Т. О. (2017). Методичні засади оцінювання попиту на продукцію машинобудівних підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, (3), 198–212.
- [13] Гришко, В. А., Ємельянов, О. Ю. & Крет, І. З. (2010). Оцінювання поточного та стратегічного рівня інвестиційного потенціалу машинобудівних підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Проблеми економіки та управління*, (683), 210–215.
- [14] Ємельянов, О. Ю., Крет, І. З. & Сегедій, О. М. (2003). Інформаційне забезпечення аналізу інвестиційного потенціалу галузей економіки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Проблеми економіки та управління*, (484), 66–71.
- [15] Гришко, В. А. (2010). Показники та методи оцінювання інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств. *Схід*, (7(107)), 18–21.
- [16] Ємельянов, О. Ю. & Гришко, В. А. (2009). Управління якістю продукції машинобудівного підприємства в процесі формування його інноваційного потенціалу. *Збірник наукових праць «Економіка: проблеми теорії та практики»* (253 (VII)), 185–191.
- [17] Родіонова, І. В. (2013). Методи оцінки інноваційного потенціалу промислових підприємств. *Економіка розвитку*, (4 (68)), 96–99.
- [18] Тищенко, Т. І. (2015). Оцінювання інноваційного потенціалу промислового підприємства. *Економічний вісник ДВНЗ УДХТУ*, (2 (2)), 65–71.
- [19] Куліш, Г. П. & Чепка, В. В. (2017). Фінансовий потенціал підприємства та його роль в умовах нестабільної економіки. *Статистика України*, (1), 29–35.
- [20] Кунцевич, В. О. (2005). Підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства. *Актуальні проблеми економіки*, (1(43)), 68–75.
- [21] Левченко, Н. М. (2012). Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики. *Інвестиції: практика та довід*, (2), 114–117.
- [22] Маринич, І. А. (2010). Сучасні підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*, (20.1), 105–108.
- [23] Турчак, В. В. (2014). Методика оцінки фінансового потенціалу підприємства в сучасних умовах господарювання. *Молодий вчений*, (8(11)), 49–52.
- [24] Коновал, В. В. (2014). Оцінювання потенціалу розвитку підприємств легкої промисловості. *Вісник ХДУ*, (6 (2)), 206–209.
- [25] Yemelyanov, O., Kurylo, O. & Petrushka, T. (2018). Methodological principles of evaluating economic potential of industrial enterprise sustainable development. *Науковий вісник «Полісся»*, (2 (14)), 141–149.
- [26] Yemelyanov, O., Symak, A. & Zarytska, O. (2016). Modelling the process of forming the potential of economic development of an industrial enterprise. *Periodyk naukowy Akademii Polonijnej, Czestochowa, Akademia Polonijna w Czestochowie*, (3), 128–137.

ABSCHNITT IV. MANAGEMENT, ÖFFENTLICHE VERWALTUNG UND ADMINISTRATION

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.10

TRAKTOWANIE TYPOLOGII KULTURY ORGANIZACYJNEJ ZA POMOCĄ MODELU E. SCHEIN`A

Iryna Zhabniak

Magister ze specjalności „Zarządzanie”
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

RZECZPOSPOLITA POLSKA

Zakres znaczeniowy terminu kultury jest bardzo szeroki [1. 25]. Powszechnie rozumiana jest jako stopień osiągania precyzji, doskonałości i określonych sprawności w danej specjalizacji. Definiuje się ją także jako materialny i mentalny dorobek ludzkości, początkowo gromadzony a następnie przekazywany z pokolenia na pokolenie [1. 30].

Najbardziej powszechnym w literaturze modelem kultury organizacyjnej jest model E. Scheina. Badacz wyszczególnił elementy składowe kultury organizacyjnej według dwóch kryteriów: łatwość obserwacji – widoczność oraz stopień ich uświadomienia – trwałość. Wówczas dało to łatwość pogrupowania składowych na odpowiednie poziomy.

Pierwszym poziomem, którego elementy są najbardziej widoczne, są artefakty, a więc to co słyszymy, widzimy oraz czujemy w zetknięciu z określoną kulturą organizacyjną. Można by stwierdzić, iż artefakty stanowią o stylu organizacji. Literatura wyszczególnia artefakty:

- werbalne (językowe): używany przez uczestników kultury język, a więc ustalone skrótowce, wyrażenia czy fachowe słownictwo. Do tej kategorii zalicza się sposób zwracania się klientów oraz pracowników do siebie nawzajem. Zalicza się tu także anegdoty, mity, legendy, opowieści, które odnoszą się do danego przedsiębiorstwa, historii, pracowników, charakterystycznych postaci. Ich głównym celem jest głównie potwierdzenie słuszności obowiązywania określonych wzorców kulturowych oraz dydaktyzm [2. 12].

- behawioralne: ceremonie, rytuały oraz schematy zachowań członków danej kultury, które rozumie się jako użycie gestów oraz ciała w określonej sytuacji. Rytuałem jest symboliczne użycie zachowań jednostki w danej sytuacji. Wówczas zachowaniami rytualnymi w organizacjach są: sposób witania się, rozpoczynanie dnia, obchodzenie uroczystości, spędzanie dni wolnych, okresowe zebrania [3. 47].

- fizyczne: technologia wykonywania zadań, architekturę (wystrój wnętrza), wytwarzanie produktów, układ przestrzenny organizacji, ubiór, identyfikatory. Ponadto, w tej kategorii znajduje się służbowy samochód, telefon, miejsce parkingowe (wskaźnik zajmowanego miejsca jednostki w hierarchii)³⁸.

Drugim poziomem są normy i wartości, które zajmują trwalsze miejsce aniżeli artefakty. Literatura dzieli je na deklarowane oraz przestrzegane. Normy i wartości deklarowane łatwo zaobserwować. Zwykle istnieje ich zapis, o których informowani

są nowi członkowie danej organizacji. Przykładem tego może być kodeks etyczny, zasady postępowania czy hasła organizacji. Wartości przestrzegane to różnego rodzaju etykiety organizacji, według których należy postępować (respektowanie zaleceń w firmie i przepisów).

Poznanie tego systemu norm i wartości wymaga czasu, gdyż jest charakteryzujące się trudnością i skrytością w interpretacji [2. 236].

Na samym dole piramidy znajdują się założenia, które są podstawą i trzonem całej budowli. Założenia kulturowe są nieuświadomione, nie kontrolowane przez uczestników organizacji. Traktuje się je wówczas jako oczywiste przesłanki właściwego postępowania.

Podsumowując, kultura wpływa na relacje międzyludzkie, budowanie strategii w firmie, dawanie zatrudnionym poczucia tożsamości, zwiększanie ich zaangażowania oraz wzmacnianie stabilności wewnątrz.

Literatura:

- [1] Sitko – Lutek A. (2014). *Kompetencje i kultura organizacyjna przedsiębiorstw w perspektywie międzynarodowej*, UMCS, Lublin.
- [2] Sikorski Cz. (2006). *Kultura organizacyjna. Efektywnie wykorzystaj możliwości swoich pracowników*, Warszawa.
- [3] Zbiegień – Maciąg, L. (2005). *Kultura w organizacji. Identyfikacja kultur znanych firm*, PWN, Warszawa.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.11

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕЗЕРВУ УКРАЇНИ

Стринад Любов Францівна

Начальник відділу науково-організаційної роботи,
перепідготовки та підвищення кваліфікації
*Український державний науково-дослідний інститут «Ресурс»
Державного агентства резерву України*

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

ORCID ID: 0000-0002-5092-9593

Чечель Олег Миколайович

заступник директора з наукової роботи
доктор наук з державного управління, доцент
*Український державний науково-дослідний інститут «Ресурс»
Державного агентства резерву України*

УКРАЇНА

Наповнення Державного резерву України (ДРУ) різноманітними матеріальними цінностями переслідує мету забезпечення нормального функціонування промислового сектору країни, а також населення держави необхідними для нормального життя продуктами та товарами у випадку настання надзвичайного стану, природних чи техногенних катастроф або війни. В умовах таких кризових явищ нормальне функціонування промисловості, сфери соціального забезпечення та інших сфер суспільного життя унеможлиблюється: порушуються технологічні процеси, логістичні ланцюги, ускладнюються функціонування закладів соціальної сфери тощо. Тому держава в силу своїх зобов'язань перед населенням повинна створити резерв на випадок виникнення необхідності забезпечення безперебійності процесів функціонування не тільки промисловості, а й апарату держави, нормального забезпечення населення, в тому числі й відшкодування збитків, пов'язаних із руйнуванням інфраструктури, об'єктів житлового господарства тощо.

Формування ДРУ – це системне завдання, яке пов'язане із величезним комплексом операцій і дій, а також із процесами прийняття управлінських рішень, якими визначається не лише відповідність резерву потребам системи національної безпеки, а й взагалі здатність держави забезпечити за рахунок резерву потенційні потреби на випадок воєнного стану або під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Для цього необхідним є перегляд підходів до організації державно-управлінських відносин в даній сфері, що в свою чергу обумовлюються чинним законодавством.

Організаційно-правове забезпечення процесу формування державного резерву втілюється у системі законодавчих та інших нормативно-правових актів, головним із яких є Закон України «Про державний матеріальний резерв». Ним регулюються основні засади відносин з приводу формування, розміщення, зберігання, використання, поповнення та оновлення (поновлення) запасів державного матеріального резерву.

Так, відповідно до ст. 1 цього закону «державний резерв є особливим державним запасом матеріальних цінностей, призначених для використання в цілях і в порядку, передбачених законодавством, до складу якого входять:

- мобілізаційний резерв – запаси матеріально-технічних та сировинних ресурсів, призначених для забезпечення розгортання виробництва військової та іншої промислової продукції в особливий період, розгортання у воєнний час робіт по відновленню інфраструктурних об'єктів для організації безперебійної роботи промисловості, транспорту і зв'язку, надання медичної допомоги;
- запаси сировинних, матеріально-технічних і продовольчих ресурсів для забезпечення стратегічних потреб держави;
- запаси матеріально-технічних ресурсів для виконання першочергових робіт під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та для виконання інших заходів, передбачених законодавством» [1].

Таким чином, державний резерв включає в себе три складові, які являють три різні види матеріальних цінностей: матеріально-технічних, сировинних та паливно-енергетичних ресурсів для забезпечення різних потреб держави. При цьому запаси сировинних, матеріально-технічних і продовольчих ресурсів для забезпечення стратегічних потреб держави та запаси матеріально-технічних ресурсів для виконання першочергових робіт під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій мають відкриту номенклатуру товарів, а мобілізаційний резерв і перелік матеріальних цінностей які в нього входять має правовий режим державної таємниці.

Стосовно визначення номенклатури та процесу формування ДРУ, то тут слід наголосити на тому, що такі функції розподілені між декількома органами державної влади: планування, визначення потреби та власне процес його наповнення, поповнення, освіження тощо – покладається на Державне Агентство Резерву України (ДАРУ); затвердження номенклатури – на Кабінет Міністрів України. При чому, відповідно до ст. 4-5 Закону України «Про державний матеріальний резерв» ДАРУ з поміж іншого виконує функції із закладення матеріальних цінностей до державного резерву; заміни матеріальних цінностей державного резерву; освіження запасів державного резерву, а номенклатура матеріальних цінностей державного резерву і норми їх накопичення, в тому числі незнижуваного запасу, затверджуються Кабінетом Міністрів України. При цьому Порядок розробки номенклатури матеріальних цінностей державного резерву і норм їх накопичення, у тому числі незнижуваного запасу, встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері державного матеріального резерву [1].

Аналізуючи положення зазначеного Порядку, затвердженого наказом Міністерства економічного розвитку України від 28.12.2018 № 2003, бачимо, що відповідно до п. 2 Розділу II «формування номенклатури матеріальних цінностей державного резерву та визначення норм їх накопичення, у тому числі незнижуваного запасу, здійснюються Держрезервом на основі пропозицій центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим» [2].

Тобто в Законі та в Порядку визначаються різні суб'єкти, які надають пропозицію щодо наповнення державного резерву держави. Ми наполягаємо на тому, що такий недолік потребує вирішення шляхом уточнення в Порядку того, що заінтересовані органи розробляють пропозиції щодо номенклатури держрезерву, окрім мобілізаційного резерву, оскільки для потреб національної безпеки координація з її розробки та затвердження має відбуватися системно та єдиним органом державної влади – Кабінетом Міністрів України.

Як зазначає С.О. Коваленко, Державний резерв матеріальних цінностей є недоторканим, а відомості про норми накопичення, закладення, відпуску, дислокації і фактичні запаси держрезерву є державною таємницею. Сировина в державному резерві практично не має кінцевого терміну зберігання, але запаси продуктів харчування, інших резервів з обмеженим терміном придатності повинні постійно оновлюватися» [3, с.252–257].

Уявлення про таку процедуру оновлення можна отримати виходячи із положень Порядку реалізації матеріальних цінностей державного резерву, затвердженого Постановою КМУ від 25.08.2004 № 1078. Системний аналіз положень вказаного вище Порядку дає змогу зробити наступні висновки:

- реалізація матеріальних цінностей, що входять до складу державного резерву відбувається публічно, про що свідчить обов'язок Кабінету Міністрів України, а також ДАРУ оголошувати про наповнення лотів, які планується реалізувати засобами відкритих публічних торгів;

- реалізація таких цінностей відбувається шляхом публічних торгів або шляхом прямого продажу визначеному Кабінетом Міністрів України одержувачу (набувачу таких матеріальних цінностей на платній основі). У випадку проведення публічних торгів у вигляді аукціону після оголошення його проведення відбувається розміщення в офіційних засобах масової інформації структури та опису лоту;

- участь в аукціоні, за умови виконання низки обов'язкових вимог, мають право брати всі без виключення суб'єкти приватного права, в тому числі іноземні, які мають легітимні підстави здійснювати свою діяльність на території України. Головною вимогою є сплата гарантійного внеску за участь в аукціоні, що означає фактичне висвітлення тих матеріальних цінностей, які були у складі державного резерву [4].

На нашу думку, надання публічності процесам реалізації матеріальних цінностей з державного резерву є об'єктивною реакцією на демократизацію суспільних процесів в Україні, в тому числі в контексті подолання та мінімізації випадків корупції, оскільки частіше за все фінансування видатків ДРУ відбувається із потенційними корупційними ризиками з огляду на неможливість чіткого контролю за вартістю матеріальних цінностей, прозорості процедури їх закупівель.

Висновки. Підводячи підсумки за результатами аналізу процесу формування державного резерву України слід наголосити на необхідності уточнення процесу формування та затвердження номенклатури ДРУ, яка формується Держрезервом за потребами органів державної влади місцевого та регіонального рівня та затверджується Кабінетом Міністрів України.

Список використаних джерел:

- [1] Про державний матеріальний резерв: Закон України від 24.01.1997 № 51/97-ВР. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/97-%D0%B2%D1%80#Text>
- [2] Про затвердження Порядку розробки номенклатури матеріальних цінностей державного резерву і норм їх накопичення, у тому числі незнижуваного запасу: Наказ Мінекономрозвитку України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0076-19#n14>
- [3] Коваленко С.О. Державний резерв як головний компонент системи забезпечення національної безпеки України. *Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси*. №3. 2012. С.252–257
- [4] Про затвердження Порядку реалізації матеріальних цінностей державного резерву Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 № 1078. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1078-2004-%D0%BF#Text>

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.12

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У СФЕРІ КУЛЬТУРИ : СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

ORCID ID: 0000-0002-4370-1849

Патинська-Попета Марина Михайлівна

аспірант кафедри менеджменту організацій і адміністрування
імені М. І. Поліщука

Поліський національний університет

УКРАЇНА

Децентралізація у сфері культури є важливим кроком до підвищення якості повсякденного життя мешканців територіальних громад (ТГ). Основою розбудови сфери культури є громада. Відповідно до чинного законодавства територіальна громада має забезпечити реалізацію прав громадян на задоволення культурно-освітніх потреб мешканців громади, на бібліотечне обслуговування, надання рівного доступу до культурних послуг, інформації та сучасних інформаційних технологій. Законом України «Про культуру» (р. V, ст. 26, п. 1) визначено джерела фінансування закладів культури [2] (рис. 1).

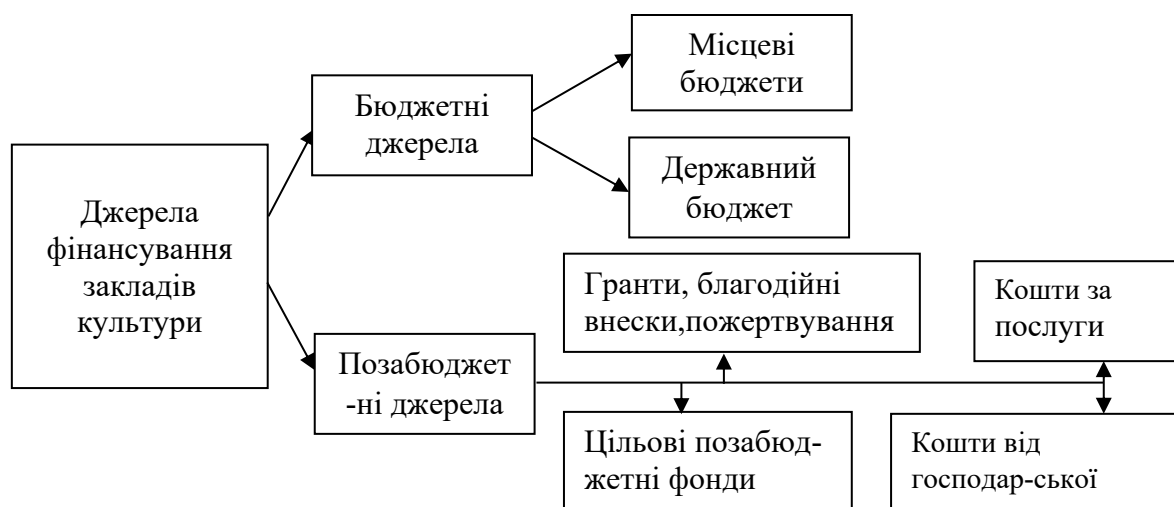

Рис. 1. **Джерела фінансування закладів культури в Україні**

Джерело: побудовано автором на основі [2].

Основним джерелом фінансування закладів культури є місцеві бюджети. Однак у більшості громад недостатньо коштів для ефективного управління закладами культури, унаслідок чого ресурси спрямовуються лише на оплату праці як захищеної статті бюджетного фінансування та оплату комунальних послуг. Брак коштів на утримання мережі закладів культури зумовив тенденцію щодо скорочення їх чисельності в сільській місцевості. Згідно з чинним законодавством територіальні громади залежно від власної фінансової спроможності приймають рішення щодо оптимізації мережі закладів культури.

Кошти на розбудову соціального напрямку ТГ також отримують завдяки субвенціям з державного бюджету. Близько 260 проектів будівництва, реконструкції та капітального ремонту в галузі культури на майже 210 млн грн

було заплановано профінансувати у 2019 р. за рахунок субвенції на розвиток інфраструктури ОТГ; затверджено фінансування 40 об'єктів у сфері культури на суму близько 290 млн грн у рамках фінансування з ДФРР [1]. Окрім власних коштів громад, фінансування закладів культури ТГ здійснюється на основі реалізації мікропроєктів шляхом спільного фінансування з обласного бюджету та бюджетів громад у межах відповідних програм. За умов низької ефективності механізму фінансового забезпечення сфери культури на рівні громад виникла необхідність у поступовому розширенні джерел фінансування.

Серед проблем управління фінансовими ресурсами сфери культури в територіальних громадах науковці та практики виділяють: - недостатній рівень загального фінансування та значна диференціація фінансового забезпечення; - низький рівень фінансування сільських закладів культури, більшість з них є дотаційними; - низький рівень оплати праці та значна його диференціація в закладах сфери культури ТГ; - неефективне використання бюджетних ресурсів; - недостатня підтримка розвитку сфери культури державними фінансовими інструментами. Окрім того, недостатній рівень кадрового забезпечення, низька кваліфікація працівників та незадовільні умови праці в галузі; низька якість послуг, що надаються населенню цими об'єктами [5]. Варто додати неготовність керівництва громад брати на себе відповідальність за прийняті рішення, зокрема інвестувати кошти в дослідження та розробки.

З метою вирішення наявних проблем на державному рівні прийнято Довгострокову стратегію розвитку української культури (далі – Стратегія), метою якої є створення умов для сприяння творчій активності громадянина і формування в Україні громадянського суспільства європейського рівня [3]. Стратегією передбачено: - розвиток мережі моніторингових або дослідницьких центрів, розробка системи показників впливу культури на соціально-економічний розвиток; - перехід до грантової системи фінансування сфери культури шляхом розвитку державно-приватного партнерства та розширення повноважень закладів культури й залучення додаткових джерел фінансування культурних проєктів через спеціальні фонди та програми підтримки.

Як зазначають В. Храпкіна та Ю. Майстренко, для розвитку культури органам місцевого самоврядування важливо враховувати незадіяні ресурси, завдяки яким можна досягти соціально-економічного ефекту шляхом розкриття культурного потенціалу сільського населення, можливості самоокупності закладів культури сільської місцевості, створення нових робочих місць та підвищення якості життя сільського населення [5]. З цією метою необхідно активізувати соціокультурну та економічну діяльність громад шляхом втілення нових форм організації культурних інституцій.

Реалізація положень Стратегії на рівні громад потребує значної організаційно-інформаційної підтримки. Основним завданням ТГ у сфері культури є комплексна трансформація організаційно-управлінської системи закладів культури, зокрема впровадження нових видів діяльності відповідно до особливостей населеного пункту, інтересів і потреб мешканців громади.

На рівні територіальних громад впроваджуються такі нові прибуткові форми організації культурно-просвітницької діяльності, як: •кластеризація (культурні кластери, креативні кластери, соціокультурні кластери тощо); •розвиток культурного туризму; •проєктні технології (фінансування з державних та недержавних фондів підтримки розвитку культурної сфери); •коворкінгові фірми, товари й послуги.

Упровадження нових інформаційних продуктів і технологій у роботі закладів культури відкриває потенційні можливості для розвитку туристичної привабливості українського села, що є одним із перспективних напрямів його відродження й розвитку. Розвиток сільського туризму дозволить поліпшити соціально-економічну ситуацію кожного регіону, громади шляхом створення нових робочих місць.

Сьогодні потрібні комплексні структурні перетворення в практиці управління фінансовими ресурсами у сфері культури з метою самозабезпечення та саморозвитку закладів культури. Такі практики наявні в громадах. З метою створення умов для формування єдиного соціально-активного культурного простору та реформування системи адміністративних послуг у сфері культури Кіцманська ТГ прийняла рішення про створення окремого комунального закладу «Центр культури, мистецтва, освіти та дозвілля», який має об'єднати заклади культури та позашкільної освіти, що розташовані на території громади.

Ефективність розвитку громади залежить від компетентності керівництва новостворених ТГ, адже, як зауважує І. Френкель, компетентне управління культурними ресурсами й ефективне залучення людського потенціалу до процесів розбудови сталої громади може суттєво підвищити додану вартість території, стати основою ціннісного та економічного фундаменту розвитку [4]. Як результат, призведе до питомої ваги надходжень громади в загальному обсязі державного фінансування на утримання закладів культури, створення нових робочих місць у галузі культури, до підвищення культурного рівня населення.

Нині завершується процес передачі об'єктів спільної власності від району до комунальної власності територіальних громад (у т. ч. об'єктів культури). Саме громади мають пріоритетне право визначати їх подальше використання. Згідно із законодавством про співробітництво, громади можуть приймати рішення про спільне фінансування об'єктів та управління ними, тобто йдеться про співфінансування. Для забезпечення потреб ТГ важливе значення має розвиток інфраструктури, що призначена для надання послуг у сфері культури. Зазначене вимагає розробки проєктів розвитку, налагодження співпраці з ДФРР. Також громади мають можливість брати участь у конкурсних відборах проєктів регіонального розвитку, що фінансуються за кошти ЄС. Отже, на сучасному етапі розвитку новоутворені територіальні громади мають дієві інструменти розвитку культури.

Список використаних джерел:

- [1] За рахунок субвенції у 2019 році в ОТГ буде профінансовано майже 260 об'єктів культури. Вилучено з: <https://www.kmu.gov.ua/news/za-rahunok-subvenciyi-u-2019-roci-v-otg-bude-profinansovano-majzhe-260-obyektiv-kulturi>.
- [2] Про культуру : Закон України від 13.10.2017 р. Вилучено з: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>.
- [3] Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегії реформ : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 лютого 2016 р. № 119-р. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-p>.
- [4] Френкель І. Культура як розумна стратегія розвитку об'єднаної територіальної громади. Вилучено з: https://ukr.lb.ua/blog/iryna_frenkel/364708/kultura_yak_rozumna_strategiya.html.
- [5] Храпкіна В.В., Майстренко Ю.В. (2018) Форсайт розвитку фінансового забезпечення закладів культури на рівні сільських об'єднаних територіальних громад. (1), 98–109. Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bknucams_2018_1_9.

ABSCHNITT V. SOZIALE ARBEIT UND SOZIALSCHUTZ

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.13

WOMEN'S ACTIVITY IN BUSINESS IS ONE OF THE MAIN FACTORS OF THE COUNTRY'S ECONOMIC STABILITY

Dilbar Akhmedova
Independent researcher
at Bukhara State University

REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Abstract. *The article examines the role of women in society. The content of reforms aimed at increasing social and economic activity and supporting women's entrepreneurial activity during the years of independence is stated. The philosophical meaning of the concept of "social activity" is revealed. And also analyzed the problem of attitudes towards women in historical development.*

One of the main criteria for the level of development of the state is the role of women in society. More than 50% of the population of the republic are women. Therefore, it is impossible to imagine the development of society without the participation of women, because they are responsible for the continuation of life in society, the preservation of the family, and the upbringing of a healthy generation. Along with this, women selflessly work in various sectors of the economy and participate in all spheres of society.

It should be noted that the government's measures to solve problems concerning the family, women, youth and children, the adoption of state decrees and resolutions, the development of important programs and scientific and practical projects testify to the attitude towards the women's issue at the level of state policy in the years of independence [1].

However, in recent years, in the work of women's committees, public organizations and state structures, it has become obvious that there are serious shortcomings and untapped opportunities in terms of protecting the economic and socio-political interests of women and raising their status in the family, social life and state building. A certain part of women, especially those living in rural areas, found themselves on their own, which caused the emergence of various negative phenomena, which turned into a problem waiting to be solved.

In the direction of the development of women's entrepreneurship, there are still many issues to be resolved. These include raising the awareness of women about the opportunities available in the country in terms of starting a business, high interest rates on loans, increasing women's knowledge in the field of entrepreneurship, and removing some barriers to starting small businesses.

The women's issue in New Uzbekistan has acquired a completely new conceptual character. This was clearly expressed in the formation of new approaches to its solution on the part of the state. A moral and ethical climate has also formed around this topic, the demand for a highly respectful attitude to the role of women in

all spheres of society, constantly declared in the speeches of the President of the Republic Sh.Mirziyoyev, has played a colossal role in the development of advanced social ideas in the field of women's emancipation in the modern understanding of this problem.

In the republic, laws and international acts on human rights and freedoms have been adopted and are being implemented, which reflect the rights of women in personal, social, political and cultural terms. An integral system has been formed to protect the interests of women in business, to provide them with the necessary advisory, organizational and technical assistance.

Based on the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated March 5, 2021 "On measures to further improve the system of supporting women, ensuring their active participation in society," the Ministry of Economic Development and Poverty Reduction and the Agency for the Development of Entrepreneurship developed a draft Decree of the President of the Republic of Uzbekistan "On additional measures to improve the business support system, further improve the business environment ", which was approved by the President of the Republic of Uzbekistan on April 4, 2021 by the Resolution.

The above regulatory legal acts are aimed at:

- development of business entities, in particular newly created business entities, and the creation of an integrated system of comprehensive support;
- formation of a solid foundation for the creation of a category of small and medium-sized businesses in the economy and further improvement of the existing business environment;
- further reduction of the existing level of unemployment in the country by supporting entrepreneurship through benefits and preferences.

As you know, since 2014, World Women's Entrepreneurship Day has been widely celebrated in 144 countries around the world. In 2016, the Tadbirkor Ayol Association of Business Women of Uzbekistan joined the global initiative of the Womens Entrepreneurship Day (WED).

The program "Every family is an entrepreneur" is being implemented in Uzbekistan. In 2020, despite the situation related to the pandemic, the number of women who started entrepreneurial activities amounted to 2 thousand 744, they organized 4 thousand 167 jobs [4-7].

In order to raise to a qualitatively new level of activity to increase the activity of women in all spheres of the economic, political and social life of the country, to provide comprehensive assistance in training, mastering professional skills and employment, further support for women's entrepreneurial initiatives, the formation of a "women's notebook", systemic study , analysis and solution of problems, needs and interests of women. Included in these notebooks, as well as in accordance with the State Program for the Implementation of the Strategy of Action in Five Priority Areas of Development of the Republic of Uzbekistan in 2017-2021 in the Year of Supporting Youth and Strengthening the Health of the Population, a Republican Public Women's Council appeared in Uzbekistan and its main tasks:

- increasing the socio-political activity of women, widespread propaganda among the population of the essence and content, as well as the significance of the ongoing reforms to support them;
- Providing comprehensive assistance in training, mastering professional skills and ensuring decent work, supporting women's entrepreneurship, identifying and correctly orienting the abilities of gifted girls and women;
- improving the efficiency of work to ensure the quality of medical and social

services provided to women in the regions, especially in villages, a healthy lifestyle among them;

- determination of systemic measures to provide housing for women in need of housing, improve living and working conditions, and increase their income;
- conducting an in-depth analysis of issues related to the rights and legitimate interests of women, developing proposals for improving legislation and practice for resolving existing problems based on best practices;
- taking measures to enhance the role of women in strengthening the family, preserving national and universal values, raising a child;
- coordination of the activities of territorial public women's councils, "advisory councils of women" in makhallas, ensuring their effective interaction with state and public organizations with the provision of methodological and practical assistance;
- organizing targeted work with "women's notebooks", exercising public control over the timely solution of responsible organizations and sectors of women's problems [8-10].

The government pays great attention to the area of supporting women's entrepreneurship. In particular, large-scale work on the development of family entrepreneurship, ensuring employment of the population, supporting women's and youth initiatives is also being carried out within the framework of poverty reduction programs.

Literature:

- [1] Strategies for action in five priority areas of development of the Republic of Uzbekistan in 2017–2021.
- [2] Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated March 5, 2021 "On measures to further improve the system of supporting women, ensuring their active participation in society."
- [3] Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated April 4, 2021 "On additional measures to improve the business support system, further improve the business environment."
- [4] Khajieva, I., Khujaniyazova, G., Kenjaeva, K., & Jumaniyozov, F. (2020). Foreign language competenceformation of the future teacher of vocational education in the information and educational environment. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(2), 360-365.
- [5] Zhabborova, O. I., & Kenjaeva, H. P. (2018). Bases of gender equality of rights in Uzbekistan. *Международный журнал гуманитарных и естественных наук*, (5-2).
- [6] Кенжаева, Х. П., Тожиев, Ф. И., & Жураев, Б. Н. (2014). РОЛЬ ЖЕНЩИН В СОЗДАНИИ И РАЗВИТИИ ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ. In *Инновации в технологиях и образовании* (pp. 119-123).
- [7] Кенжаева, Х. П. (2021). ФУҚАРОЛИК МАДДАНИЯТИ МЕЗОНЛАРИ ШАРҚ ФАЛСАФАСИ ТАЛҚИНИДА. *Academic research in educational sciences*, 2(3).
- [8] Кенжаева, Х. П. (2021). Аёллар ижтимоий фаоллигини оширишда фуқаролик институтларининг ўрни. *Scientific progress*, 1(6), 957-961.
- [9] Кенжаева, Х. (2021). Миллий маънавий меросимизда таълим-тарбия масалалари. *Общество и инновации*, 2(6/S), 18-24.
- [10] Khajieva, I., Khujaniyazova, G., Kenjaeva, K., & Jumaniyozov, F. (2020). Foreign language competenceformation of the future teacher of vocational education in the information and educational environment. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(2), 360-365.

ABSCHNITT VI. INTERNATIONALE BEZIEHUNGEN

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.14

THE STUMBLING BLOCKS DOWN A RENEWABLES-BASED EUROPE

ORCID ID: 0000-0003-0552-0630

Elina Morhunova

Ph.D. Candidate in Political Science
*Volodymyr Koretskyi Institute of State and Law of the
National Academy of Sciences of Ukraine*

UKRAINE

Setting ambitious goals is much easier than delivering. The EU's Fit-for-55 package puts forward a huge overhaul of legislation designed to bring the bloc on the right track to reduce GHG emissions by 55% by 2030, up from the former target of 40%. The question is how the EU can move the climate agenda forward on all fronts and at what cost.

Renewables generated 38% of Europe's electricity in 2020, out-passing fossil fuels as the bloc's primary source of electricity due to the rapid deployment of clean energy and decline of coal power. Wind and solar energy generation enhanced capacity, generating 14% and 5% of the EU's electricity respectively [1].

To-date, wind and solar are still powering the EU's renewables uptake. The bloc is counting on wind and solar energy to ensure not only coal is phased out by 2030, but also to phase out gas generation, replace closing nuclear power plants, and to meet ever-growing electricity demand from electrolyzers. This needs to be put into practice.

Greater technology diversity helps to reduce the cost of the transition and minimize the risk of failing to meet the 2050 climate neutrality target. As for supply, the diverse technological path to climate neutrality shows the potential savings of EUR 1 trillion over the next 30 years.

Plainly, a structural shift is needed. It is not only about deploying and installing renewable energy sources, but also about conserving energy, leaving fossil fuels on the ground and integrating energy efficiency together with renewables in all sectors of the economy.

The developments during 2020 highlighted some of the key ongoing challenges impeding the widespread adoption of renewable energy. They include the poor growth of renewables in total final energy consumption (TFEC), the need for enhanced innovation and infrastructure development, increased market affordability, as well as the lack of sufficient policy support and enforcement.

Today, much of the support for renewable energy resources has revolved around the social and economic acceptance of the energy transition, in particular the role of political leadership, financial appropriations and market confidence.

Notwithstanding, the sustainability of green energy technologies, infrastructure and supply chains is a key emerging issue. Critically analyzing the environmental, social and economic impacts of renewables along the value chain, employing an integrated approach, and having a constructive and transparent debate is needed to

address tangible tensions and challenges in shifting to a renewables-based energy system.

The role of gas and potential for state support in areas where the fuel can play a decarbonisation role in transport, coal-to-gas switching, blue hydrogen production - were hotly debated. Broadly, the more coal-dependent Eastern European Members States wanted to retain these options, while west European states sought to exclude gas in an effort to avoid long-term lock-in to a fossil fuel. The result is a compromise, with the overall plan remaining heavily dependent on a rapid acceleration in the construction of renewable energy capacity.

The upcoming UN Climate Change Conference (COP26) is stretching the gap between renewable energy resources and what is actually deliverable. Huge calls are being made on the offshore wind sector just as new markets in Asia and the US open up. European utilities are very active abroad and the construction of the first US offshore wind farms will depend heavily on already over-stretched European supply chains.

In fact, the study finds the development of a fully operational carbon capture and storage (CCS) value chain is indispensable for the success of the energy transition as it allows, in combination with biomass, to achieve negative emissions. Moreover, enabled by the aforementioned CCS technology, low-carbon hydrogen can provide sufficient hydrogen volumes at the outset of the transition to support the development of infrastructure that empowers the deployment of both low-carbon and renewable hydrogen.

Among the diverse policy options, a general quota for the use of renewable hydrogen would not be sufficiently targeted to trigger adoption in key applications. Meaning that the measures in the EU Fit-for-55 package, in the revised Renewable Energy Directive, will not suffice to make green hydrogen happen in Europe. There is currently no natural market demand for fully decarbonated hydrogen, and such demand is not expected to occur prior to the end of this decade.

Alternatively, it is recommended that several policy instruments should be deployed such as carbon contracts for difference in industry, a quota for aviation, auctions to support combined heat and power plants, measures to encourage markets for decarbonized materials, and hydrogen supply contracts. These instruments also need to be complemented by regulations that ensure sustainability, relevant financial appropriations, infrastructure development, technology investment, system integration, and sharp increase of renewable energy sources.

References:

- [1] Agora Energiewende. The European Power Sector in 2020. Retrieved from: https://static.agora-energiewende.de/fileadmin/Projekte/2021/2020_01_EU-Annual-Review_2020/A-EW_202_Report_European-Power-Sector-2020.pdf
-

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.15

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ЮГОСЛАВСЬКОГО КОНФЛІКТУ (1992-1993 РР.)

ORCID ID: 0000-0003-0771-9141

Самойленко Юлія Сергіївна

аспірантка, асистентка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Запорізький національний університет

ORCID ID: 0000-0002-8740-2402

Маклюк Ольга Миколаївна

канд. іст. наук, доцентка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Запорізький національний університет

УКРАЇНА

Нестабільна внутрішньо-політична ситуація в країнах Союзної Федеративної Республіки Югославія (далі – СФРЮ) на початку 1990-х рр. сколихнула всю Європу та поставила на порядок денний європейської спільноти питання регіональної безпеки. Міжнародна криза була посилена діаметральними позиціями керівництва провідних держав: від збереження територіальної цілісності Югославії, за умови проведення реформ, до підтримки незалежності югославських республік.

Для Сполученого Королівства утримання провідної ролі у врегулюванні югославської кризи стало черговим шансом на лідерство в Європі, що значною мірою пов'язано з посиленням європейського напрямку її зовнішньої політики на початку на початку 90-х років ХХ ст. Слід зазначити, що на початку 1990-х рр. європейська економічна спільнота знаходилась у процесі трансформації нового міждержавного утворення (з 1993 р – Європейський Союз), де основним рушієм об'єднавчої сили були Франція та Німеччина. Тому для Великої Британії було принципово відстоювати власну позицію та мати змогу врегулювати конфлікт в Югославії.

Після розколу СФРЮ на маленькі західно-балканські держави (Хорватія, Словенія, Македонія – незалежні з 1991 р.), станом на початок 1992 р. до складу Югославії входили лише три республіки – Сербія, Чорногорія, а також Боснія і Герцеговина. Поступово остання почала процес відокремлення, що спричинило внутрішню напругу не лише в середині держави, але і в регіоні. Відтак, 1 березня 1992 р. у Чорногорії та Боснії і Герцеговині відбулись референдуми щодо подальшого правового статусу Югославії [5]. Згідно результатів – Чорногорія лишилась у складі з Сербією у Югославії, а Боснія і Герцеговина розпочали складну боротьбу за здобуття власної державності.

Відповідно до результатів референдуму 1992 р., скупщини (парламенти) Сербії та Чорногорії опублікували «Декларацію про утворення Союзної республіки Югославія» і 27 квітня того ж року була підписана Конституція [6]. Відповідно до Конституції, Союзна республіка Югославія (далі – СРЮ) позиціонує себе правонаступницею СФРЮ і зберігає право на членство в усіх міжнародних організаціях [1]. Відповідно до аналізу резолюцій країн Європи, що надходили до Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН, правовий аспект дій СРЮ викликав значне обурення з боку світової спільноти. Конфліктність ситуації поглиблювалась за рахунок нестабільної безпекової ситуації в регіоні, особливо ситуація набувала значної напруги в Боснії і Герцеговині. Тому з боку світової спільноти такі дії розглядались як неправомірні.

Так, у вересні 1992 р. у РБ ООН була представлена резолюція № 777, над проектом якої працювали Велика Британія, Бельгія, Марокко, США та Франція.

Основна мета резолюції полягала в тому аби не виключити СРЮ з ООН, а примусити місцеву еліту взаємодіяти у відповідності до міжнародно-правових норм [2]. Слід відзначити, що відмова СРЮ подавати нову заявку на вступ до Генеральної Асамблеї ООН сприяла тому, що країна опинилась у тривалій міжнародній ізоляції.

У даному випадку привертає увагу саме реакція Великої Британії, яка у період югославських воєн у 1990-х рр. відіграла важливу роль у врегулюванні конфлікту. Від самого початку заворушень у Югославії, британські політичні еліти підтримували впровадження санкцій на ряду з іншими країнами Європи. Варто зазначити, що країни-члени ООН протягом 1992-1993 рр. неодноразово піднімали питання щодо продовження і посилення санкцій проти СРЮ [3]. Так, якщо відповідно до резолюції РБ ООН 713 від 1991 р. було впровадження ембарго щодо розповсюдження зброї та військового оснащення, тодішній міністр Форін Офісу Дуглас Герд виражав підтримку щодо ідеї повного ембарго по відношенню до Сербії та Чорногорії [3].

Заслугує особливої уваги і той факт, що в контексті регіональної безпеки урядом Великої Британії були виділені 100 тис. фунтів стерлінгів на примусові санкції для придунайських країн – Болгарії, Македонії, Румунії, Угорщині та Україні [4]. Така фінансова підтримка була впровадження з урахуванням того, що для багатьох східноєвропейських держав було економічно складно встановити ембарго з Сербією і Чорногорією оскільки ті так само переживали транзитний період економічного і політичного устрою. Допомога Великої Британії надавалась країнам у якості кадрового забезпечення з метою організації ефективного процесу проведення санкцій, а також фінансового для закупівлі комунікацій і обладнання, необхідне для прикордонних служб [4].

Отже, ще на початку зародження Югославського конфлікту Велика Британія почала проявляти власний інтерес до врегулювання безпекової ситуації в регіоні. У період коли лідерство в Європі поступово перейшло у руки Франції та ФРН, Лондон намагався утримати своє лідерство в регіоні за рахунок посередництва у переговорах а також надання фінансової допомоги. Ще на самому початку у парламенті британського політикуму піднімалось питання щодо порушень прав людини та створення Воєнного трибуналу по справах Югославії, заснування якого припало на 1993 р. Велика Британія у 1992-1993 рр. заклала міцний фундамент для врегулювання як політико-правової, так і соціальної складової югославського конфлікту.

Список використаних джерел:

- [1] Письмо временного поверенного в делах Постоянного представительства Югославии при Организации Объединенных Наций от 27 апреля 1992 года на имя Председателя Совета Безопасности. *Совет Безопасности Организации Объединенных Наций*, S/23877 (5 мая 1992), Retrieved from: <https://digitallibrary.un.org/record/142149?ln=en>.
- [2] Резолюция 777, принятая Советом Безопасности на его 3116-м заседании 19 сентября 1992 года. *Совет Безопасности Организации Объединенных Наций*, S/RES/777 (19 сентября 1992), Retrieved from: <https://digitallibrary.un.org/record/150175?ln=en>.
- [3] *Hansard* HC Deb vol 218 written answers col 81-178 (2 February 1993) [Електронна версія]. Retrieved from: <https://parlipapers.proquest.com/parlipapers/docview/t71.d76.cas6cv0218p0-0002>.
- [4] *Hansard* HC Deb vol 221 written answers col 235-316 (17 March 1993) [Електронна версія]. Retrieved from: <https://parlipapers.proquest.com/parlipapers/docview/t71.d76.cas6cv0221p0-0003>.
- [5] Sudetic, C. (1992) Turnout in Bosnia signals independence. *New York Times*. (2 March 1992), p. 3. URL: <https://www.nytimes.com/1992/03/02/world/turnout-in-bosnia-signals-independence.html>. (дата звернення 5.09.2021).
- [6] *Ustav Savezne Republike Jugoslavije* (1992), Beograd, 35. Retrieved from: <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/SRB-FRY-Constitution-1992-SRB.pdf>.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.16

ДИПЛОМАТІЯ І ВСЕСВІТНЯ СПАДЩИНА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВНЕСОК ЮНЕСКО У МІЖНАРОДНИЙ ДІАЛОГ

ORCID ID: 0000-0003-2940-1177

Баланюк Юліана Сергіївна

канд. політ. наук,
асистент кафедри Архітектури та збереження Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

УКРАЇНА

Дипломатія, як і багато інших сфер життя, стрімко змінюється, адаптуючись до нових реалій і до нових технологій.

Одним із прикладів змін, що відбуваються в дипломатії, може послужити підвищення інформаційної відкритості. Раніше дипломатія була досить закритою і недоступною для пересічного громадянина. З приходом сучасних технологій ситуація змінюється на користь більшої відкритості і, як наслідок, більшої поінформованості громадян - розвивається цифрова дипломатія. Вона виходить в медіа-простір, використовує сучасні засоби комунікації і поширення інформації, наприклад, соціальні мережі. Власні акаунти в соціальних мережах має не тільки центральні апарати Міністерств закордонних справ багатьох країн, а й зарубіжні представництва, посольства.

Інший приклад - зміни в самому характері дипломатії. «Жорсткі» методи ведення переговорів, агресивний тиск і погрози - все це, звичайно, зберігається в сучасній дипломатії, але вже не має такого широкого поширення і гострого характеру, який був характерний, наприклад, для взаємин держав в ХХ столітті. Якщо в попередньому столітті мали місце такі явища, як конфронтація держав, баланс сил, загроза застосування зброї, то в даний час створено цілий ряд міжнародних організацій та переговорних майданчиків, за допомогою яких країни світу намагаються прийти до компромісу і вирішити актуальні проблеми шляхом консенсусу. Поступово зростає роль інших засобів дипломатії і впливу, наприклад, концепції «м'якої сили», про яку хотілося б розповісти докладніше.

«М'яка сила» - це форма політичної влади, в основі якої лежить досягнення результатів за допомогою добровільної участі, симпатії і привабливості. «М'яка сила» діаметрально протилежна «жорсткій сили», яка передбачає, перш за все, примус.

Треба сказати, що сама концепція «м'якої сили» тісно пов'язана з політикою колоніальних держав і має до неї безпосереднє відношення. Адже саме метрополії привносили в життя колоній власну мову, цінності, життєвий уклад і багато інших елементів національної культури. Таким чином, культура метрополії приживалася в колонії і серйозно впливала на її життя, як під час колоніалізму, так і після звільнення країни від колоніального гніту. Яскравими прикладами можуть бути країни Північної Африки чи Індокитаю, де до сих пір зберігається французький вплив. Виключенням є жорстка політика конкістадорів щодо цивілізацій американського континенту.

Термін «м'яка сила» (англ. Soft power) належить американському вченому, професору Гарвардського університету Джозефу Наю [1].

На його думку, «м'яка сила» - це, перш за все, мова країни і її культура. Вони важливі для міжнародних відносин, так як прямо чи опосередковано впливають на політичні взаємини, ділові зв'язки.

І справа не тільки в технологічному розвитку, але також і в усвідомленні ціни потенційного воєнного конфлікту. З урахуванням потужності сучасної зброї наслідки його застосування можуть бути катастрофічними. Тому однією з ключових цілей сучасної дипломатії стає зміцнення миру, недопущення розв'язання конфліктів. Цілком логічно, що в зв'язку з цим на одну з найважливіших позицій виходить діалог культур різних країн.

Внесення об'єктів будь-якої країни, що представляють високу універсальну цінність, до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО - це суттєвий крок для зміцнення позицій не тільки регіону, до якого належить даний об'єкт, а й усієї країни.

Адже подібні об'єкти сприяють: популяризації певних зразків культури цієї держави, залученню до них міжнародної уваги; зміцненню міжнародного статусу та іміджу регіону і держави, якому належить об'єкт всесвітньої спадщини; зростання туристичного потенціалу та туристичних потоків з різних країн; як наслідок з попереднього пункту - зростання доходів регіону і держави.

Крім того, просування об'єктів культурної та природної спадщини, що знаходяться в країні - це не просто технічна процедура щодо внесення певних об'єктів в міжнародний список спадщини. Це просування яскравих елементів національної традиції, культури і мистецтва, просування якоїсь філософії, властивої певній країні і регіону. Адже об'єкт культурної спадщини втілює в собі певні архітектурні концепції, плоди творчості людського генія, що належать нації.

Можна простежити відповідність цілей дипломатії до розвитку і просуванню культурної спадщини країни. Згідно з висновками британського дослідника Марка Леонарда, зроблених за підсумками роботи «Дипломатія іншими засобами», у публічній дипломатії XXI століття є кілька найважливіших цілей, таких як: підвищення обізнаності про країну; формування позитивного іміджу країни, забезпечення розуміння ідей і переконань, характерних для держави; залучення людей в країну з метою туризму і навчання, просування її товарів (в тому числі, і за кордоном); залучення іноземних інвестицій та політичних союзників [2].

Виходячи з даних цілей, легко простежити, що практично всі вони в більшій чи меншій мірі пов'язані з просуванням об'єктів культурної та природної спадщини.

Наприклад, цілком очевидно, що подібні об'єкти підвищують поінформованість про країну.

Також не викликає сумнівів, що просування об'єктів культурної спадщини здатне позитивно вплинути на імідж держави на міжнародній арені, послужити підтвердженням того, що дана держава бере активну участь у процесі збереження світової спадщини.

Само собою, цінні культурні та природні об'єкти сприяють залученню в країну туристів з-за кордону. Такі об'єкти вносять свій значний внесок в просування туристичного продукту і бренду країни. Він стає більш затребуваним.

Що стосується залучення інвестицій, то тут знову спостерігається прямий взаємозв'язок - адже для об'єктів всесвітньої спадщини, включених до Списку ЮНЕСКО, представляється можливим залучити міжнародну допомогу. Для

розвитку об'єктів всесвітньої спадщини та туристичних дестинацій, пов'язаних з ними, часто залучаються кошти зарубіжних інвесторів і спонсорів.

Але важливо відзначити, що конфлікт полягає в наступному: Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО не можна розглядати як інструмент «м'якої сили», адже сама ЮНЕСКО прагне до мультикультуралізму. Тобто, організація сприяє збереженню та популяризації різноманітних зразків культури, але не є майданчиком для просування якоюсь певною державою своїх культурних інтересів і, в цілому, дистанціюється від політики.

Хоча багато країн в сучасних умовах вибудовують свою політику і дипломатію з опорою на культуру. Наприклад, у Франції дослідники та науковці часто ототожнюють культуру і політику. Більш того, у Франції держава відіграє роль ключового координатора культурної дипломатії, проводиться активне фінансування культурних програм, а під егідою Міністерства закордонних справ і Міністерства культури і комунікацій об'єднані всі інструменти дипломатії.

Одними з найважливіших цілей культурної дипломатії Франції є посилення аудіовізуального присутності в світі, просування мови, нарощування обмінів в галузі вищої освіти і, звичайно, збереження французької культурної спадщини, як матеріальної, так і нематеріальної.

Інший приклад вдалого синтезу політики та культури може продемонструвати Італія. Саме культура приносить італійському бюджету чималі доходи (майже 6% ВВП щорічно). Особливо активно зростає культурний туризм.

Такі показники аж ніяк не випадкові. Італія має величезний культурний потенціал і до недавнього часу лідирувала за кількістю об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, проте сьогодні розділяє лідируючу позицію із Китаєм. Станом на 2019 рік обидві ці країни представлені 55-ма пам'ятками у списку ЮНЕСКО. Що стосується Франції, то вона має в своєму розпорядженні 45 пам'яток культури всесвітнього значення [3].

Серйозний потенціал б'єктів культурної спадщини країни сприяє створенню сприятливих умов для культурної дипломатії.

Наприклад, завдяки величезній кількості об'єктів культурної спадщини, Італія щорічно приваблює мільйони туристів з різних країн світу. Розвинений туризм сприяє зростанню доходів бюджету, але цим роль об'єктів всесвітньої спадщини не обмежується. Відвідуючи Італію, туристи занурюються в унікальне середовище цієї країни, в національну специфіку. Вони дізнаються і переймають італійські цінності, знайомляться з італійською мовою. На окремих відвідувачів країна виробляє настільки позитивне враження, що вони захоплюються її культурою і пов'язують з нею майбутню роботу або захоплення, а іноді і зовсім переїжджають в Італію.

З 2015 року італійська культура активно просувається на міжнародних майданчиках, зокрема, на виставці ЕКСПО. Це всесвітня виставка, присвячена сучасним технологіям і національному брендингу. В рамках національного брендингу Італія використовує не тільки просування популярних образів, предметів мистецтва, а й італійської мови і способу життя.

В даний час в країні переплетена і політика, і культура, і економіка. Само собою, культура має значиму роль не тільки для політики, а й для економічного розвитку внаслідок високої частки доходів і активного розвитку туризму в країні.

Простежується певна взаємозв'язок між зростанням ваги і потенціалу Китаю на міжнародній арені і значним збільшенням об'єктів культурної спадщини, включених до Списку ЮНЕСКО від даної країни. Адже саме в

XXI столітті Китай активізував роботу в просуванні культурного потенціалу. Ще зовсім недавно він поступався і Іспанії за кількістю об'єктів культурної спадщини та займав лише третю сходинку за цим показником, а за підсумками 2018 року він вже випереджає Іспанію (48 об'єктів) і порівнявся з Італією [3].

Для Китаю просування об'єктів культурної спадщини також має важливе значення в контексті популяризації національної культури і приваблення іноземних туристів.

Об'єкти культурної спадщини - це якийсь культурний образ держави, що доповнює і розвиває те, що вже відомо про культуру, історію, традиції країни і її народу. Це один із засобів зміцнення іміджу, підвищення привабливості та, як наслідок, просування культурного коду країни. Тому об'єкти культурної спадщини цілком можуть бути розглянуті в якості одного з інструментів «м'якої сили».

З метою всебічного розгляду заявленої тематики за доцільне нагадати насамперед про те, чим займається ЮНЕСКО і які ключові цілі організації.

Організація ЮНЕСКО представляє собою одну з переговорних майданчиків, за допомогою яких країни можуть вести діалог з проблемних питань, що є досить актуальним сьогодні може бути використано на практиці. Крім того, саме ЮНЕСКО в 1972 році була прийнята Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини [4]. Відповідно до цієї конвенції ведеться робота по внесенню культурних цінностей до Списку всесвітньої спадщини, вживаються заходи щодо співпраці і діалогу в ім'я їх збереження і захисту.

ЮНЕСКО приймає спеціальні програми, які націлені на досягнення цілей і завдань, поставлених відповідно Порядку денного в галузі сталого розвитку до 2030 року, прийнятої Генеральною асамблеєю ООН в 2015 році.

Позиція ЮНЕСКО полягає в тому, що політичних і економічних договорів і угод ще недостатньо для побудови міцного, довірчого і щирого діалогу між представниками різних країн і культур. Тому важливо прагнути до того, щоб народи різних країн світу досягали взаєморозуміння, інтелектуальної і моральної солідарності один з одним.

Не можна назвати перспективи діяльності ЮНЕСКО безхмарними - намагаючись уникнути політизації, організація виявляється, так чи інакше, залучена в неї. Мова іде про поодинокі намагання окремих країн включити до списку ЮНЕСКО об'єкти, які пов'язані з військовими перемогами, а з іншого боку порасками країн-опонентів конфлікту. Інший яскравий приклад - припинення членства в ЮНЕСКО з боку декількох держав, а саме: Сполучених Штатів Америки, Канади та Ізраїлю. Припиненням членства загрожує і Великобританія. Такі кроки були спровоковані прийняттям Палестини в ЮНЕСКО ще в 2011 році. Ізраїль і США відразу ж висловили протест у зв'язку з даними кроком і пригрозили припиненням сплати членських внесків. Потім до них приєдналася Канада.

В кінці 2017 року адміністрація Дональда Трампа прийняла рішення про вихід зі складу ЮНЕСКО, і Ізраїль послідував цьому прикладу. Подальша участь в діяльності організації США планують здійснювати лише в статусі держави-спостерігача. Але при цьому США відмовляються від виплати членських внесків. Варто підкреслити, що саме на США припадала значна частка фінансування ЮНЕСКО, так як американські внески становили не менше 22% всього бюджету організації. Якщо додати внески, що сплачуються раніше Ізраїлем і Канадою, стане очевидно, що ЮНЕСКО зазнала досить серйозні фінансові втрати. Таким чином, в даний час організація стикається з недофінансуванням.

Варто підкреслити, що ЮНЕСКО є для держав єдиною максимально політично неупередженим майданчиком для переговорів і вирішення спірних питань. Прийняття Палестини до складу організації націлені лише на максимально справедливе представництво всіх націй і культур в рамках ЮНЕСКО, щоб закликати держави світу слідувати нормам міжнародного права і ідеям мирного співіснування, повернутися за стіл переговорів і відмовитися від силового методу вирішення тих чи інших питань.

Внесок ЮНЕСКО в зміцнення міжнародного діалогу дійсно суттєвий, оскільки ініціативи організації сприяють міжнародним обмінам, зміцненню міжнародних зв'язків, знайомству з культурою різних держав і загальному нарощуванню гуманітарного співробітництва. ЮНЕСКО є політично неупередженої організацією і уникає лобіювання інтересів держав. ЮНЕСКО прагне до максимально повного представлення всіх культур, до дотримання норм міжнародного права, засуджуючи агресію і пропонуючи суб'єктам міжнародних відносин мирно вирішувати всі виникаючі суперечки і розбіжності.

Список використаних джерел:

- [1] Soft Power: The Means to Success in World Politics. Вилучено з: <https://foreignpolicy.com/2018/08/20/the-rise-and-fall-of-soft-power/>
- [2] Leonard M., Stead C., Smewing C. Public diplomacy. London: The Foreign Policy Centre, 2002. 183 p.
- [3] UNESCO World Heritage list. Вилучено з: <http://whc.unesco.org/en/list/>
- [4] The World Heritage Convention. Вилучено з: <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.17

ОСОБЛИВІСТЬ НЕЙТРАЛІТЕТУ ШВЕЙЦАРІЇ В КОНТЕКСТІ ВІДНОСИН З НАТО

Єркакова Вікторія Володимирівна

здобувач вищої освіти історичного факультету
Маріупольський державний університет

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

Гільченко Олена Леонідівна

кандидат політ. наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
Маріупольський державний університет

УКРАЇНА

Постійний нейтралітет - це принцип зовнішньої політики Швейцарії. Він забезпечує незалежність країни і недоторканність її території. Відповідно до закону про нейтралітет, Швейцарія не повинна брати участь у війні між державами. Федеральна конституція говорить, що Федеральна рада і Федеральні збори повинні вжити заходів для захисту нейтралітету Швейцарії. Що стосується Конституції, то нейтралітет не позначений як мета Федерації або принцип зовнішньої політики. Він представлений як засіб для досягнення мети. Закон нейтралітету, кодифікований в Гаазьких конвенціях від 18 жовтня 1907 року і є частиною міжнародного звичайного права, визначає права і обов'язки нейтральної держави [2].

Реалізація нейтральної політики визначається відповідно до міжнародного контексту сьогодення. Швейцарія пояснює свій нейтралітет гуманітарним і миролюбним прагненням відповідно до своєї традиції надання добрих послуг і гуманітарної допомоги.

Участь Швейцарії в Партнерстві заради миру в рамках НАТО відповідає цілям її зовнішньої політики, зокрема підтримці і просуванню безпеки і миру, прав людини, демократії та верховенства закону [3].

Участь також відповідає цілям швейцарської політики безпеки: світ у свободі і незалежності, збереження свободи дій, захист населення і його основних потреб, захист національної території, внесок в міжнародну стабільність, в основному в Європі. Нарешті, участь у ПЗМ вписується в місію, покладену на швейцарські збройні сили. Швейцарія розділяє і підтримує цінності, що лежать в основі Партнерства заради миру. Пріоритети Швейцарії в участі в ПЗМ та підтримки його цілей лежать в наступних областях, в яких Швейцарія накопичила досвід і знання: демократичний контроль над збройними силами, цивільно-військове співробітництво, збройні сили, що складаються з більш ніж однієї мовної групи, повагу прав меншин і федеральних структур, навчання міжнародного гуманітарного права, його поширення та зміцнення, зокрема, шляхом сприяння дотриманню цих зобов'язань, тощо [4].

В рамках своєї участі в ПЗМ Швейцарія бажає зосередити свою діяльність на навчальних курсах, семінарах, конференціях та обмін інформацією в цих областях. Що стосується навчань, то інтерес Швейцарії зосереджений на військовому вимірі допомоги при лихах, медичних послугах, пошуку та

рятуванні. Швейцарія виключає активну участь військових частин в польових навчаннях з ударом колективної оборони [1].

Таким чином, Швейцарія приймає участь в діяльності НАТО виключно з дотриманням принципу нейтралітету держави з метою досягнення миру, а також наданні гуманітарної допомоги, тощо. Програма Партнерство заради миру відповідає цілям швейцарської зовнішньої політики.

Список використаних джерел:

- [1] Switzerland: a key partner on defence reform. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_91439.htm?selectedLocale=en (дата звернення 27.08.2021);
- [2] Sherman G.E. The Neutrality of Switzerland // American Journal of International Law, 1918. P. 460-474;
- [3] Rebecca R. The Purpose of NATO Partnership: Sustaining Liberal Order beyond the Ukraine Crisis. Washington: Georgetown University Press, 2017. S.167–192;
- [4] Presentation Document of Switzerland for the Partnership for Peace. URL: <https://www.nato.int/pfp/docu/p961217a.htm> (дата звернення 27.08.2021).

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.18

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ У СФЕРІ ДИПЛОМАТІЇ: ДОСВІД ДАНІЇ

Казакова Оксана Миколаївна

канд. іст. наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Запорізький національний університет

Шумська Тетяна Андріївна

магістр
Запорізький національний університет

УКРАЇНА

Поширення інформаційно-комунікаційних технологій вносить свої корективи у всі сфери суспільного життя. Не є винятком і галузь зовнішньої політики. Сьогодні дипломатія все більше трансформується за рахунок доповнення її новітніми інструментами, враховуючи, що у XXI столітті світ прагне до прозорості та відкритості. Засоби цифрової або, як її ще називають, електронної дипломатії сприяють полегшенню виконання дипломатичних завдань та дозволяють пришвидшити аналіз та обробку інформації, що слугує підґрунтям для стратегічного планування діяльності акторів на міжнародній арені.

Успіх зовнішньої політики багато в чому залежить від збалансованої роботи всередині країни. Яскравим прикладом у цьому контексті може слугувати Данія. Вже декілька років країна є лідером у питанні впровадження цифрових технологій у державний сектор. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) Данія є найбільш діджиталізованою країною світу [1]. Характерною рисою цифрової політики Данії є наявність у кожного громадянина персонального коду, так званого «NemID» який використовується на платформах державного та приватного сектору, та жорстко контролюється на законодавчому рівні [2]. Така система ідентифікації значно полегшує роботу електронних сервісів, оскільки економить час на обробку інформації та найголовніше – гроші, близько 290 мільйонів євро на рік. Наступною перевагою поширення цифрових технологій є високий ступінь довіри населення до державного сектору, таким чином прозорість у роботі міністерств Данії підвищилась до 96%.

Звичайно, Данія пройшла довгий шлях розвитку, аби мати статус високорозвиненої країни у цифровому полі. Історія так званої діджиталізації почалась ще у далекому 1968 році, коли було створено електронний реєстр громадян. Важливим досягненням цього нововведення стало те, що населення схвально оцінило такий крок та не перешкоджало розвиткові системи, яка певним чином зачіпала їх особисті дані. Від реформи громадяни очікували покращення якості надання державних послуг та розвиток комунікацій. За статистикою більше 80% сьогодні населення взаємодіють з органам державної влади у цифровому форматі. Цей показник є одним з найвищих серед країн ОЕСР [3].

Після того, як реєстр громадян показав свою ефективність, уряд країни вирішив піти далі. У 2001 році у Данії було створено електронний підпис.

Державні структури перешли на цифровий формат. Поштовхом до запровадження стала Директива ЄС, щодо поширення цифрових технологій [4]. Наступним кроком стало створення у 2004 році платформи "Easy Account", яка координувала взаємодії державних органів влади з приватним сектором, зокрема мова йде про інформацію щодо закупівель.

У 2007 році набуло застосування цифрове посвідчення особистості, яке дозволило безперешкодно та безпечно здійснювати операції в Інтернеті, починаючи від он-лайн банкінгу та завершуючи взаємодією фізичних та юридичних осіб з органами влади. У цей же час у Данії з'явилася платформа (Borger.dk), яка відкрила можливість самообслуговування на просторах мережі. Дослідження, проведені на рівні місцевих рад, показали, що он-лайн послуги заощаджують кошти до трьох разів та спрощують процес їх отримання.

Таким чином, вже у 2007 році данці мали можливість змінювати адресу проживання, влаштовувати дітей у дитячі та освітні заклади, вирішувати питання оренди землі тощо, не виходячи з дому. За статистикою 2019 року близько 4 мільйонів громадян скористалися платформою, 93% з яких схвально оцінюють роботу сервісу.

Крім того, Данія долучилась до виконання положень Декларації ОЕСР щодо інновацій у державному секторі [5]; офіційно визнаючи важливість інновацій, уряд модернізує державне управління для досягнення більш широких цілей політики у відповідності до міжнародно визнаних принципів, що передбачає заохочення та підготовку державних службовців до впровадження інновацій, розвиток нових партнерських відносин та розповсюдження отриманих результатів у вигляді обміну досвідом, що стосується використання інновацій у державному секторі.

Аналіз показує, що досвід Данії у впровадженні цифрових технологій у внутрішньополітичне життя, мав позитивні результати, що в свою чергу дало можливість для застосування у сфері безпеки та дипломатії. Разом з тим відбиток накладає і поява нових впливових недержавних суб'єктів міжнародної політики, які так чи інакше починають більш активніше втручатись у процес міжнародних відносин. Отже, державні структури Данії досить активно розпочали впроваджувати такий напрям у зовнішній політиці як Tech Plomacy [6]. Виокремлюючи його особливості, варто зауважити, що данська ініціатива спрямована на розвиток трьох надважливих елементів політики: відповідальність, демократія та безпека. Відповідальність як така передбачає взаємодію держави та технологічних гігантів, які зобов'язуються діяти, притримуючись соціальної відповідальності за умови, що демократичні уряди сприятимуть розвиткові технологічної складової. При цьому технології мають забезпечувати безпеку країни. Останній компонент включає в себе кібернетику, політику розвитку, просування експорту та створення сприятливого інвестиційного клімату, а також низку галузевих угод Данії з країнами ЄС.

Відповідальним за розвиток цифрової дипломатії є спеціально призначений посол у галузі технологій, офіси розташовані у Копенгагені, Кремнієвій долині та Пекіні. Робимо висновок, що присутність у провідних світових центрах говорить про визнання данських цифрових технологій та можливостей на міжнародному рівні та перспективу створення аналогічних центрів по всьому світу, що в свою чергу вплине на переформатування міжнародних відносин.

Говорячи про повсякденну роботу дипломатичного корпусу країни, слід підкреслити, що до їх компетенції входить вирішення питань, пов'язаних із дезінформацією, боротьбою із тероризмом у мережі, захистом особистих електронних даних тощо. Крім того, фахівці займаються забезпеченням інтеграції даних з інтернету до загальнодоступної інформаційної інфраструктури.

Необхідно згадати, що у лютому 2021 року у Данії було створено нову стратегію щодо розвитку цифрової дипломатії на період 2021-2023 років [7]. Документ наголошує, що метою електронної дипломатії на згаданий період має стати співробітництво між країнами, компаніями та організаціями для сприяння інклюзивному та стійкому розвитку, в центрі якого має бути людина. Впровадження подібних технологій буде мати прямим наслідком зміни у житті громадян. Згідно стратегії Данії, держава має на регулярній основі проводити заходи, які спрямовані на підвищення обізнаності населення щодо переваг та недоліків технологій, а також залучати зацікавлених представників суспільства до вирішення питань технологічного розвитку.

Приклад Данії демонструє, що сучасні цифрові технології зачіпають сфери зовнішньої політики, а тому комплексна стратегія розвитку диджиталізації має бути обов'язковим атрибутом процесу планування та впровадження заходів у міждержавних відносинах.

Говорячи про переваги цифрової дипломатії, серед яких важливим є пришвидшення процесу обміну інформацією, не варто забувати і про ризики. Мова йде, головним чином, про загрозу «витоку» інформації, що може мати досить згубні наслідки для державної політики та національних інтересів. Оскільки ціною помилки може стати безпека громадян, питання забезпечення захисту інформації знаходиться під особливим контролем урядових структур Данії.

Таким чином, бачимо, що цифровізація сприяє розвитку держави та стимулює появу нових форм комунікації як на державному так і міжнародному рівні. Досвід Данії у зазначеній галузі може бути показовим для країн, що розвиваються, враховуючи їх ресурси та потенціал. Віднедавна Україна також вийшла на шлях цифрового майбутнього. Створене у 2019 році Міністерство цифрової трансформації, розробило амбітний План трансформації України у цифровій площині. Всі вони покликані вивести державні послуги на якісно новий рівень та посприяти полегшенню роботи приватного сектору. Це в свою чергу призведе до покращення життя громадян та підвищить імідж України на міжнародній арені.

Вже сьогодні Україна має досягнення у сфері цифрової документації натомість низка питань не є вирішеними, зокрема проблема безготівкового розрахунку, практична користь Центрів надання адміністративних послуг, якість інтернет покриття, низька забезпеченість навчальних закладів засобами комунікації, відсутність цифрових навичок у певних категорій населення тощо. З іншого боку, здійснено просування і у сфері цифровізації зовнішньої політики. Зокрема мова йде про роботу профільного міністерства у напрямку регуляторного зближення з правом ЄС у цифровій сфері та забезпечення відсутності бар'єрів для цифрової торгівлі і прискорення цифровізації в Україні для розширення доступу до онлайн ринків та цифрових технологій ЄС.

Натомість цих дій недостатньо для того, аби на сучасному етапі конкурувати з європейськими державами. А відтак уряд України має докласти максимум зусиль для надолуження цифрової потужності держави.

Список використаних джерел:

- [1] OECD (2020), "Digital Government Index: 2019 results", *OECD Public Governance Policy Papers*, No. 03, OECD Publishing, Paris. URL: <https://doi.org/10.1787/4de9f5bb-en> 05.09.2021.
 - [2] Lov om udstedelse af NemID med offentlig digital signatur til fysiske personer og til medarbejdere i juridiske enheder. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2018/439> 06.09.2021.
 - [3] OECD (2021), "Public Sector Innovation Scan of Denmark". URL : <https://oecd-opsi.org/wp-content/uploads/2021/03/Public-Sector-Innovation-Scan-of-Denmark.pdf> 05.09.2021.
 - [4] Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC
https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2014.257.01.0073.01.ENG
06.09.2021.
 - [5] OECD, Declaration on Public Sector Innovation, OECD/LEGAL/0450 URL : <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0450> 05.09.2021).
 - [6] The TechPlomacy Approach. Office of Denmark's Tech Ambassador. URL : <https://techamb.um.dk/the-techplomacy-approach> 05.09.2021.
 - [7] Strategy for Denmark's Tech diplomacy 2021-2023.: <https://techstrategi.um.dk/strategy-english> 05.09.2021.
-

ABSCHNITT VII. RECHT UND VÖLKERRECHT

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.19

KOORDINIERUNG DER DATENSCHUTZBEHÖRDEN IN DER SCHWEIZ

Maxurov Alexei Anatoljewitsch

Kandidat der Rechtswissenschaften, Professor
Jaroslavl State University. P. G. Demidova

RUSSLAND

Dozent an der School of Law
der Pariser Universität Sorbonne

FRANKREICH

In den letzten zehn Jahren gab es ein erhöhtes Interesse sowohl von Wissenschaftlern als auch von praktischen Mitarbeitern an der Kategorie «Koordination». Solche Aufmerksamkeit ist kein Zufall. Das Phänomen der Koordination ermöglicht es Ihnen, scheinbar unlösbare Probleme zu lösen, wesentliche Widersprüche objektiv zwischen Menschen im Laufe ihrer täglichen Aktivitäten zu entfernen.

Heute ist ein wichtiges Thema die Koordinierung der Aktivitäten der Behörden im Bereich des Datenschutzes in der Schweiz [1]. Gemäß Artikel 20 Ordinance on the Protection of Federal Information (Information Protection Ordinance, IPO) of 4 July 2007 (Status as of 1 July 2016) [2] bilden die Delegierten für den Datenschutz der Hauptabteilungen und des Bundeskanzleramtes den Koordinierungsausschuss des Bundesdatenschutzes (Koordinierungsausschuss). Der Koordinierungsausschuss erfüllt die folgenden Aufgaben.

1. Er erstellt für die Konferenz der Generalsekretäre eine Liste von Klassifizierungskriterien, die Regeln und Vorschriften regeln, um die Verarbeitung von Informationen durch Geheimdienste und Polizei zu vereinfachen.

2. Es bietet eine einheitliche Datenschutzpraxis in der Konföderation.

3. Er koordiniert seine Aktivitäten mit dem IT-Sicherheitsausschuss.

4. Er garantiert die Bereitstellung von Informationen auf der Konferenz der Generalsekretäre. Alle zwei Jahre berichtet er der Konferenz der Generalsekretäre aus strategischen Gründen in einem Bericht über den Datenschutz.

5. Er kann sich mit anderen Diensten beraten. In Absprache mit den Abteilungen und dem Bundeskanzleramt erarbeitet er die Geschäftsordnung für sich und die Koordinierungsstelle.

Artikel 20a des Gesetzes besagt: Der Koordinierungsausschuss unterstützt die Koordinierungsagentur. Dieser hat folgende Aufgaben: a) Er leitet das Sekretariat des Koordinierungsausschusses; b) Er ist ein zentraler Ansprechpartner für in -, ausländische und internationale Institutionen, die sich mit Fragen des Informationsschutzes befassen; c) er unterstützt die Delegierten der Informationsschutzabteilungen und der Bundeskanzlei in seinem Bereich; d) er

erstellt die erforderlichen Lehrmittel; e) Er kann in Absprache mit den Abteilungen und dem Bundeskanzleramt die durch internationale Verträge geforderten Sicherheitsüberprüfungen durchführen und zusätzliche Überprüfungen durchführen. Die Koordinierungsstelle wird administrativ beauftragt und dem Generalsekretariat des Bundesministeriums für Verteidigung, Katastrophenschutz und Sport unterstellt.

Das Gesetz sieht auch die allgemeine Koordinierung der Aktivitäten der Bundesregierung vor.

Liste der verwendeten Quellen:

- [1] Maxurov A. A. Informazionno-analytische Versorgung der juristischen Tätigkeit im Bereich des Schutzes der Menschenrechte in der Russischen Föderation (auf dem Beispiel der Koordination der juristischen Tätigkeit) // Rechtliche Fragen der Kommunikation. 2009. № 2. - 11-15 Uhr.
- [2] Verordnung über den Schutz von Bundesinformationen (Informationsschutzverordnung, IPO) vom 4. Juli 2007 (Stand 1. Juli 2016) // <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/20091419/index.html>

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.20

THEORETICAL ASPECT OF AN EFFECTIVE NATIONAL ANTI-CORRUPTION POLICY FORMATION: SOME WAYS OF PREVENTING AND OVERCOMING CORRUPTION IN UKRAINE

Melnyk Olesia

PhD in Law, associate professor of the
Constitutional Law and Theoretical and Legal Disciplines Department
Bila Tserkva National Agrarian University

UKRAINE

Abstract. *The experience of countries around the world in preventing and combating corruption, taking into account the peculiarities of their system of public administration, essentially interesting for Ukraine. Such developments can be used in the practice of individual government agencies in the fight against corruption, as well as in the development of regulations aimed at reducing the impact of corruption in public administration. The problem of fighting corruption is not only affects for appropriate punishment for corruption, but also aims to combat the very root causes and reduce favorable conditions for corruption.*

Corruption has accompanied humanity since ancient times. In the current conditions in Ukraine, the fight against corruption comes first development of a comprehensive system adequate to our realities to eradicate this all-encompassing phenomenon [1, p.32]. Ukraine has some experience in this direction, but, of course, we need to turn our attention to countries where this struggle is going well and has positive results.

According to the World Economic Crimes and Fraud Survey 2018, almost half of the organizations registered in Ukraine have suffered from the negative effects of corruption and fraud compared to 2016 and 2017. Corruption and bribery remain one of the main types of economic crimes and have a negative impact on Ukrainian organizations. Unfortunately, quite a few organizations are not ready to face cases of fraud and corruption from employees of the organization and from third parties. Detecting and preventing fraud or corruption is undoubtedly a difficult task that requires finding a balanced set of measures, including both modern technology and human resources, based on a clear understanding of the incentives for corruption and fraud and the specific circumstances in which they are committed.

Creating a proper corporate culture of honesty and openness in public and private organizations will build and promote transparent accountability, which will bring fraud and bribery out of the shadows. The fight against corruption involves the development and implementation of measures to prevent, detect and stop crimes related to corruption, eliminate their consequences and bring the perpetrators to justice. There is no doubt that the system of such measures should be based on the principles of legality, publicity, inevitability of punishment for corruption offenses, restoration of violated rights, compensation to citizens, their associations, the state for damages caused by corruption [2]. These measures should be considered an integral part of public administration reform. But scholars warn that Ukraine cannot simply copy anti-corruption measures applied in other countries, where public

authorities and officials have detailed regulations and clearly defined responsibilities for their implementation.

In these countries, the fight against bribery is carried out with the help of severe sanctions, which make sense because bribery pushes an official to violate clearly defined standards. The laws passed in our state show the wonders of ingenuity, so as not to burden yourself with the need to comply with legal norms.

World experience in preventing and combating corruption allows us to summarize the most characteristic trends and mechanisms, the adaptation of which could be useful for Ukraine. Priorities here for our country can be:

- spread educational activities on anti-corruption acts and their consequences, to direct it to raise the level of civic consciousness and popularize public perception of corruption as a very negative phenomenon through the implementation of various anti-corruption educational programs and projects;
- increase the role of public organizations in anti-corruption activities, their real inclusion in the supervisory and advisory boards of all public authorities and specialized anti-corruption institutions, providing opportunities for public organizations;
- pay more attention to preventive and encouraging anti-corruption measures than repressive ones, while increasing the level of professionalism and efficiency of anti-corruption officers to create conditions for the inevitability of punishment for all corrupt officials - regardless of their affiliation with certain political parties or elites;
- wider involvement of Internet platforms and improvement of interactive sites for prompt response to complaints of citizens about the facts of corruption, while introducing legal liability for failure to take measures for immediate consideration of such reports by employees of the relevant law enforcement agencies.

We should not forget that there is no universal means of combating bribery and corruption in general. Everyone needs to choose their own path and the government must build it independently on the basis of local legislation, mentality, traditions, etc. [3, p. 390]. It is necessary to look for a national way to fight corruption, and foreign experience should only be taken into account.

The experience of Eastern countries is unlikely to be effective for Ukraine due to the secrecy and rigid hierarchy of subordination. A necessary aspect that should still be taken into account in all countries is the development of civic awareness, which contributes to changes in the perception and strengthening of ties in the fight against corruption. It is also important to empower citizens through the raising awareness and vigilance, which lead to increased levels of transparency and accountability in public institutions in the provision of services [4, p.128]. The experience of the countries of the world in preventing and combating corruption, taking into account the peculiarities of their system of public administration and legislation, is of considerable interest to Ukraine. One of the most important measures for the effective fight against corruption is an appropriate set of rules of law that prohibit forms of misconduct that cause harm to both the state and citizens. It is important to understand that such a set should include not only statutory prohibitions, but also, certain measures that should prevent corruption and be aimed at limiting and reducing the very causes of corruption.

In the presence of widespread corruption, measures to eliminate its causes are a priority and only in the fight against specific manifestations. Moreover, the legal systems of some developed countries do not have the legal use of the term "struggle", because the legislation enshrines the principles of "prevention" of such offenses [5, p.54]. One of the elements of formation and implementation of an effective anti-corruption system should be a clear interaction of the world, especially their law

enforcement agencies, joint participation in activities initiated by the UN, Council of Europe, Interpol, International Monetary Fund, World Bank and other international organizations [6, p.17]. The practice of foreign law enforcement agencies in this regard shows that the improvement of regulatory and legal support presupposes the existence of an effective anti-corruption system both at the national and international levels and is one of the main conditions for successfully overcoming this problem.

References:

- [1] Melnyk, O.G. (2021). International experience in preventing and combating corruption as a vector of formation of national anti-corruption policy in Ukraine.
 - [2] Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 № 2341 – III. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2001. № 25–26. St. 13.
 - [3] Simakova, S.I., & Melnyk, O.G. (2018). Corruption in Ukraine: current realities and solutions.
 - [4] Lord, N. Regulating transnational corporate bribery: Anti-bribery and corruption in the UK and Germany. *Crime, law and social change*, 60(2), 127-145.
 - [5] Novikov, O.V. (2015). World experience of functioning of specialized anti-corruption bodies. *Efficiency of public administration*, (43), 52-57. Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_43_8.
 - [6] Sosnin, O. (2014). On the need to use world experience in the fight against corruption in domestic practice. *Chamber*, (1-2), 16-18. Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2014_1-2_7.
-

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.21

ЕЛЕКТРОННА ДЕРЖАВА: ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

ORCID ID: 0000-0003-4304-708X

Сунегін Сергій Олександрович

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу теорії держави і права
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України

УКРАЇНА

Мабуть, беззаперечним слід визнати, що особливу значущість в сучасних умовах набуває такий аспект розвитку інформаційного суспільства як «електронна держава», що має відповідні форми свого прояву в межах національних держав (наприклад, «держава в смартфоні» в Україні).

Як зазначається у сучасній юридичній літературі, «електронна держава» – це особливий «спосіб організації державної влади за допомогою систем локальних інформаційних Інтернет-мереж і сегментів глобальної інформаційної мережі, що забезпечує функціонування певних служб у режимі реального часу і робить максимально простим і доступним щоденне спілкування громадянина з офіційними установами. На практиці це означає організацію управління державою та її взаємодію з фізичними і юридичними особами шляхом максимального використання в органах влади сучасних інформаційних технологій, що, у свою чергу, передбачає можливість будь-якої особи через інформаційно-комунікаційні засоби звернутися до органів державної та місцевої влади для отримання необхідної інформації, а головне адміністративних послуг» [1].

З огляду на зазначене видається очевидним, що соціальна ефективність функціонування «електронної держави» залежить насамперед від того, наскільки були враховані відповідні передумови її становлення та реалізації у відповідній формі, а саме: 1) високий рівень розвиненості телекомунікаційних технологій та відповідної інфраструктури в межах всієї території держави; 2) мінімальний рівень цифрової нерівності серед громадян; 3) високий ступінь довіри суспільства до механізмів електронної держави, що безпосередньо залежить від загального рівня довіри громадян до діяльності національних владних інституцій. Відсутність хоча б однієї з вказаних об'єктивних передумов ефективного функціонування «електронної держави» значно знижуватиме її соціальну ефективність, сприятиме зменшенню рівня доступності публічної інформації суб'єктів владних повноважень для громадян тощо.

Слід відзначити, що в Україні є чинною Стратегія розвитку інформаційного суспільства, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р [2]. У вказаній Стратегії визначено основні напрями розвитку електронної держави в Україні, серед яких можна назвати, зокрема, електронний уряд та електронну демократію. При цьому кожен з названих напрямів включає в себе низку відповідних засад та форм його практичного впровадження в суспільне життя (наприклад, створення системи електронної взаємодії державних органів; надання адміністративних послуг населенню та бізнесу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій тощо).

Практичне впровадження концепту «електронна держава» («держава в смартфоні», «електронний уряд» тощо), тобто фактично здійснення системних трансформацій державного управління та його поступове перетворення у цифрову платформу, спрямовану, серед іншого, на надання фізичним та юридичним особам якісних адміністративних послуг, передбачає, що останні повинні надаватися на основі стандартизованих та автоматизованих процедур. Відтак, кожна особа має можливість отримати для себе відповідну адміністративну послугу в он-лайн режимі зі свого смартфона або комп'ютера, що, за умови нормальної роботи відповідних автоматизованих електронних систем, економить її часові та матеріальні ресурси, а також, на перший погляд, повністю виключає корупцію в цих відносинах. Погоджуючись в цілому з тим, що такі електронні управлінські сервіси держави потрібно розвивати, все ж, на нашу думку, їм не потрібно надавати абсолютного значення, оскільки вони мають, так би мовити, і зворотній бік медалі, який ми спробуємо зараз прояснити.

Так, наприклад, потрібно визнати, що повне та безальтернативне переведення адміністративних послуг в електронну форму повністю витісняє явище адміністративного розсуду, яке нерідко має позитивний вимір та надає можливість обрати конкретній посадовій особі державного органу найкращий варіант вирішення певної практичної ситуації з урахуванням її унікальних обставин, які комп'ютер об'єктивно не може прорахувати. Адміністративний розсуд передбачає можливість вільного вибору суб'єктом владних повноважень способу вирішення відповідної практичної ситуації, який він здійснює в межах особливостей правового регулювання певних суспільних відносин та вимог основоположних принципів права. Такий вільний вибір свідчить про те, що адміністративний розсуд – це багато в чому моральне явище, яке реалізується з урахуванням основних правових вимог, виражених у законодавстві.

В процесі реалізації виконавчої влади адміністративний розсуд є об'єктивно необхідним, оскільки він надає можливість забезпечити прийняття більш виважених та необхідних рішень в межах обставин конкретної ситуації, забезпечуючи тим самим більшу ефективність державного управління загалом. Адміністративний розсуд необхідно поєднує в собі елементи моралі, які об'єктивно не можуть бути замінені формальною правовою регламентацією відповідних відносин. Вказаний факт, у свою чергу, свідчить про те, що адміністративний розсуд має переважно позитивний вимір лише в тих суспільствах, в яких на належному рівні підтримується суспільна та індивідуальна мораль. Незважаючи на той факт, що в сучасних ліберально-демократичних суспільствах мораль вже не відіграє роль важливого чинника його консолідації та солідаризації, хоча лише вона здатна найефективніше виконувати цю роль, це не означає, що всі представники суспільства загалом та його державного апарату зокрема є такими, що не керуються відповідними моральними ідеалами у своїй поведінці та діяльності. Адже мораль до певної міри є необхідною внутрішньою складовою свідомості кожного індивіда, яка в процесі його фізичного та інтелектуального розвитку зазнає відповідний (позитивний або негативний) вплив як з боку інших складових його свідомості, так і з боку параметрів зовнішнього соціального буття [3].

З огляду на зазначене, вважаємо за недоцільне повністю відмовлятися від традиційних способів надання адміністративних послуг та реалізації інших державно владних повноважень, які передбачають необхідність встановлення безпосередніх комунікацій між відповідними суб'єктами, та замінювати їх на безальтернативний цифровий формат. Адже лише тоді суспільство сприйматиме відповідні новації не як нав'язування державою своєї волі стосовно способів вирішення тих чи інших соціальних питань, а як встановлення

альтернатив, які за певних обставин можуть полегшити процес взаємодії його суб'єктів з органами державної та місцевої влади. Більше того, тим самим залишатиметься певний простір для здійснення позитивного адміністративного розсуду, який можна контролювати за допомогою відповідних різновидів громадського та державного контролю.

Крім цього, на нашу думку, не можна також стверджувати, що електронні урядові та інші державні сервіси здатні повністю ліквідувати корупцію у відповідних відносинах або знизити її до мінімального рівня, коли вона стає майже непомітною і не впливає на позитивний розвиток суспільства, держави та громадян. Спробуємо обґрунтувати зазначену думку.

Річ у тім, що, зменшуючи роль та значення традиційних міжособистісних комунікацій у різноманітних відносинах між приватними та публічними суб'єктами шляхом оцифрування процесу реалізації повноважень відповідних органів влади, створюється державна інформаційна мережа різноманітних даних, у тому числі персональних. Вказані дані включають в себе великі обсяги інформації, які можуть стосуватися, зокрема, кредитних позик, вчинення тих чи інших правочинів, складу сім'ї та кількості утриманців, зарубіжних поїздок, банківських рахунків, боргових зобов'язань тощо. У такий спосіб держава фактично стає монополієм володільцем інформації про кожну фізичну та юридичну особу, яка проживає та здійснює діяльність на її території. При цьому адміністрування цієї інформації здійснюється уповноваженими державними органами та іншими визначеними у законодавстві суб'єктами, які несуть відповідальність за її повноту, цілісність та достатність, а у багатьох випадках і за достовірність та збереження, якщо це закріплено у законодавстві. У зв'язку з цим, цілком можливою є ситуація, коли, наприклад, посадова особа відповідного органу, яка за своїми повноваженнями має доступ до такої інформації про фізичних або юридичних осіб, може за певну особисту вигоду передати її третім особам, а ті, у свою чергу, використати її проти тієї особи, якої вона стосується. Такий вчинок, принаймні, за своєю сутністю та змістом, має характер корупційного правопорушення, оскільки владні повноваження конкретної посадової особи державного органу використовуються для здобуття ним додаткових особистих благ або преференцій та порушують або як мінімум створюють всі необхідні умови для порушення прав та інтересів інших осіб та суспільства в цілому.

Отже, як бачимо, реалізація концепту «електронна держава» може реально і не знизити рівень корупції, оскільки будь-яка влада та управління завжди у той чи інший спосіб пов'язані з людським чинником, від якого неможливо повністю відмовитися. Електронна ж форма комунікації або взаємодії між державою та суспільством, його інститутами та особами, хоча формально, безпосередньо і виглядає як зв'язок людини з певною автоматизованою цифровою системою (комп'ютерною програмою), але опосередковано являє собою відношення з автором (авторами) такої електронної платформи, яким може бути лише людина.

Список використаних джерел:

- [1] Гетьман, А. П., Атаманова, Ю. Є., Мілаш, В. С. ... ін. (2016). *Правове регулювання відносин у мережі Інтернет*: С. В. Глібка (ред.) & К. В. Єфремова (ред.). Харків: Право.
- [2] Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p>.
- [3] Шукина, Т. В. (2018). Административное усмотрение и его проявление в административных процедурах: новые трансформации в условиях цифрового государства и информационного общества. *Юридическая наука*, (2), 137-141.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.22

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ТА СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА КОМУНІКАЦІЯ: ДОТИЧНІСТЬ ТА ВЗАЄМОДІЯ

ORCID ID: 0000-0002-1671-2139

Оніщенко Наталія Миколаївна

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України,

академік НАПрН України,

завідувач відділом теорії держави і права

Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України

УКРАЇНА

Інформаційне суспільство як наукова проблематика викликає зараз неабиякий інтерес наукової спільноти. Цьому сприяє низка чинників об'єктивного і суб'єктивного ґатунку.

Не секрет, що інформаційне суспільство приховує в собі низку небезпечних тенденцій, серед яких:

1) реальна ймовірність руйнування приватного життя осіб та діяльності організацій внаслідок впливу сучасних інформаційних технологій;

2) наявність проблеми відбору достовірної інформації;

3) необхідність запобігання обігу «шкідливої» інформації, зокрема тієї, яка містить елементи насильства, екстремістські матеріали, а також матеріали, що суперечать суспільній моралі;

4) зростання загрози можливості маніпулювання свідомістю людей внаслідок посилення одночасного впливу різноманітних форм та засобів масової інформації;

5) необхідність забезпечення належної адаптації людей до специфічного середовища інформаційного суспільства, що з кожним роком демонструє все більшу розгалуженість та структурованість.

В такий спосіб хочемо зауважити, що дослідження інформаційного суспільства та пов'язаних з ним явищ соціальної дійсності можна здійснювати за допомогою різноманітних підходів, зокрема: соціокультурного, цивілізаційного, структурно-функціонального, порівняльного, нормативного тощо. Однак в сучасних умовах, на нашу думку, одним з найважливіших підходів до вивчення цього складного явища є саме соціально-правовий, який дозволяє формально визначити ті чи інші аспекти, що складаються в сфері інформаційного обігу.

Сьогодні одним із найпоширеніших способів передачі інформації є мережевий спосіб, що використовується під час передавання інформації в електронній формі.

Отже, декілька міркувань про комунікаційні «здатності» права як одного з носіїв унормованого інформаційного поля в сучасному суспільстві.

Насамперед, декілька слів про соціальну, масову комунікацію. Як відомо, комунікація – це процес обміну інформацією, який відбувається в будь-якому суспільстві. Діяльність людей, створення культурного спадку, відповідних джерел права, являють собою передачу і сприйняття тих чи інших повідомлень. Процес комунікації є властивістю багатьох складних систем і саме тому,

розмірковуючи про суспільство, зазвичай використовують термін «соціальна комунікація». Соціальна комунікація включає низку обов'язкових компонентів:

- 1) суб'єкти комунікації (індивіди, групи, інститути);
- 2) засоби комунікації;
- 3) зміст комунікації або певні змістовні значення, що транслиються під час взаємодії;
- 4) комунікативне середовище, де відбувається обмін інформацією;
- 5) комунікація – це не тільки обмін інформацією, але й процес, під час якого суб'єкти впливають на поведінку один одного.

Таким чином, не сам феномен комунікації, а її нові форми сприяють еволюції в будь-якій сфері життєдіяльності людини.

З урахуванням вищезазначеного можемо стверджувати, що функціонально-правовий підхід до дослідження комунікативної функції права значною мірою сприяє розв'язанню пізнавальних і практичних завдань у державно-правовій сфері. Його сутність полягає у виявленні цільових засад у формуванні функцій права. При цьому мета – це причина, яка формує засоби реалізації системи функцій.

Логіка розвитку і зміст всієї правової дійсності беззаперечно свідчать про те, що правові реформи, демократичні зміни в суспільстві в цілому, так чи інакше є результатом сприйняття суб'єктами правовідносин відповідних правових норм, приписів права, правових настанов. Власне, одним із важливих проявів цього об'єктивного процесу і є постійний розвиток і зміна правових уявлень, відповідних ним загальнообов'язкових правил поведінки в історично конкретних правових системах. І, мабуть, тільки в такому контексті всі правові юридичні явища можуть бути усвідомлені як прояв соціальної необхідності і соціальної закономірності, як об'єктивно обумовлений атрибут суспільного розвитку. В цьому значенні право – це явище, яке повинно задовольняти як окремих, індивідуальний інтерес, так і загальнозначущий, суспільний.

Соціально-правова комунікація забезпечує одержання учасниками правовідносин інформації про те, якою є позиція держави щодо необхідної, дозволеної чи забороненої поведінки. Соціальна життєдіяльність індивідуумів органічно пов'язана з одержанням, сприйняттям, засвоєнням і використанням такої інформації. Правова інформація є одним з різновидів соціальної інформації. За допомогою юридичних норм держава сповіщає учасників суспільних відносин про позицію держави щодо необхідної, дозволеної або забороненої поведінки [1].

Список використаних джерел:

- [1] Шемшученко, Ю. С., Оніщенко, Н. М., Пархоменко, Н. М., Стоєцький, С. В., Фощан, Я. І., Макаренко, Л. О., Львова, О. Л. & Сунєгін, С. О. (2015). *Концепція удосконалення діалогу громадянського суспільства, особи та держави в контексті забезпечення та захисту прав людини в Україні*. Київ: Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.23

ПРОБЛЕМАТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗБОРІВ НА УКРАЇНІ, НА ПРИКЛАДІ ЗБОРУ ЗА МІСЦЯ ДЛЯ ПАРКУВАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

ORCID ID: 0000-0003-4683-242X

Корнєєв П.

студент з питань податкового консультування,
факультет права та адміністрації
Університет Миколи Коперника в Торуні

РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА

У формуванні фінансових ресурсів місцевих органів влади суб'єкти господарювання, а також фізичні особи, відіграють важливу роль, оскільки являються основними суб'єктами, що сплачують місцеві податки і збори. Належить підкреслити, що саме існування і правильне функціонування місцевих податків та зборів дозволяє розбудовувати інфраструктуру, а також розвивати соціально-економічну складову, котра в головній мірі базується на коштах, отриманих з місцевих податків та зборів.

Варто підкреслити, що в ст.143 Конституції України закріплене положення, з которого виникає, що місцеві податки та збори встановлюються органами місцевого самоврядування, котрі в свою чергу, згідно до п.24 ч.1 ст.26 Закону про місцеве самоврядування мають обов'язок, підіймати рішення виключно на пленарних засіданнях. Належить зазначити, що ключовим правовим актом є — Податковий Кодекс України (далі — ПКУ), оскільки, саме в ньому ми можемо знайти загальну регуляцію, щодо податків та зборів, а також способу їх функціонування. Варто також звернути увагу на Наказ Міністерства доходів і зборів України «Про затвердження форм податкових декларацій збору за місця для паркування транспортних засобів та туристичного збору» і звичайно ж, на рішення міських, селищних та сільських рад, котрі безпосередньо приймають рішення про встановлення на даній території місцевих податків та зборів.

В своєму опрацюванні, головну увагу хотів би приділити, збору за місця паркування транспортних засобів. Даний вид зборів, є одним з найпопулярніших серед податків та зборів, котрі функціонують в європейських країнах, оскільки кумулятивна функція зібраних коштів, до місця призначення (тобто місцевих бюджетів), працює чітко та злагоджено. Початково запровадження даного збору, не мало реальних перспектив, та шансів на дієвість та цільове функціонування, оскільки проблема була у способі окреслення даного збору, котрий початково не мав конкретної назви у ПКУ, Декретом Кабінету Міністрів було встановлено збір за парковку автомобілів, наступна складова, це — корупція, котра не дозволяла цілісно наповнити місцевий бюджет, варто також звернути увагу, на брак санкції за несплату вище зазначеного збору, на мою думку, усі ці чинники, мали пряме відображення в способі функціонування даного збору на теренах України. Належить зазначити, що на заміну збору за паркування автомобілів законодавцем було встановлено збір за місця для паркування транспортних засобів, котрий вже був безпосередньо окреслений в ПКУ. Форма справляння даного збору урегульована у ст.268-1 ПКУ. До платників збору за місця для паркування транспортних засобів відносять:

- Фізичні особи --- підприємці,

- Юридичні особи,
- Філії (відділення та представництва),

Належить підкреслити, що мова йде про платника, котрий організовує та проводить діяльність із забезпечення паркування транспортних засобів на майданчиках для платного паркування та спеціально відведених автостоянках. Метою впровадження нового збору, було цільове забезпечення збільшень надходжень до місцевих бюджетів.

Варто також розглянути значення терміну — паркування автотранспорту. В своєму опрацюванні, Костяна О.В., Ясько В.В. зазначають, що це — тимчасова стоянка автотранспортного засобу незалежно від марки та власності у спеціально обладнаних або відведених для цього місцях, котрі визначаються органами місцевого самоврядування, без відповідальності за збереження транспортного засобу [1].

Наступним важливим аспектом, є об'єктом оподаткування цим збором. Згідно з ПКУ об'єктом оподаткування є земельна ділянка, котра згідно з рішенням місцевої ради була спеціально відведена для забезпечення паркування транспортних засобів на автомобільних дорогах загального користування, тротуарах або інших місцях, а також комунальні гаражі, стоянки, паркінги, які побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету.

Варто також зазначити, що згідно з ст.268-1.2.2 ПКУ базою оподаткування є площа земельної ділянки, котра відведена для паркування, а також площа комунальних гаражів, стоянок, паркінгів (будівель, споруд, їх частин), котрі побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету.

Наступним важливим аспектом є ставка збору за місця паркування транспортних засобів. Зі ст.268-1.3.1 ПКУ виникає, що ставка встановлюється за кожний день провадження діяльності із забезпечення паркування транспортних засобів у гривнях за 1 м² площі. Розмір ставки цього збору дорівнює 0,075 % МЗП, установлені законом на 1 січня податкового року.

Згідно з ст.268-1.5.1 ПКУ базовий податковий (звітний) період для збору за місця для паркування транспортних засобів дорівнює календарному кварталу. З ПКУ також виникає, що сума збору за місця для паркування транспортних засобів, повинна бути, обчислена відповідно до податкової декларації за звітний (податковий) квартал, після чого, вона сплачується щоквартально безпосередньо до місцевого бюджету у визначений для квартального звітного періоду строк за місце знаходженням об'єкта оподаткування [2].

Базою оподаткування збору за місця паркування транспортних засобів є площа земельної ділянки, котра відведена під паркування, або ж площа комунальних гаражів, паркінгів, споруд.

З вище представленого опису, можна побачити загальну структуру та спосіб формування збору за місця паркування транспортних засобів. Належить підкреслити, що зі статистик представлених державними організаціями, або ж незалежними експертами, виникає, що рівень функціонування вище зазначеного збору є досить низький, на мою думку, проблематика базується на:

- нерозуміння потенційними платниками мети даного збору, а також тотальна неясність у зв'язку з неознайомленістю людності зі способом функціонування даного збору, що має значний вплив на контрольну суму, котра сплачується до місцевих бюджетів.

- тотальний брак критеріїв, котрі б мали чітко допроваджувати до реєстрації підрозділу.

- низька функційність системи, котра повинна в головній мірі реалізувати функції: підрахунку, контролю а також аналітики.
- відсутність системного контролю та плану розвитку і виходу з хаотично-некординованих дій, зі встановлення плати за паркування.
- низький рівень каральності порушників, котрі не сплачують збору до місцевого бюджету,
- відсутності приписання контролюючого обов'язку для компетентних органів, котрі б поносили безпосередню відповідальність за функціонуванням даного збору.

Тому, потрібні комплексні зміни, котрі допровадять до оптимізації функціонування даного збору. Вважаю, що дані зміни, потрібно впроваджувати, на базі досвіду європейських країн, або ж тих, де функціонування даного збору проводиться згідно норми закону. Однозначно впевнений, що необхідно значне підвищення контролюючої функції на кожному етапі даного збору. Варто також звернути увагу на те, щоб процедура нарахування, побирання та спрямовування була проста, а головне зрозуміла, для пересічного громадянина. У зв'язку з вище написаним, саме комплексні зміни та розроблення плану розвитку, зміцнення системи, допоможе розвинути та спрямувати збір за місця паркування транспортних засобів в правильне русло, що дозволить стабілізувати податкову систему та розвинути екосистему кожного міста, та держави в цілому.

Список використаних джерел:

- [1] Костяна О.В., & Ясько В.В. (2017). Особливості справляння збору за місця паркування транспортних засобів на прикладі Міста Чугуєва. *Гроші, фінанси і кредит*. (16), 710-714. Вилучено із <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/139.pdf>.
- [2] Кириленко О.П. (2006). *Місцеві фінанси*. Тернопіль: Астон

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.24

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ІДЕЯ ПРАВА: МОРАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Звонков Євген Євгеновичаспірант відділу теорії держави і права
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України

УКРАЇНА

Якщо спробувати узагальнено сформулювати основне завдання права як особливого соціального регулятора, то таким завданням, мабуть, слід визнати встановлення справедливого правопорядку в суспільному житті, тобто досягнення такого стану упорядкованості суспільних відносин, в якому забезпечено розумний баланс між багатоманітними публічними та приватними інтересами, а відносини між людьми та їх об'єднаннями характеризуються добросовісністю, передбачуваністю та спрямованістю на досягнення загального та особистого блага в їх гармонійному поєднанні.

Звертаючись до сучасного соціогуманітарного дискурсу, не важко помітити, що категорія «справедливість» в його межах продовжує займати одне з центральних місць. При цьому зміст даної категорії виводиться зазвичай з урахуванням її багатоаспектного взаємозв'язку та взаємообумовленості з правом, якому в нинішніх реаліях відводиться роль основної соціонормативної системи, здатної в повній мірі забезпечити належне упорядкування суспільного життя. У зв'язку з цим, у сучасній вітчизняній та зарубіжній науковій літературі наголошується на наявності сутнісного взаємозв'язку саме між справедливістю і правом.

Так, наприклад, у лібертарно-юридичній концепції праворозуміння справедливість виступає як сутнісна характеристика самого права, тобто як сутність права, що є іманентно властивою будь-якому правовому явищу і непритаманною явищам неправового, у тому числі морального характеру [1].

Крім цього, окремі українські науковці також наголошують на виключно правовій природі справедливості, а саме: «проблема справедливості у праві пов'язана насамперед з її визнанням у якості, власне, правової цінності... Це підтверджується етимологією слів «право» і «справедливість», які мають загальний корінь не лише у слов'янських мовах, але й в латинській мові, яка є мовою класичного права» [2].

Водночас, чи означають подібні думки той факт, що справедливість у праві або, іншими словами, правова нормативність справедливості, не повинна враховувати та відтворювати її моральну природу, на первинний характер якої звертається увага у юридичній літературі. З цього приводу Г. Мальцев, наприклад, зазначає: «очевидно, що не існує окремої юридичної, політичної чи будь-якої іншої справедливості, є лише моральна цінність справедливості, яка через моральну свідомість впливає на різні сфери соціальної регуляції, привносячи до них певну тональність та елементи гармонії... Справедливий закон слугує утвердженню всієї моралі, а не її окремій частині, не суперечить всім без винятку моральним цінностям, поважає кожну з них. Це означає, що правові норми, що визнаються справедливими, не можуть і не повинні заперечувати будь-які моральні цінності, ставати на шлях здійснення моральних

ідеалів, протидіяти громадським силам, які прагнуть до духовного удосконалення» [3].

Досліджуючи сутність та природу справедливості, українські науковці також акцентують увагу на тому, що вона являє собою «основоположну моральну категорію, яка пронизує всі рівні суспільного життя (право, політику, економіку, соціальні відносини) та включає в себе морально обґрунтоване уявлення суспільства про співмірність взаємопов'язаних дій, явищ та інтересів. Реалізуючись у законодавстві, справедливість набуває морально-правового характеру та знаходить відображення у якості принципу або норми права. Заломлюючись у сферу організації суспільства, моральна категорія справедливості набуває соціальних якостей, пов'язується з розподільчими відносинами, трансформується в соціальну справедливість. Конкретний зміст принципу соціальної справедливості змінювався протягом історії. Сучасні уявлення про реалізацію даного принципу на практиці містять: рівність усіх громадян перед законом; забезпечення гарантій життєдіяльності людини; високий рівень соціального захисту. Стосовно соціальної сфери, здійснення принципу справедливості включає в себе, принаймні: забезпечення роботою кожного працездатного, гідна заробітна плата, соціальне забезпечення інвалідів та дітей-сиріт, вільний доступ громадян до освіти, охорони здоров'я, культури, спорту тощо» [4].

Комплексний аналіз наведених вище, а також багатьох інших наукових позицій, надає можливість зробити висновок про недоцільність, необґрунтованість та навіть потенційну небезпеку розглядати справедливість у відриві від її морально-духовних засад, обмежуючи тим самим її осмислення динамікою розвитку певного соціального контексту, зокрема, у якості певної міри або еквівалентності у розподілі матеріальних та інших благ серед членів суспільства, як певну формальну рівність тощо. Останнє пов'язано не лише з тим беззаперечним фактом, що історія еволюції феномену справедливості сягає ще додержавного періоду розвитку людства, але й також з об'єктивною неможливістю знайти її сутнісні витoki або джерела у визначеній соціальній реальності, оскільки належне наукове обґрунтування справедливості/несправедливості певного суспільного устрою неможливо здійснити без звернення до відповідних моральних імперативів, у тому числі їх релігійної основи.

З огляду на вищенаведене, вважаємо, що справедливість можна визначити як моральну першооснову організації та забезпечення суспільного життя у всій багатоманітності його прояву, яка виражає моральне ставлення однієї людини до іншої, відображає уявлення про цінність та співмірність явищ і процесів відповідно до системи моральних імперативів, слугує основним критерієм оцінки правових норм та актів їх реалізації у суспільних відносинах, знаходить своє практичне втілення у всіх сферах життєдіяльності суспільства та набуває визначену соціальну якість.

Запропоноване визначення поняття «справедливість» надає нам можливість вести мову про наявність діалектичного взаємозв'язку між правом та справедливістю. Адже втілюючись у праві, справедливість набуває ознак формальної нормативності та визначеності, а право, у зв'язку із цим, стає справедливим і морально обґрунтованим. Виступаючи моральним критерієм права, справедливість надає його нормам особливої цінності та значущості, внаслідок чого вони отримують реальний регулятивний потенціал.

Отже, розглядаючи справедливість як ідею права [5], важливо зробити наголос на тому, що вона має ідеально-телеологічний, моральний характер, який через усвідомлений, вольовий, а головне – вільний вибір кожної особистості, втілюється у соціальній практиці, стверджуючи в ній майже всі моральні чесноти та забезпечуючи тим самим не вимушену, а природну єдність суспільного буття. Адже морально-нормативний контекст справедливості передбачає, що вона реалізується у житті не у зв'язку із можливими примусовими заходами за порушення її формально визначених правил, а за доброю волею особистості, яка здійснює її вільно. У моральному аспекті справедливість є вільною у своїй невизначеності, оскільки її неможливо описати та структурувати так само точно, як, наприклад, норми цивільного та кримінального кодексів; справедливість – це характеристика свідомості та волі особистості, яка не сприймає безвідповідальність, брехню, насильство, нетерпимість, презирство, корисливість та інші подібні явища (особисті якості, цінності або орієнтири поведінки), які перебувають у сфері саме моральної, а не правової регуляції.

Будь-яка особистість завжди є носієм певної сукупності моральних якостей, завдяки яким у її свідомості формуються ціннісні орієнтації, що виступають основою її взаємодії з іншими суб'єктами суспільних відносин. Справедливість, будучи моральною категорією, завжди передбачає розрізнення людиною позитивних і негативних моральних явищ з урахуванням як об'єктивної природи існування їх існування на метафізичному рівні, так і їх конкретного прояву в межах визначеної соціокультурної реальності. Справедливість у морально-нормативному значенні є конкретизацією категорії добра, його визначеним масштабом або мірою, вона характеризує певне співвідношення тих чи інших явищ або процесів з точки зору їх відповідності моральному ідеалу, категоріям об'єктивної моралі. Моральна природа справедливості, на відміну від правової, спирається на духовно-інтуїтивний досвід, який не обмежується конкретними соціокультурними параметрами, відносним характером певного відношення або ситуації, передбачаючи вихід за межі суб'єктивності у сферу надособистісного, трансцендентного або такого, що перебуває за межами чуттєвого сприйняття та звичайних розумових і логічних операцій.

Таким чином, можемо стверджувати, що комплексний аналіз природи справедливості засвідчив її інтегративну якість, що, у свою чергу, надає можливість вести мову про соціонормативні рівні її структури, кожен з яких характеризується відповідними ознаками її концептуалізації в межах соціогуманітарного дискурсу.

Список використаних джерел:

- [1] Лапаева, В. В. (2012). *Типы правопонимания: правовая теория и практика*. Москва: Российская академия правосудия.
- [2] Горобец, К. В. (2013). *Аксиосфера права: философский и юридический дискурс*. Одесса: Фенікс.
- [3] Мальцев, Г. В. (2009). *Нравственные основания права*. (2-е изд.). Москва: Изд-во СГУ.
- [4] Орлова, В. О. & Тодорова, С. М. (2020). Справедливість як моральна категорія, соціальна та правова цінність. *Гілея: науковий вісник*, (158, (10), 49-53.
- [5] Погребняк, С. П. (2008). *Основоположные принципы права (смысловая характеристика)*. Харків: Право.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.25

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Кавин Ярослав Михайлович

канд.техн.наук, доцент, начальник управління міжнародних зв'язків

Українська академія друкарства

ORCID ID: 0000-0002-6189-3848

Кавин Святослав Ярославович

аспірант, факультет міжнародних відносин

Львівський національний університет імені Івана Франка

Кавин Ольга Миколаївна

аспірантка, кафедра фінансово-економічної безпеки

Українська академія друкарства

Кавин Богдан Ярославович

студент, факультет міжнародних відносин

Львівський національний університет імені Івана Франка

УКРАЇНА

В нову епоху геостратегічної реальності, проблема безпеки викликає широкий резонанс і причина його появи є дуже транспарентною – експоненціальне зростання загроз людству та їх багатовекторність. Серед сучасних загроз можна виділити такі: дестабілізація системи міжнародних економічних відносин, високий ступінь невизначеності дій учасників економічного простору, дезінтеграційні тенденції, ескалація міжнародної напруги, перманентна поява глобальних і локальних криз, обмеженість світових ресурсів. Все це обумовлює актуальність вивчення світового досвіду щодо розв'язання складних проблем забезпечення економічної безпеки будь-якого суб'єкта господарювання та її інституціоналізацію. Так, міжнародні інститути управляють глобальною економічною безпекою і генерують міжнародне економічне право, яке є важливим засобом її підтримки, а державні інститути управляють національною економічною безпекою і є головними ретрансляторами норм і законів, що її забезпечують. [1].

Економічна безпека — це складна і багатофакторна система, яка представляє собою матеріальну основу для формування інших компонентів національної безпеки. Забезпечення економічної безпеки є однією з головних проблем держави, оскільки виникнення численних соціально-економічних проблем в країні, як правило, обумовлено неможливістю держави вживати запобіжні заходи або своєчасне їх здійснення. З огляду на це, держава повинна забезпечити такий рівень безпеки, який гарантуватиме внутрішню і зовнішню стабільність, необхідну для нормального економічного функціонування, активну участь країни в міжнародному розподілі праці та конкурентоспроможність, одночасно це створить основу для забезпечення достатнього рівня безпеки.

Світовий досвід вказує на те, що без активної регулюючої ролі держави не може бути ефективною, соціально орієнтованою ринковою економікою, не говорячи вже про ефективність забезпечення економічної безпеки країни. Немає жодної

країни з високорозвиненою економікою, де б держава усунулася від регулювання ключових соціально-економічних процесів [3].

Як правило, економічна безпека держави виступає як система, основні функції якої поділяються на п'ять груп: захисна, регуляторна, попереджувальна, інноваційна та соціальна.

1. Захисна функція виражається здатністю захищати державну економічну систему від внутрішніх та зовнішніх загроз. Реалізація цієї функції безпосередньо пов'язана з формуванням економічного ресурсного потенціалу та його ефективним використанням.

2. Функція регулювання з'являється в різних економічних підсистемах шляхом забезпечення економічної безпеки держави та застосування функціональних механізмів, спрямованих на нейтралізацію ризиків.

3. Попереджувальна функція державної економічної безпеки зосереджена на передбаченні виникнення потенційних кризових ситуацій під час економічної діяльності та підготовці економічної системи до їхнього протистояння. Це передбачає соціально-економічні та організаційно-технічні заходи, результатом яких є зміцнення оборонної функції системи.

4. Інноваційна функція діє через нетрадиційні рішення держави щодо економічних процесів та інноваційних рішень, спрямованих на прискорення темпів економічного розвитку або на нейтралізацію можливих негативних наслідків останнього. Результати цієї функції виникають в економіці опосередковано і, як правило, виражаються у вигляді підвищення ефективності інших функцій безпеки.

5. Соціальна функція системи державної економічної безпеки передбачає повне задоволення вимог усіх членівучасників суспільства та повного узгодження інтересів. Реалізація цієї функції сприяє підвищенню рівня та якості життя та гарантує захист прав та свобод громадян. [2],

Необхідно зазначити, що така класифікація функцій державної системи економічної безпеки є загальноприйнятою, оскільки ці функції взаємопов'язані та взаємозалежні, і часто завдання однієї функції можуть повторюватися при визначенні іншої функції. Ефективність забезпечення державної економічної безпеки залежить від можливості повного функціонування цих функцій разом і одночасно. Крім того, проблеми цих функцій можуть бути змінені у забезпеченні окремих компонентів економічної безпеки.

Разом з тим, ґрунтовний аналіз світового і зокрема європейського досвіду формування та забезпечення економічної безпеки беззаперечно свідчить про необхідність уніфікації концептуального і стратегічного забезпечення механізму, як світової і європейської економічної безпеки зокрема, так і економічної безпеки кожної країни окремо. Важливо зауважити, що цей процес відбувається в контексті застосування позитивних рис глобалізації для цілей суспільного розвитку держав та приділення особливої уваги для забезпечення реалізації національних економічних інтересів у процесі формування основних пріоритетів зовнішньої та внутрішньої політики.

Під європейською економічною безпекою розуміють сталість прийнятих для міжнародного співтовариства або для окремої країни умов економічного розвитку. Цікавим є Заключний акт Наради з безпеки і співпраці в Європі [4], де у розділі "Економічна і комерційна інформація" зазначено, що саме економічна інформація повинна забезпечувати повноцінний і відповідний аналіз ринків, сприяти розробці як короткострокових, так і довгострокових прогнозів і містити: — статистичні дані про виробництво, національний дохід, бюджет,

рівень споживання та продуктивності праці; — статистичні дані про зовнішню торгівлю; — закони і регламенти, що стосуються зовнішньої торгівлі; — інформація, що використовується для економічного прогнозування з метою сприяння розвитку торгівлі [6]. У контексті посилення соціально-економічного згуртування країн-членів ЄС, важлива роль належить Лісабонській стратегії. Відповідно до вищезгаданого документа, основними пріоритетами у напрямку зміцнення економічної безпеки країн-членів ЄС та в цілому європейського континенту мають стати: принцип спільного програмування, який використовується в проектах міжнародного співробітництва, поліпшення інноваційної участі у напрямку зростання конкурентоспроможності економічних регіонів в цілому, розвиток сільських територій та посилення територіальної єдності за рахунок екстенсивного розвитку значної частини регіонів ЄС [5].

Отже, економічна безпека постає одним з ключових факторів забезпечення сталого розвитку економіки держави в цілому і виступає як складна багатофакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою збалансованого, рівномірного і поступового задоволення потреб суспільства.

Список використаних джерел:

- [1] Деренуца, А.С. Анализ опыта стран Европейского союза в сфере обеспечения национальной экономической безопасности [Електронний ресурс] / Портал: Global international scientific analytical project. — URL: <http://gisap.eu/ru/node/172>
- [2] Козаченко Г.В. Економічна безпека як фундаментальна категорія безпекології / Г.В. Козаченко // Безпекознавство: теорія та практика: матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції. — 2013. — 272 с.
- [3] Притула Н.В. Досвід забезпечення економічної безпеки в зарубіжних країнах / Н.В. Притула // Економіка та управління національним господарством: стан, тенденції та перспективи: тези доп. І Міжн. наук.-практ. конф. — Одеса: Пальміра, 2014. — С. 41—44
- [4] UN (1975), "Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe", available at: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_055 (Accessed 10 March 2015).
- [5] Kozak, L. S. and Fedoruk, O. V. (2012), "Trends in the European and efficiency to ensure economic security in a globalized economy", *Upravlinnia proektamy, systemnyj analiz i lohistyka. Tekhnichna seriia*, vol. 10, pp. 505—512.
- [6] Marhasova, V. H. (2011), "Foreign experience providing economic security of the region", *Naukovyj visnyk ChDIEU*, vol. 1 (9), pp. 53—61

ABSCHNITT VIII. INSTITUT FÜR STRAFVERFOLGUNG, JUSTIZ UND NOTAR

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.26

МОЖЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНИХ СУДОВИХ ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

ORCID ID: 0000-0003-1377-5588

Лисенко Наталія В'ячеславівна

канд.техн.наук, завідувач відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
*Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

ORCID ID: 0000-0001-6296-0320

Мартосенко Марина Григорівна

канд.техн.наук, доцент,
заступник завідувача відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
*Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

УКРАЇНА

У судочинстві для отримання інформації, що не є предметом правової або професійної компетенції дізнавачів, слідчих, прокурорів, адвокатів і суддів у ході досудового розслідування і судового розгляду справ, важливе місце займає інститут спеціальних знань. Оскільки це один із регламентованих законодавством засобів залучення у кримінальний, цивільний і адміністративний процес обізнаних осіб – спеціалістів і судових експертів. І однією з найважливіших форм використання спеціальних знань є проведення експертиз (окремої, комплексної). З підвищенням інтеграції України до глобального ринкового простору та вирішення питань, пов'язаних із захистом прав споживачів, глобалізацією проблем фальсифікації товарів, значно розширюється коло запитань, що стосуються необхідності оперативного і компетентного прийняття рішень різного характеру щодо товарів в сфері торгівлі в цілому і на кожному торговельному та/або виробничому підприємстві зокрема. Саме тому судова товарознавча експертиза стає однією із затребуваних експертних спеціальностей.

Особливістю експертної спеціальності 12.1 «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів» є її універсальність, оскільки у межах даної спеціальності можуть бути виконанні багатогранні товарознавчі експертні дослідження, які дозволяють вирішувати різноманітний спектр завдань. Крім того в умовах посилення ринкової економіки завдання, які пов'язані зокрема з оцінкою сировини та товарів, будуть тільки зростати. Запитання, які можуть бути вирішені за допомогою судової товарознавчої експертизи, охоплюють широке коло, зокрема: характеристики об'єктів з точки зору їх призначення і сфери застосування; оцінку фактичного стану та чинників, які забезпечують збереження продукції; аналіз обставини, при яких відбувається зниження якості товару, тощо.

При цьому, в умовах інтенсивного впровадження в експертну практику технічних та наукових досягнень, процес виконання судових товарознавчих експертиз все частіше набуває колективного характеру. Разом із розширенням сучасного асортименту сировинних матеріалів, асортименту окремих груп харчових продуктів та нехарчової продукції, оновленням та актуалізацією застосованих методів і методик посилюється спеціалізація експертів, а запитання, що ставляться перед ними на вирішення часто знаходяться на стику різних наук і вимагають для свого вирішення участі експертів, компетентних у різних галузях науки і техніки.

Сьогодні, криміналісти та теоретики судової експертизи притримуються думки, що поняття: комплекс експертиз, комплексне дослідження в рамках однієї експертизи, комплексна експертиза ґносеологічно однозначні і вказують на комплексний підхід до розв'язання експертного завдання [1]. Однак, не зважаючи на значні теоретичні та практичні розробки вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи думки з приводу поняття, сутності та характерних ознак комплексних експертиз і сьогодні викликають дискусії.

Разом з тим, результати аналізу правових норм та наукової літератури дозволили нам виділити основні процесуальні ознаки комплексної експертизи [1-5]:

- встановлення не лише фактичних даних, а обставин, які потребують доказуванню по справі;
- дослідження, що проводиться на основі взаємозв'язку різних сфер знань, прийомів та методів;
- проведення експертизи кількома (не менше ніж двох) експертами, які мають різні спеціальності (спеціалізації) і відповідно розділення функцій між ними;
- складна сукупність експертних досліджень, кожне із яких самостійне в процесуальному відношенні, проте пов'язані між собою єдиною метою;
- єдине дослідження не виключає можливості роздільного вивчення об'єкта дослідження;
- спільний аналіз та колегіальна оцінка проведеного дослідження; логічна узгодженість і несуперечність отриманих висновків; оформлення спільного висновку.

Необхідно відмітити, що під час виконання комплексної експертизи кожен експерт проводить дослідження лише в межах своєї компетенції, викладаючи при цьому хід і результати окремо. І за підсумками дослідження кожен експерт робить так званий проміжний висновок і підписує свою частину висновку. Далі результати досліджень кожного експерта підлягають узагальненню і оцінці, які здійснюються експертами, що залучені до проведення комплексної експертизи.

Практика проведення комплексних судових товарознавчих експертиз у Полтавському науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України дозволила виокремити види експертних спеціальностей з якими судові експерти за експертною спеціальністю 12.1 «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів» виконували комплексні експертизи, а саме: експертиза зброї; трасологічна експертиза; експертиза матеріалів, речовин та виробів; біологічна експертиза, інженерно-технічна експертиза.

Наприклад, при вирішенні запитання про наявність дефектів комплекту дитячого зимового одягу, проводилася комплексна експертиза із залученням

експертів двох спеціальностей – 9.6 «Дослідження волосся» та 12.1 «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів». При цьому експерт-біолог визначив вид хутрового напівфабрикату та якісний стан шкірної тканини, а експерт-товарознавець досліджував комплект дитячого зимового одягу на предмет якості технології пошиття, наявності дефектів та узагальнюючи проміжні результати сформулював кінцевий висновок. Такий підхід полегшує оцінку висновку експертів судом, зокрема з точки зору дотримання ними меж своєї компетенції.

Іншим прикладом, є комплексне дослідження алкогольних напоїв із залученням експертів спеціальностей 8.7 «Дослідження спиртовмісних сумішей» та 12.1 «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів». Експерт-хімік проводить органолептичне дослідження та дослідження фізико-хімічних показників алкогольних напоїв, зокрема, кількісних характеристик (повнота наливу), визначення об'ємної частки етилового спирту, наявності та масової концентрації цукру, виконує хроматографічне дослідження із подальшим наданням висновку залежно від поставлених запитань. Потім експерт-товарознавець вирішує запитання спрямовані на дослідження пакування і маркування (відповідність чинним нормативно-правовим актам та нормативним документам); віднесення об'єкта дослідження до певного класифікаційного угруповання; встановлення відповідності якості напоїв вимогам стандартів; визначення характеристик, яким відповідає алкогольний напій згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності; визначення ринкової вартості тощо з подальшим формуванням висновку залежно від поставлених запитань.

Ще один приклад комплексної експертизи – дослідження комп'ютерної техніки. Судовий експерт спеціальності 10.9 «Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів» може вирішити запитання щодо встановлення робочого стану комп'ютерно-технічних засобів та їх комплектації, а експерт спеціальності 12.1 «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів» надає відповідь на запитання щодо віднесення об'єкта дослідження до певного класифікаційного угруповання; встановлення відповідності якості техніки вимогам стандартів та/або умовам контракту; розміру ринкової вартості тощо.

Приведені приклади із експертної практики не поодинокі і свідчать про те, що виконання комплексних судових товарознавчих експертиз не лише розширяє можливості судової експертизи, але і підвищує достовірність та обґрунтованість висновків експертів.

Також необхідно відмітити, що об'єм спеціальних знань експерта-товарознавця достатній для того, щоб узагальнювати результати комплексних експертиз, пов'язаних із дослідженням показників якості харчових продуктів та нехарчової продукції, які не потребують спеціального лабораторного обладнання, оскільки товарознавець – це фахівець, який володіє знаннями, вміннями, навичками з питань класифікації, асортименту, кодування, маркування, стандартизації та сертифікації товарів, їх споживних властивостей, оптимальних умов, способів і режимів зберігання, а також вироблення умінь і навичок щодо оцінки якості товарів з використанням різних методів, засобів виявлення фальсифікованих товарів. Крім того, товарознавство широко спирається на знання із різних сфер суспільних і технічних наук, серед яких можна виділити не лише фізику, хімію, матеріалознавство, метрологію, кваліметрію, математику, статистику, економіку, право, а й технічну естетику, ергономіку, психологію та інші.

Виходячи з вище викладеного, необхідно констатувати, що дискусії щодо різних аспектів виконання комплексних експертиз ще будуть тривати досить довго, адже із розвитком теорії та практики судової експертизи й змінами, що відбуваються у сфері політичного, соціального та наукового життя суспільства у теоретиків та практиків не зникатиме інтерес до проблем комплексних судово-експертних досліджень.

Список використаних джерел:

- [1] Россинская, Е. Р. (2012). Проблемы комплексности в теории и законодательстве о судебной экспертизы. *Теория и практика судебной экспертизы*, (3), 38-43.
- [2] Моисеева, Т. Ф. (2019). Методологические и процессуальные проблемы комплексных исследований в судебной экспертизе. *Вестник Томского государственного университета*. (449), 241-245.
- [3] Сімакова-Єфремян, Е. Б. (2017). Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень (дис. доктора юридичних наук). Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, Україна.
- [4] Арешонков, В. В., (2014). Комплексні експертизи у кримінальному процесі України: понятті, сутність та ознаки. *Університетські наукові записки*, (2), 313-320.
- [5] Ким, Э. П., Цой. В. А., (2012). Проблемы комплексной экспертизы. *Теория і практика судової експертизи і криміналістики*, (12), 145-152.

ABSCHNITT IX. BIOLOGIE UND BIOTECHNOLOGIE

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.27

СКРИНІНГ ШАПИНКОВИХ ГРИБІВ ЯК ПОТЕНЦІЙНИХ ПРОДУЦЕНТІВ ПОЗАКЛІТИННОЇ ЛАККАЗИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Пшонюк Богдан Васильович
інженер

Інститут біології клітини НАН України (ІБК НАНУ)

Демків Ольга Михайлівна
канд. біол. наук, науковий співробітник
ІБК НАНУ

Гайда Галина Зуфарівна
канд. хім. наук, старший науковий співробітник,
ІБК НАНУ

Аль-Маалі Галєб Аднанович
канд. біол. наук, науковий співробітник
Інститут ботаніки ім.М.Г.Холодного НАН України (Інститут ботаніки НАНУ)

Бісько Ніна Анатоліївна
доктор біол. наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Інститут ботаніки НАНУ

УКРАЇНА

Виробництво ензимних препаратів у всьому світі є одним з провідних напрямів біотехнології. Ензимні препарати широко використовуються в різних галузях харчової та легкої промисловості, в медицині, сільському господарстві, охороні навколишнього середовища, аналітичних дослідженнях і т. ін. Тому проблема отримання значної кількості ензимних препаратів, використовуючи відносно прості економічно вигідні технологічні операції, є надзвичайно актуальною [1-3].

Лакказа (КФ 1.10.3.2, бензолдіол : оксиген оксидоредуктаза) є одним з небагатьох ензимів, які вивчалися, починаючи з дев'ятнадцятого століття, але і досі залишається предметом фундаментальних та прикладних досліджень [4-6]. Назва ензиму – лакказа (Л) походить від назви японського лакового дерева *Rhus vernicifera*, з соку якого він вперше був виділений і описаний в 1883 році [4], що робить Л одним з найстаріших охарактеризованих ензимів.

Л мають широку субстратну специфічність і здатні окиснювати о- і р-дифеноли, амінофеноли, метоксизаміщені феноли, бензилтіоли, поліфеноли, поліаміни, гідроксиіндоли і ряд інших ароматичних сполук [5].

Л використовують у різних галузях промисловості, а саме: в целюлозно-паперовій – для делігніфікації паперової пульпи, в текстильній – для

відбілювання тканин, у харчовій і косметичній – для детоксикації та знебарвлення стічних вод, в органічному синтезі – для біодеградації ксенобіотиків, для створення лікарських композицій, при отриманні деревоволокнистих плит, дерев'яних блоків і картону без застосування токсичних речовин, при виробництві м'яких засобів, при розробці біопаливних елементів [7-8]. Л є перспективним біоелементом у біосенсоріці, зокрема для аналізу фенольних сполук в стічних водах промислових підприємств [9-10]. Отже, пошук ефективних продуцентів Л з метою розробки економічно вигідної технології одержання високоактивних препаратів позаклітинних форм Л є актуальним напрямком біотехнологічних досліджень.

З метою пошуку потенційних продуцентів Л ми здійснили скринінг низки штамів грибів роду *Trametes*, *Phallus*, *Pholiota*, *Ganoderma*, *Hiricium* з колекції відповідних культур Інституту ботаніки НАНУ (рис.1). Культури грибів № 1-38 (умовні позначення) вирощували за однакових умов: в мінеральному середовищі із додаванням дріжджового екстракту і пептону, у колбах за стаціонарних умов, при 20-25°C. Видові назви базидіоміцетів не вказано.

Наявність активності Л у культуральній рідині свідчить про присутність позаклітинної лаккази (ПЛ). Активність ПЛ у досліджуваних штамів визначали на 11-ту добу за використання хромогенного субстрату 2,2'-азино-біс(3-етилбензотіазолін-6-сульфонату (АБТС).

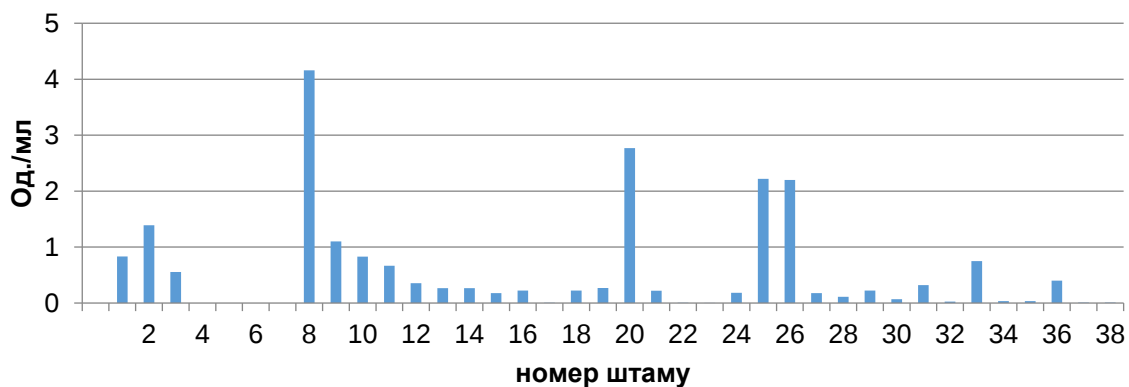

Рис. 1. Скринінг штамів на наявність активності позаклітинної лаккази

Для подальших досліджень впливу часу культивування на активність ПЛ було відібрано 25 штамів з найвищою активністю ПЛ (рис. 2).

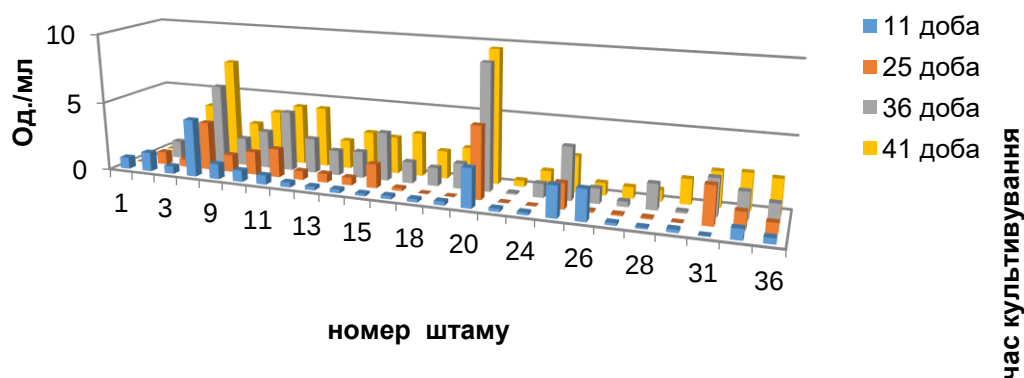

Рис. 2. Вплив часу культивування на активність лаккази у штамів базидіоміцетів

Штами № 20 і 31 було відібрано для подальших досліджень як перспективні продуценти Л.

Для вивчення оптимальних умов культивування грибів для досягнення найвищої активності ензиму, досліджували вплив джерел Карбону на активність ПЛ у штамі № 20. Як видно з представлених результатів, найвища активність ПЛ спостерігалася за використання глюкози як джерела Карбону та CuSO_4 як індуктора (рис. 3).

Досліджували вплив часу та температури культивування, а також концентрації іонів солей металів CuSO_4 , MgSO_4 , MnCl_2 , як ймовірних індукторів ПЛ. Два штами роду *Trametes*, №№20 і 31, культивували протягом 46 год та проводили визначення активності ПЛ протягом культивування за стаціонарних умов (рис. 4 і 5). Найвища активність ПЛ спостерігалась на 25-ту добу культивування при додаванні CuSO_4 як індуктора.

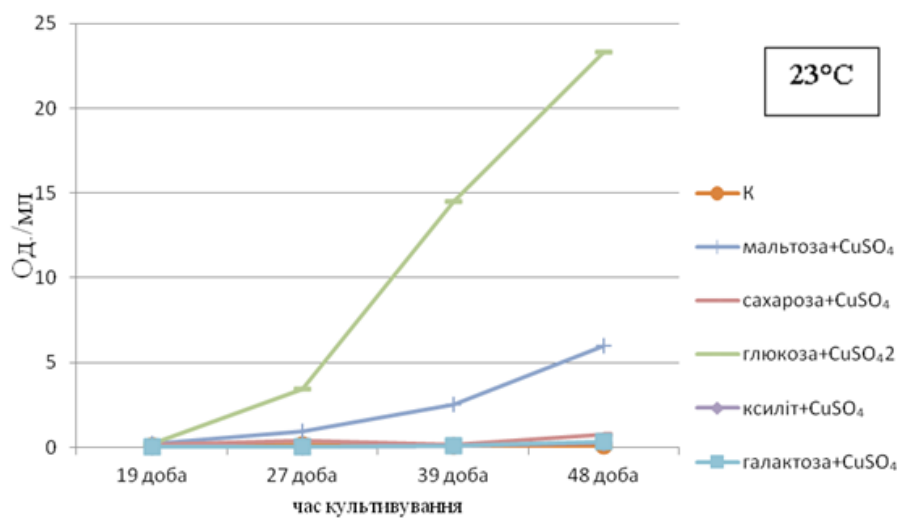

Рис. 3. Вплив джерела Карбону на активність ПЛ штаму № 20

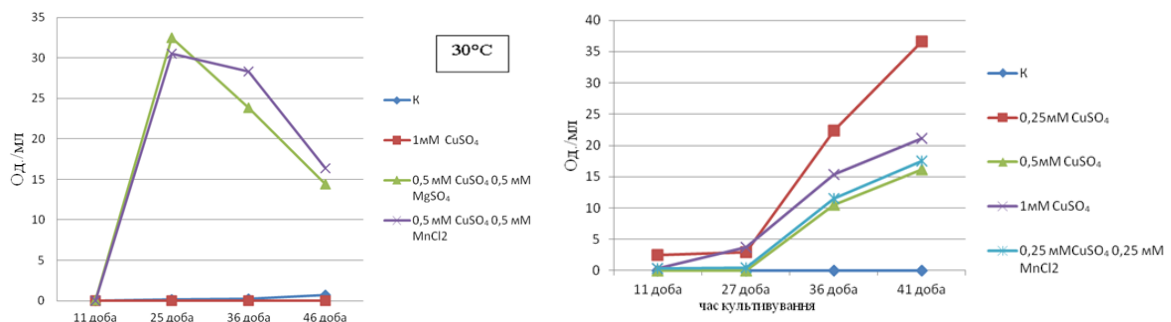

Рис. 4. Вплив температури культивування і концентрації іонів металів на активність ПЛ штаму № 20: ліворуч – 30°C, праворуч – 23°C

В процесі культивування за кімнатної температури при концентрації 0,25 мМ CuSO_4 штам №20 (рис. 4) виявляв у 36 разів вищу активність ПЛ порівняно з контролем (без додавання іонів Купруму). За температури 30°C і при додаванні CuSO_4 до 1мМ ріст культури штаму №20 пригнічувався. При культивуванні штаму №31 (рис. 5) за температури 30°C та при додаванні CuSO_4 (до 1мМ) спостерігалось підвищення активності ПЛ в 10 разів порівняно з контролем, тобто, штам №31 має незначні термотолерантні властивості.

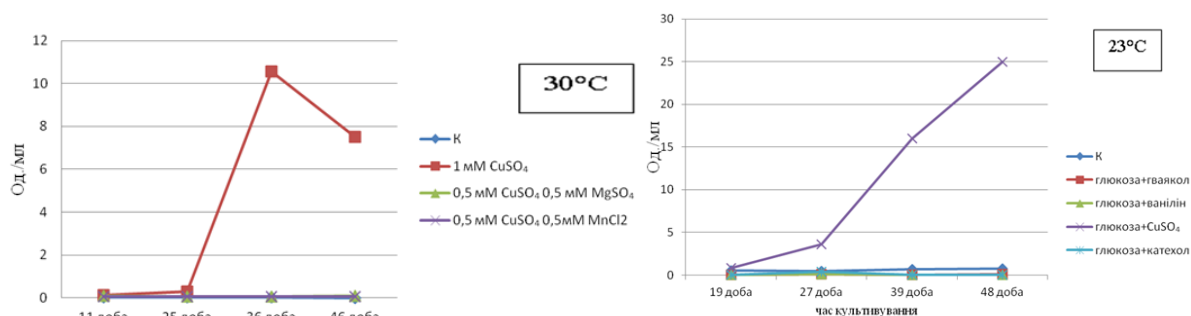

Рис. 5. Вплив температури культивування і концентрації іонів металів на активність ПЛ штаму № 31

Висновки.

Здійснено скринінг 38 штамів базидіоміцетів за здатністю накопичувати активну лакказу позаклітино та відібрано перспективні продуценти ензиму (штами роду *Trametes*) з найвищою активністю. Встановлено оптимальні умови культивування для відібраних штамів: глюкоза (як джерело Карбону), CuSO₄ (як індуктор), температура культивування – 23-25°C. Штам №20 було використано в подальших дослідженнях як ефективний продуцент для одержання лаккази, а сам високоочищений ензим застосовано для конструювання амперометричних біосенсорів на катехол (дані не показано).

Подяка.

Роботу виконано за фінансової підтримки МОН України у 2020 -2021 рр. (спільний українсько-литовський науково-дослідний проект M/20-2020 від 12.08.2020 р. «Розробка біосенсорів і біопаливних комірок за використання оксидоредуктаз»).

Список використаних джерел:

- [1] Kaczmarek M. B., Kwiatos N., Szczesna-Antczak M. Bielecki S. (2017) Laccases – enzymes with an unlimited potential. *Biotechnol. Food Sci.*, 20 (1), 41-70.
- [2] Strong P.J. & Claus H. (2011) Laccase: A Review of Its Past and Its Future in Bioremediation. *Crit. Rev. Environ. Sci. Technol.*, 41 (4), 373-434.
- [3] Arregui L., Ayala M. & Gómez-Gil X. (2019) Laccases: structure, function, and potential application in water bioremediation. *Microbial Cell Factories*, 18 (2), 233-243.
- [4] Yoshida H. (1883) Chemistry of lacquer (Urushi) Part I. Communication from the Chemical Society of Tokio: article. *J. Chem. Soc. Trans. The Royal Society of Chemistry*, 43, 472-486.
- [5] Baldrian P. (2006) Fungal laccases - occurrence and properties. *FEMS Microbiol Rev.*, 30 (2), 215-242.
- [6] Kües U. (2015) Fungal enzymes for environmental management. *Current opinion in biotechnology*, 33, 268-278.
- [7] Romero-Guido C., Baez A. & Torres E. (2018) Dioxygen Activation by Laccases: Green Chemistry for Fine Chemical Synthesis. *Catalist*, 8 (6), 200-223.
- [8] Shazia R. (2016) Anticancer Laccases: A Review. *J. Clin. Exp. Oncol.*, 5 (1), 554-546.
- [9] Castrovilli M.C., Bolognesi P., Chiarinelli J., Avaldi L., Calandra P., Antonacci A., Scognamiglio V. (2019) The convergence of forefront technologies in the design of laccase-based biosensors—an update. *Trends Anal. Chem.*, 119, 115615. Doi:10.1016/j.trac.2019.07.026.
- [10] Gayda G.Z., Demkiv O.M., Stasyuk N.Y., Serkiz R.Y., Lootsik M.D., Errachid A., Gonchar M.V. & Nisnevitch M. (2019) Metallic nanoparticles obtained via “green” synthesis as a platform for biosensor construction. *Appl. Sci.*, 9, 720–736.

ABSCHNITT X.

AGRAR- UND LEBENSMITTELWISSENSCHAFTEN

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.28

THE ROLE OF ECOLOGICAL AND LANDSCAPE APPROACH IN LAND MANAGEMENT IN THE ORGANIZATION OF RATIONAL USE OF LAND RESOURCES

ORCID ID: 0000-0001-8716-1883

Tykhenko Ruslan

PhD (Economy), Associate Professor,
Associate Professor of Land Resources Management
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

UKRAINE

The existing use of land resources of Ukraine does not meet the requirements of rational nature management. The ecological situation has been disturbed, which has negatively affected the sustainability of agricultural landscapes [1, 3, 7, 20].

Land management as a system of ecological, social and economic measures solves the problems of rationalization of land use in specific conditions of economic organization of production and nature management. The real mechanism for bringing order to land use is ecological and landscape land management, in the process of which legal, socio-economic, organizational-territorial and ecological problems are solved [9, 10, 11, 16].

One of the most important functions of the rational organization of the territory is the formation of such an agro-landscape, which would differ not only in high productivity but also in ecological stability [2, 4, 7, 18]. Such organization of the territory can be achieved on the basis of in-depth study, analysis and accounting of natural bases and development of specific land management projects. Such a project should provide for the formation of new and improve existing land relations on the basis of redistribution and organization of rational use of land with different legal regimes and conditions of land tenure and land use [6, 16, 19, 25].

Ecological and landscape approach in land management involves establishing the optimal ratio of arable land, pastures, hayfields, forest plantations, settlements and other anthropogenic and environmentally stabilizing components that contribute to self-regulation of the agricultural landscape. The optimal ratio of these lands is best if it is close to the natural landscape [3, 8, 13].

Based on the analysis of landscape complexes on the planned basis of land use, ecological and landscape zones are distinguished.

Ecological and landscape zoning is based on the genetic principle. The origin of morphological parts of the landscape is taken into account and such zoning complements the missing link in the system of component and branch distribution of the territory - ranking of lands by the ability to create favorable germination conditions for plants [3, 6].

Analysis of the quality of land resources shows that the natural ecological thresholds of permissible actions on land in Ukraine today are oversaturated. In addition, there is a real threat of its complete depletion [5, 14, 15, 17, 22, 23].

Thus, this gives grounds to conclude that the organization of the territory requires consideration of environmental approaches and principles in the rational use of nature, including land use. The first and important stage of the transition to the greening of agricultural production is the development of scientifically sound territorial organization of the agricultural enterprise on the ecological-landscape approach [3, 12, 21].

The effectiveness of this method is characterized by the possibility of reducing the cost of eliminating the effects of intensive anthropogenic impact and intervention in the environment, creating conditions for expanded reproduction of natural resources [1, 8, 24].

Environmental efficiency reflects the degree of rational human activity, the effectiveness of measures to prevent damage caused by production [4, 11, 16].

Assessment of the impact of land composition on the ecological stability of the territory is characterized by the coefficients of ecological stability of the landscape before and after the development of the project.

Enrichment of the agro-landscape with natural ecosystems will significantly improve the ecological situation. In addition, it will increase its biodiversity and increase resistance to degradation processes [2, 5, 20].

Thus, we can conclude that to improve the ecological condition of land use and rational use of nature it is necessary to develop methodological approaches to ecological and landscape land management of administrative - territorial entities, formation of ecological and landscape zoning and methods of ecological assessment of ecological and landscape land management.

The organization of land use on an ecological and landscape basis will increase soil fertility, as well as minimize erosion processes and increase the economic efficiency of land use of administrative - territorial entities. In addition, the ecological ratio of arable land, natural forage lands, forest resources and erosive lands will be significantly improved.

References:

- [1] Барвінський, А.В. & Тихенко, Р.В. (2011). Екологічна оптимізація сільськогосподарського землекористування в умовах Київського Полісся. *Вісник аграрної науки*, (9), 45-48.
- [2] Барвінський, А.В. & Тихенко, Р.В. (2015). Еколого-економічна ефективність створення захисних лісових насаджень в системі сучасного сільськогосподарського землекористування. Київ: Медінформ.
- [3] Барвінський, А.В. & Тихенко, Р.В. (2013). Формування просторової структури агроландшафтів на регіональному рівні. Київ: Медінформ.
- [4] Ковальчук, І.П., Мартин, А.Г., Євсюков, Т.О., Тихенко, Р.В., Жук, О.П., Богданець, В.А. & Опенько, І.А. (2015). *Моделювання стану і перспектив розвитку сільських територій в умовах трансформації суспільних відносин в Україні*. Київ: Медінформ.
- [5] Ковальчук, І.П., Мартин, А.Г., Євсюков, Т.О., Тихенко, Р.В., Жук, О.П., Богданець, В.А. & Опенько, І.А. (2015). *Концептуальні засади вирішення проблем землеустрою сільських територій в сучасних умовах*. Київ: Медінформ.
- [6] Краснолуцький, О.В., Тихенко, Р.В. & Євсюков, Т.О. (2010). Складання проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічно обґрунтовані сівозміни та впорядкування угідь. *Землепорядний вісник*, (4), 14-17.
- [7] Кривов, В.М., Барвінський, А.В. & Тихенко, Р.В. (2011). *Ландшафтознавство та екологія у землеустрої*. Київ: Урожай.
- [8] Кривов, В.М. & Тихенко, Р.В. Еколого-економічні аспекти оптимізації структури земельних угідь сучасних агроландшафтів та формування екологічної мережі в ринкових умовах. *Управління земельними ресурсами в контексті стратегії сталого розвитку* (с.37-44). 2005, Львів, Україна: Українські технології.

- [9] Кривов, В.М., Тихенко, Р.В. & Гетманьчик, І.П. (2008). *Основи землевпорядкування*. Київ: Урожай.
- [10] Мартин, А.Г. & Тихенко, Р.В. (2006). Генезис землеустрою та його понятійного апарату: ретроспективний аналіз та сучасне розуміння. *Землеустрій і кадастр*, (1), 16-26.
- [11] Тихенко, Р.В. & Колесник, А.М. (2012). Землеустрій як наукова основа організації екологічно безпечного використання та охорони земельних ресурсів. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*, (3-4), 28-32.
- [12] Тихенко, Р.В. (2005). Вплив деградації ґрунтів на стан земельних ресурсів у Черкаській області. *Землеустрій і кадастр*, (4), 54-61.
- [13] Тихенко, Р.В. (2021). Деградація земель: проблеми та шляхи вирішення на регіональному рівні. *Збірник наукових праць SCIENTIA*. Вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/10491>
- [14] Тихенко, Р.В. (2005). Історичні та соціально-економічні передумови розвитку землеустрою. *Землевпорядний вісник*, 2005, (4), 24-29.
- [15] Тихенко, Р.В. (2006). Консервація деградованих та малородючих ґрунтів Черкащини як елемент еколого-економічної оптимізації землекористування. *Землевпорядний вісник*, (4), 50-55.
- [16] Тихенко, Р.В. (2010). *Еколого-економічна ефективність землеустрою в умовах трансформації земельних відносин в Україні*. Київ: Анва-прінт.
- [17] Тихенко, Р.В. (2010). Оцінка оптимізації розмірів землекористування новостворених агроформувань. *Вісник Харківського НАУ*, (6), 400-406.
- [18] Тихенко, Р.В. (2012). Оптимізація сільськогосподарського землекористування на регіональному рівні: екологічні аспекти. *Сталий розвиток економіки*, (3(13)), 173-176.
- [19] Тихенко, Р.В. (2010). Сучасний стан та тенденції впливу землекористування на довкілля. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*, (4 (57)), 142-147.
- [20] Kovalenko, P., Rokochinskiy, A., Jeznach, J., Koptiuk, R., Volk, P., Prykhodko, N. & Tykhenko, R. (2019). Evaluation of climate change in Ukrainian part of Polissia region and ways of adaptation to it. *Journal of Water and Land Development*, No. 41, (IV-VI) p. 77-82. DOI 10.2478/jwld-2019-0030.
- [21] Martyn, A., Shevchenko, O., Tykhenko, R., Openko, I., Zhuk, O. & Krasnolutsky, O. (2020). Indirect corporate agricultural land use in Ukraine: distribution, causes, consequences. *International Journal of Business and Globalisation*, Vol. 25, No.3, p.378–395. DOI 10.1504/IJBG.2020.109029.
- [22] Openko, I., Kostyuchenko, Y., Tykhenko, R., Shevchenko, O., Tsvyakh, O., Ievsiukov T. & Deineha M. (2020). Mathematical modelling of postindustrial land use value in the big cities in Ukraine. *International Journal of Mathematical, Engineering and Management Sciences*, Vol. 5, No. 2, p.260-271. DOI 10.33889/IJMEMS.2020.5.2.021.
- [23] Openko, I., Shevchenko, O., Tykhenko, R., Tsvyakh, O. & Stepchuk, Ya. (2019). Economic analysis of deforestation impact on the yield of agricultural cultures in Ukraine. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. Vol. 19, Iss. 4, p. 233–237.
- [24] Openko, I., Shevchenko, O., Zhuk, O., Kryvoviaz, Y. & Tykhenko, R. (2017). Geoinformation modelling of forest shelterbelts effect on pecuniary valuation of adjacent farmlands. *International Journal of Green Economic*. Vol. 11, No. 2, p. 139–153. DOI 10.1504/IJGE.2017.089015.
- [25] Shevchenko, O., Openko, I., Zhuk, O., Kryvoviaz, Y. & Tykhenko, R. (2017). Economic assessment of land degradation and its impact on the value of land resources in Ukraine. *International Journal of Economic Research (IJER)*, Vol. 14, No.15 (Part 4), p. 93-100.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.29

БАЗА ДАНИХ ІННОВАЦІЙНИХ РОЗРОБОК ІЗ ЗАХИСТУ РОСЛИН В УКРАЇНІ

ORCID ID: 0000-0003-4575-5039

Круть Михайло Володимирович

канд. біол. наук, ст. наук. співроб., в.о. зав. відділу наук. досліджень
з питань інтелектуальної власності та маркетингу інновацій
Інститут захисту рослин Національної академії аграрних наук України

УКРАЇНА

Анотація. Створена інвестиційно-інноваційна база даних складається із близько 400 наукових розробок із захисту рослин в Україні, які згруповані за такими напрямками: прогноз фітосанітарного стану агроценозів; наукове забезпечення селекції сільськогосподарських культур на стійкість до шкідників та хвороб; біологічний метод захисту рослин; вдосконалені екологічно безпечні технології захисту сільгоспкультур від шкідливих організмів; хімічний метод захисту рослин; карантин рослин. Вона є підставою для успішного вирішення проблем щодо ефективного захисту найважливіших сільськогосподарських культур від шкідливих організмів і разом із тим – стабільного розвитку аграрного сектору економіки.

Вступ. В Україні урожайність сільськогосподарських культур у 2–3 рази нижча, ніж у розвинених країнах, генетичний потенціал основних сортів та гібридів використовується в середньому тільки на рівні 30%. Одним із важливих резервів для отримання додаткових урожаїв є захист рослин від шкідників, хвороб та бур'янів [1].

Як відомо, галузь сільського господарства є однією з найбільш наукоємних. Інноваційний розвиток агропромислового виробництва зумовлюється багатьма чинниками: це і високий інтелектуальний потенціал суспільства, і рівень фінансування наукових досліджень, розробок, і сформована система менеджменту в галузі трансферу (передачі) результатів науково-дослідних робіт агроформуванням, і, безумовно, створення повноцінного ринку науково-технічної продукції та відповідної його інфраструктури [2, 3]. Таким чином, аграрна наука повинна активно сприяти запровадженню в агропромисловому комплексі інноваційно-інвестиційної моделі розвитку та зростанню добробуту громадян [4].

На даний час впровадження інновацій в агропромисловому комплексі відбувається дуже повільно: статистика свідчить, що лише майже 10% агроформувань застосовують новітні агротехнології світового рівня, а в переважній більшості суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки України на полях і фермах домінують витратні технології – витрати пального на 1 га сільськогосподарських угідь перевищують аналогічні в розвинених країнах Заходу в 2-3 рази. Близько третини сільськогосподарських підприємств збиткові [5]. Ефективному процесу практичного освоєння інноваційних розробок перешкоджають слабка адаптація і низька інноваційна активність агропромислових підприємств, безсистемність і розпорошеність надходжень від впровадження інноваційної продукції, відсутність комплексного застосування інновацій, недосконалість економічного механізму управління інноваційними процесами. Однією із слабких ланок наукових установ є відсутність цілісних баз

даних наукових розробок із захисту рослин в Україні, які могли б успішно освоюватись аграрними підприємствами.

Мета роботи. Наше завдання полягало в аналізі інноваційних розробок із захисту рослин в Україні і на підставі цього створення інвестиційно-інноваційної бази даних.

Матеріали і методи. Матеріалами для дослідження служили інноваційні розробки Інституту захисту рослин Національної академії аграрних наук України та інших установ Науково-методичного центру «Захист рослин» за 2006–2020 рр. Проведенням аналізу інновації групувалися за тими чи іншими напрямками.

Результати та обговорення. На підставі аналізу роботи, виконаної Інститутом захисту рослин НААН та іншими установами Науково-методичного центру «Захист рослин» упродовж 2006–2020 рр., створено інвестиційно-інноваційну базу даних наукових розробок із захисту рослин в Україні. Вона складається із близько 400 інноваційних розробок, які згруповано за 6 напрямками.

1. *Прогнозування фітосанітарного стану агроценозів.* Відображено в 22 інноваціях, які можуть широко використовувати наукові установи та управління фітосанітарної безпеки Держпродспоживслужби України. Тим самим розкриваються можливості щодо вирішення цілої низки питань – це прогнозування змін в агросфері на основі аналізу багаторічної бази даних гідротермічних умов та показників фітосанітарного стану агроценозів, упередження надзвичайних ситуацій в агросфері на підставі сучасної системи моніторингу із застосуванням GPS-навігації та розробки регламенту проведення захисних заходів, прогнозування недоборів урожаїв вирощуваних культур та визначення економічної доцільності хімічного захисту рослин, прогнозування появи й поширення карантинних шкідників.

2. *Наукове забезпечення селекції сільськогосподарських культур на стійкість до шкідників та збудників хвороб.* Є в наявності величезний потенціал, а саме: а) база даних видового, расового (штамового) складу основних збудників грибних хвороб сільськогосподарських культур (пшениця, ячмінь ярий, картопля, ріпак озимий, гірчиця); б) бази даних генів стійкості пшениці, ячменю, томатів до тих чи інших рас збудників основних хвороб; в) методики створення та використання в селекції пшениці комплексних інфекційних фонів патогенів; г) методика польового оцінювання стійкості сортозразків пшениці озимої, картоплі, конопель посівних, льону-довгунця, льону олійного та конюшини до шкідників; д) методики використання механізмів стійкості сортозразків пшениці, картоплі, конюшини, люцерни, рису до основних шкідників; е) методи оцінки стійкості селекційного матеріалу кукурудзи проти західного кукурудзяного жука; є) методики використання генофонду стійких до збудників хвороб та шкідників м'яких пшениць у селекційних програмах; ж) база даних генотипів за локусами запасних білків та наявності житніх транслокацій для сортів пшениці; з) джерела стійкості пшениці озимої й ярої, ячменю ярого, соняшнику, сої, ріпаку, гірчиці, льону олійного, льону-довгунця, люпину жовтого кормового, люпину білого, рису, картоплі, вівса до збудників основних хвороб; и) сформований набір сортозразків пшениці озимої з груповою та комплексною стійкістю проти хвороб та шкідників; і) розроблені методичні рекомендації щодо створення ефективних методів добору ліній соняшнику з високим рівнем стійкості до комплексу основних хвороб; ї) сформований каталог генетичної цінності інбредних ліній соняшнику та сортів пшениці м'якої озимої з

ідентифікованими ДНК-маркерами; й) інформація про генотипи за молекулярними маркерами генів стійкості до низки збудників хвороб пшениці та золотистої нематоди картоплі; к) джерела стійкості вітчизняного селекційного матеріалу картоплі проти нематодозів; л) методи оцінки стійкості селекційного матеріалу картоплі до фомозу та альтернаріозу; м) розроблена система випробування селекційного матеріалу картоплі на стійкість до раку; н) джерела стійкості сортів картоплі вітчизняної селекції до збудника бурої бактеріальної гнилі; о) методики ефективного проведення оцінок і доборів стійкого вихідного матеріалу основних овочевих культур за ознакою стійкості до збудників хвороб; п) методики оцінки стійкості пшениці, огірків, томатів і перцю до вірусних захворювань. Все це представлено в 56 інноваційних розробках і може успішно використовуватись селекційними центрами та іншими науковими установами в роботі щодо створення стійких до шкідників та хвороб сортів основних сільськогосподарських культур.

3. *Біологічний метод захисту рослин.* Для здійснення трансферу створених у цьому напрямі 38 інновацій наявні ефективні штами грибних і бактеріальних ентомопатогенів, антагоністів збудників хвороб рослин та нематофагових грибів, а також база даних щодо видового складу перспективних для застосування ентомофагів шкідників плодового саду та овочевих культур закритого ґрунту, база даних видового складу ентомопатогенних нематод для контролю чисельності шкідливих комах. Крім того, розроблено технологію малотоннажного виробництва мікробіопрепаратів Гаупсину, Триходерміну-Р та Бовециду-Р, методику лабораторного розведення домінуючих видів кокцинелід, способи використання мікробіопрепаратів проти хвороб зернових та овочевих культур, технології захисту плодових культур та капусти від лускокрилих шкідників з переважним застосуванням біологічних засобів, методику застосування ентомопатогенних родин *Steinernematidae* та *Heterorhabditidae* проти приховано живучих шкідників, методику захисту овочевих культур від шкідливих організмів за органічного землеробства, шляхи біологічного захисту зернових культур у системах органічного виробництва на півдні України, систему інтегрованого захисту пшениці озимої та кукурудзи від хвороб у зоні Степу, методи дезінфекції насіння ячменю й пшениці ярої за сумісного використання фізичних методів із бактеріальними препаратами, способи використання грибних патогенів на картоплі проти колорадського жука, удосконалено елементи технології застосування трихограми в агроценозі кукурудзи. Тим самим розкриваються можливості отримання додаткової сільськогосподарської продукції покращеної якості та широкого розвитку органічного виробництва.

4. *Вдосконалені екологічно безпечні технології захисту сільськогосподарських культур від шкідливих організмів.* Майже третина всіх інноваційних розробок, створених Інститутом захисту рослин та понад 30 установами НААН, дають підстави для вирішення широкого кола проблем щодо ефективного й екологічно безпечного захисту основних культур (зернові, зернобобові, технічні, овочеві, плодові, ягідні, виноград, картопля) від шкідників, хвороб та бур'янів у різних ґрунтово-кліматичних зонах. Ефект від їх трансферу на підприємствах різних форм господарювання може бути таким: чистий прибуток – від 0,5–1,0 до 7–13 (ріпак, зернові за зрошення) і навіть 60–112 тис. грн. (плодові культури, картопля) на 1 га, рентабельність виробництва – 74–152, максимально 200–500% (плодові культури, картопля). Розроблено і впроваджено також екологічно безпечні технології захисту зерна

від хвороб та шкідників при зберіганні [6]. Широко використовуватись організаціями з озеленення міст і селищ можуть інновації Інституту захисту рослин із захисту гіркого каштана звичайного від каштанової мінувчої молі, інших декоративних культур від шкідників та хвороб, а також газонних трав від хвороб.

5. *Вдосконалення хімічного захисту рослин.* В цьому напрямі створено 39 інновацій. Так, розроблено технологічні регламенти застосування пестицидів сучасного асортименту для захисту основних сільськогосподарських культур. Велике значення надається раціоналізації та екологізації хімічного методу захисту, зокрема заходам щодо запобігання резистентності у шкідників та зменшення небезпеки стосовно корисних комах. Значна частина наукових розробок пов'язана із використанням ефективних методів контролю вмісту залишків пестицидів у рослинах, ґрунті, воді, рослинницькій продукції, а також якості процесу протруювання насіннєвого матеріалу. Розроблено моделі детоксикації пестицидів в агроценозах та екотоксикологічні показники цього процесу.

6. *Карантин рослин.* Інститутом захисту рослин разом із його мережею (Дослідна станція карантину винограду і плодівих культур, Закарпатський територіальний центр карантину рослин, Українська науково-дослідна станція карантину рослин) розроблено численні методичні рекомендації та інструкції з процедури проведення аналізу фітосанітарного ризику [7], діагностики та контролю розвитку карантинних шкідників, вірусних, грибних і бактеріальних хвороб рослин хвороб рослин та бур'янів, обстеження сільськогосподарських угідь та складських приміщень на виявлення карантинних організмів, випробування сортів та гібридів рослин на стійкість, визначення вільних зон від регульованих шкідливих організмів плодівих культур та картоплі. Для карантинних лабораторій розроблено визначник нематод, створено базу даних щодо потенційно небезпечних для України збудників бактеріозів і вірусів овочевих культур, різні інформаційно-аналітичні бази та веб-сервіс стосовно карантинних об'єктів, а також автоматизовану картографо-інформаційну систему «Інтерактивний атлас. Карантинний стан рослинних ресурсів півдня України». Всього створено 102 інновації. Реалізація цієї науково-технічної продукції буде сприяти істотному покращанню широкомасштабної роботи управління фітосанітарної безпеки Держпродспоживслужби України та гармонізації розроблюваних рекомендацій до міжнародних стандартів.

Висновки. Інновації із захисту рослин доцільно групувати за такими головними напрямками: прогнозування фітосанітарного стану агроценозів; наукове забезпечення селекції сільськогосподарських культур на стійкість до шкідників та збудників хвороб; біологічний метод захисту рослин; вдосконалені екологічно безпечні технології захисту сільгоспкультур від шкідливих організмів; вдосконалення хімічного захисту рослин; карантин рослин.

Результатом здійснення трансферу інновацій є ефективний захист найважливіших сільськогосподарських культур від шкідливих організмів у різних ґрунтово-кліматичних зонах України і разом із тим – отримання значної частини додаткової продукції покращеної якості та підвищення рентабельності виробництва.

Створена інвестиційно-інноваційна база даних, яка складається із близько 400 наукових розробок із захисту рослин, є підставою для успішного вирішення цілої низки проблем – господарських, економічних, соціальних, екологічних. Надалі вона буде поповнюватись, вдосконалюватись і зможе знайти своє місце на ринку науково-технічної продукції агропромислового комплексу України.

Список використаних джерел:

- [1] Загальні збори Національної академії аграрних наук України. Інформаційне повідомлення (2010). *Вісник аграрної науки*, (12), 5–15.
- [2] Кулаєць, М.М., Лучник, М.М., Бабієнко, М.Ф., Лайко, П.А., Витвицька, О.Д., Бузовський, Є.А. & Скрипниченко, В.А. (2010). Інноваційна діяльність в агропромисловому виробництві. *Економіка АПК*, (6), 113–119.
- [3] Тивончук, С.О. (2007). Інноваційний менеджмент у системі управління інноваційною діяльністю в агропромисловому виробництві. *Місце і роль аграрної науки в процесі розвитку АПК України*. А. Г. Веретьохін, С. Д. Шевченко, Т. В. Пономарьова (ред.). Київ : Аграрна наука. 265–274.
- [4] Українській академії аграрних наук – 75 років (2006). *Аграрний тиждень. Уа*, (1), 2.
- [5] Зубець, М.В., Саблук, П.Т. & Тивончук С.О. (2008). Інноваційно-випереджувальна модель якісного розвитку агропромислового виробництва. *Економіка АПК*, (12), 3–8.
- [6] Ткаліч, Ю.І., Горшар, О.А., Токарчук, Г.А. & Педаш Т.М. (2015). *Методи контролю розвитку шкідливих організмів у сучасних системах зберігання зерна та зернопродуктів (методичні рекомендації)*. Дніпропетровськ : ДУ ІСГСЗ НААН.
- [7] Пилипенко, Л.А., Кудіна, Ж.Д., Мар'юшкіна, В.Я., Устінова, А.Ф., Сикало, О.О., Філатова, Н.К., Дем'янець, Н.А. & Ярошенко, Л.М. (2012). *Аналіз фітосанітарного ризику регульованих шкідливих організмів, відсутніх в Україні*. Київ: Колоб'іг.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.30

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МІНЕРАЛЬНОЇ ВАТИ ДЛЯ МУЛЬЧУВАННЯ КАРТОПЛІ

Мельник Олексій Володимирович

кандидат с.-г. наук, старший науковий співробітник,
завідувач лабораторією адаптивного овочівництва, зберігання і стандартизації
Інститут овочівництва і баштанництва НААН

Пастухов Валерій Іванович

доктор техн. наук, професор,
завідувач кафедри сільськогосподарських машин
Державний біотехнологічний університет

Семенченко Олена Леонідівна

кандидат с.-г. наук, доцент кафедри селекції і насінництва
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

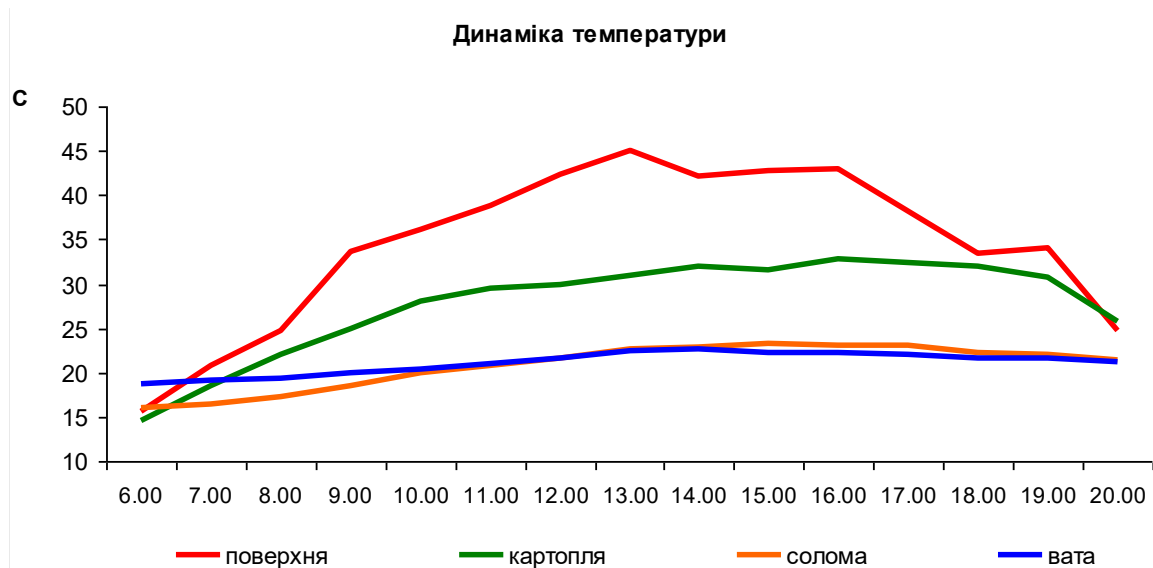
УКРАЇНА

Необхідність оптимізації технологічного процесу вирощування картоплі в умовах східного Лісостепу України обумовлена стійкою тенденцією до зміни клімату. Зростання середньодобових температур повітря та нерівномірний характер випадання опадів, що спостерігається впродовж останніх 20-25 років, створюють несприятливі умови для формування потенційної врожайності сучасних сортів картоплі. Особливо це стосується критичних фаз розвитку рослин, коли відбуваються процеси столоно- та бульбоутворення. В цей період температура не повинна перевищувати 18°C, а вологість ґрунту необхідно підтримувати на рівні 75-85% НВ. В погодних умовах, що мають місце останнім часом, забезпечити такий режим складно, тому спостерігається значний недобір врожаю. Забезпечити стаке формування бульб можливе за використання обов'язкового зрошення та мульчування поверхні ґрунту.

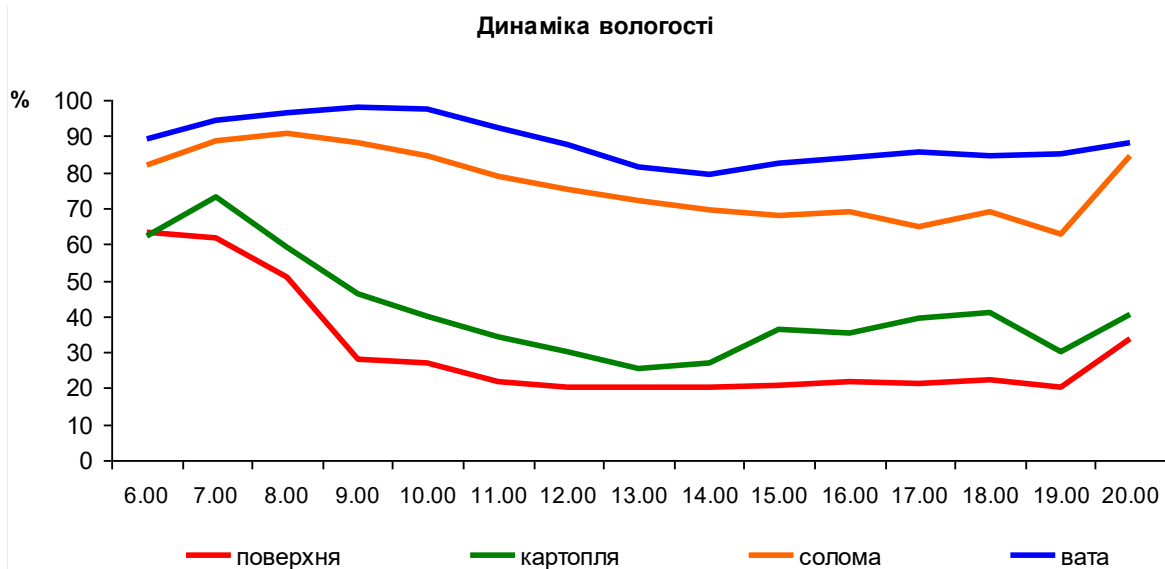
Мульчування дозволяє зменшити випаровування вологи та коливання температури впродовж доби, пригнічує розвиток бур'янів та сприяє збереженості родючості ґрунту. В якості мульчі використовують різні матеріали, здебільше – рослинні рештки. Зокрема використання соломи злакових культур є найменш затратним, особливо за смугового способу чергування сільськогосподарських культур в агроценозах. Проте використання органічних речовин має ряд недоліків, викликаних необхідністю контролювання їх розкладу в результаті активізації мікробних процесів.

Використання мінеральних речовин для мульчування може бути перспективним внаслідок їх нейтральної реакції на оточуюче середовище. Так використання мінеральної базальтової вати в якості мульчуючого матеріалу створює ефект термосу в зоні формування бульб картоплі. При цьому її високі гігроскопічні властивості та низька температуропровідність забезпечують сприятливий мікроклімат для росту та розвитку рослин. До її складу входять базальт, вапняк і кокс, сплавлені та скручені у волокна. Вона містить залізо, мідь та цинк, які можуть засвоюватися рослинами. Зазвичай її використовують у гідропонній технології вирощування квітів та овочів.

За проведеними в Інституті овочівництва і баштанництва НААН в 2020-2021 рр. дослідженнями встановлено значне зменшення температури та вологості повітря на поверхні ґрунту за мульчування картоплі (рис.1).

Коливання температури поверхні ґрунту впродовж доби відбувається від 15 до 45°C, тоді як у насадженнях картоплі – від 15 до 32°. За використання мульчі практично не відбувається значних коливань температури. При цьому також спостерігається висока вологість під шаром мульчі (рис. 2).

Слід зазначити кращі водно-фізичні властивості мінеральної вати у порівнянні з соломою. В подальшому це сприяло відповідному зростанню урожайності бульб на 1,5 т/га (солома – 29 т/га, вата – 30,5 т/га).

Таким чином, слід визначити можливість використання мінеральної базальтової вати для мульчування картоплі, яка є хімічно нейтральною та не потребує утилізації після використання. За впливом на продуктивність рослин вона не поступається мульчі з соломи злакових рослин.

ABSCHNITT XI. LEBENSMITTELPRODUKTION UND -TECHNOLOGIE

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.31

ОБГРУНТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПЕЧИВА БЕЗГЛЮТЕНОВОГО НА ОСНОВІ СУМІШІ БОРОШНА ЯДРА СОНЯШНИКУ ТА КУКУРУДЗИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

ORCID ID: 0000-0001-6518-3889

Черемська Тетяна Володимирівна

канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри харчових технологій в ресторанній індустрії
Державний біотехнологічний університет

ORCID ID: 0000-0002-6223-7105

Колеснікова Марина Борисівна

канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри харчових технологій в ресторанній індустрії
Державний біотехнологічний університет

ORCID ID: 0000-0003-1286-081X

Юрченко Світлана Леонидівна

канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри харчових технологій в ресторанній індустрії
Державний біотехнологічний університет

ORCID ID: 0000-0003-2981-481X

Андрєєва Світлана Сергіївна

канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри харчових технологій в ресторанній індустрії
Державний біотехнологічний університет

ORCID ID: 0000-0003-3635-6626

Омельченко Світлана Борисівна

канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри харчових технологій в ресторанній індустрії
Державний біотехнологічний університет

УКРАЇНА

Анотація. Дана робота присвячена обґрунтуванню технології печива безглютенового спеціального призначення для людей, що страждають на захворювання целіакію. В роботі обґрунтовано та розроблено рецептурний склад та технологію виробництва печива безглютенового на основі суміші борошна ядра соняшнику та кукурудзи та запропоновано основні напрямки використання печива безглютенового у виробництві десертної продукції.

Погіршення соціального й економічного статусу населення, несприятливий екологічний стан, нераціональне харчування – фактори, що сприяють росту частоти та ранньому виникненню захворювань гастроудоденальної зони.

Поряд з цим, на сьогоднішній день, все більше діагностують таке захворювання, як целіакія (глютенова ентеропатія) генетично обумовлене порушення функції тонкого кишечника, яке пов'язане з дефіцитом ферментів, що розщеплюють пептид глютен.

Целіакія належить до числа тяжких спадкових захворювань, що діагностують близько у 1% населення в світі. Удосконалення діагностичних методів та розвиток знань про імунну систему, систему травлення дозволило світовій спільноті діагностувати різке збільшення хворих на целіакію, вважається, що на це захворювання страждає кожна сота людина, причому частіше всього навіть не знаючи про це. При целіакії розвивається синдром мальабсорбції різного ступеня складності, що супроводжується пінистою діареєю, метеоризмом, схудненням, сухістю шкіри, затримкою фізичного розвитку дітей [1].

Основа лікування – довічне дотримання аглютененової дієти (виключаються продукти, що містять глютен: хліб, сухарі, печиво, кондитерські борошняні та макаронні вироби, паштети, ковбаси та ін.).

Традиційні борошняні кондитерські вироби з борошна хлібних злаків характеризуються наявністю в них білка клейковини (глютену).

Серед борошняних кондитерських виробів у населення, особливо у дітей, найбільшим попитом користується печиво [2], особливо здобне, тому перед нами стало завдання розробити здобне печиво для хворих на целіакію з використанням борошна ядра соняшника та кукурудзяного.

Сучасні харчові технології набувають якісно нового рівня, який характеризується переходом до моделювання якості харчових продуктів, їх соціальної орієнтації, з біологічною і харчовою цінністю, адекватною індивідуальним фізіологічним потребам організму.

Проектування рецептурного складу печива безглютенового на основі суміші борошна ядра соняшнику та кукурудзи надано на рис. 1.

Рис. 1. **Модель печива безглютенового на основі суміші борошна ядра соняшнику та кукурудзи**

Аналітично досліджено основні характеристики борошна ядра насіння соняшника та кукурудзяного борошна, що підтверджує доцільність їх використання у складі печива безглютенового [3, 4].

Відомо, що борошно є одним із основних компонентів, який визначає характерні ознаки печива, а саме зовнішній вигляд, структуру, колір, смак та запах.

Заміна пшеничного борошна на безглютенове впливає на структурно-механічні властивості тіста, органолептичні показники, біологічну і харчову цінність [5].

Аналіз рецептур і технологічних схем виробництва печива безглютенового свідчить, що варіюванням співвідношення різних видів борошна можливо отримати вироби з заданими органолептичними та фізико-хімічними показниками.

Дані органолептичних показників моделей печива безглютенового наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Органолептичні показники моделей печива безглютенового

Зразки	Органолептичні показники			
	Структура	Колір	Запах	Смак
Контроль	В міру розсипчаста, хрустка	Світло-жовтий	Властивий печиву, без сторонніх присмаків та ароматів	Солодкий
10:90*	Розсипчаста	Світло-коричневий з сірим відтінком	Виражений	Солодкий
20:80	Розсипчаста	Світло-коричневий з сірим відтінком	Виражений	Солодкий
30:70	Розсипчаста	Світло-коричневий з сірим відтінком	Виражений	Солодкий
40:60	Розсипчаста	Світло-коричневий з сірим відтінком	Виражений	Солодкий
50:50	В міру розсипчаста	Світло-коричневий з жовтим відтінком	Виражений, приємний	Солодкий, приємний
60:40	Крупинчаста	Жовто-коричневий	Виражений, властивий соняшнику	Солодкий

* - вміст борошна з насіння соняшника : вміст борошна кукурудзяного (%)

[авторська розробка]

Для отримання виробів з оптимальними фізико-хімічними і органолептичними показниками, високою харчовою і біологічною цінністю, відповідним виходом готової продукції найдоцільнішим є співвідношення борошна з насіння соняшника : борошна кукурудзяного, як 50:50.

З метою обґрунтування рецептурного складу, та технологічного процесу виробництва нами досліджено фізико-хімічні показники моделей печива з різним співвідношенням борошна. Відомо, що тісто є складною полідисперсною системою коагуляційного типу, яка складається з білків, та води. Волога, яка додається при приготуванні тіста, зв'язується з білком і утворює водно-білкову основу, що містить екстраговані білки. Ця складна система служить безперервним дисперсійним середовищем, в якому наявні дисперговані тонкоподрібнені часточки жировмісної сировини. Основними вимогами

технології виробництва печива є дисперсний стан компонентів тіста і зв'язаний стан вологи і жиру протягом всього технологічного процесу.

Досліджено основні фізико-хімічні показники тіста, що представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Фізико-хімічні показники тіста

Зразки	Волога, %	Кислотність, °Т	pH
Контроль	16,8±1,5	5,31±0,09	5,94±0,21
100:90*	17,0±1,5	5,02±0,08	5,94±0,20
20:80	16,6±1,5	5,12±0,10	5,81±0,19
30:70	16,7±1,5	5,29±0,10	5,71±0,19
40:60	16,5±1,5	5,47±0,11	5,55±0,14
50:50	16,3±1,5	5,59±0,12	5,93±0,18
60:40	16,9±1,5	5,59±0,12	5,93±0,14

* - вміст борошна з насіння соняшника : вміст борошна кукурудзяного (%)

[авторська розробка]

З наведених даних, видно, що зі збільшенням вмісту борошна з насіння соняшника (від 20 до 60%) не спостерігається значних змін у вологості, але спостерігаються зміни в кислотності тіста та підвищення рівня pH середовища.

При виробництві борошняних кондитерських виробів (печива) основним технологічним процесом є тістоутворення. Технологічний процес тістоутворення печива складається з двох фаз, а саме утворення емульсії та утворення тіста.

В ході теоретичних та експериментальних досліджень було вивчено різні режими інтенсивного перемішування з метою встановлення найбільш оптимальних для отримання напівфабрикату тіста з належними реологічними показниками.

Так як структурно-механічні показники є визначаючими для оцінки якості тіста, то індикаторними показниками були в'язкість, гранична напруга зсуву та технологічний тест. Контрольним показником був напівфабрикат тіста виготовлений за традиційною технологічною схемою.

Досліджено вплив інтенсивності перемішування на структурно-механічні властивості напівфабрикату тіста (табл. 3).

Таблиця 3

Вплив інтенсивності перемішування на структурно-механічні властивості напівфабрикату тіста

Показники	Напівфабрикат тіста			
	Контрольний зразок	Швидкість об/хв		
		350	550	750
Вологість	16,9±0,2	16,6±0,2	16,7±0,2	17,3±0,2
В'язкість, 10 ³ мПа·с	4,3±0,83	4,0±0,77	4,2±0,93	4,4±0,1

[авторська розробка]

Із аналізу даних видно, що величини індикаторних показників за режиму збивання 350...750 об/хв практично однакові.

Значний вплив на формостійкість напівфабрикатів має в'язкість тіста, тому досліджено залежності ефективної в'язкості тіста від концентрації суміші борошна (рис. 2).

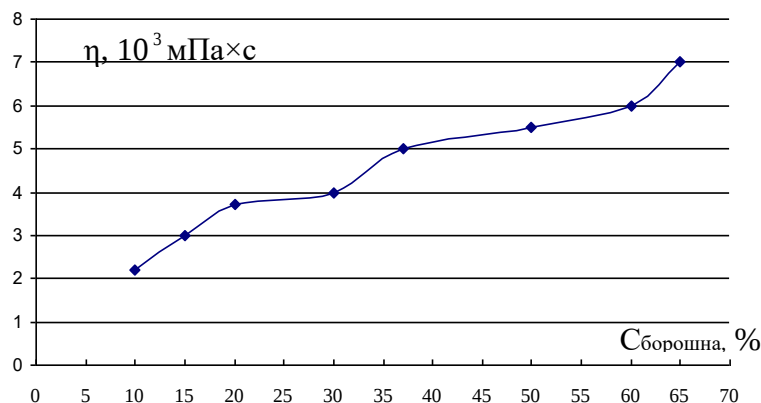

Рис. 2. Залежність ефективної в'язкості тіста від концентрації суміші борошна безглютенового

Встановлено, що при збільшенні концентрації суміші борошна безглютенового в'язкість тіста підвищується, тому нами було обрано концентрацію борошна, яка забезпечить належні пружно-пластичні показники тіста та належні органолептичні показники готових виробів. Готові вироби, отримані із напівфабрикату тіста отриманого за інтенсивного перемішування зі швидкістю робочого органа 540 об/хв, протягом 7...10 хв добре зберігають форму та мають належні органолептичні показники.

На підставі аналізу аналітичних та експериментальних досліджень нами розроблено рецептурний склад та технологічний процес виробництва печива безглютенового на основі суміші борошна ядра соняшнику та кукурудзи (рис. 3).

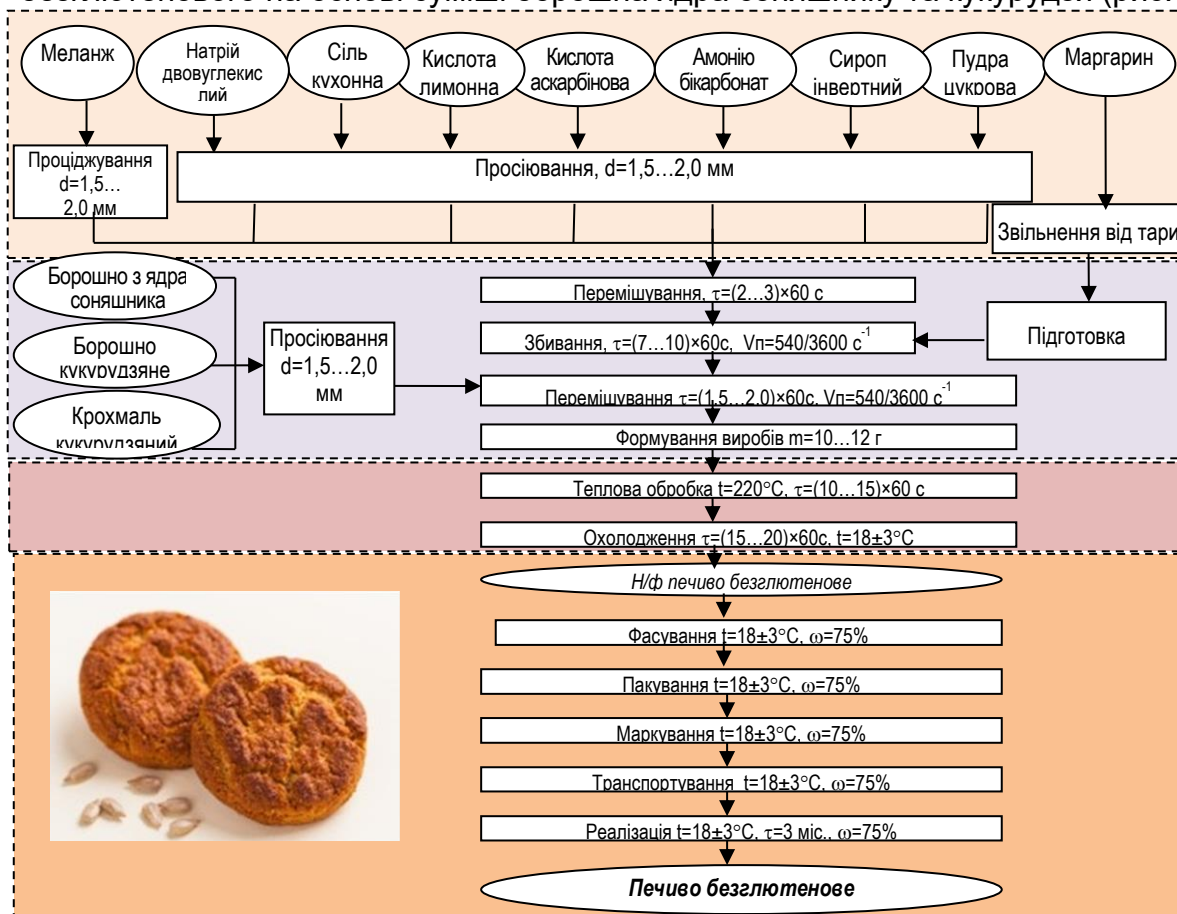

Рис 4. Технологічна схема виробництва печива безглютенового

Технологічний процес складається з наступних стадій: підготовка сировини до виробництва (просіювання, проціджування), перемішування, збивання, формування напівфабрикатів, випікання напівфабрикатів та підготовка печива до реалізації.

Досліджено хімічний склад та фізико-хімічні показники печива безглютенового на основі суміші борошна ядра соняшнику та кукурудзи (табл. 4, 5).

Як свідчать дані табл. 4, розроблене печиво безглютенове містить підвищений вміст білку та знижений вміст вуглеводів, за рахунок використання суміші борошна, порівняно з контрольним зразком.

Таблиця 4

Хімічний склад готових виробів

Найменування показників	Зразки печива	
	Контрольний зразок	Дослідний зразок
Білок, %*	7,5	15,3
Жир, %*	11,8	17,7
Вуглеводи, %*	74,9	46,6
- сахароза	23,9	23,6
Вітамін С, мг/100 г*	-	0,12
Енергетична цінність, ккал/100 г	417	486

* - визначено розрахунковим шляхом

[авторська розробка]

Таблиця 5

Фізико-хімічні показники печива

Назва показника	Норма за НД	Досліджуваний зразок
Вологість, %	Не більше 15,5	5,0
Масова частка загального цукру в перерахунку на суху речовину, % не більше ніж	12,0	12,0
Масова частка жиру в перерахунку на суху речовину, %	Не менш 2,3	17,3
Лужність, град., не більше ніж	2,0	1,8
Масова частка золинерозчиної в розчині соляної кислоти 10%, не більш ніж	0,1	0,1
Намочуваність, не менш ніж	110,0	270,0
Масова частка сірчистої кислоти, % не більш ніж	-	-

[авторська розробка]

Результати оцінки фізико-хімічних показників зразків печива свідчать про те, що всі показники відповідають вимогам нормативної документації.

Нами запропоновано основні напрямки використання печива безглютенового у виробництві десертної продукції (рис 5).

Висновки. Таким чином, приготування печива на основі суміші борошна ядра соняшнику та кукурудзи дозволило отримати вироби з високими показниками якості, які можуть бути рекомендовані для харчування людей, які страждають на целиацію.

Рис. 5. Основні напрямки використання печива безглютенового

Список використаних джерел:

- [1] Губская А.Г. Целиакия. (2008) О проблемах диагностики и лечения этой болезни в Украине. Пищевая и перерабатывающая промышленность. . № 7. С. 24-26.
- [2] Дорохович, В.В. Лазоренко Н.П. (2013) Безглютенові борошняні кондитерські вироби. Обладнання та технології харчових виробництв. Вип. 30. С. 341-347.
- [3] Бабіч О.В., Віхоть О.В. (2016) Проблематика забезпечення спеціальними продуктами харчування хворих на целиацію в Україні. Проблеми старіння і довголіття. Т. 25, №2. С. 230-234.
- [4] Дорохович А.М., Дорохович В.В., Лазоренко Н.П., Тарасенко І.В. (2013) Безглютенові борошняні кондитерські вироби для дітей хворих на целиацію. Дитяче харчування : перспективи розвитку та інноваційні технології : Перша міжнародна конференція спеціалізованих наук, 19 березня 2013 р. К., С. 71-73.
- [5] Бела Н.І., Бела, Ю.С., Приходько Н.І. (2016) Целиакия та хліб без глютену. Хлебный и кондитерский бизнес. №2. С. 38.

ABSCHNITT XII. BERGBAU-, ÖL- UND GASINDUSTRIE

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.32

ANALYSIS OF THE MODERN DEVELOPMENT OF MINING AND PROCESSING COMPLEXES IN UZBEKISTAN

Nasirov Utkir Fatidinovich

Doctor Of Technical Sciences, Professor, Deputy Director Of The Almalyk
Branch Of NUST "MISiS", Almalyk City

Umirzoqov Azamat Abdurashidovich

PhD Scholar, Department of Mining
Tashkent State Technical University named after Islam Karimov

Fathiddinov Asliddinjon O'tkir o'g'li

PhD scholar of the department of Life Safety
Tashkent State Technical University named after Islam Karimov

REPUBLIC OF UZBEKISTAN

A large mining and processing complex has been created on the basis of the Muruntau field, the productivity of which has been continuously increasing and has now exceeded 28 million tons/year. The field is being developed in an open-pit manner. The actual dimensions of the quarry on the surface are 3.5 x 2.5 km, the depth is 480 m (with the design – 735 m).

The reserves of the field have been worked out by ~50%, and the remaining part is concentrated in the design contours, below the bottom (depth of occurrence ~2.0 km) and outside the quarry. In addition, during the mining of the deposit, a significant amount of waste was formed in the form of substandard ore mass accumulated in warehouses and dumps [1].

The reserves of the field have been worked out by ~50%, and the remaining part is concentrated in the design contours, below the bottom (depth of occurrence ~2.0 km) and outside the quarry. In addition, during the mining of the deposit, a significant amount of waste was formed in the form of substandard ore mass accumulated in warehouses and dumps.

The reserves of the field have been worked out by ~50%, and the remaining part is concentrated in the design contours, below the bottom (depth of occurrence ~2.0 km) and outside the quarry. In addition, during the mining of the deposit, a significant amount of waste was formed in the form of substandard ore mass accumulated in warehouses and dumps [2].

In the process of mining operations in the Muruntau quarry, three cargo flows are formed: overburden, off-balance sheet and commercial ore. In this case, the gold-bearing rock of the internal overburden is combined with the empty rock of the external overburden. Overburden rocks and off-balance ore are transported inside the quarry by road, and outside the quarry – by conveyor transport. Commercial ore is delivered to transshipment points from the quarry and from warehouses by road.

Long-term exploitation of mineral deposits by the open method contributes to the formation of a significant amount of mining waste, which has a negative impact

on the economic efficiency of mining operations. Overburden dumps and warehouses of off-balance ores are mineral technogenic resources that were not of industrial interest during the period of extraction from the subsurface. These resources may be in demand as the processing technology develops and economic conditions change. In the world practice, there are many methods and techniques for using man-made mineral resources [3].

Due to the general trend of deterioration of the quality of raw materials in the gold mining industry (as in other non-ferrous metallurgy industries), in recent years, options for pre-concentration (sorting) of large-lump ores using radiometric enrichment methods have been intensively studied. The purpose of this process is to remove low-grade ores or waste rock from the bulk before they are processed. For this purpose, special systems and equipment can be used, with the help of which, after large or medium crushing, dump products with metal content (gold and silver) can be isolated from large-lump ore, or ore is divided into two streams: "low-grade" and "high-grade". Low-grade ore can then be processed in a cheaper way (for example, by heap leaching), and high – grade ore can be processed using a more complex (factory) technology. On ores that are favorable in composition, it is possible to extract up to 95% of the material with the characteristics of commercial ore from substandard raw materials [4].

One of the most significant mining regions of Uzbekistan is Almalyk, which produces 100% copper, molybdenum, lead and zinc, more than 15% gold and silver accompanying it, as well as a significant amount of rare elements, sulfuric acid, mineral fertilizers, construction materials and other valuable products.

This provision requires an urgent revaluation of the specified field on a systematic, integrated basis, which will allow to clarify the scale of the field's industrial reserves (according to preliminary consolidated calculations, it should increase approximately 2-3 times) and optimize its conditions and boundaries, as well as the order and pace of reserves development [5].

In recent years, AGMK has achieved significant results in the integrated use of ores. The processing of its own molybdenum-containing concentrates has been organized to produce molybdenum products and rare elements (osmium, rhenium, etc.). At the lead-zinc factory, the processing of copper smelter slags with the extraction of copper and gold contained in them has begun [16], as well as the use of enrichment tailings as iron-containing raw materials.

Warehouses of off-balance ores and dumps of the Muruntau quarry can be used for subsequent processing in a certain situation. The design and development of the Muruntau deposit is carried out alternately with a consistent decrease in the content of commercial ore. Moreover, in order to obtain a quick return during the construction of the first stage of the quarry, in the initial period of field development, ore of increased quality was sent for processing, and ore of reduced quality was accumulated in warehouses.

At the same time, the procedure for the formation and processing of off-balance sheet ore warehouses is established by the schedule of work related to the capabilities of the quarry for the extraction of commercial ore and processing production. It follows from this that the strategy for the development of mining and processing production should be determined for the maximum possible period of time, preferably until the end of the field development [6].

The analysis of the mining and geological conditions of the Muruntau deposit shows that during the development of deposits that are complex in structure with an uneven distribution of minerals in the mountain range and in the absence of natural boundaries between ore and rock, a significant amount of off-balance ore is formed.

When planning the processing of warehouses and dumps as gold-containing mineral raw materials, it is necessary to take into account the complexity of their internal structure and the distribution of the useful component. The measure of heterogeneity can be estimated through the indicator of the variability of the content (the ratio of the values of the maximum and average gold contents). At the same time, it is close to 60 for rock dumps, 20-25 for mineralized rock mass, 10-15 for off – balance ore. This means that in order to obtain data with an error of no more than 50%, wells of "operational exploration" must be drilled through a network of 30x30 m, in warehouses of mineralized rock mass – 75x75 m and in warehouses of off – balance ore-155x155 m. At the same time, it is also necessary to take into account the different technology of laying rocks in the dump. In particular, the dumps and warehouses of the Muruntau quarry were formed using automobile and conveyor transport. At the same time, the rocks were delivered to the dumps in portions (in the first case) and in a stream (in the second case). Therefore, it can be expected that the distribution of content in dumps formed using different means of mechanization will also be different.

Mineral technogenic resources accumulated in the areas of mining and metallurgical production can and should be considered as a source of additional raw materials. At the same time, in the process of formation, man-made arrays should be created with parameters and a design that takes into account their possible development in the future. In addition, dumps of rocks with a relatively low content were formed without taking into account their involvement in processing. Various rock masses were poured into such dumps, so at the moment the qualitative characteristics of the dump arrays are unknown. This will require the study of the properties and content of dump rocks, as well as the development of schemes for working out dump arrays, taking into account the technology of their dumping.

In addition, the formation and development of technogenic massifs should be carried out in a coordinated mode with the development of mining operations in the quarry, and the condition of commercial technogenic mineral raw materials requires justification. At the same time, the development of overburden dumps is considered by us not only from the point of view of obtaining additional mineral raw materials, but also from the point of view of reproduction of spatial resources. This is due to the fact that dumps have never been considered as a raw material source, so the space released from them by the designers was not considered as an additional resource.

References:

- [1] Levine, R. M., & Wallace, G. J. (2007). The mineral industry of Uzbekistan. *Minerals Yearbook. Area Reports International 1995. Vol. HI, Mineral Industries of Europe and Central Asia*.
- [2] Abdulkhakimov, Z. (2018). Development of regional economy with mountain recreation: in case Uzbekistan. *Бюллетень науки и практики*, 4(5), 446-453.
- [3] Nasirov, U. F. Ochilov Sh. A., Umirzoqov AA Theoretical Calculation of the Optimal Distance between Parallel-close Charges in the Explosion of High Ledges. *Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems-JARDCS*, 12, 2251-2257.
- [4] Umirzoqov, A. A., & Jurayev, S. J. (2020). KaramanovA. N. Economic and mathematical modeling of rational development of small-scale and man-made gold deposits. *International Journal of Academic and Applied Research (IJAAR)*, 4(4), 75-77.
- [5] Rakishev, B. R., & Moldabaev, S. K. (2015). Typification of the Mining Technological Complexes at the Quarries. In *Proceedings of the 12th International Symposium Continuous Surface Mining-Aachen 2014* (pp. 83-90). Springer, Cham.
- [6] Bobojanov, M. K., Eshmurodov, Z. O., & Ismoilov, M. T. Research of Dynamic Properties of Electric Drives of Mining Complexes. *International Journal of Advanced Research in Science Engineering and Technology. IJARSET*, 6(5), 9200-9207.

ABSCHNITT XIII. ALLGEMEINE MECHANIK UND MASCHINENBAU

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.33

RESEARCH OF THE DROPLET TRANSFER PROCESS DURING SURFACING BY AUSTENITIC STRIP ELECTRODES WITH MECHANICAL CONTROL IMPACTS

ORCID ID: 0000-0001-6030-0986

Elena Lavrova
D.Tech.Sc.,
Associate Professor

ORCID ID: 0000-0003-3339-7633

Vitaliy Ivanov
D.Tech.Sc.,
Professor

ORCID ID: 0000-0002-5964-3276

Fedor Morgay
PhD student
Department of Automation and Mechanization of Welding Production
State Higher Educational Institution «Pryazovskyi State Technical University»

UKRAINE

The quality of the deposited layer is significantly affected by the behavior of the arc at the end of the electrode, the processes of melting and transfer of droplets of the electrode metal, the movement of liquid metal and slag in the weld pool, and the conditions of heat input into the base metal. So, the most important task in electric arc surfacing with a strip electrode is to eliminate the causes of lack of penetration, slag inclusions, undercuts and other defects in the formation of the bead by controlling the thermal effect of the arc on the base metal, as well as heat and mass transfer from the end of the electrode to the weld pool.

When using austenitic surfacing materials, an additional requirement is to ensure high corrosion resistance of the deposited layer, which increases the importance of controlling heat input into the deposited layer and base metal, since a stable dependence of the properties of the deposited layer and the heat-affected zone on heat input parameters was previously established [1, 2].

To study the heat and mass transfer of electrode metal during surfacing with austenitic strips, an experimental complex [3] was used, which is designed to determine the optimal parameters of the electric arc surfacing process, taking into account the mechanical control impact. The data obtained during the research will make it possible to predict the size (weight) and temperature of the electrode metal droplets and ensure the production of a high-quality weld-on product using energy-efficient technology.

In this work, we study the process of droplet transfer during surfacing with austenitic strip electrodes, depending on the vibration frequency. Drops of electrode metal were obtained by surfacing on a graphite cylinder rotating at a constant speed equal to the deposition rate. When studying the surfacing process, the parameters of the mode given in Table 1 were used.

Table 1

Parameters of surfacing modes with control impacts

Type of strip electrode	Amperage I , A	Arc voltage U , V	Welding speed V_H , mph	Control impacts frequency, Hz
AISI 304 45×0,5 mm	580-650	34	10	0
		34		40
		36		60
		38		80
AISI 316 60×0,5 mm	610-680	34	11	0
		34		40
		36		60
		38		80

[Author's development]

Studies have shown that the use of control mechanical actions in the range of 40÷60 Hz leads to a decrease in the size and weight of the transferred drops of electrode metal through the arc and outside it, makes it possible to increase the frequency of droplets of electrode metal from the end of the strip and ensures high-quality formation of the deposited bead with minimal heat input and penetration of the base metal.

Conclusions:

1. The optimal frequency range of control actions for surfacing with austenitic strips on a low-carbon base metal has been established.
2. The use of control actions on the austenitic strip electrode makes it possible to increase the frequency of transition of the electrode metal droplets from the end of the electrode, reduce the droplet diameter and reduce its overheating temperature, which leads to a decrease in heat input into the weld pool and base metal.

List of sources used:

- [1] Ivanov, V., Lavrova, E., Morgay, F. & Semkiv, O. (2021) Investigation of the heat-affected zone properties during cladding of power equipment with austenitic materials using control mechanical impacts on the strip electrode, Materials Science Forum, 1038, 100-107. <https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/MSF.1038.100>.
- [2] Ivanov, V., Lavrova, E., Kibish, V., & Mamontov, I. (2021) Research of the microstructure of the deposited layer during electric arc surfacing with control impacts, Materials Science Forum, 1038, 85-92. <https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/MSF.1038.85>.
- [3] Lavrova E., Ivanov V., Kibish V. (2021) Development of a device for electric arc overlaying with two strip electrodes with controlled electrode metal transfer. Debats scientifiques et orientations prospectives du developpement scientifique: collection de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la I conference scientifique et pratique internationale (Vol. 3), Paris, 5 février 2021. Vinnytsia-Paris: Plateforme scientifique européenne & La Fedelta, 62-66.

ABSCHNITT XIV. ENERGIE- UND ELEKTROTECHNIK

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.34

APPROCHES CONCEPTUELLES D'OBTENTION DES COMPÉTENCES PRATIQUES EN CONCEPTION DES SYSTÈMES D'APPROVISIONNEMENT EN ÉLECTRICITÉ

ORCID ID: 0000-0003-4940-7859

Viacheslav Okhrimenko

Candidat des sciences techniques, professeur agrégé du département des
systèmes d'alimentation et de la consommation électrique urbains
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

ORCID ID: 0000-0002-3769-2798

Olena Perhun

Étudiant à la maîtrise du département des systèmes d'alimentation et de la
consommation électrique urbains
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

UKRAINE

L'une des exigences pour les diplômés des établissements d'enseignement supérieur est de maîtriser les compétences nécessaires pour résoudre les problèmes pratiques de la future spécialité. Département des systèmes d'alimentation et de la consommation électrique urbaine forme des bacheliers et des maîtres en électricité. Une place importante dans le cursus de la spécialisation « Systèmes électriques de consommation d'électricité » est occupée par la discipline « Approvisionnement en électricité des villes et des entreprises industrielles » (AÉVetEI). Elle fait partie d'un bloc de disciplines qui fournissent des connaissances théoriques et des compétences pratiques pour les futures activités professionnelles des diplômés du département.

L'un des domaines d'activité professionnelle des diplômés du département est la conception des systèmes d'alimentation électrique, en particulier des systèmes d'alimentation électrique des entreprises industrielles. La discipline « AÉVetEI » donne aux étudiants la possibilité d'acquérir des connaissances théoriques sur la résolution des problèmes de conception des systèmes d'alimentation électrique, et les étudiants acquièrent une expérience pratique dans la mise en œuvre et la défense du projet de cours.

Il est bien connu que la mise en œuvre de projets de cours dans des disciplines à vocation professionnelle ne fournit que les compétences pratiques primaires en conception. Cela est particulièrement vrai pour la conception des systèmes d'alimentation, qui se caractérisent par une complexité considérable, un grand nombre d'éléments et de connexions entre eux, l'utilisation d'équipements électriques modernes avec des éléments d'intelligence artificielle, nécessitent la connaissance d'un grand nombre de réglementations.

Il est difficile pour un étudiant de se familiariser avec toutes les tâches de conception de systèmes d'alimentation pendant le temps d'étude. Même dans les conditions de conception réelles, les ingénieurs d'études, dont l'expérience de projet est de courte durée, ne peuvent pas résoudre efficacement tous les problèmes de conception. Comme le montre la pratique, chaque concepteur est engagé dans un certain groupe des objectifs du projet et a de l'expérience dans la résolution efficace de ces problèmes.

L'utilisation de la méthode d'analyse des systèmes appliqués [1, 2], en particulier l'approche du système en général avec ses détails ultérieurs, dont le degré est déterminé par les ressources disponibles, telles que le temps d'analyse du système et les objectifs de recherche, permet dans les limites de temps d'exécution du projet de cours, fournir aux étudiants des connaissances théoriques de base et des compétences pratiques en conception. Cette expérience acquise à l'avenir, au cours d'activités pratiques, permettra au futur concepteur de résoudre plus efficacement une grande diversité de problèmes dans la conception de systèmes d'alimentation.

Considérons certaines particularités de l'application de la méthode d'analyse systémique pour fournir des compétences de conception pratiques sur l'exemple du projet de cours « Système d'alimentation électrique industrielle » (SAÉI). Tout d'abord, l'étudiant est initié aux bases de l'approche systémique [1, 2].

L'étude de la conception commence par l'examen d'un modèle généralisé simplifié de la composition du SAÉI (Fig. 1), qui montre ses principaux composants : le système d'alimentation externe (SAE) et le système d'alimentation interne (SAI). On explique les fonctions et caractéristiques de ces composants. Pendant l'étude du SAÉI c'est le premier niveau de détail du système, sa prise en compte du général à ses composants (composants 1.1 et 1.2 dans la Fig. 1).

1. Système d'alimentation électrique industrielle (SAÉI):

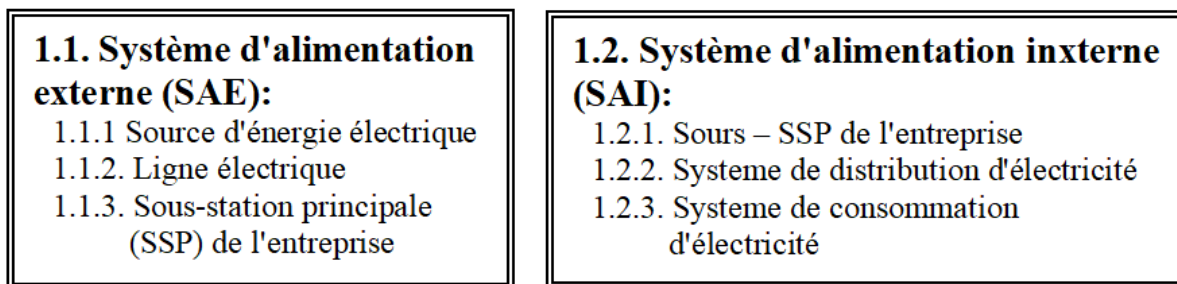

Fig. 1. **Modèle de composants du système d'alimentation**
[développé par les auteurs]

Au deuxième niveau de détail, on considère les composants des systèmes 1.1 et 1.2 (Fig. 1). Dans notre cas, il est conseillé de fournir d'abord les explications à propos des composants de SAE (les composants 1.2.1 - 1.2.3 dans la Fig. 1), puis - considérer les composants de SAI (les composants 1.1.1 - 1.1.3 dans la Fig. 1).

Ensuite, le processus de conception du SAÉI est considéré comme un système. Le modèle constructif du processus de conception est fourni (Fig. 2), dont les composants sont des tâches de calcul, la sélection d'équipements électriques, la préparation des schémas du projet.

1. Procédure de conception du système d'alimentation électrique

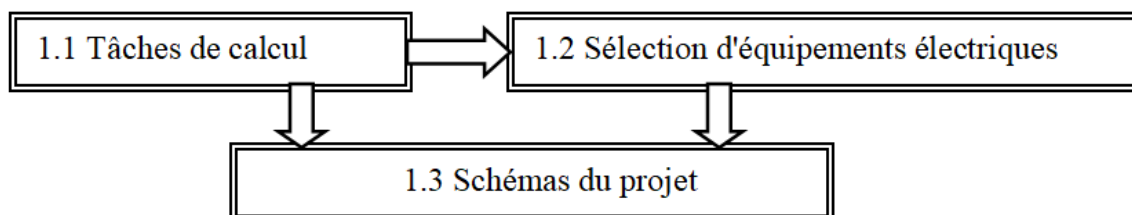

Fig. 2. **Modèle de composants du système «Procédure de conception du système d'alimentation électrique»**
[développé par les auteurs]

Ensuite, on explique les tâches du projet et leur séquence. Dans notre cas, d'abord on résout les problèmes de calcul des modes du système d'alimentation interne et le choix de ses composants (équipements électriques). La séquence des calculs - des récepteurs d'électricité (composants 1.2.3 dans la Fig. 1) à la source (composants 1.2.1 dans la Fig. 1).

Les tâches de projet suivantes sont prises en compte :

- les charges électriques des ateliers dans les réseaux de basse tension (0,4 kV) ;
- puissance et nombre de transformateurs d'atelier ;
- compensation de la puissance réactive dans les réseaux de basse tension ;
- réseau de distribution de haute tension (10 kV) ;
- charges électriques de l'entreprise de haute tension (10 kV) ;
- compensation de la puissance réactive de haute tension (10 kV) ;
- puissance et nombre de transformateurs du poste principal.

Les détails de la solution des problèmes de conception, c'est-à-dire le degré de leur approximation avec les problèmes de conception réelle, dépendent du temps réel alloué à la conception du cours. Par exemple, la problématique du calcul du réseau de distribution 10 kV peut être limitée par choix des sections des lignes de câbles ou complétée par des solutions de conception des techniques de câblage. Le nombre minimum de décisions de conception pour le poste principal (composant 1.2.1 de la Fig. 1), le choix du type et de la puissance des transformateurs de puissance du poste principal, peut-être complété par la conception d'éléments de protection de relais des transformateurs de puissance.

Les données initiales obtenues pour la conception du SAI avec les données sur source d'énergie électrique (composant 1.1.1 de la Fig. 1) sont les données d'entrée pour la conception du SAE.

Après avoir examiné les aspects techniques des calculs pour la sélection des équipements électriques du système d'alimentation, séparément on considère les aspects économiques des tâches de conception. On explique les principales méthodes de comparaison économique des options techniques possibles. L'attention est attirée sur le fait que dans les conditions modernes, les mêmes caractéristiques techniques d'équipements électriques de différents fabricants ont des indicateurs de coût différents [3]. On recommande de choisir une option rationnelle basée sur le critère des coûts minimaux réduits [3].

L'application de la séquence considérée dans l'étude des problèmes de conception par les étudiants a montré qu'elle facilite la compréhension de ce processus complexe et contribue à l'acquisition des compétences de base dans la conception des systèmes d'alimentation électrique.

Références:

- [1] Ludwig von Bertalanffy (2015). General system theory : foundations, development, applications. New York: George Braziller. Inc, 295 p.
- [2] Okhrimenko, V. (2021). Approche systémique de l'analyse des consommateurs d'énergie électrique. ΛΟΓΟΣ Collection de papiers scientifiques. Vol. 3, p. 75-79. <https://doi.org/10.36074/logos-05.02.2021.v3.22>.
- [3] Okhrimenko, V., Glebova, M. (2020). Methodology calculation for reactive power compensation in industrial enterprises. International Journal of Design & Nature and Ecodynamics, Vol. 15, No. 4, pp. 465-471. <https://doi.org/10.18280/ij dne.150402>

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕХАНІЧНИХ НАКОПИЧУВАЧІВ ЕНЕРГІЇ З МЕТОЮ ВИКОРИСТАННЯ У ЕНЕРГЕТИЦІ

ORCID ID: 0000-0001-7046-0633

Савченко Наталя Панасівна

канд. техн. наук, доцент кафедри електричної інженерії

Державний вищий навчальний заклад

«Донецький національний технічний університет»

УКРАЇНА

Питання зберігання електричної енергії у енергетичній галузі є проблематичним та потребує якнайшвидшого вирішення. Одним з перспективних напрямків розвитку технологій зберігання енергії є дослідження та вдосконалення механічних накопичувачів.

Механічні накопичувачі енергії мають досить просту конструкцію та практично необмежений термін служби і зберігання накопиченої енергії, при цьому вони є екологічно безпечними.

Різновиди механічних накопичувачів енергії наведені на рис.1.

Рис. 1. Класифікація механічних накопичувачів енергії

Кожен тип накопичувача з наведених на рис.1 має свої недоліки та переваги, але перспективи використання у енергетиці мають гравітаційні та кінетичні накопичувачі. Гравітаційні накопичувачі є статичними, а кінетичні накопичувачі – динамічними.

Порівняльний аналіз характеристик, переваг та недоліків механічних накопичувачів наведений у таблиці 1. [1,2]

Таблиця 1

Порівняльний аналіз механічних накопичувачів

Тип накопичувача	Вид енергії, що акумулюють	Переваги	Недоліки
Гравітаційні рідинні (ГАЕС)	потенційна	1. Великі обсяги накопичення енергії. 2. Регулювання змінного навантаження.	1. Велика вартість спорудження. 2. Затоплення значних територій при будівництві. 3. Низький ККД

Продовження табл. 1

Тип накопичувача	Вид енергії, що акумулюють	Переваги	Недоліки
Гравітаційні твердотільні	потенційна	1.Можливість побудови на будь-який рівнинній місцевості. 2.Екологічно безпечна експлуатація. 3.ККД циклу не менше 80%. 4.Висока надійність. 5.Великий термін служби.	1.Важкість спорудження. 2. Необхідність обмеження зони дії. 3. Мала енергоємність.
Кінетичні (маховики)	кінетична	1. Висока енергоємність 2.Екологічно безпечна експлуатація. 3.Високий ККД. 4.Висока надійність. 5.Великий термін служби.	1.Важкість виготовлення. 2.Висока швидкість обертання маховика потребує наявності складної системи трансформації крутного моменту. 3. Необхідність обмеження зони дії.

Висновки та пропозиції. На основі викладеного матеріалу можливо зробити висновок, що подальше дослідження роботи механічних накопичувачів енергії є перспективним та актуальним для використання у енергетиці, а саме найбільшої уваги потребує розвиток досліджень у вдосконаленні гравітаційних твердотільних та кінетичних накопичувачів.

Список використаних джерел:

- [1] <https://turbotehsnab.ru/raznoe-2/mexanicheskie-nakopiteli-energii-akkumulyatory-energii-na-osnove-razlichnyx-ee-vidov.html>: (дата звернення 06.09.2021).
- [2] <https://kursiv.kz/news/otraslevye-temy/2020-02/energiyu-vetra-i-solnca-pomozhet-nakaplivat-sila-tyazhesti>: (дата звернення 06.09.2021).

ABSCHNITT XV. SYSTEM ZUR ANALYSE, MODELLIERUNG UND OPTIMIERUNG

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.36

СИСТЕМА УМОВ ТА ОБМЕЖЕНЬ МОДЕЛІ МІЖПРОДУКТОВОГО БАЛАНСУ ПРИ ПРОГНОЗУВАННІ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ПРОПОЗИЦІЇ

ORCID ID: 0000-0002-0280-6716

Білан Тетяна Романівна

канд. техн. наук, старший науковий співробітник
Інститут загальної енергетики НАН України

ORCID ID: 0000-0001-9328-4257

Каплін Микола Ігорович

канд. техн. наук, провідний науковий співробітник
Інститут загальної енергетики НАН України

УКРАЇНА

Скорочення обсягів виробництва, криза збуту, неплатежі, збитковість і низька рентабельність, заборгованості між підприємствами є наслідками недооцінки ролі балансу між попитом і пропозицією в економіці. Нагальною проблемою сучасного розвитку економіки країни є її поступова лібералізація, спрямована на врівноваження балансу між попитом і пропозицією. Встановлення такої рівноваги можливе лише за умови реалізації заходів, спрямованих на відшукування внутрішніх джерел покращення макроструктурних індикаторів зростання за рахунок використання новітніх технологій з метою сприяння енергозбереженню, зниження матеріаломісткості, підвищення якості продукції вітчизняного виробництва. З огляду на нестабільність та неоднорідність динаміки стану економіки як суттєву ознаку поточного періоду розвитку країни, для розв'язання цього завдання необхідно розробити відповідні, забезпечені наявними наразі інформаційними джерелами, методи прогнозування.

У цьому контексті метою дослідження є вивчення можливостей застосування макроекономічних показників розвитку економіки до вирішення задачі визначення обсягів випуску у натуральному виразі, а також рівноважних цін в умовах обмеженої інформації щодо прогнозів кінцевого споживання, розробка оптимізаційної моделі міжпродуктового балансу, призначеної для аналізу змін обсягів і цін економічної системи лише за вартісними показниками її розвитку, зокрема структурою та обсягами валової доданої вартості.

Невизначеність поведінки суб'єктів господарювання, що призводить до порушення поточної рівноваги, є характерною ознакою сучасної вітчизняної економіки, розвиток якої відбувається під дією кризових явищ внутрішнього і зовнішнього походження. Для таких нестабільних умов господарювання необхідно створити науково обґрунтований підхід до побудови прогнозу економічних показників, які повною мірою визначались би саме пропозицією випуску товарів і послуг, як найбільш інформаційно забезпечених

макроекономічних показників. Одним із таких показників за методологією системи національних рахунків є валова додана вартість.

Валова додана вартість, разом з кінцевим попитом, є ключовими показниками моделей міжпродуктового балансу, розробленими на основі класичної моделі В.В. Леонтьєва, побудованої на основі статистичних таблиць «витрати – випуск» [1–5]. Запропонований нижче оптимізаційний підхід до вирішення задачі визначення взаємоузгоджених змін обсягів випуску та рівноважних цін базується на балансових співвідношеннях цієї моделі, що подають розподіл випусків продуктів (1), а також витрат у галузях (2):

$$\bar{X}_i = (\bar{X}_{i1} + \bar{X}_{i2} + \dots + \bar{X}_{ij} + \dots + \bar{X}_{in}) + C_i = 0, \quad (1)$$

$$\bar{Z}_j = (\bar{X}_{1j} + \bar{X}_{2j} + \dots + \bar{X}_{ij} + \dots + \bar{X}_{nj}) + D_j = 0, \quad (2)$$

за умов рівності випусків і витрат у кожній галузі (3), а також загальної суми кінцевого попиту та загальної доданої вартості (4)

$$\bar{X}_k = \sum_{j=1}^n \bar{X}_{kj} + C_k = \bar{Z}_l = \sum_{i=1}^n \bar{X}_{il} + D_l, \quad k, l = \overline{1, n}; k=l, \quad (3)$$

$$\sum_{i=1}^n C_i = \sum_{j=1}^n D_j. \quad (4)$$

Визначення коефіцієнтів прямих витрат за формулою

$$a_{ij} = \bar{X}_{ij} / \bar{X}_j, \quad i, j = \overline{1, 2, \dots, n} \quad (5)$$

та врахування (3) – (5) дозволяє записати баланси (1), (2) у вигляді

$$\bar{X}_i = \sum_{j=1}^n a_{ij} \bar{X}_j + C_i, \quad i = \overline{1, 2, \dots, n}, \quad (6)$$

$$\bar{X}_j = \sum_{i=1}^n a_{ij} \bar{X}_i + D_j, \quad j = \overline{1, 2, \dots, n}. \quad (7)$$

Врахування у (6) і (7) очевидних співвідношень

$$\bar{X}_i \equiv \sum_{j=1}^n \delta_{ij} \bar{X}_j, \quad (8)$$

$$\bar{X}_j \equiv \sum_{i=1}^n \delta_{ij} \bar{X}_i \quad (9)$$

дає класичну форму балансів випусків (10) і витрат (11) в моделі міжпродуктового балансу

$$\sum_{j=1}^n (\delta_{ij} - a_{ij}) \bar{X}_j = C_i, \quad i = \overline{1, 2, \dots, n}, \quad (10)$$

$$\sum_{i=1}^n (\delta_{ij} - a_{ij}) \bar{X}_i = D_j, \quad j = \overline{1, 2, \dots, n} \quad (11)$$

Разом з цим, система умов-обмежень оптимізаційної моделі міжгалузевого балансу, що використовує макроекономічні показники, зокрема валову додану вартість, також отримується з таблиць міжгалузевого балансу «витрати – випуск», які використовувалися В.В. Леонтьєвим [2, 3]. Стовпчики цієї таблиці показують розподіл витрат в економічній системі, який може бути записаний у вигляді рівнянь (2), (7). Зокрема, співвідношення (2) подає умову рівності загальних витрат галузі j $\bar{X}_j$ сумі витрат продуктів всіх галузей $\bar{X}_{ij}, j = \overline{1, N}$ у цій галузі та її доданої вартості D_j , за умов рівності випусків і витрат у кожній галузі (3), а також рівності суми кінцевого споживання продуктів загальній доданій

вартості галузей (4). Очевидно, що рівняння (1) і (2) можуть мати смисл одночасно тільки у випадку, якщо величини випусків і витрат, представлені в цих рівняннях, виражено в однакових одиницях виміру, наприклад, якщо орієнтуватися на праву частину рівняння (2) – у вартісних одиницях. Водночас, формулювання обмежень на обсяги продуктів виробників, аналіз рівнів енергетичної безпеки та деякі інші аспекти моделювання енергетичних, і взагалі – продуктових балансів, можуть бути забезпечені лише за умови задання обсягів у природних одиницях виміру. Очевидно, що коректне вирішення цієї проблеми, ґрунтовно висвітлене, зокрема, в [1, 5], має з необхідністю використовувати поняття рівноважних цін

$$p_i = \frac{\bar{X}_i}{x_i}, \quad i=1, n \quad (12)$$

де x_i – змінний сумарний обсяг продукту i , що створюється всіма виробниками галузі, виражений у фізичних одиницях виміру, p_i – фактична рівноважна ціна на цей продукт, що встановлюється в економіці внаслідок дії різноманітних чинників. Очевидно, що таблиці витрати-випуск, та побудовані на їх основі моделі для розрахункового аналізу обсягів випуску й цін за змін кінцевого попиту, або доданої вартості, не містять жодних додаткових умов на ціни, які дозволяють розглядати їх як рівноважні. Тому надалі термін рівноважна ціна вживається тут просто для постулювання існування такої величини, утвореної внаслідок наявного апіорі балансу попиту й пропозиції в досліджуваній економічній системі. Із врахуванням (12), рівняння (1) і (2) набувають вигляду

$$p_i x_i - (p_i x_{i1} + p_i x_{i2} + \dots + p_i x_{in}) = p_i c_i, \quad i=1, n, \quad (13)$$

$$p_j x_j - (p_1 x_{1j} + p_2 x_{2j} + \dots + p_j x_{jj} + \dots + p_n x_{nj}) = D_j, \quad j=1, n, \quad (14)$$

що при запровадженні коефіцієнтів прямих витрат у натуральному (15) та вартісному (16) вимірі

$$\tilde{a}_{ij} = x_{ij} / x_j \Big|_{i,j=1,n}, \quad (15)$$

$$a_{ij} = \frac{p_i}{p_j} \cdot \frac{x_{ij}}{x_j} = \frac{p_i}{p_j} \cdot \tilde{a}_{ij} \Big|_{i,j=1,n} \quad (16)$$

а також доданої вартості у вигляді

$$D_j = d_j \cdot p_j x_j, \quad j=1, n \quad (17)$$

дає

$$p_i x_i - (p_i \tilde{a}_{i1} x_1 + p_i \tilde{a}_{i2} x_2 + \dots + p_i \tilde{a}_{in} x_n) = p_i c_i, \quad i=1, n, \quad (18)$$

$$p_j x_j - (p_1 \tilde{a}_{1j} x_j + p_2 \tilde{a}_{2j} x_j + \dots + p_j \tilde{a}_{jj} x_j + \dots + p_n \tilde{a}_{nj} x_j) = d_j \cdot p_j x_j, \quad j=1, n, \quad (19)$$

де d_j – частка доданої вартості галузі j у обсягу її випуску x_j , вираженому в одиницях вартості;

c_j – обсяг кінцевого споживання в фізичних (натуральних) одиницях.

Після перегрупування доданків у (18), (19) остаточно отримуємо наступні рівняння балансу випусків і витрат, що відповідають рядкам і стовпчикам таблиці міжгалузевого балансу й записані у фізичних одиницях виміру

$$p_i (\delta_{i1} - a_{i1}) x_1 + p_i (\delta_{i2} - a_{i2}) x_2 + \dots + p_i (\delta_{ij} - a_{ij}) x_j + \dots + p_i (\delta_{in} - a_{in}) x_n = p_i c_i, \quad i=1, n, \quad (20)$$

$$p_1(\delta_{1j} - a_{1j})x_j + p_2(\delta_{2j} - a_{2j})x_j + \dots + p_i(\delta_{ij} - a_{ij}) + \dots + p_n(\delta_{nj} - a_{nj})x_j = d_j \cdot p_j x_j, \quad j=1, n. \quad (21)$$

Ці рівняння використовують вектор рівноважних цін, які вважаємо відомими для базового року періоду прогнозування – $p_i^t = p_i^0$, $i=1, n$, $t=0$, що дозволяє визначити невідомі початкові обсяги випусків із рівнянь (14) або (19), тобто за значеннями доданої вартості галузей D_i^0 , $i=1, n$.

Розвиток економічної системи протягом прогнозного періоду будемо розглядати як в контексті змін кінцевого попиту на продукти, складових доданої вартості галузей, коефіцієнтів прямих витрат, так і появи нових технологій виробництва або окремих виробників в межах однієї технології. Така постановка задачі в загальному випадку призводить до оптимізаційних моделей міжпродуктового балансу, зокрема узагальненої моделі Леонтьєва [2], моделей виробничого типу за Л.В. Канторовичем та ін. [1]. У цих моделях галузь представлена певним, відмінним від одиниці числом виробників/технологій, що разом виробляють один і той самий продукт в сукупному обсязі

$$x_j \equiv \sum_{k_j=1}^{M_j} x_{k_j}, \quad (22)$$

де $\{k_j\}$, $j=1, n$ – індекс виробника/технології в галузі j , $\{M_j\}$, $j=1, n$ – число виробників або технологій в цій галузі. Матриця прямих витрат, яка утворюється коефіцієнтами рівнянь (18), (19) перетворюється в прямокутну

матрицю, що містить $N = \sum_{j=1}^n M_j$ стовпчиків. Галузі j у цій матриці відповідає стовпчиковий блок з горизонтальною розмірністю M_j , елементами якого є вектори прямих витрат технології/виробника k_j .

Співставлення кожній технології/виробникові змінного випуску x_{k_j} , вираженого в фізичних одиницях виміру обсягу продукту, дозволяє сформулювати задачу оптимізації

$$\sum_{j=1}^n \left(\sum_{k_j=1}^{M_j} c_{k_j} x_{k_j} \right) \rightarrow \min, \quad (23)$$

в якій економічний смисл цільових коефіцієнтів c_{k_j} визначається обраним критерієм ефективності функціонування досліджуваної системи. У змінних випусків технологій/виробників x_{k_j} рівняння балансу витрат (21) переписуються у вигляді

$$p_1 \sum_{k_j=1}^{M_j} (\delta_{1j} - a_{1k_j}) x_{k_j} + p_2 \sum_{k_j=1}^{M_j} (\delta_{2j} - a_{2k_j}) x_{k_j} + \dots + p_i \sum_{k_j=1}^{M_j} (\delta_{ij} - a_{ik_j}) x_{k_j} + \dots + p_n \sum_{k_j=1}^{M_j} (\delta_{nj} - a_{nk_j}) x_{k_j} = d_j \cdot p_j x_j, \quad j=1, n \quad (24)$$

і являють собою систему обмежень моделі міжпродуктового балансу, що використовується для визначення прогнозних обсягів випуску в натуральних одиницях виміру за вихідними даними прогнозованої валової доданої вартості галузей.

Таким чином, із метою використання макроекономічних показників розвитку економіки за умови відсутності інформації щодо кінцевого споживання запропоновано систему умов оптимізаційної моделі, що використовує валову додану вартість галузей для формування обмежень на обсяги випуску виробників у фізичних одиницях виміру їх продуктів.

Список використаних джерел:

- [1] Кулик М.Н. (2017). Пересмотр возможностей моделей равновесных цен и выпусков в теории межотраслевого баланса. *Проблемы общей энергетики*, (4(47)), 5—22. Вилучено із <https://doi.org/10.15407/pge2016.04.005>.
 - [2] Кубонива М. и др. (1991). Математическая экономика на персональном компьютере. (с. 179-188). М.: Финансы и статистика.
 - [3] Картер А. (1974). Структурные изменения в экономике США (с. 150-191). М.: Статистика.
 - [4] Леонтьев В.В. (1997). Межотраслевая экономика . М.: Экономика.
 - [5] Кулик М.Н. (2018). Новые модели равновесных цен в теории межотраслевого баланса. *Проблемы общей энергетики*. (1(52)), 12—23. Вилучено із <https://doi.org/10.15407/pge2018.01.012>
-

ABSCHNITT XVI. ELEKTRONIK UND TELEKOMMUNIKATION

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.37

ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ МОДЕЛЕЙ МОБІЛЬНОСТІ МЕРЕЖ ВІЙСЬКОВОГО РАДІОЗВ'ЯЗКУ З МОЖЛИВІСТЮ ДО САМООРГАНІЗАЦІЇ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

ORCID ID: 0000-0002-2293-2576

Одарущенко Олена Борисівна
кандидат технічних наук, доцент
доцент кафедри інформаційних систем і технологій
Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0001-7535-5023

Троцько Олександр Олександрович
кандидат технічних наук
доцент кафедри автоматизованих систем управління
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

ORCID ID: 0000-0002-8163-8027

Кравченко Сергій Іванович
кандидат технічних наук, доцент
доцент кафедри інженерії програмного забезпечення
Національний авіаційний університет

ORCID ID: 0000-0003-0943-0587

Протас Надія Михайлівна
кандидат сільськогосподарських наук, доцент
доцент кафедри інформаційних систем і технологій
Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0003-0501-6119

Дегтярьова Лариса Миколаївна
кандидат технічних наук, доцент
доцент кафедри інформаційних систем і технологій
Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0001-8511-2017

Симоненко Олександр Анатолійович
кандидат технічних наук
старший викладач кафедри автоматизованих систем управління
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

УКРАЇНА

Вступ

Як свідчить досвід локальних війн та збройних конфліктів останніх десятиріч, в ході проведення операцій (бойових дій) засоби радіозв'язку, як правило, становлять основу будь-якої системи управління військами та зброєю, а також систем зв'язку та передачі інформації. Це обумовлене високою динамічністю бойових дій, великою дальністю дії та можливістю роботи в русі [1, 2]. В наш час активно ведуться роботи з впровадження систем передачі даних з використанням мереж з можливістю до самоорганізації (Ad Hoc

Networks). *Метою зазначеного дослідження* слід вважати аналіз (декомпозиція) моделей мобільності мереж військового радіозв'язку з можливістю до самоорганізації.

Виклад основного матеріалу дослідження

Проведений аналіз наукових праць [1, 2, 5], що відомі наукові дослідження в основному спрямовані на моделювання тільки окремого параметру мобільності вузлів мережі. В роботі [6] аналізується вплив мобільності на ефективність функціонування мобільних радіомереж. Зазначено, що для підвищення ефективності мобільних радіомереж доцільно використовувати коректний математичний апарат. Проте питання синтезу узагальненої моделі мобільності вузлів мережі залишаються малодослідженими та потребують подальших наукових досліджень. Модель мобільності повинна намагатися імітувати рухи реальних мобільних вузлів. Моделі мобільності в основному бувають двох типів: модель мобільності об'єкту; модель групової мобільності. Моделі мобільності об'єкту представляють мобільні вузли, рухи яких не залежать один від одного. Приклади моделей мобільності об'єкту [2, 3]: модель мобільної випадкової ходьби, модель мобільності з випадковою точкою, мобільність випадкових напрямків, модель мобільності безмежної імітаційної зони, модель мобільності Гауса-Маркова, імовірнісна версія моделі мобільної випадкової прогулянки, модель мобільності в межах міста та інші. Моделі мобільності класифікуються на три шаблони як детерміновані (високо передбачуваний випадковий рух), напівдетерміновані (не настільки передбачуваний випадковий рух) та випадковий. Моделі детермінованої мобільності описують найбільш передбачуваний тип руху і є найбільш спрощеною з усіх моделей мобільності. Наприклад, якщо мобільні вузли рухалися по прямій лінії (тобто за детермінованою моделлю), то відхилення векторів напрямів, пов'язаних з будь-якими двома положеннями, було б нульовим, оскільки мобільні вузли продовжують рухатися в тому ж напрямку.

Моделі з випадковою мобільністю де вузли мережі рухаються у випадковому напрямку та швидкості. Цей рух є абсолютно не контрольованим, тобто майбутній рух тут повністю незалежний від минулого руху, а отже, немає обмежень, накладених на максимальне відхилення, яке вузли можуть прийняти для свого наступного руху. І ця випадковість у виборі наступного вектора напрямку робить цей вид руху абсолютно непередбачуваним.

У деяких сценаріях мобільності мобільні вузли мають тенденцію подорожувати відносно до попереднього місцеперебування. Такі моделі можна назвати "моделлю мобільності з просторовою залежністю". Моделлю мобільності з географічним обмеженням, де рух вузлів обмежений вулицями, автострадами чи перешкодами можна віднести до моделей географічного обмеження. У моделі випадкової маршрутної точки $V_{\max}$ та T_{pause} є ключовими параметрами, які визначають поведінку мобільності вузлів. Якщо $V_{\max}$ невеликий, а T_{pause} довга, топологія спеціальної мережі стає відносно стабільною. У зворотному випадку, якщо вузол рухається швидко (тобто $V_{\max}$ має велике значення), а T_{pause} має невелике значення, топологія мережі буде дуже динамічною. Змінюючи ці два параметри, особливо параметр $V_{\max}$, модель випадкової маршрутної точки може генерувати різні сценарії мобільності з різними рівнями вузлової швидкості.

Йоханссон та ін. зробили наступну генерацію та запропонували метрику мобільності для фіксації та кількісної оцінки цього поняття швидкості вузла. Міра відносної швидкості між вузлом i та j в момент часу t дорівнює

$$RS(i, j, t) = |V_i(t) - V_j(t)|, \quad (1)$$

де $V_i(t)$ є швидкістю руху i -го вузла в момент часу t , а $V_j(t)$ є швидкістю руху j -го вузла в момент часу t . Таким чином, показник рухливості M обчислюється як міра відносної швидкості, усередненої для всіх пар вузлів i протягом усього часу:

$$\bar{M} = \frac{1}{|i, j|} \sum_{i=1}^N \sum_{j=i+1}^N \frac{1}{T} \int_0^T RS(i, j, t) dt, \quad (2)$$

де $|i, j|$ – номер окремої пари вузлів (i, j) , N – загальна кількість вузлів, а T загальний час проведення імітаційного моделювання. Використовуючи цей показник мобільності, ми можемо приблизно виміряти рівень вузлової швидкості та диференціювати різні сценарії мобільності на основі рівня мобільності. У полі двовимірного моделювання стохастичний процес Гаусса-Маркова може бути представлений наступними рівняннями:

$$\bar{V}_t = \alpha \bar{V}_{t-1} + (1 - \alpha) \sigma \sqrt{1 - \alpha^2} \bar{W}_{t-1}, \quad (3)$$

де $V_t = [v_t^x, v_t^y]^T$ та $V_{t-1} = [v_{t-1}^x, v_{t-1}^y]^T$ є швидкість у час t та $t-1$.

$W_t = [w_{t-1}^x, w_{t-1}^y]^T$ є некорельованим випадковим Гауссовим процесом із середнім значенням та дисперсією σ^2 та $\bar{\alpha} = [\alpha^x, \alpha^y]^T$, $\bar{v} = [v^x, v^y]^T$, $\bar{\sigma} = [\sigma^x, \sigma^y]^T$ – це вектори, які представляють рівень пам'яті, асимптотичне середнє значення та асимптотичне стандартне відхилення відповідно. Для простоти можна записати рівняння (3) у двовимірному полі таким чином:

$$v_t^y = \alpha v_{t-1}^y + (1 - \alpha) v^y + \sigma^y \sqrt{1 - \alpha^2} w_{t-1}^y. \quad (4)$$

$$v_t^x = \alpha v_{t-1}^x + (1 - \alpha) v^x + \sigma^x \sqrt{1 - \alpha^2} w_{t-1}^x. \quad (5)$$

Параметр α відображає випадковість процесу Гаусса-Маркова. Налаштовуючи цей параметр, модель здатна дублювати різні види поведінки мобільності в різних сценаріях. Так якщо параметр $\alpha = 0$ то модель, а рівняння будуть мати вигляд [9]:

$$v_t^x = v^x + \sigma^x w_{t-1}^x, \quad (6)$$

$$v_t^y = v^y + \sigma^y w_{t-1}^y, \quad (7)$$

де v_t^x та v_t^y швидкість вузла в проміжку часу t визначається лише фіксованою швидкістю руху $\bar{v} = [v^x, v^y]^T$, а Гауссова випадкова величина $W_t = [w_{t-1}^x, w_{t-1}^y]^T$. Виходячи з виразів (6) та (7) це є моделлю випадкового руху вузлів.

Якщо ж у модель Гаусса-Маркова буде мати параметр $\alpha=1$, це означає, що модель має сувору пам'ять та швидкість вузла в проміжку часу t таку саму швидкість як і швидкість вузла в проміжку часу $t-1$, і будемо мати рівняння:

$$v_t^x = w_{t-1}^x, \quad (8)$$

$$v_t^y = w_{t-1}^y. \quad (9)$$

Якщо ж у модель Гауса-Маркова має пам'ять $0 < \alpha < 1$ то швидкість вузла в теперішній проміжок часу t буде залежати як від швидкості $V_{t-1} = [v_{t-1}^x, v_{t-1}^y]^T$ у проміжку часу $t-1$, та нової Гаусовської випадкової величини $W_t = [w_{t-1}^x, w_{t-1}^y]^T$. Рівень випадковості регулюється параметром рівня пам'яті α , так при збільшенні на швидкість руху вузла впливає його попередня швидкість в іншому випадку на швидкість руху вузла впливатиме Гаусова випадкова величина [10, 11]. Вище згадані моделі не охоплюють багатьох реалістичних сценаріїв мобільності. Тому на рухливості мобільного вузла можуть впливати інші сусідні вузли. Оскільки швидкості різних вузлів "співвідносяться" у просторі, ми називаємо цю характеристику просторовою залежністю швидкості. Враховуючи те, що мобільні вузли в MANET мають тенденцію координувати свій рух, пропонується модель мобільності групи опорних точок (МГОТ) [11–19].

Формально вектор руху члена i в момент часу t , таким чином V_{group}^t може бути описаний як [12, 13]:

$$V_i^t = V_{group}^t + RM_i^t, \quad (10)$$

де вектор руху RM_i^t випадковий вектор, відхилений членом групи i від власної опорної точки. Вектор RM_i^t – це незалежний однаково розподілений випадковий процес, довжина якого рівномірно розподілена в $[0, r_{max}]$, а напрямок якого рівномірно розподілений в інтервалі $[0, 2\pi]$, де r_{max} максимально допустиме відхилення відстані. Для вирішення цієї проблеми пропонується модифікована версія моделі МГОТ. Рух можна охарактеризувати так [15]:

$$|V_{member}(t)| = |V_{leader}(t)| + random() * SDR * max_speed, \quad (11)$$

$$\theta_{member}(t) = \theta_{leader}(t) + random() * ADR * max_angle, \quad (12)$$

де $0 < SDR$, $1 < ADR$, SDR це коефіцієнт відхилення швидкості, ADR коефіцієнт відхилення кута. SDR і ADR використовуються для управління відхиленням швидкості (величини та напрямку) членів групи від швидкості лідера. Просто регулюючи ці два параметри, можна створити різні сценарії мобільності.

Висновки

Проведено класифікацію моделей мобільності, опис окремих моделей мобільності та проаналізовано різні наявні на сьогоднішній день аспекти, а також ті властивості, яких бракує при спробі моделювати рух окремих вузлів. Опис сучасних моделей групової мобільності, включаючи найбільш сучасні тенденції в моделюванні групової мобільності вузлів.

Список використаних джерел:

- [1] Шишацький А. В., Башкиров О. М., Костина О. М (2015). Розвиток інтегрованих систем зв'язку та передачі даних для потреб Збройних Сил. *Науково-технічний журнал "Озброєння та військова техніка"*, 1(5), 35–40.
- [2] Dudnyk V., Sinenko Yu., Matsyk M., Demchenko Ye., Zhyvotovskiy R., Repilo Iu., Zabolotnyi O., Simonenko A., Pozdniakov P., Shyshatskyi A (2020). Development of a method for training artificial neural networks for intelligent decision support systems. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 3, 2 (105), 37–47. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2020.203301>
- [3] Pievtsov H., Turinskyi O., Zhyvotovskiy R., Sova O., Zvieriev O., Lanetskii B., Shyshatskyi A. (2020). Development of an advanced method of finding solutions for neuro-fuzzy expert systems of analysis of the radioelectronic situation. *EUREKA: Physics and Engineering*, (4), 78–89. <https://doi.org/10.21303/2461-4262.2020.001353>.
- [4] Zuiev P., Zhyvotovskiy R., Zvieriev O., Hatsenko S., Kuprii V., Nakonechnyi O., Adamenko M., Shyshatskyi A., Neroznak Y., Velychko V(2020). Development of complex methodology of processing heterogeneous data in intelligent decision support systems. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 4, 9 (106), 14–23. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2020.208554>.
- [5] Shyshatskyi A., Zvieriev O., Salnikova O., Demchenko Ye., Trotsko O., Neroznak Ye(2020). Complex Methods of Processing Different Data in Intellectual Systems for Decision Support System. *International Journal of Advanced Trends in Computer Science and Engineering*. 9, 4, 5583–5590 DOI: <https://doi.org/10.30534/ijatcse/2020/206942020>.
- [6] Kuchuk N., Mohammed A. S., Shyshatskyi A., Nalapko O(2019). The method of improving the efficiency of routes selection in networks of connection with the possibility of self-organization. *International Journal of Advanced Trends in Computer Science and Engineering*. 8, 1, 1–6, DOI: <https://doi.org/10.30534/ijatcse/2019/0181.22019>.
- [7] Kalantaievskaya S., Pievtsov H., Kuvshynov O., Shyshatskyi A., Yarosh S., Gatsenko S., Zubrytskyi H., Zhyvotovskiy R., Petruk S., Zuiko V(2018). Method of integral estimation of channel state in the multiantenna radio communication systems. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 5, 9 (95), 60–76. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2018.144085>.
- [8] Alieinykov I., Thamer K. A., Zhuravskiy Y., Sova O., Smirnova N., Zhyvotovskiy R., Hatsenko S., Petruk S., Pikul R., Shyshatskyi A(2019). Development of a method of fuzzy evaluation of information and analytical support of strategic management. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 6, 2 (102), 16–27. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2019.184394>.
- [9] Koshlan A., Salnikova O., Chekhovska M., Zhyvotovskiy R., Prokopenko Y., Hurskyi T., Yefymenko A., Kalashnikov Y., Petruk S., Shyshatskyi A(2019). Development of an algorithm for complex processing of geospatial data in the special-purpose geoinformation system in conditions of diversity and uncertainty of data. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 5, 9 (101), 16–27. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2019.180197>.
- [10] Shyshatskyi A., Sova O., Zhuravskiy Y., Zhyvotovskiy R., Lyashenko A., Cherniak O., Zinchenko K., Lazuta R., Melnyk A., Simonenko A(2020). Development of resource distribution model of automated control system of special purpose in conditions of insufficiency of information on operational development. Technology audit and production reserves. 1, 2(51), 35–39, DOI: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2020.198082>.
- [11] Kuvshynov, A., Shyshatskyi, A., Zhuk, O., Bieliakov, R., Prokopenko, Ye., Leontiev, O., Zhyvotovskiy, R., Drobakha, H., Romanenko, I. and Petruk, S (2019). Development of method of increasing the influence of radio communication means with frequency hopping spread spectrum. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2, 9 (98), 74–84. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2019.160328>.
- [12] Shyshatskyi, A.V., Zhuk, A.G., Petruk, S.N(2017). Method of adaptive selection of channel number in MIMO system. XI International Conference on Antenna Theory and Techniques (ICATT), Kyiv, Ukraine, 386–389, DOI: <http://dx.doi.org/10.1109/ICATT.2017.7972670>.
- [13] Фомін О. В., Ловська А. О. Визначення динамічної навантаженості вагонів з пружними елементами в несучих конструкціях. *Розвиток транспорту*. 2021, 1(8), 35 – 46.
- [14] Фомін О. В., Ловська А. О. Дослідження вертикальної динаміки несучих конструкцій вантажних вагонів із круглих труб. *Наука та прогрес транспорту. Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*. 2021, 1 (91), 104 – 114.

- [15] Фомін О. В., Ловська А. О. Визначення вертикальних прискорень несучої конструкції вагона-платформи з в'язкими зв'язками у повздовжніх балках. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки. 32 (71), 1, 2, 2021, 135 – 140.
- [16] Zhyvotovskiy, R.M., Shyshatskiy, A.V., Petruk, S. M(2017). Structural-semantic model of communication channel. 4th International scientific-practical conference "Problems of Infocommunications. Science and Technology" (PICS&T-2017), 10-13 October 2017, Kharkiv, Ukraine, 524–529. DOI: <http://dx.doi.org/10.1109/INFOCOMMST.2017.8246454>.
- [17] Petruk, S. M., Zhyvotovskiy, R.M., Shyshatskiy, A.V(2018). Mathematical Model of MIMO. International scientific-practical conference "Problems of Infocommunications. Science and Technology" (PICS&T-2018), 9-12 October 2018, Kharkiv, Ukraine, 7–11. DOI: <http://dx.doi.org/10.1109/INFOCOMMST.2018.8632163>.
- [18] Романенко, І. О., Животовський, Р. М., Петрук, С. М., Шишацький, А. В., Волошин, О. О(2017). Математична модель розподілу навантаження в телекомунікаційних мережах спеціального призначення. Системи обробки інформації, 3, 61–71.
- [19] Романенко, І. О., Шишацький А. В., Животовський, Р. М., Петрук, С. М(2017). The concept of the organization of interaction of elements of military radio communication systems. Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України, 1, 97–100.

ABSCHNITT XVII. VERKEHR UND VERKEHRSTECHNOLOGIEN

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.38

УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ

ORCID ID: 0000-0001-7536-7155

Бердниченко Юлія Анатоліївна

канд. іст. наук, доцент,
доцент кафедри технологій транспорту та управління процесами перевезень
Державний університет інфраструктури та технологій

ORCID ID: 0000-0003-3173-3373

Стрелко Олег Григорович

д-р. іст. наук, професор,
професор кафедри технологій транспорту та управління процесами перевезень
Державний університет інфраструктури та технологій

Слободянюк Герман Володимирович

здобувач вищої освіти факультету управління залізничним транспортом
Державний університет інфраструктури та технологій

УКРАЇНА

В умовах розвитку транспортного ринку одним з ключових питань для системи залізничних перевезень є поєднання технічного розвитку рухомого складу та інфраструктури з природоохоронною діяльністю.

Наряду із виконанням своїх прямих функціональних обов'язків – перевезення вантажів та пасажирів, відповідно до статті 11 Закону України «Про залізничний транспорт» [1], підприємства залізничного транспорту загального користування забезпечують охорону навколишнього природного середовища згідно з чинним законодавством України.

Щорічно до планів природоохоронних заходів включаються заходи, що спрямовані на запобігання, скорочення чи ліквідацію забруднення, інших видів шкідливого впливу господарської діяльності на навколишнє природне середовище при наданні послуг чи використанні продукції, а також на раціональне використання природних ресурсів, зниження обсягів утворення відходів, збереження біорізноманіття та середовища існування [2].

Необхідно відзначити, що частка витрат на виконання природоохоронних заходів щорічно зменшуються, оскільки заходи, що безпосередньо спрямовані на раціональне використання природних ресурсів та зменшення шкідливого впливу на довкілля практично не плануються та кошти на них не виділяються. В останні роки основна увага при плануванні природоохоронних заходів направлена на виконання вимог природоохоронного законодавства, а саме, на проведення лабораторно-інструментальних досліджень, розробку документів для отримання дозвільної документації, передачу відходів спеціалізованим підприємствам.

На даний момент на залізничному транспорті належним чином не забезпечується не тільки обов'язковий лабораторний контроль за впливом на

стан надр, водних ресурсів, атмосферного повітря, шумовим, електромагнітним та радіаційним впливом на довкілля підприємств галузі, але і за викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря пересувними джерелами забруднення. Функціональні завдання та системи управління роботою лабораторій з метою забезпечення аналізу речовин та показників, необхідних для контролю впливу на довкілля, швидко окупили б витрати на їх дообладнання за рахунок виконання робіт власними силами, а не сторонніми організаціями, але й дозволили б уникати серйозних економічних санкцій та заробляти певні кошти, надаючи послуги іншим суб'єктам господарювання [2].

Для покращення екологічної та економічної ситуації у галузі пропонується:

- кваліфіковано вирішувати питання своєчасного отримання дозвільних документів у сфері охорони навколишнього природного середовища;
- скоротити витрачення коштів на лабораторні дослідження стороннім організаціям;
- попереджувати застосування штрафних санкцій з боку контролюючих організацій та, у разі виставлення претензій, можливість негайного реагування для захисту інтересів регіональних філій та філій;
- досягти позитивних результатів у захисті довкілля від негативного впливу діяльності підприємств залізничного транспорту.

Висновки. Основними проблемними питаннями на залізничному транспорті у галузі охорони навколишнього природного середовища залишаються наявність застарілих технологій виробництв, обладнання та рухомого складу, високою енергоємністю, перевезення екологічно небезпечних вантажів, велика кількість морально застарілого та фізично зношеного обладнання (природоохоронних споруд), часто не належним рівнем експлуатація існуючих природоохоронних об'єктів (установки поводження з відходами), формальний підхід до врахування вимог охорони навколишнього природного середовища у повсякденній діяльності тощо.

Слабкими сторонами розвитку природоохоронної діяльності на залізничному транспорті є відсутність: галузевої концепції та комплексної еколого-економічної програми з охорони навколишнього природного середовища на залізничному транспорті, чіткого вертикального управління екологічною безпекою на залізничному транспорті, відомчих нормативних документів по господарствах щодо врахування екологічних вимог при виконанні різноманітних робіт, єдиного програмного забезпечення з використання та охорони природних ресурсів, припинення міжнародного співробітництва, в т.ч. із залізницями країн – членів ОСЗ з питань охорони довкілля.

Список використаних джерел:

- [1] Про охорону навколишнього природного середовища. (Закон України). № 1264-XII. (1991). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
- [2] Пилипчук, О. Я. (2020). Екологічна діяльність на залізничному транспорті: її суть, актуальні завдання, місце і роль в загальнодержавній екологічній політиці України. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*, (3(259), 48-53.

ABSCHNITT XVIII. PHYSIKALISCH UND MATHEMATISCH

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.39

AUTONOMOUS OPTICAL ELECTRONIC COMPLEX OF SPACE APPARATUS SEPARATION PARAMETERS MEASUREMENT FROM THE SPACE STAGE PLATFORM

Volodymyr Santoniy
Senior scientific researcher

Liudmyla Budiianska
Head of scientific laboratory "Sensors and Registrating Systems"

Yaroslav Lepikh
Scientific supervisor, Doctor of physics and mathematics, Professor
Odesa National Mechnikov University

UKRAINE

An autonomous complex for tracking and controlling separation parameters has been developed, including the parameters of rotation, the spacecraft from the platform of the space level by a non-contact method using an optical-electronic, laser rangefinder and a computer program for calculating the current position of the spacecraft. The complex significantly expands the metrological provision of controlling the action of movable small-sized objects at the initial and final portions of the trajectory, which increases their reliability and correction ability.

The hardware part of the complex consists of a three-channel optical-electron laser rangefinder system [1-3], which accumulates information on the parameters of the movement of a small-sized object located on the line of sight. The software, in conjunction with the external interface unit, allows you to record this information with the subsequent high-precision calculation of motion parameters for any current path of the trajectory [4-5]. The calculated information is displayed in numerical and graphic form, and is also illustrated by the behavior of the mathematical model in a different time scale. The main software modules and procedures are created in the *Delphy* software environment and work with real-time equipment. The output signals are transmitted according to the analog channels of the space level telemetry into the ground receiving center continuously. A developed computer program for calculating and visual display of the path of waste from the spacecraft from the platform of the space level is carried out in real time, recording the signals of the laser rangefinder of the complex directly from the instrument of telemetry for further processing. The program visualizes on the monitor screen the spacecraft motion on the selected time scale and calculates the current parameters for any of the points of the analyzed trajectory.

Methodology has been developed to increase the accuracy and reliability of measurements of the distance by a non-contact method without interference in the process of relative movement of the mobile object and the software for dynamic measurements and the calculation of its spatial position.

The designed complex determines the fact of separating the spacecraft from the platform, and also registers an abnormal change in the angular parameters of the waste

path, its rotation or oscillation. The system of passive or active orientation of the spacecraft analyzes the parameters of its separation from the space level platform and controls so that they do not exceed the specified limits, otherwise the complex launches the algorithm (program) adjustment. As a result, the exact term of commissioning of the spacecraft is observed, which eliminates the financial loss of its owners.

Methodology has been developed to increase the accuracy and reliability of distance measurements by a non-contact method without interfering in the process of relative movement of the mobile object [6]. The method is created on the basis of signal processing algorithm with elements of artificial intelligence, which allows the remote recognition of the object and the joint estimate of its range and speed. Software for dynamic measurements and calculating the spatial position of the observed object has been developed. The advantage of the complex is the high-precision parameters measurement of objects position in the space and the movement conditions reproduction, which enable to simulate the processes of removal / approach range finders and the reflective surface [7-8].

The system will expand the metrological support for monitoring the action of mobile systems at the initial / final portions of the trajectory, which will increase their reliability and correction ability.

Currently, thousands of spacecraft are located in the near-earth space, which have different purposes and belong to different states. The reliability and quality of the spacecraft functioning and the associated provision of long-term interests of their owners depend on many factors. One of the main factors is the knowledge of the exact parameters of the spacecraft movement, which determine the trajectory of its flight. Equipment of existing carrier missiles developed by the complex will significantly increase the efficiency of using their energy capabilities, will increase the reliability and accuracy of the unconscious of the spacecraft, will create a flexible system of launching services, guarantees a stable provision of launches of spacecraft and the effectiveness of the cosmic infrastructure as a whole. This will provide greater competitiveness of launch vehicles in the launch service market and the fast payback of invested funds.

References:

- [1] Іванченко, І. О., Сантоній, В. І., Будіянська, Л. М., Лепіх, Я. І. (2014). Спосіб вимірювання швидкості руху. *Патент України на корисну модель № 91082 G 01 S 17/02, G 01 S 17/58, заявка 2013 14049*, (12).
- [2] Сантоній, В. І., Іванченко, І. О., Будіянська, Л. М. (2018). Метод імітації швидкісного рівномірного руху оптико-локаційних пристроїв. *Патент України на корисну модель № 122768 G01D 18/00, 21/00, заявка 201707780*, (2).
- [3] Сантоній, В. І., Іванченко, І. О., Будіянська, Л. М. (2019). Метод імітації руху та визначення динамічних характеристик оптико-локаційних пристроїв. *Патент України на винахід №119359 G01S 7/497, G01M 11/00, G01C 3/00, заявка*, (11).
- [4] Горячев, О. В. (2017). Моделирование испытаний на помехозащищенность оптико-электронных систем. *Известия ТулГУ*, (12), 27-38.
- [5] Буканов, Ф. Ф. (2013). Компьютерное моделирование и полунатурные испытания оптико-электронных систем на автоматизированных стендах. *Информационно-измерительные системы*, (6), 37-47.
- [6] Мусяков, М. П., Миценко, И. Д. & Ванеев, Г. Г. (2000). *Проблемы ближней лазерной локации: Учебное пособие для ВТУЗов*. Москва : МГЕУ имени Баумана.
- [7] Лепіх, Я. І., Сантоній, В. І., Будіянська, Л. М., Іванченко, І. О. (2013). Метод моделювання умов функціонування мультіпараметричного датчика відстані у статичному та динамічному режимах. *Матеріали XII Міжнародної науково-технічної конференції «Вимірвальна та обчислювальна техніка в технологіях» (VOTTP-12-2013)*, 42-43.
- [8] Сантоній, В. І., Іванченко, І. О., Будіянська, Л. М., Лепіх, Я. І. (2019). Метод імітації рівномірного руху оптико-локаційного пристрою. *Сенсорна електроніка і мікросистемні технології*, (16, № 2), 77-86. <http://dx.doi.org/10.18524/1815-7459.2019.171244>

ABSCHNITT XIX. SOZIOLOGIE UND STATISTIK

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.40

THE CONCEPT OF PROFESSIONAL MOBILITY: SOCIOLOGICAL CHARACTERISTICS AND THEORETICAL FOUNDATIONS

Muminov Zokirjon Odiljonovich

Independent researcher

Namangan State University

REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Any change in social life leads to a change in attitudes and events in the vocational education system as well. The modernization of the international education system around the world poses the problem of ensuring the quality of the modern specialist in line with the new era. One of the key components of professionalism is its mobility, in turn, changes in the internal, personal-psychological and external practical activities of any specialist, first of all, constant training, the ability to respond quickly to suggestions and desires is primarily reflected in social and professional mobility.

The professional mobility of a specialist is the performance of people in a constantly changing environment, readiness to work or employment, the ability to adapt to the changing working conditions of occupational mobility in a society adapting to an innovative or digital economy, needs to be studied as a sociological problem. Professional mobility of people in the context of modern innovation is a professional task related to the introduction of intellectual innovation around the world, provides the opportunity to conduct research activities on the basis of assimilated data.

When occupational mobility is analyzed from a sociological point of view, the ability to use the skills to shape the learning environment and implement innovative educational policy objectives plays a special role. The mastery of modern educational technologies, readiness of the specialist to design future plans will increase the level of mobility. Addressing the problems of development of socio-economic processes of organizations engaged in educational activities, when people are primarily involved in the professional mobility of professionals, it is important to have a level of readiness to organize teamwork to perform experimental work.

Understanding the concepts and rules related to the professional mobility of a specialist in the context of sociological knowledge implies the urgency of the problem. If we pay attention to the characteristics of the innovative processes taking place in the world system of vocational education, their classification, implementation strategy, today's trends in the development of the modern education system are significant in that their professional activities are aimed at mobile response to the ever-changing needs of society. At the same time, to adapt to the changing conditions of professional and professional activities, to understand the need to form a mobile citizen in response to global challenges, differs in the analysis of problems related to

the necessity and possibility of innovative processes in organizations engaged in educational activities.

Mobility (*visual mobility*; German: *mobilität*) - the ability to move, quickly change position and position; (from the Latin *mobilis*) - means the ability to move quickly, to make changes. In the globalized modern world, human mobility, on the one hand, dynamism, the intensity of social processes, the factor of variability, on the other hand, the stability of society's development is seen as a factor that provides control. Since professional mobility is primarily related to education and training processes, the experience of the Bologna education system, which played a very important role in the international experience, started the first experiment.

The Bologna Process is an important component of European integration.

it is a process of rapprochement, harmonization and interaction of the education system of European countries, its main goal is to ensure human mobility by 2010. The beginnings of the Treaty of Bologna can be traced back to the mid-1970s, when the Council of Ministers of the European Union adopted a Resolution on the first program of co-operation in the field of education. The official start date of the Bologna Process is June 19, 1999.

At that time, in Bologna, a small and tiny city in Portugal (many associate it with Bologna, Italy), the ministers of education of 29 European countries adopted the "European Higher Education Area" or the Bologna Declaration. The Bologna Declaration was inspired by the 1998 Sorbonne Declaration, in which the segmentation of European education did not conform to the spirit of the period, and it was seen as an obstacle to the full competitiveness and attractiveness of European education. It is emphasized that the efficiency and power of human labor should be focused on professional mobility, competitiveness of individuals in the movement to express themselves, the transformation of individuals with intellectual potential into the main "weapon" of modern society.¹

After the adoption of the Bologna Declaration, the number of its members will increase every year, and it will leave the territory of Europe will also begin to be of interest to many leading countries on other continents of the world. In total, 47 of the 49 countries that have signed the European Cultural Convention (1954) today have become party to the Bologna Process.² The main development priorities for the period from 1999 to 2009, the Bologna Process is divided into biennial conferences of education ministers. Since 1998, a total of 18 conferences have been held at the ministerial level.³ In the inconsistency of human society with the world of humanity and nature, we note the existence of the laws of social history as well as specific aspects of social development.

It is also necessary to take into account the processes that are inextricably linked with mobility, from the emergence of not only professional skills, but also the overall form of human activity to the factor of globalization, created the need for generalization. Now the modern person is becoming an integral part of a more globalized world. He has to work hard on himself, become a mobile person to express himself.

¹ Igoshev B.M. Professional mobility of a teacher: organizational-specialistic aspect [Text] // News state un-that. Ser. 1. Problems of education, science and culture. - 2008. - No. 56. - Issue. 23. - S. 34-40.

² S. V. Nuzhnova The essence and structure of the concept of professional mobility in modern society [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.rusnauka.com/Pedagog/185.html> (date accessed 06/20/2016).

³ Энг мухим масалалар кўрилган конференциялар Европанинг Улар Европанинг турли шаҳарларида бўлиб ўтди: Парижда (Сорбонна), Болоньяда, Прагада, Берлинда, Бергенда, Лондонда, Лювенда / Лувене-ля-Невда, Будапештда/ Венада, Бухарест шаҳарларида ўтказилган

Human mobility is an organic whole as part of the natural living environment and is a necessary basis for the existence of the human world. Man and his living environment are the interdependent part of the connection to this being. It is not a "tragedy" that the human world does not always conform to human nature or the behavior of others, but that the process of man's complete adaptation to his natural organic integrity is a completely different "world" due to scientific and technological advances. The need to constantly move, to interact with "like-minded people" (speaking English, becoming part of the virtual world, gender equality, etc.) has become a driving force in sociology, social development, and culturogenesis.⁴

As interest in membership in the Bologna Agreement grows, the signatories to the Bologna Declaration will be able to recruit graduates of their universities in the future to fill vacancies in any field or specialty in the member countries, the solution of the employment problem is expressed as the main point of the convention. The Bologna Declaration also focuses on measuring their time scale, depending on how serious the chosen professions are.

For example, in traditional education, the time criterion was the same for all majors, ie four years for a bachelor's degree and two years for a master's degree. It took four years of study, both for, say, Polymer Chemistry and to become a Children's Library specialist. Now, if it takes two years to become a librarian, the time criterion for activating mobility in activities Declaration experts will focus on mobility, a social guarantee related to work productivity, time savings. The time saved later provides an opportunity for the mobile individual to acquire another additional professional specialization.

The globalized world education system depends on postindustrial society relations,

it is based on the Fermi paradox, while avoiding the development scenario according to the principles of overcoming the features of technical civilization, from industrialization to postindustrialism and from it to the information society. The founders of the theory of "postindustrial society" D. Bell, E. Toffler, G. Kanlar, the difference between postindustrial development and the industrial age, graduates and scientists make up more than half of the total population⁵ - they said like that.

As the issue of professional mobility is put forward, F. Newman, a leading expert in the field of practical education, draws attention to the need to radically change the living standards of college and university graduates in higher education: "Importantly, graduates need to feel like they are ready to participate in the reconstruction of not only the country but the world. They must have a sense of novelty, a sense of civic responsibility, and a wise and courageous decision".⁶

Naturally, in such a situation, funding universities will become an urgent problem. Some experts, including F. Newman, are not at the expense of finding a way to increase funding for education in such conditions, rather, it should be addressed through the judicious use of available funds.

The possibility of self-government is being eroded by some people due to the rapid exchange of information, the increasing number of conflicting opinions, and the "touching" of passions and emotions on social networks due to movies,

⁴ Культура, культурология и образования (Материалы «Круглого стола»). Выступления В.А. Лекторского // Вопросы филологии, 1997. № 2. С.4

⁵ Нужнова С.В. Сущность и структура понятия профессиональной мобильности в современном обществе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rusnauka.com/Pedagog/185.html> (дата обращения 20.06.2016).

⁶ The Chronicle of Higher Education. 1985. N 3. p. 22.

advertisements, or various pictures that sometimes have a reasonable and sometimes unfounded effect on the human psyche. In the context of a pandemic, the amount of these aspects is increasing. It is estimated that people around the world have tripled or quadrupled their internet addiction and covered almost all strata. Thus, the period of the pandemic further increased the possibilities of an informed society, and the rhythm of life did not stop, but instead moved to a new process of movement in a completely different environment. This, in turn, is shaping a completely new mobile approach and perspective.

The development of mobility, professional mobility necessitates intellectual professionals who can effectively manage science and technology. In the context of the global pandemic, the need for professional mobility requires radical reform. In modern society, the idea of continuing professional education has become a major strategic goal of developed and developing countries. "Our main strategy," says the Japan Education Reform Document, is to move to continuous vocational education, which will encourage and enrich lifelong enlightenment".⁷

The success of modern professional mobility is primarily determined by the ability of the professional environment in the existing social environment to adapt to constantly changing conditions.

Flexibility is necessary not only in the whole movement process, but also for its individual subjects. The constant renewal of scientific and information potential leads to the obsolescence of knowledge acquired at the university or any educational institution, and to work on oneself from a mobile person, to study (improve skills) to acquire new skills, forces self-improvement. In order to acquire new knowledge, skills and habits necessary in certain conditions and situations, it is necessary to "study and improve one's life".

The state and society are able to restructure the content of their activities in response to the changing demands of the labor market, will need willing, willing professionals capable of learning and adapting to new conditions.

It should be noted that now mobile professionalism requires a socio-psychological character.

The ability to self-develop is the basis for improving the professional mobility of an individual in action.

Self-awareness, self-expression, appreciation of the occupied (not selected) field or specialty play an important role in the system of actions of a mobile person in his professional activity.

Acquisition or acquisition of expertise is a serious task of the educational institution or organization, it requires a sense of serious responsibility to those who feel the need for self-improvement. As before, training should now be presented not as a report, but as a task of responsible assistance for human destiny and its future goals.

There should be an incentive to develop the characteristics of professional mobility in society, but without knowing the basics of professional mobility, this process will be difficult to implement. The way out of the situation is to enrich the content of mobile people according to the educational criteria, which determine the level of professional training, as well as the development of motivation to develop the basics of "person in action" through the introduction of effective and integrated methods and techniques of training for professional mobility.

The process of formation of professional mobility in general is a requirement of the period of special organization as the development of special professional

⁷ Outline of Education in Japan. Tokyo, 1989: 178.

competencies, the ability of training and development processes to solve field and specialty tasks, the ability to improve the content of professional approach processes.

The problem of shaping professional mobility from the point of view of a humane approach requires consideration of personal aspects that serve the formation of worldview, value-semantic relations between mobile individuals, their self-awareness in achieving professional skills.

In the context of continuous change, the development of technology for the training of professional mobile specialist, depending on its level of development (employee, migrant, entrepreneur, etc.), is based on the course of events, taking into account the intended direction of the individual. Based on this, the situations related to the skills that are important for the training of a qualified specialist of the appropriate level today are reflected in the following:

- The organization of educational processes that ensure the expression of the individual as a professional and specialist, social, scientific and innovative activity;
- to develop the ability to form different motivations, to strive for self-development, to reflect as a means of justifying choice;
- formation of competencies, knowledge and concepts (theoretical knowledge in the academic field); know how to act (practical and operational application of knowledge to specific situations); as knowledge perception and life ability;
- fostering a culture of independent thought and activity, orientation to moral values, flexibility, self-organization, experience.

An ambiguous interpretation of the concept of “professional training” in relation to any type of activity requires a focus on professionalism and personal qualities in many research papers. In modern society, education remains the main and most important tool among the many channels of formation of personal qualities and skills, necessary competencies and abilities. Therefore, focusing not only on the specialty, but also on the educational function of the targeted formation of professional mobility in not only university education, but also in other educational institutions, including educational centers, places special demands on the organization of professional mobile activity.

List of used references:

- [1] Bekmurodov M. Fundamentals of Sociology. - Tashkent: “Science”, 1994.
- [2] Bekmurodov M.B. Sociology of modern management: Monograph.-Tashkent: Youth Publishing House, 2020.
- [3] Parmanov F. Migration, Integration, Transformation: Monograph - Tashkent: Alisher Navoi National Library of Uzbekistan Publishing House, 2020.
- [4] Zimnyaya I.A. Key competencies as an effective-target competence approach in education [Text]: tr. the methodological seminar “Russia in the Bologna Process: Problems, Tasks, Prospects”. - M., 2004.
- [5] Goryunova, LV Components of professional mobility of a modern specialist [Text] // News of higher educational institutions. Volga region. Social Sciences. - 2007.
- [6] Igoshev B.M. Professional mobility of a teacher: organizational-mutaxassisic aspect [Text] // News state un-that. Ser. 1. Problems of education, science and culture. - 2008. - No. 56. - Issue. 23.-
- [7] Culture, culturology and education (Materials of the “Round table”). Speeches by V.A. Lektorsky // Questions of Philosophy, 1997. No. 2
- [8] Nujnova S.V. The essence and structure of the concept of professional mobility in modern society [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.rusnauka.com/Pedagog/185.html> (date accessed 06/20/2016).
- [9] The Chronicle of Higher Education. 1985. No. 3.
- [10] Clinton Wiliam J. Commencement address by the President of Morgan State University. White House Press. May 18, 1997.
- [11] Outline of Education in Japan. Tokyo, 1989:

КУЛЬТУРНО-ЦИВИЛИЗАЦИОННЫЙ МИР КАК ГАРМОНИЧНАЯ БИОСОЦИАЛЬНАЯ ЦЕЛОСТНОСТЬ

Шедяков Владимир Евгеньевич

доктор социологических наук, кандидат экономических наук, доцент,
независимый исследователь

УКРАИНА

*Ты никогда не задумывался над перспективами гуманизма?
Раб – не человек, а вещь. Изжили это. Женщина не равна мужчине,
чёрный – белому, рабочий – хозяину. И с этим покончили.
Животное – бессловесная тварь... Пересмотрели. Кто и что на очереди?
Дмитрий Биленкин «Создан, чтобы летать»*

Кардинальное умножение человеческой мощи, в частности, – за счёт технико-технологических средств, без адекватного развития социокультурных и духовно-нравственных предохранителей, сделало человечество угрозой жизни и существованию Земли. Научиться жить в единстве с Природой, ойкуменой и самим собой (в частности, – при высокой насыщенности окружающей среды техникой) – важнейший вызов истории идя носителей разума. Без скорейшего разумного ограничения потребностей, а также преодоления ценностно-смысловых комплексов стяжательства и потребительства как базовых человечество самоликвидируется, нанеся урон Природе и нарушив биоэкологический баланс. Человечество вплотную подошло к черте, за которой может последовать не просто обрыв в неоархаику, а тотальное самоуничтожение с катастрофой окружающего пространства. Созданный общественный порядок, с одной стороны, не в состоянии контролировать неотъемлемые от него разрушительные силы, ибо зиждется на постоянном экстенсивном расширении и интенсивном поглощении, подпитываясь от многочисленных торгово-конкурентных (и не только) войн. С другой, – возникли и укрепляются предпосылки для трансформаций парадигмального уровня [1-5]. Соответственно, ойкумена находится в поиске новых геостратегических моделей. Причём субъектами поиска всё активнее становятся отнюдь не надгосударственные транснациональные органы и государства, а культурно-цивилизационные миры. Изменения проходят крайне быстро, всевластие финансово-спекулятивного капитала с «фальш-панелями» пиара опрокидывается. Вырастает новый геостратегический порядок. Разумеется, в первую очередь это предполагает изменения в условиях формирования системообразующих отношений, в частности, – труда, собственности и управления. Человек борется с озверением и расчеловечиванием его, массовым отравлением в техногенной атмосфере мира, где царствуют вещи, стремясь к комплексной демократизации и гуманизации жизнедеятельности для создания общества для людей, их развития и реализации. Накопление в технико-технологической, социально-экономической и духовно-нравственной плоскостях критической массы предпосылок кардинального расширения круга занятых в свободном самодеятельном сотворчестве (прежде всего, научно-интеллектуальном) требует адекватных перемен в нормативно-правовом регулировании и хозяйственном механизме.

Вместе с тем, характер базовых для каждого из культурно-цивилизационных миров ценностно-смысловых комплексов существенно

различен. Как известно, столетия сосуществования природных и человеческих общностей в определённых нишах выработали различающиеся подходы и мироощущения. История социокультурных стилистик сформировала ценнейший опыт самобытного устройства жизни на началах свободы и равенства, воспринимаемых как справедливые. Соответственно, схемы и штампы общественной организации жизнедеятельности, успешные в одном из культурно-цивилизационных миров, могут, накладываясь на иные традиции и уклады, лишь скрывать совсем иные механизмы и процессы. Попытки «введения единообразия» прокрустово ложа, ломая инновационную самобытность форм и подменяя их имитационностью заимствований, множат иррационально-превращённую карнавальность человеческого общежития и подтачивают самоидентичность общностей. При этом характерные черты постглобальности, постиндустриальности и, в целом, постсовременности, преломляют особенности взаимодействия. В частности, во-первых, ширится возможность доступа к культурным пластам разных эпох и цивилизаций и избирательности в их интерпретации и предпочтениях; во-вторых, усиливается взаимная диффузия сакральных и профанных (простецких), элитных / элитарных и массовых слоёв; в-третьих, трансформации ресурсно-методологических баз развития всё больше ориентируют на максимальное просоциальное развёртывание творческих дарований широких масс. Тем самым от организационных принципов социоэкономической системы человечество движется к биосоциальной целостности. При этом, с одной стороны, нравственно-духовные отношения активно проявляются как стержень, а отнюдь не надстройка над материальными, а, с другой, – государство как таковое «уходит в основание», разнообразно занимаясь вопросами регулирования.

Сочетание социального равенства (в частности, «равноправия») и широкой палитры индивидуальных различий устанавливается доминирующим мироощущением культурно-цивилизационного мира и формируется вокруг представлений о справедливой и, следовательно, должной. В этой ситуации принципиально важным становится преодоление консервативной идеологии «этики Сильной Руки» в пользу установления динамичной гармонии разноуровневых интересов, позволяющей наиболее полное развитие и реализацию способностей каждого при организующей и структурирующей роли общественного Сверхпроекта. Реализация потенциала восходящей волны метаморфоз связана с всесторонним очеловечиванием общественных отношений. Вместе с тем, реализация принципов гуманизма и демократизации общественного устройства предполагает необходимость как приращения совокупного социально-экономического капитала, так и отсутствия резкого перепада в его распределении в обществе.

Список использованных источников:

- [1] Швейцер, А. (1992). Благоговение перед жизнью. Москва: Прогресс.
- [2] Одум, Ю. (1986). Экология: В 2-х т. Москва: Мир.
- [3] Сагатовский, В.Н. (2000). Есть ли выход у человечества? (Критика образа жизни). Санкт-Петербург: Петрополис.
- [4] Шедяков, В. (2021). Экологически чистое воспроизводство и продукт в культивировании нового общественного уклада. *Priority areas for development of scientific research: domestic and foreign experience* / Jankovska, A. (scient. ed. and project dir.). Riga: Baltija Publishing, 286-306. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-049-0-13>
- [5] Shedyakov, V. (2020). Socially-oriented economy and social state as a need for organic development. *New trends in the economic systems management in the context of modern global challenge* / by Bezpartochnyi, M. (scient. ed.). Sofia: St. Grigori Bogoslov, (2), 53-61.

ABSCHNITT XX. PHILOLOGIE UND JOURNALISMUS

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.42

BUSINESS CORRESPONDENCE IN MODERN ENGLISH

ORCID ID: 0000-0002-2050-456X

Gurbanova Saida Sadi

Assistant Vice-Rector for Science and Innovation
Azerbaijan University of Languages

REPUBLIC OF AZERBAIJAN

Since the interest in the world languages and different cultures is constantly growing, this tendency also necessitates the special attention for business correspondence. The application of innovations in this field, specialization and improvement of personnel, training of specialists meeting the requirements of the day and other issues are of particular importance.

In recent years, the study of language features of business correspondence in modern linguistics is also of interest. In this regard, when using English for specific contexts, the written speech should be clear. The ideal correspondence should be directed straight to the goal, being a pleasant process.

The following should be isolated during business correspondence:

1. Cliché
2. Proverbs
3. Idioms
4. Phraseological verbs
5. Verbs that are pronounced long.

Thus, the perfect communicative correspondence consists of short, clear sentences and expressions. In other words, it is necessary to be able to express ideas briefly, and they also should be grammatically correct. The use of both present simple (simple, past, and future) and present perfect is excessively useful in English. The words “first” and “then” mean the sorting of activity, while the words “first” and “ten” determine ranking of activities. Books, materials, texts in English with specific goals in a broad sense should be about global business cultures, their daily life, as opposed to texts about family, friends, etc.

Today, there is a great demand for teaching of English for specific purposes in the world. Thus, who wants to learn English for specific purposes also wants to master effective ways of entering the international arena with their partners.

So, to write is response. The purpose of writing is to respond something. For specific contexts writing process is considered much more important. We write because we want and need it.

The dynamic changes that cover different fields in the world are significantly evaluated as the current reality has a tremendous impact on the quality of business correspondence, as well. Thus, its content, structure, methods, and as well as documentation systems are subject to serious quality changes. As a global language, English is of particular importance in the development of multifaceted political, economic and cultural relations, including in business correspondence. Nowadays,

the correct implementation of business correspondence has become the center of attention worldwide. Without mastering these rules, it seems impossible for those who tend to develop professional skills in this field.

Today, the vast majority of young people who learn the language features of business correspondence set themselves the goal of mastering the ability to use language as a means of communication. In the field of international business, the number of personnel working in transnational oil companies and banks is continuously growing. Today, there is a great need for the implementation of documentation at the international level. In such circumstances, it is very urgent to learn the leading languages of the world, as well as the English language, which is the language of international business correspondence. Additionally, electronization has become an important factor in this issue. This demand is not only related to the need for skilled workers who can build effective planning, co-operation and communication, but also because of the need to realize their responsibility and adopt the role of a new global citizen. The electronic compilation, which provides for modern-day documentation, means that documents are more reliable in terms of reliability.

This should combine the four components in itself:

1. purposefulness,
2. planning,
3. execution,
4. correct layout.

Correct writing allows you to perfectly, fully and neatly organize the process of developing the economy in terms of achieving clear understanding and purposeful results.

In this sense, business correspondence can also make an important contribution to the formation of independent and progressive ideas by presenting them not formally and passively, but progressively and dynamically. The writing and discursive knowledge fund, which includes the strategies of correct and precise, positive courtesy, plays its positive role in the formation of culture.

In this regard, Azad Mammadov and Misgar Mammadov note: "it is clear that people acquire ideology in social life and it intuitively becomes knowledge. At the same time, the role of cultural factor in any discursive type and genre is very important. If we consider culture as a knowledge mastered in society, then the application of relations between discursors and knowledge comes to the fore. These relations are considered within the framework of discursive socio-cognitive approach formed in the last decade" [1, p.48].

G. Leech notes that "PP maxims" do not have the same character for all cultures. The main purpose of Sosio-pragmatics is to investigate the differences between "CP maxims" and "PP maxims" in different societies [2, p.80].

In the sphere of activity of English for specific purposes, it is essential that the personnel are knowledgeable, competent, professional specialists in the field of foreign languages related to documents, but also have a certain level of competency and knowledge in business correspondence in accordance with the specifics of the enterprise. Modern employees with characteristics such as agility and competency, which are motivating factors, perform different roles and relevant functions, depending on the stage of this process and the goals ahead. However, at the same time, business correspondence is one of the important conditions that help to build constructive relations with citizens and ensure the effectiveness of this process.

Therefore, mastering the correct writing in English requires a qualified person to be a knowledgeable, competent, creative, professional person and to attract employees of enterprises as an active participant in the process of learning English, to arouse interest and enthusiasm in English. This is directly linked to the changes taking place in both a country and in the world. In accordance with the current trends in the world today, experts and heads of enterprises in various fields prefer to establish business relations with partners and colleagues directly without using intermediaries. This also implies that they develop communication skills in English at a sufficiently high level. Thus, the activity of specialists should be mainly focused on the specialization of the participants, and the main task of the courses should be the improvement of business correspondence skills of the participants. As for the programs related to business correspondence, they should be compiled taking into account a number of factors.

These factors include:

1. Language policy;
2. The approach to the study of clerical work in society, as well as business correspondence;
3. Methods of behavior with documents.

Organizations that need such specialists should first of all define their priorities, establish their own policy on joining with colleagues from any country in the world who are able to successfully operate on a global scale, exchange ideas with them, establish business relations at the official level.

If the policy of specialization and improvement of personnel is correctly established by the heads of relevant bodies, if the activities in this direction are planned correctly and purposefully, if the money issued for this purpose allows the involvement of high-level professionals working in the relevant fields, the effective organization of the courses and their high-level implementation will be carried out.

As a result, it is ensured that the activities of the companies and organizations are organized more efficiently and thus achieve higher success. It should also be noted that today, the vast majority of companies and enterprises with international relations organize special courses for employees who have already mastered oral and written speech skills to some extent, but have difficulty in writing reports. It is also one of the important issues for professionals working in various fields to develop the ability to achieve their goals through the use of electronic tools in accordance with the requirements of the day, in the period when information and communication technologies are widely used.

Concurrently, special courses should be organized for specialists working in international companies. In these courses, linguistic and cultural aspects of community should be elucidated clearly which also contribute to the successful implementation of business activities in overseas countries and precisely, employees find an opportunity to enhance their knowledge and improve their skills relating to business correspondence to a greater extent in language courses. One of the main objectives of such courses is to introduce the norms of intercultural communication in English to specialists working in various fields, to prevent the difficulties and problems that may occur in the process of communication and documentation and to eliminate the factors that may hinder this process. On a larger scale, the purpose of such courses and trainings is to instill knowledge and skills on building business culture and business relationships globally available to people learning English for specific purposes. Personnel should also acquire basic knowledge on clerical, business, economy, finance and credit fields, and should be knowledgeable about their essence and content.

Today, professionals working in business, economics, finance, credit and other fields must have business correspondence skills in order to acquire the knowledge important and necessary for the implementation of their daily activities. It takes enough time to formulate as competent personnel. The acquisition of business correspondence skills is also a fairly complex and time-consuming process. Mastering language skills is enormously important in business correspondence.

References:

- [1] Məmmədov A., Məmmədov M. Diskurs Tədqiqi. Bakı: 2016, 111 s.
- [2] Leech, Geoffrey. Principles of Pragmatics, London, Longman, 1983, p.80

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.43

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПЕРЕВОДА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА НА РУССКИЙ И УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫКИ

Рахат Рустамовна Аллаярова

кандидат филологических наук, доцент
Ургенчский государственный университет

Гулнора Эримматовна Абдуллаева

старший преподаватель,
заведующая кафедрой романо-германской филологии
Ургенчский государственный университет

Махлиёхон Юсупбой кизи Сапаева

студентка
Ургенчский государственный университет

РЕСПУБЛИКА УЗБЕКИСТАН

Аннотация. В данной статье рассматриваются некоторые вопросы перевода фразеологических единиц немецкого языка на русский и узбекский языки.

Во фразеологии используются термины "phraseologische Einheit" (в русском языке термин "фразеологическая единица", в узбекском языке "frazeologik birlik"), "phraseologische Wortfügung" (в русском языке термин "фразеологическое сочетание", в узбекском языке "frazeologik birikma"), "sprichwörtliche Satzredensart", "Sprichwort" (в русском языке соответственно "поговорка", "пословица", в узбекском языке "matal", "maqol").

Данные термины представлены ниже в схематическом виде:

Phraseologische Einheit (PhE)		Фразеологическая единица (ФЕ)		Frazeologik birlik (FB)	
phraseologische Wortfügung	sprichwörtliche Satzredensart, Sprichwort	фразеологическое сочетание	поговорка, пословица	frazeologik birikma	matal, maqol

Рассмотрим далее некоторые фразеологические сочетания, пословицы и поговорки немецкого языка и их перевод на русский и узбекский языки.

Пословица „Man soll den Tag nicht vor dem Abend loben“ переводится на русский язык следующим образом: «*пословица* не хвали день раньше вечера; ≈ цыплят по осени считают» [1, С.80]. На узбекский язык рассматриваемая пословица немецкого языка переводится так: *maqol* kunni kech kirganda maqta; ≈ jo'jani kuzda sanaydilar.

Рассмотрим следующий пример. В словаре „Duden. Deutsches Universalwörterbuch“ [2, S.81] выражение „Je später der Abend, desto schöner die Gäste“ толкуется следующим образом: höflich-scherzhafte Begrüßung eines später hinzugekommenen Gastes. В русском языке данное выражение

эквивалента не имеет, мы предлагаем следующий перевод: Чем позднее гости, тем они приятнее (*шуточно-вежливое приветствие запоздавшего гостя*). В узбекском языке также нет эквивалента рассматриваемого выражения, мы предлагаем такой перевод: Mehmonlar qancha kech kelsa, mezbonga shuncha xush keladi (*kech kelgan mehmon bilan hazilona-adabli tarzda salomlashish*). Интересно в этой связи отметить, что „ein später hinzugekommener Gast“ переводится на русский язык как „запоздавший гость“, а на узбекский „kech kelgan mehmon“. В принципе, словосочетание „запоздавший гость“ в русском языке, а в узбекском языке „kech kelgan mehmon“, близки по значению к выражению „незванный гость“, или, по крайней мере, к выражению „гость, которого не звали (не ждали) так поздно“. В произведении узбекского писателя П. Турсуна „Учитель“ (в оригинале „O‘qituvchi“) есть такое предложение „Kutilmagan mehmon mezbanning izzati deydilar“. На русский язык это предложение переведено так: „Говорят, незванный гость в честь хозяину“.

В качестве следующего примера рассмотрим выражение из словаря „Duden. Deutsches Universalwörterbuch“ [2, S. 131]: **Sprichwort wie die Alten sungen, so zwitschern auch die Jungen** (*das [negative] Beispiel der Eltern ist den Kindern oft Grund zur Nachahmung*). На русский язык эта пословица переведена в „Новом большом немецко-русском словаре“ [1, С.166] следующим образом: *посл. ≈ яблоко от яблони недалеко падает*

На наш взгляд, следующий перевод ближе к языку оригинала: *посл. Как поют большие, так чирикают и маленькие. / ≈ яблоко от яблони недалеко падает ([Негативный] пример родителей часто является для детей причиной для подражания)*. На узбекский язык рассматриваемая пословица может быть переведена следующим образом: Kattalar qanday kuylasa, kichiklar ham shunday chirillaydi/ chirqillaydi./ ≈ Olma o‘z daraxtidan uzoqqa tushmaydi; Ilon bolasi – ilon, chayon bolasi - chayon (*Ota-onaning [salbiy] misoli ko‘p hollarda ularning farzandlari uchun ibrat/o‘rnak bo‘ladi*). Как видно из примера, в переводе на узбекский язык дан, в отличие от перевода на русский язык, дополнительный вариант перевода „Ilon bolasi – ilon, chayon bolasi - chayon“. Это исконно узбекская пословица может быть дословно переведена на русский язык следующим образом: *Детёныш змеи – змея, детёныш скорпиона – скорпион.*

Следует отметить также, что в немецком языке существует пословица „**Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm**“. Пословица в русском языке „Яблоко от яблони недалеко падает“, на наш взгляд, более близка пословице немецкого языка „**Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm**“. Интересно отметить, что в словаре „Duden. Deutsches Universalwörterbuch“ [2, С.170] рассматриваемая пословица даётся с разговорно-шуточным вариантом: „**Sprichwort der Apfel fällt nicht weit vom Stamm/(umgangssprachlich. scherzhaft:) nicht weit vom Pferd** (*jemand ist in seinen [negativen] Anlagen, in seinem Verhalten den Eltern sehr ähnlich*)“; В „Новом большом немецко-русском словаре“ [1, С.237] рассматриваемая пословица немецкого языка также даётся с таким вариантом: „**der Apfel fällt nicht weit vom Stamm [разговорное выражение, шутливо vom Pferd]** *пословица яблоко от яблони недалеко падает [разговорное выражение, шутливо а каштан от лошади]*“

Обратимся теперь к следующему примеру. В словаре „Duden. Deutsches Universalwörterbuch“ [2, S. 131] к пословице „**Alter schützt vor Torheit nicht**“ не даётся никаких толкований, поскольку значение пословицы предельно ясно

(дословно: возраст не защищает от глупости) В русско-немецком словаре [1, С.166] рассматриваемая пословица даётся следующим образом: **Alter schützt vor Torheit nicht** *посл. ≈ и на старуху бывает проруха*. Из примера видно, что в русском языке избран другой образ, чем образ в немецком языке, а именно образ старой женщины, которая может ошибаться. На узбекский язык рассматриваемая пословица может быть переведена таким образом: *maqol ≈ odam aqli yoshda emas, boshda*. Дословный перевод пословицы звучит так: ум человека зависит не от возраста, а от головы [2-5].

Рассмотрим ещё один пример. Пословице **„Klappern gehört zum Handwerk“** в толковом словаре немецкого языка [2, S.794] даётся такое толкование: *wer als Gewerbetreibender Erfolg haben will, kann auf Werbung nicht verzichten*. Дословно это можно перевести следующим образом: „кто в качестве промышленника хочет иметь успех, тот не может отказаться от рекламы“. В „Новом большом немецко-русском словаре“ [3, С. 297] рассматриваемая пословица переводится следующим образом: „*посл. без рекламы/без шума дела не сделаешь*“. На узбекский язык рассматриваемую пословицу мы предлагаем перевести так: „*maqol reklamasiz/ shovqinsiz ish bitmas*“.

Пословица **„Handwerk hat goldenen Boden“** толкуется в „Duden. Deutsches Universalwörterbuch“ [2, S. 794] следующим образом: *ein Handwerksberuf bietet die Gewähr für ein gesichertes Auskommen*. Пословицу и её толкование можно дословно перевести так: „У ремесла золотое дно: профессия ремесленника предлагает гарантию обеспеченных средств к жизни“. В „Новом большом немецко-русском словаре“ [3, С.297] рассматриваемая пословица переводится, по нашему мнению, очень хорошо: „**Handwerk hat goldenen Boden** *пословица, устаревшее выражение ремесло – золотое дно*“ [6-9].

Большой интерес вызывает пословица **„Die Hunde bellen, aber die Karawane zieht weiter“** (*unbeirrt von Widerstand oder Kritik gehen wir auf dem eingeschlagenen, für richtig befundenen Weg weiter*; wohl Übersetzung des gleichbedeutenden türkischen Sprichworts *it ürür, kervan yürür*)“ [2, S.974].

В „Новом большом немецко-русском словаре“ [3] пословица **„Die Hunde bellen, aber die Karawane zieht weiter“** отсутствует. Причина кроется, по всей вероятности, в том, что в русском языке пословица „Собака лает, караван идёт“ довольно распространена. В узбекском языке данная пословица очень распространена, наиболее распространённой формой пословицы является форма „Ит хулар - карвон ўтар“. Существуют также её многочисленные варианты: „Ит хулар – карвон юрар“, „Ит хулар – карвон кечар“, „Ит хуриша ҳам - Ой сесканмас“, „Ойдинда ит хураверади, осмонда Ой юраверади“. Алишер Навои, живший в 1441-1501 годах, по праву считается основателем узбекского литературного языка. В его творчестве существует использование такого варианта рассматриваемой пословицы „Ит улар – карвон кечар“ [4, Б.125].

Пословица **„Zwei Köpfe sind besser als einer“** в „Новом большом немецко-русском словаре“ [3, С.683] переводится следующим образом: *пословица* ум хорошо, а два лучше. В узбекском языке рассматриваемая пословица звучит так: *bir kalla yaxshi, ikkitasi undan ham yaxshi* (дословный перевод на русский язык: одна голова хорошо, а две лучше); ещё одно возможное соответствие в узбекском языке: *maslahatli to'y/ish tarqalmas* (дословный перевод на русский язык: свадьба/дело, которая/которое делается по совету, не расстроится/не будет неудачной/неудачным).

Список использованных источников:

- [1] Новый большой немецко-русский словарь. В 3-х т.: около 500 000 лексических единиц / под общим руководством Д. О. Добровольского. - Москва: АСТ: Астрель, 2008. – Т. I: A-F. – 1023 [1] с.
- [2] Duden. Deutsches Universalwörterbuch. 8., überarbeit. u. erweit. Auflage. Berlin: Dudenverlag, 2015. - 2128 S.
- [3] Новый большой немецко-русский словарь. В 3-х т.: около 500 000 лексических единиц / под общим руководством Д. О. Добровольского. - Москва: АСТ: Астрель, 2010.– Т. II: G-Q. – 1279 [1] с.
- [4] Шомақсудов Ш., Шораҳмедов Ш. Нега шундай деймиз: Ўзбек мақолларининг изоҳли лугати. Тошкент: Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1988. – 352 б. [На узбекском языке. Шомақсудов Ш., Шораҳмедов Ш. Почему так говорим: Толковый словарь узбекских пословиц]
- [5] Аллаярова, Р. Р., & Гулимматова, Р. (2019). Chet tili darslarida turli ijtimoiy shakllardan foydalanish metodikasi. *Молодой ученый*, (24), 525-527.
- [6] UZBEK, P. S. F. G. T. ФРАЗЕОЛОГИК СЕМАНТИКА СОҲАСИГА ОИД ЛИНГВИСТИК АТАМАЛАРНИ НЕМИС ТИЛИДАН ЎЗБЕК ВА РУС ТИЛЛАРИГА ТАРЖИМА ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ.
- [7] Аллаярова, Р. Р. (2021). ФРАЗЕОЛОГИК СЕМАНТИКА СОҲАСИГА ОИД ЛИНГВИСТИК АТАМАЛАРНИ НЕМИС ТИЛИДАН ЎЗБЕК ВА РУС ТИЛЛАРИГА ТАРЖИМА ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ. *Scientific progress*, 2(2), 1668-1672.
- [8] Abdullaeva, G. E., Sapaeva, R. B., & Yusubova, C. M. (2015). Metonymie im "Der schwarze Gral" von Arsen Rewazow und die Besonderheiten ihres Gebrauchs. In *The Fourth International Congress on Social Sciences and Humanities* (pp. 3-7).
- [9] Абдуллаева, Г. Э., & Маткаримов, А. К. (2019). Немис тили гап таркибидаги кесимнинг ўрни ва унинг бузилиш ҳолатлари. *Молодой ученый*, (24), 522-523.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.44

СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ СЕМІОТИЧНОГО КОНЦЕПТУ «ЧАСУ» В АСПЕКТІ МІЖСЛОВ'ЯНСЬКОГО ЗІСТАВЛЕННЯ АНТРОПОНІМНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Заваринська Ірина Федорівна

кандидат філологічних наук, викладач

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

Нестайко Ірина Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент, викладач

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

Буда Володимир Андрійович

кандидат філологічних наук, доцент, викладач

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

УКРАЇНА

Власні імена, що входять до складу слов'янських фразеологізмів часто вербалізують антропоцентричну ознаку відносного уявлення щодо людини та часу, і утворюють концепт 'часу' із семантичним значенням – 'у майбутньому', 'у минулому' тощо.

Актуальність теми дослідження полягає у розгляді ряду дискусійних проблем мовознавства, як наприклад: природа компоненту-антропонім у складі фразеологізмів. Ці питання вже ставили й частково вирішували польські, українські й російські вчені (проблему семантики власної назви розглядали Е.Жетельська, Ю.О.Карпенко, О.В.Суперанська, Е.М.Солодухо).

Мета нашого дослідження: визначити особливості семіотичного концепту (часу) на матеріалі слов'янської ономастичної фразеології та його кореляції в антропоцентричному світі. З огляду на складність об'єкта дослідження, лінгвісти зазначають, що у лінгвокультурології спостерігаємо декілька напрямків вивчення концептів за вибором матеріалу дослідження. М. Е. Рут доходить висновку про те, що: "...образний компонент – головний у семантичній структурі власного імені, оскільки без чуттєвого уявлення про об'єкт оніма, останнього просто не існує" [1].

У межах фразеологічної картини світу асоціативний фон здебільшого знаходить своє лінгвальне відображення, оскільки лише за допомогою виходу на асоціативні чинники, можна пояснити основи творення фразеологізмів.

Наведемо приклади зазначеного вище. Так, в антропонімній фразеології теперішня ситуація нерозривно поєднується із часом, що окреслює минуле, теперішнє та майбутнє, демонструє основну антропоцентричну ознаку фразеологічної концептуалізації відносного щодо людини часу.

Порівняємо: пол. *Czego Jaś się nie nauczy, tego Jan nie będzie umiał* та рос. *Ломи дерево, пока молодо*. Фразеологізм *Czego Jaś się nie nauczy, tego Jan nie będzie umiał* [2] має фольклорне етимологічне походження. Основну когнітивну функцію виконують компоненти: *Jaś-Jan* (Івась-Іван) – даний антропонім (демінутив та повна форми) вживаються для вираження семантики часу. Компоненти вербалізують основну антропоцентричну ознаку відносного уявлення щодо людини та часу, і утворюють концепт 'часу' із семантичним значенням – 'у майбутньому'.

Концепт 'часу' із семантичним значенням – 'у минулому' знаходимо у фразеологізмах: пол. *Za cesarki, za Terezki to było* (Tereza – австрійська цариця Марія Тереза, яка при першому розподілі Польщі (1772) захопила північну частину Малопольщі)[2]. В українській мові маємо подібне семантичне значення у фраземі: *За царя Тимка (Панька)*. Концепт часу спостерігаємо і у виразах: укр. *на Миколи та й ніколи*, у пол. *Do Świętego Ducha nie zdejmuj kożucha* (do Zielonych Świątek) [2].

Висновки. На основі проведеного дослідження доходимо висновку про те, що головним у семантичній структурі антропоніма-компонента є образний компонент, оскільки без асоціативного уявлення про об'єкт, як зазначає М. Е. Рут, оніма просто не існує.

Перспектива подальших розвідок полягає у з'ясуванні взаємодії мови та культури в діапазоні етнокультурно самосвідомості, розширенні уявлень про менталітет певної нації та специфіки його вираження мовними засобами через аналіз компонентного складу національно-маркованих мовних одиниць.

Список використаних джерел:

- [1] Рут, М. Э. (2008). Образная номинация в русской ономастике. Москва: ЛКИ.
- [2] Етимологічний словник польської мови. (1998). Варшава: Ведза Повшехна.
- [3] Федіна, О. Актуалізація концепту «людина» у фразеологічній системі російської лінгвогендерології: матеріали підсумкової наукової конференції студентів та викладачів (с.345-349). 3 листопада, 2015, Дніпро, Україна: ДНУ.
- [4] Хмара, В. В. (2018) Фразеологічні одиниці з антропним компонентом у західногерманських і східнослов'янських мовах: зіставний аспект (автореф. дис. ... кандидата філологічних наук). Міжнародний гуманітарний університет. Одеса, Україна.

ABSCHNITT XXI. PHILOSOPHIE UND POLITIKWISSENSCHAFT

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.45

FORECASTING METHODS OF THE POLITICAL AND LEGAL DEVELOPMENT OF THE STATE

ORCID ID: 0000-0001-6057-3677

Uliana Movchan

PhD Candidate in Political Science
Volodymyr Koretskyi Institute of State and Law
National Academy of Sciences of Ukraine

UKRAINE

The first attempts to predict the future were made by society in ancient times. This activity was the prerogative of shamans, magicians and priests and was not similar to the development of full-fledged forecasts.

Most methods of political forecasting emerged (or began to be used in political science) during the 1960s and 1970s. Such methods include: extrapolation and interpolation, comparative analysis, statistical methods, content analysis, event analysis, brainstorming, expert evaluation, survey methods, situational analysis, SWOT-analysis, scenario methods, Delphi method. These methods can be used in the process of forecasting political and legal development of a particular state.

The Delphi method has historically been the first to be developed specifically for use in political forecasting. It belongs to the subjective-intuitive methods of forecasting and was developed in the 1950s on the basis of RAND Corporation. The name «Delphi» was proposed by R. Kaplan, an employee of RAND [5].

A group of researchers together with R. Kaplan determined that unstructured direct interaction does not lead to more accurate forecasts compared to statistical methods applied to individual predictions. In order to increase the potential of group interaction, they developed the Delphi method. It was become the first qualitative method of political forecasting. R. Kaplan defines «the principle of the oracle» as «irrefutable» (according to the criteria of K. Popper), i.e. a statement that can not be true or false [2]. The Delphi method combines high-quality (indirect) interaction of experts over several stages (rounds) in order to make the most accurate political forecast.

Nowadays, the Delphi method is widely used in forecasting a various areas of political and legal development of the state. In Ukraine, a successful example of the use of this method is the project «Foresight of Ukraine's economy: medium-term (2015-2020) and long-term (2020-2030) time horizons» [6].

The scenario method was also developed by RAND scientists around the 1950s. It is believed that the term «scenario» was first introduced by G. Kahn (RAND employee) in the process of planning and decision-making related to military-political strategies. Its essence is to identify possible strategies for the future, as opposed to a clear political forecast. The scenario method is used for forecasting in a variety of areas, from regional development to ethno-national relations.

A good example of the evolution of political forecasting in a methodological context is the method of content analysis. As early as the first half of the 20th century,

G. Lasswell made an attempt to define the essence of content analysis and defined it in the form of the following questions: «Who (says) What (to) Whom (in) Which Channel (with) What Effect» [3].

Finally, the method of content analysis was introduced into scientific circulation by B. Berelson in 1952. The scientist defined it as a research method used to objectively, systematically and quantitatively describe the visual content of communication [1]. In the 1970s, as part of the content analysis method, scientists began to use computer technology to speed up the calculation process and get a clearer result. The first attempt to use such a combined method of content analysis was made by D. Robertson. He created a coded model for comparing various forms of party competition between British and American parties [4].

Then this model was developed by the Manifesto Research Group in 1979, which aimed to carry out comparative content analysis in the political sphere. In the 21st century, the method of content analysis is used only in combination with special computer programs and systems. The method of event analysis has undergone a similar evolution. Content and event analysis are important methods of forecasting political and legal development, despite the fact that they were originally used as analytical methods. Due to such an analysis, it is possible to identify existing vectors of political and legal development and develop recommendations for their change.

Thus, even on the example of one method, we can trace the general evolution of forecasting political and legal development of the state from theory to practice. At first, political forecasts were more like primitive predictions. Subsequently, theoretical and empirical methods were used to make forecasts. It was not until the second half of the 20th century that empirical methods were transformed into practical ones, and they, in turn, gradually began to be combined with computer technologies, which are now widely used to forecast political and legal development of the state.

References:

- [1] Berelson B. (1952). Content Analysis in Communication Research. (p. 18). Glencoe: Free Press.
- [2] Kaplan, A., Skogstad, A. L., Girshick, M. A. (1951). The Prediction of Social and Technological Events. The Public Opinion Quarterly, Vol. 14, 93-110.
- [3] McBurney D., White T. (2009). Research Methods. (p. 234). Wadsworth: Cengage Learning.
- [4] Robertson D. (1976). A theory of party competition. (p. 57). London and New York: J. Wiley.
- [5] Woudenberg, F. (1991). An Evaluation of Delphi. Technological Forecasting and Social Change, Vol. 40, 131-150.
- [6] Zghurovskyi M. Forsait ta pobudova stratehii sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy na serednostrokovomu (do 2020 roku) i dovhostrokovomu (do 2030 roku) chasovykh horyzontakh. Retrieved from <http://wdc.org.ua/sites/default/files/WDC-IASA-FORESIGHT-2016.pdf>

ABSCHNITT XXII. PÄDAGOGIK UND BILDUNG

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.46

CREATION OF PATRIOTIC-VALUE BASIS FOR CURSES OF MILITARY INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION DURING THE TEACHING OF HISTORICAL DISCIPLINES

ORCID ID: 0000-0002-3739-3624

Vanovska Inna

PhD of Historical Sciences, Associate Professor,
Leading Researcher of Research Center, Military Institute
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID ID: 0000-0003-2719-8400

Skriabin Oleksandr

PhD of Historical Sciences,
Senior Researcher of Research Center, Military Institute
Taras Shevchenko National University of Kyiv

UKRAINE

Transformation of historical education is one of the leading components of modernization of the Ukrainian educational business in accordance with the needs of practice, development of modern science, increase of historical culture of citizens.

The need to create a new system of teaching historical disciplines is a matter of necessity - without this it would be useless to talk about raising the historical culture and patriotic views of cadets of military institutions of higher education.

Without effective study and thorough knowledge of one's own history, which is one of the most important means of consolidating Ukrainian society, it is hardly possible to raise the national consciousness and make significant changes in its reform and renewal. Now, more than ever, Ukraine needs a high level of consolidation, unity, national-state consciousness, patriotism, proper ideological weapons and readiness to repel the enemy adequately. Given the profound changes taking place in society, the question of the content and direction of historical education in higher military school is especially acute.

The assertion that the teaching of Ukrainian history today needs qualitative improvement, renewal and modernization is unlikely to arouse anyone's doubts or objections. We need to focus on those important moments in history that most shape the national and historical consciousness, raise feelings of patriotism, pride, and love for the Motherland among young people.

It is necessary to be able to present the history and culture of Ukraine to cadets so that they are proud of their homeland, the exploits of their ancestors, emphasize love for the country's past, raise the spirit of the Ukrainian people, and most importantly - need a deep in-depth structural and conceptual restructuring.

For well-known reasons, Ukraine has long taught a "sterile", ie cleansed of "undesirable" facts, comparisons, judgments, essentially trouble-free history of the state, which had a moralizing nature and was aimed at mechanical assimilation of certain empirical material and dogmatic assessments. In other words, it was "history without history", from which analytical and critical elements were actually removed,

and ideological approaches prevailed in explaining historical events, processes and facts [1].

Of great importance is the psychological approach based on the principle of historical materialism. National psychology in official politics, ideology was previously ignored. In analyzing the development of Ukrainian history, one cannot do without the basic principles of philosophy - historicism and objectivism in the study of the origins of the state, all-encompassing spirituality, their place in society, their impact on public life.

Ukrainian history is divided according to objective criteria. However, based on historical factors, it should be noted that Ukrainian history has always developed and functioned as a whole, overcoming on its way a variety of ideological, political, class, social, religious and similar obstacles. The starting point of the scientific periodization of the history of Ukraine is a clear definition of its substrate (carrier) - the Ukrainian people and the Ukrainian nation, especially the historical conditions of their formation. This is due to the fact that to analyze the characteristic worldviews, values and ideals of the ethnos, traditions of its social life, specific forms of cultural activities and customary law should understand the historical conditions of their formation and development, ie clearly trace the periodization of Ukrainian history through the prism of its national objectivity.

Historical knowledge, assessments, conclusions, which are delegated to the cadet through the teaching of historical disciplines, should have the "character of increment". In addition, the teaching of these disciplines in military institutions of higher education should be dialogical in the form of: a) dialogue of the cadet with the teacher-historian; b) dialogue of the cadet with the textbook; c) the cadet's dialogue with his historical memory formed at school; d) the dialogue of the cadet with the socio-historical experience that exists in the form of social stereotypes, mass consciousness, social and domestic mythologists, etc [2].

An important prerequisite for the acquisition of historical knowledge is the awakening of cadet's interest in the content of educational material, a positive attitude to learning. It is necessary that they are not only interested in the intellectual work that must be performed in order to implement a task of a cognitive nature, but also seek to acquire certain skills and abilities. As part of the subjects of the historical cycle, we seek to provide cadets with the opportunity to understand the historical path of the people in terms of interaction with other peoples and civilizations.

Particular attention should be paid to the study of local history material. The formation of local lore culture is designed to resurrect national memory, preserve the life-giving power of national spiritual traditions and the national ideal. The study of the history of their land, its people, its spiritual and cultural traditions plays an important role in shaping the self-consciousness of the younger generation [3].

It is necessary to develop in cadets such qualities that harmonize with high culture, are based on respect for self-esteem, respect for people.

In the conditions of information warfare, the teaching of historical disciplines is one of the basic pillars for pro-Ukrainian changes in the minds of the country's citizens. Thanks to these academic disciplines, according to sociological data, we have the largest number of supporters of Ukrainian independence among the cadet community [4].

Ukraine is going through tragic times. One of the reasons for this has historical roots. Let us recall that the Ukrainian people, like any modern European nation, has several common criteria of existence, among which, along with language, folk customs and traditions, territory of residence, etc., is the awareness of the common

historical past. It is no coincidence that in tsarist Russia and in Soviet times the study of the national history and culture of Ukraine was not allowed, and the work of prominent Ukrainian historians M. Hrushevsky, D. Doroshenko and others was strictly prohibited. Ukrainian writer and playwright O. Dovzhenko wrote in his diary about Soviet Ukraine as the only country in the world where the history of this country was not taught in universities, where history was considered something forbidden, hostile and counter-revolutionary" [5].

Conclusions. The history of Ukraine has passed a long and difficult way of formation and was formed in inviolable unity with the development of the Ukrainian population and the formation of Ukrainian society. Its genesis was especially significantly influenced by the folk - customary system of the Ukrainian people, rituals and beliefs of Ukrainians in different parts of Ukraine [5].

In the process of modern teaching of historical disciplines in military institutions of higher education it is necessary to take into account several important factors, because in the new social conditions the training of cadets is based on an organic combination of national traditions, tolerant attitude to other people's history and culture.

References:

- [1] Andrushchenko, V.P. (2015). The main trends in the development of higher education in Ukraine at the turn of the century. Higher education in Ukraine. (1).
- [2] Antonyuk, O.V. (2003). Some questions of formation of historical self-consciousness of the Ukrainian people. Ukrainian Historical Journal. (11 - 12), 5.
- [3] Anufrieva, N.M. (2014). Humanistic principles of pedagogical interaction in higher education. Problems of humanization of education and upbringing in higher education: Materials of the second Irpin international scientific and pedagogical readings. Irpin: National Academy of the State Tax Service of Ukraine, pp. 12-15.
- [4] Vanovska, I.M. (2017) Modern approaches to solving problems in teaching the history of Ukrainian culture in high school. Collective monograph "Multimodus principles of postgraduate education for sustainable development". pp. 289–309.
- [5] Lytvyn, V. Ukrainian culture and education in the context of social transformations. Government courier. September 24, 2002.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.47

FOREIGN STUDENTS' EDUCATION PECULIARITIES DEPENDENTLY ON REFLEXIVITY/IMPULSIVITY IN THEM

Tkachenko Elena Viktorovna

Candidate of medical sciences, assistant of Physiology chair
Poltava State Medical University

UKRAINE

Reflexivity/impulsivity belongs to personality cognitive styles parameters together with temperament type, behavioral strategies. The researches on reflexivity are rather seldom. Usually this cognitive style parameter is assessed together with other typological aspects for example ethno-gender-age in Iranian female students who want to acquire education and to work reflexively thus to play non-typical social role for them [1] while receiving the financial independence from males reflexively [2]. The sociologists from Iranian big city Karaj (Tehran's outskirt) found that the correlation between modern life and reflexive identity was positive while with traditional life world – negative in the women and girls aged 19-49 [3]. Thus, reflexivity taking into consideration is useful in Sociology as well. Reflexivity touches the childbearing question in females and males aged 18-49 and in positive correlation with family orientation, modern media usage and religiosity [4] while being important in Obstetrics and Psychology. Complex with ethnic typological aspect was reflected in the work on reflexivity application in qualitative researches because they are aimed to human experiences understanding and their world recognizing [5] when giving following definition: reflexivity involves "looking again, turning back to yourself". Social reflexivity means in part in Iran reducing in any extra-marital affairs in married students; extroversion and adaptability, conscientiousness were determined to be in negative correlation to extra-marital activity while neuroticism – in the positive one (complex with ethnic-age typological aspect and temperament) [6]. Reflexivity is applied in art (particularly cinematography), philosophy, politics. There was a relationship between the Iranian male/female students reflectivity/impulsivity and their metacognitive awareness of reading strategy in English; the reflective participants were aware metacognitively in their reading strategy in bigger extent (positive correlation) than the impulsive ones (negative correlation); the more reflective the participants were, the more they become aware metacognitively of their reading strategy use [7]. This research demonstrates reflectivity/impulsivity importance in Pedagogy. Impulsivity control is considered to be treatment component in Narcology [8].

Impulsivity is rather important to be taken into account in Medical Psychology and Psychiatry in part under borderline conditions when personality individual peculiarities are essential to be taken into consideration during diagnostics and treatment; Iranian psychologists emphasize impulsivity as borderline personality significant characteristic [9]; unfortunately for example left-handed and ambidexters some psychological features can be thought as the ones characteristic for borderline or even pathological personality; such a situation is with character accentuations as well.

There is a distinct tendency to sinisters amount increase in a population that define necessity of their multi-facetated study in part in education because sinisters

possess their psychological and physiological peculiarities due to their right brain hemisphere dominance.

Our work aim was assessing the peculiarities of such a personality cognitive style parameter as reflexivity/impulsivity in Poltava state medical university foreign students dependently on their interhemispherical asymmetry profile as well as determining the most effective pedagogical means while working with them. The research tasks: 1) Assessing the reflexivity/impulsivity in the different-gendered foreign students dependently on their interhemispherical asymmetry individual profile indexes (in real dexters, sinisters real, hidden and unreal, ambidexters). 2) To analyze the teachers' most effective pedagogical means and the students' favorite educative ways.

The investigation object comprised 63 foreign students from which were 50 guys and 13 girls aged 19-27 years.

The investigation methods were: the classical tests for interhemispherical asymmetry individual profile determining by A.Louria [10]; questionnaire for reflexivity-impulsivity assessment [11]; questionnaire for analyzing the teachers' most effective pedagogical means and the students' favorite educative ways.

Right-handed students in the examined students' group were reflexive more due to analysis as their dominant left hemisphere feature, while the left-handed ones – impulsive more because right hemisphere dominant in them uses synthesis as its thinking operation. Written asking without time limit in the form “question-answer” was the most effective among impulsive students. Tests solving even without time limiting demonstrated significantly worse results. Reflexive students gave good results even while tests solving even with time limit. Left-handed impulsive students have dominant right hemisphere with its information processing simultant pathway thus inability to split and to distinguish the main. Left hemisphere dominant in reflexive right-handers possesses successive pathway with its good ability to distinguish the main and the secondary that is useful while tests solving. Impulsive students from English groups knew English better than the reflexive ones because right hemisphere dominant in the left-handers contains foreign languages centers; the same tendency remained in Russian groups as well. Russian reflexive students had the biggest language difficulties. That is why thematic schemes with the least words amount and the biggest essence were rather helpful for them. Impulsive students (sinisters) asked using the colored chalks without uniting the letters because of their right hemisphere physiological peculiarities. Although the words with united letters were read unwell by all the students, especially from Russian groups. Oral discussing with the teacher was asked by all the students.

These data are essential to create maximal individualized approach in educating the foreign students.

References:

- [1] Zolfali Fam, J. (2009 Fall). The effects of nontraditional social roles on the girls' social identity. *Peyke Noor Journal*. 7(3).96-115.
- [2] Zolfali Fam, J. & Ghafari, M. (2009 Fall-2010 Winter). Social analysis of the social identities of the girl students of the university of Gilan. *Youth, Culture and Society Research*. (3).121-140.
- [3] Hosseini, S.M., Haghighatian, M. & Jahanbakhsh, I. (2019 Summer). The Relationship between Multiplicity of Social Life Worlds and Reflexivity in Women and Girls' Cultural Identity (Case Study: women and girls between 19 and 49 in Karaj). *Sociology of women (Journal of Woman and Society)*. 10(2(38)). 195-216.
- [4] Abbaszadeh, M., Aghayari, H.T., Alizadeh, A.M.B. & Adlipour, S. (2019 March-April). Attitude towards childbearing among married women and men aged 18-49 years: The role of religiosity, family, modern media, and modern rethinking. *Payesh*. 18(2).173-182.

- [5] Poortaghi, S., Raiesifar, A., Bozorgzad, P., Raiesifar, Z., Teymuri, E. & Saraee, S. (2018 December-January). Reflexivity and Its Application in Qualitative Researches: A Narrative Review. *Iranian Journal of Nursing Research*. 13(5).46-51.
- [6] Ghoreishi Rad, F. & Pourjabar Akhuni, F. (2018 June). Relationship between Religious Commitment and Other Factors Related To Tendency toward Extra-Marital Affairs among Married Students. *Health, Spirituality and Medical Ethics*. 5(2). 45-50.
- [7] Hadidi, N., Soltani, K. & Seifoori, Z. (2015 Fall). Iranian EFL Learners' Reflectivity/Impulsivity Styles and Their Metacognitive Awareness of Reading Strategy Use Across Gender. (Journal of Instruction and Evaluation). *Journal of Educational Sciences*. 8(31).103-124.
- [8] Tahmasebi Zadeh, B., Kooshki, S., Nemat Tavousi, M. & Oraki, M. (2021). The Effectiveness of Acceptance-commitment Therapy and Emotion Regulation Training on Impulsivity and Distress Tolerance in People with a History of Drug Addiction. *Preventive Care in Nursing & Midwifery Journal*. 11(2).65-74.
- [9] Zakerzadeh, Z., Golparvar, M. & Aghaei, A. (2020 February-March). Comparison of the Effectiveness of Schema Therapy and Integrated Schema Oriented Therapy on Components of Impulsivity in People with Borderline Personality Characteristic. *Iranian Journal of Psychiatric Nursing (IJPN)*. 7(6). 36-45.
- [10] Мищенко, В.П. & Моргун, З.К. (1997). Нормальная физиология. Раздел IV. Интегративная деятельность мозга и поведение. Полтава.
- [11] Кондрашихина, О.А. (2009). Дифференциальная психология. К. Центр учебной литературы.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.48

METHODE DER INTUITIVEN REPRODUKTION IM FREMDSPRACHENUNTERRICHT

ORCID ID: 0000-0001-9128-7809

Mariia Vorobel

PhD (Pädagogik), Oberlehrerin im Lehrstuhl
für Ukrainisch und Fremdsprachen

Staatliche Universität für Körperkultur Lwiw, benannt nach Iwan Boberskyi

ORCID ID: 0000-0002-0545-6547

Zoriana Khalo

PhD (Pädagogik), Dozentin im Lehrstuhl
für Sprachliche und Interkulturelle Kommunikation

Staatliche pädagogische Universität Drohobysch, benannt nach Iwan Franko

UKRAINE

In der Geschichte des Fremdsprachenunterrichts gab es viele Ansätze und Methoden und jedes davon hat seine Vor- und Nachteile. Im Laufe der Zeit veränderten sich nicht nur den Zweck des Erlernens einer Fremdsprache, aber auch die Voraussetzungen für deren Beherrschung. In der Entwicklung von Theorie und Praxis des Unterrichts das Aufkommen von Fremdsprachen und die Entwicklung neuer Lernansätze waren schon immer zu wissenschaftlichen Strömungen in Linguistik, Psychologie, Pädagogik, Psycholinguistik usw. Datengrundlagen für die Methodik der Wissenschaft sind oft radikal bestehende Ansätze des Fremdsprachenunterrichts verändert oder beeinflusst Entstehung neuer Ansätze.

Heute eine entscheidende Rolle spielen kommunikationsorientierte Technologien, die auf Kommunikation und Kreativität ausgerichtet, zunehmend akzentuiert auf die Sprachkompetenz achten und dies damit begründen, dass die Sprechgeschwindigkeit und die Bildung von Sprachstrategien sind zudem wichtiger als Sprachkompetenz mit einem kleinen Bestand an Sprachwerkzeugen effektiv behandelt werden können fast alle kommunikativen Aufgaben.

Viele Wissenschaftler, wie O. Bigitsch, O. Karpowa, R. Martynowa, S. Nikolajewa, O. Tarnopolskyj und andere, lehnen die Möglichkeit ab nur mit einer der effektivsten Methoden. Ihrer Meinung nach, ein moderner Lehrer ist in erster Linie ein Forscher, der geleitet von den Interessen seiner Schüler wählt selbstständig die Methode oder Kombination davon dem Publikum das beste Ergebnis liefern [1, 3, 5, 6, 7].

Allerdings ist derzeit nicht jeder der Lehrer erfüllt diese Definition, und daher werden die Lehrer immer noch seine methodischen Empfehlungen erforderlich. In diesem Fall am vielversprechendsten Methoden, die auf dem vollständigen Eintauchen in eine Fremdsprache basieren, werden angegeben [10; 88–89]. Nicht aufgrund des gut ausgebauten Netzes der akademischen Mobilität sind nicht alle Studierenden haben die Möglichkeit, Sprachkurse in einem anderen Land zu besuchen. Deshalb aus dem Arsenal Fremdsprachenlehrer verschwinden immer noch nicht audiolingual und stammen aus seine Methoden (einschließlich der Methode der intuitiven Sprachwiedergabe), immerhin obwohl künstlich, schaffen sie eine Atmosphäre des Eintauchens in die Sprache und kulturellen Raum.

Themen des bewussten und unbewussten Lernens sowie das Konzept des intuitiven Geistes werden auch von S. Bondar, P. Carter, P. Ellis, M. Lyachowitskyj, L. Mlodinow, J. Shaules und anderen in- und ausländischen Wissenschaftlern untersucht [2, 4, 9, 11, 13, 15].

Es gibt eine Methode der intuitiven Sprachwiedergabe ein wirksames Werkzeug zur Bildung von primär phonetischer Kompetenz. Diese Methode ist stark mit dem Prozess der menschlichen Beherrschung dieser Methode verbunden erstens Muttersprache - in der Entwicklung des Kindes gibt es eine Phase, in der es fast alles wiederholt, Hören: Namen, Namen von Gegenständen, Sätze. Also, wenn diese Methode uns erlaubt unsere Muttersprache beherrschen, dann ist die Wahrscheinlichkeit hoch, dass es hilft andere Fremdsprachen lernen [1; 48–139]. Die Essenz der Methode ist das Zuhören Audio und Wiederholung durch den Sprecher, außerdem geht er davon aus, dass der Schüler versteht nicht jedes Wort gehört, aber am Beispiel von angehörten Aufnahmen wird er fühlen Rhythmus der Rede.

Die Methode der intuitiven Sprachwiedergabe war ursprünglich Bestandteil des Simultandolmetscherunterrichts, der in Japan im Fremdsprachenunterricht eingesetzt wurde [16; 48–62]. Bei seiner Anwendung werden ganze Gruppen von Erinnerungsprozessen aktiviert, die A. Baddeli in seinen Werken mit unglaublicher Genauigkeit beschrieb [8]. Besondere Aufmerksamkeit schenkte der Wissenschaftler auf das sogenannte Arbeitsgedächtnis, das seiner Meinung nach ein Speicher für Informationen ist, der diese nur für einen bestimmten Zeitraum speichert und so zur Lösung dringender Fragen und Probleme genutzt werden kann. Das Arbeitsgedächtnis selbst besteht aus vier Elementen:

- 1) phonologischer Schleife;
- 2) visuell-räumlicher Matrix;
- 3) temporärem Puffer zum Speichern von Informationen;
- 4) dem zentralen Exekutivapparat.

Der Prozess des Anhörens der Sprache selbst ist untrennbar mit dem Konzept der phonologischen Schleife verbunden, die aus phonologischem Puffer und subvokaler (artikulatorischer) Wiederholung besteht, die verhindert, dass die gerade gehörte Information vergessen wird [12].

Intuitiver Fremdspracherwerb ist sehr unproduktiv und zeitlich unwirtschaftlich, da er eine Vielzahl von Wiederholungen des erworbenen Stoffes erfordert, in denen der Lernende ohne Kenntnis der Sprachregeln selbstständig ein Programm zur Sprachhandlung entwickeln könnte. Es sei nur hinzugefügt, dass unfreiwilliges Lernen als eine der Komponenten des Erlernens einer Fremdsprache nur dann auftritt, wenn der Lernende ständig bemüht ist, diese Sprache zu lernen, also letztlich bewusst handelt. Andernfalls ist ein intuitiver Spracherwerb nicht möglich.

So oder so gibt es keinen Grund, das Unwillkürliche dem Willkürlichen, das Unbewusste dem Bewussten entgegenzusetzen. In der Verhaltensdynamik geht das eine organisch und natürlich in das andere über, so dass es möglich ist, ausgehend vom Studium der Sprache aus der unfreiwilligen unbewussten Praxis im mündlichen Sprechen, eine willkürliche bewusste Beherrschung eines fremden Sprachsystems zu erreichen [4; 247]. Umgekehrt kann man, ausgehend vom Lernen mit der willkürlichen und bewussten Beherrschung der Sprachregeln, ganz organisch zum unfreiwilligen und unbewussten Sprechen in einer Fremdsprache kommen.

Der intuitiv-bewusste Ansatz, der das Beherrschen einer Fremdsprache durch Beobachtung und unfreiwillige unbewusste Aneignung von Sprachmustern beinhaltet, kann zu einer willkürlichen bewussten Beherrschung eines Fremdsprachensystems führen. Das Hauptprinzip der Methode der intuitiven Sprachwiedergabe besteht darin, ständig Audio in einer Fremdsprache zu hören und gleichzeitig mit dem Ton zu wiederholen, was gehört wird. Trotz der Ähnlichkeiten mit der audiolingualen Methode besteht der Hauptunterschied zwischen ihnen darin,

dass es bei der Verwendung der audiolingualen Methode äußerst wichtig ist, dass der Schüler versteht, welche Wörter er wiederholt. Gleichzeitig spielt dies bei der Anwendung der Methode der intuitiven Sprachwiedergabe eine untergeordnete Rolle, und der Schwerpunkt liegt auf der Beseitigung der Unterschiede zwischen der Sprache des Sprechers und des Schülers, was zur Entwicklung verschiedener Elemente der phonetischen und grammatikalischen Kompetenz beiträgt: правильну вимову, застосування інтонацій та акцентів у мовленні, розуміння структур різних типів речень [17; 16–105].

Daher kann eine Schlussfolgerung gezogen werden, dass die Methode der intuitiven Sprachwiedergabe sicherlich ein neues und junges Phänomen im Bereich des Fremdsprachenunterrichts ist. Diese Methode ist ein hervorragender Ersatz für Methoden der Immersion in die sprachliche Umgebung und ist ein natürlicher Weg des Spracherwerbs, der die aktive Entwicklung der Sprachkompetenz beinhaltet. Seine Hauptvorteile sind die Betonung der Ausbildung von phonetischer und grammatikalischer Kompetenz sowie die Fähigkeit, das Ergebnis des regulären Unterrichts schnell zu fühlen.

Literatur:

- [1] Бігич О. Б. (2013) Методика навчання іноземних мов і культур : теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 2013. 590 с.
- [2] Бондар С. І. (2000) Когнітивний стиль як індивідуальна стратегія переробки інформації особистістю. *Вісник Харківського Університету, серія «Психологія»*. № 498. Харків, 2000. С. 13–17.
- [3] Карпова О. О. (2017) Сучасні підходи до викладання іноземної мови професійного спрямування. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. № 7. Київ-Вінниця : Планер, 2017. С. 179–182.
- [4] Ляховицкий М. В. (1982) Методика обучения иностранным языкам в средней школе : учебник. Высш. школа, 1982. 373 с.
- [5] Мартинова Р. Ю. (2004) Цілісна загально дидактична модель змісту навчання іноземних мов : [монографія]. Київ : Вища школа, 2004. 454 с.
- [6] Ніколаєва С. Ю. (2002) Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник . К. : Ленвіт, 2002. С. 327.
- [7] Тарнопольський О. Б. (2019) Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі: підручник. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. 256 с.
- [8] Baddeley A. (2007) Working memory, thought, and action. Oxford : Oxford University Press. 412 p.
- [9] Carter, R. (2003) Key concepts in ELT : Language awareness. *Oxford : OUP, ELT Journal*, 2003. Vol. 57, № 3. P. 251–259.
- [10] Gollin J. (1998) Deductive vs. inductive language learning. *Oxford, UK : ELT Journal*, 1998. Vol. 52, № 1. P. 88–89.
- [11] Ellis R. (2009) Implicit and explicit learning, knowledge and instruction. *Implicit and explicit knowledge in second language learning, testing and teaching*. Bristol, UK ; Buffalo, N. Y. : Multilingual Matters, 2009. P. 3–25.
- [12] Kadota, S. (2012) Science of shadowing, oral reading, and English acquisition. Tokyo : Cosmopier Publishing Company. 301 p.
- [13] Mlodinow, L. (2012) Subliminal : How your unconscious mind rules your behavior. New York, NY : Pantheon Books. 260 p.
- [14] Saito, Y. (2011) Effective instruction of shadowing using a movie. Tokyo : Publishing Company. P. 48–139.
- [15] Shaules, J. (2018) Deep learning: Unconscious cognition, the intuitive mind, and transformative language learning. *Juntendo Journal of Global Studies*, 2018. Vol. 3. P. 1–16.
- [16] Tamai, K. (1992) The effect of follow-up on listening. Tokyo : Publishing Company. P. 48–62.
- [17] Tamai, K. (1997) The effectiveness of shadowing and its position in the listening process. Tokyo : Tokyo University Press. P. 16–105.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.49

(PISA, PIRLS, TIMSS, TALIS) TA'LIMDA XALQARO BAHOLASH DASTURLARINING TA'LIM SIFATINI YANADA OSHIRISHDA BO'LAJAK TABIIY FAN O'QITUVCHILARINING MEDIAKOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING MOHIYATI VA MAZMUNI

ORCID ID: 0000-0003-4526-4387

Djurayeva Buvsara Abdumannonovna

*T.N.Qori Niyoziy nomidagi O'zbekiston pedagogika fanlari
ilmiy tadqiqot instituti tayanch doktoranti*

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

Annotatsiya. Ta'limda xalqaro baholash dasturlarining (PISA, PIRLS, TIMSS, TALIS) ta'lim sifatini yanada oshirishda, bo'lajak tabiiy fanlar o'qituvchilarning mediakompetentligi rivojlantirishning mohiyati va mazmuni ular natijasida ta'lim samaradorligining oshishi haqida fikr yuritilgan.

Dunyo miqyosida sifatli ta'lim - mamlakat taraqqiyotining garovi sifatida baholanishi hech kimga sir emas. Shunday ekan, ta'lim sohasini tizimli isloh qilish, doimiy ravishda mazkur sohadagi izlanishlar va xorijiy davlatlar tajribalarini o'rganish, ularni amaliyotga joriy etish bugungi kun talabi hisoblanadi. Jahon tendensiyalari tahlili ta'lim jarayonida turli pedagogik vazifalarni hal etish uchun raqamli texnologiyalardan foydalanishning ulkan hayotiy ahamiyatga ega ekanligini namoyish etmoqda.

O'zbekiston Respublikasi prezidenti SH.M.Mirziyoyevning "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi PF-5847 son Farmonida ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalar va zamonaviy usullarni joriy etish, shuningdek, talabalar bilimni baholash tizimi texnologiyalarini takomillashtirib borish va xolisligini ta'minlash kabi masalalarga alohida urg'u berildi [1] .

Dunyo ta'lim tizimida tan olingan va juda ko'plab mamlakatlarda joriy etilgan xalqaro baholash dasturlarining bari o'rta ta'lim maktab o'quvchilarining bilimni xalqaro darajada baholashdan iborat bo'lib, ularning farqli jihatlari quyidagicha:

The Programme for International Student Assessment (PISA)-15 yoshli o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholash;

Progress in International Reading and Literacy Study (PIRLS)-boshlang'ich 4-sinf o'quvchilarining matnni o'qish va tushunish darajasini baholash;

Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS)-4 va 8-sinf o'quvchilarining matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan o'zlashtirish darajasini baholash;

The Teaching and Learning International Survey (TALIS)-rahbar va pedagog kadrlarning umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'qitish va ta'lim olish muhitini hamda o'quvchilarning ish sharoitlarini o'rganish uchun.

Xalqaro baholash dasturlarini mamlakat ta'lim tizimiga joriy etish O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish vazifasi

davlat inspeksiyasi huzurida yangi tashkil etilgan Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi zimmasiga yuklatilgan.

Quyidagilar Milliy markazning asosiy vazifalari va faoliyatining yo'nalishlari etib belgilangan:

- xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish hamda muvofiqlashtirishda O'zbekiston Respublikasining vakili sifatida ishtirok etish;

- ta'lim tizimida o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini rivojlantirishning innovatsion metodlarini ishlab chiqish va joriy etishga yo'naltirilgan ilmiy izlanishlar olib borish;

- ta'lim sifatini baholash sohasida xalqaro aloqalarni o'rnatish, xalqaro loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish, xalqaro ilmiy anjumanlar va simpoziumlarni tashkil etish va o'tkazishda ishtirok etish;

- ta'lim sifatini baholash sohasida fundamental va amaliy tadqiqotlar o'tkazish.[3.130]

Mamlakatimizda fan, ta'lim va ishlab chiqarish sohalarida olib borilayotgan islohotlar natijasida ta'lim tizimida barcha fanlar qatori axborot texnologiyalari fanlarning o'quv metodik taminoti yangilanmoqda, oliy ta'lim muassasalarida o'qitishning axborot texnologiyalariga asoslangan metodlarini tatbiq etish natijasida tabiiy yo'nalish talabalarining "Ta'limda axborot texnologiyalari" fanlarga bo'lgan qiziqishlari ortib, iqtisodiyotning real sektoriga malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga erishilmoqda. Axborot texnologiyalari ta'limini yanada rivojlantirishning chora-tadbirlarida"... matematika, fizika, kimyo, biologiya, informatika va chet tili kabi muhim va talab yuqori bo'lgan fanlarni chuqurlashtirilgan tarzda o'rganish" ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Ta'lim sohasidagi barcha islohatlarning asosiy maqsadi ma'naviy jihatdan mukammal rivojlangan insonlarni tarbiyalash, ta'lim tizimini takomillashtirish, dars jarayonlarini yangi pedagogik va axborot texnologiyalari asosida har tomonlama zamon talabiga mos ravishda amalga oshirishdan iboratdir. Shuning uchun ham bugungi kunda ta'lim - tarbiya tizimida kompyuter va axborot texnologiyalarining zamonaviy texnologiyalaridan samarali foydalanishga alohida e'tibor berilmoqda. Bu esa ta'lim jarayonida o'quvchilarga turli fanlardan bilim beruvchi pedagog kadrlarni axborot texnologiyalarining zamonaviy vositalaridan foydalanishlari uchun, eng avvalo bu sohadagi bilim va malaka darajalarini oshirish, ta'lim tizimini texnik jihatdan ta'minlash, internetdan foydalanish imkoniyatlarini to'la yaratib berish orqaligina samarali natijaga erishish mumkin[5.328b].

Ta'lim tizimi sifati va samaradorligini oshirishning asosiy usullaridan biri o'quv jarayonida zamonaviy axborot kommunikatsion texnologiyalarni, shu jumladan multimedyaning dasturiy vositalaridan foydalanib, video darslar yaratish, o'qituvchi va o'quvchining interfaol o'zaro aloqalarini ta'minlash, multimediali video darslar va darsliklarini ishlab chiqishda, bo'lajak o'qituvchi kadrlarni jalb etishdan iborat bo'ladi[8.337b].

Multimedia axborotlarni har xil ko'rinishlarda tasvirlash va dinamik obrazlarini yaratish, uni ko'rish va eshitish organlari orqali qabul qilish va tasavvur etish imkoniyatlarini yaratadi.

Multimedia texnologiyalarida an'anaviy texnologiyalarga qaraganda axborotlar matn ko'rinishda emas, balki tasvir, ovoz va harakatlar ko'rinishida ifodalanilishi o'quvchilarni darslarda faolroq, diqqatliroq intiluvchan va qiziquvchan bo'lishga o'rgatadi, chunki tavsiya qilinadigan har bir axborot ularning ishtiroki va harakati orqali amalga oshiriladi. Ta'lim tizimida multimedia texnologiyalari nazariy, amaliy, ko'rgazmali, ma'lumotli, trenajorli va nazorat qismlarini birlashtirish yo'li bilan

o'quvchilarga ijobiy va samarali ta'sir etuvchi vosita hisoblanadi. Shu bois hozirgi bo'lajak o'qituvchilarning media ko'nikmasining rivojlanganlik darajasiga bevosita bog'liq bo'ladi.

Mediata'lim natijasida mediakompetentlik paydo bo'ladi. Mediakompetentlik (media competence) ta'limga kirib kelayotgan yangi atama hisoblanib, u mediama'lumotlarni turli ko'rinishda uzatish va baholash, o'rganish, yetkaza bilish kabi ma'nolarni o'z ichiga oladi. Bu esa ta'lim jarayonini sifatli tashkil etishga xizmat qiladi[7.557b]

Hozirgi zamon o'qituvchisi, o'z mutaxassisligi fanini o'qitayotganda axborot va kommunikatsiya texnologiyalarining barcha afzalliklaridan bimalol foydalana oladigan, o'quvchi va talabalarda bu texnologiyalarni amalda ishonch bilan qo'llash malakasini shakllantirish qobiliyatiga ega bo'lishi zarur.

Hozirda axborot hajmining oshib borishi o'quv yurtlarida kompyuterlashtirishni rivojlantirib, ularni kompyuter resurslaridan to'laonli foydalanishga yaqinlashtirmoqda. Ta'limning barcha sohalariga oid umumiy pedagogic muammo-bu o'quvchi talabalarining qiziqishini faollikni oshirish va o'quvchilarni hayratlantirish imkoniyati cheksizdir. Shuning uchun maktablar, o'rta maxsus ta'lim tizimi uchun pedagog kadrlar tayorlashda har bir fan o'qituvchisi (nafaqat "informatika" fani o'qituvchisi) o'zining darsida kompyuter texnikasini qo'llay olishini amalga oshirishi zarur. Demak barcha fan o'qituvchilari zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish malakasiga ega bo'lishlari shart. Odatda o'rgatuvchi dasturiy vositalar yaratish bilan kompyuter dasturchilari shug'ullanishadi. Ammo bu dasturchilar o'zlari yaratayotgan mahsulot fani bo'yicha yetarli bilimga bo'lsalarda, ko'p hollarda o'qitish metodikasidan uzoqroq bo'lishlari mumkin. Bu esa o'rgatuvchi dasturiy vositaning metodik talablariga to'liq javob berishini ta'minlamaydi.

Bo'lajak tabiiy fanlar o'qituvchilarining axborot texnologiyalari bilan ishlash mediya ko'nikmasini rivojlantirish metodikasi orqali, tabiiy fanlarni o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalarini ta'limda qo'llash, yuqori samaradorlikka erishish uchun imkoniyatlar yaratadi[6.70b].

Yuqori malakali pedagog kadrlarga bo'lgan talablar ortib borayotgan hozirgi sharoitda barkamol yosh avlodni asrlar davomida shakllanib kelayotgan umuminsoniy va milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash layoqatiga ega bo'lgan, fanning fundamental asoslarini puxta egallagan, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini yaxshi o'zlashtirib olgan ijodkor pedagog kadrlarni shakllantirish talab etiladi. Bunday vazifalarni bajarish mavjud ta'lim tizimini mukammallashtirishni, uni hozirgi zamon talablariga mos rivojlantirishni, xususan oliy ta'lim paradigmasini zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini o'zlashtirishga, oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislikka oid fundamental bilimlarni mustahkam egallashga qodir pedagoglar tayyorlashga yo'naltirish taqozo etadi. Darhaqiqat, yangilangan ta'lim tizimini joriy etishda har bir o'qituvchi o'zining faniga va barkamol avlod ta'lim-tarbiyasiga oid axborotlarni muntazam o'rgana borib, ularni o'z mehnat faoliyatida izchil qo'llay bilish mahorati oqibatidagina ta'lim-tarbiya jarayonini zamon talablari darajasida tashkil eta olishi mumkinligi sir emas. Oliy ta'lim tizimi talabalarida kasbiy tayyorgarlikni shakllantirish va uni rivojlantirish mazkur jarayonga nisbatan tizimli, kompleks yondashuvni taqozo etadi. Bo'lajak o'qituvchining chuqur bilim va samarali faoliyat yurita olish mahoratiga ega bo'lishi ma'lum fan asoslari borasida unda yetarli nazariy va amaliy bilimlarning, ta'lim jarayonida yangi pedagogik va axborot texnologiyalaridan unumli foydalanish malakasining nechog'lik shakllanganiga bog'liqdir[2.11b]

Hulosa qilib aytganda xalqaro baholash dasturini mamlakat ta'lim tizimiga joriy etish O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat

qilish vazifasi davlat inspeksiyasi huzurida yangi tashkil etilgan Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish Milliy markazi zimmasiga yuklatilgan asosiy vazifalari etib belgilangan-ta'lim tizimida-o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini rivojlantirishning innovatsion metodlarini ishlab chiqish va joriy etishga yo'naltirilgan ilmiy izlanishlar olib borilishi vazifasi bajarilishini ta'minlashda – "Bo'lakak tabiiy fanlar o'qituvchilarining mediakompetentligini rivojlantirish metodika"si bo'yicha olib borilayotgan ilmiy tadqiqot ishlari xizmat qiladi.

Hozirgi kunda umumiy o'rta ta'lim muassasalarini zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalari bilan jihozlanganligi va Internet jahon axborot tarmog'iga ulanganligini hamda iqtidorli pedagog kadrlarning mediakompetentligining rivojlanganligi xalqaro baholash dasturlari bo'yicha ilmiy tadqiqot olib borishiga zamin yaradi. Bugungi zamon pedagogdan juda ko'p talab va o'qituvchining shaxsiy yondashuvini talab etadi. Ya'ni, o'qituvchining ertangi kuni, kamoli o'qituvchining qo'lida va shu sababli o'qituvchi mohir va mukammal pedagog-psixolog bo'lmog'i asosiy shart hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- [1] SH.M.Mirziyoyev "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi PF-5847 son Farmoni
- [2] R.Hamdamiyov, U.Begimqulov, N.Tayloqov «Ta'limda axborot texnologiyalar» «O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti Toshkent.: 2010., 11b, 27b, 30b
- [3] <http://Tadqiqot.uz> 1 may. 2020y. (130-133 b)
- [4] <https://timssandpirls.bc.edu/publications/pirls/2016-methods>
- [5] Abdumannonovna, D. B. (2021). Foreign and local analysis of the stages of development of information communication technologies in education. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(3), 328-333. <https://saarj.com/academicia-view-journal-current-issue/>.
- [6] Abdumannonovna, D. B. (2021, March). FACTORS OF MEDIA SKILLS DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS WORKING WITH INFORMATION TECHNOLOGY. In E-Conference Globe (pp. 70-73). www.econferenceglobe.com
- [7] Djurayeva B.A. O'quv jarayonida mediata'limdan foydalanish usullari. "Development issues of innovative economy in the agricultural sector" International scientific-practical conference on March 25-26, 2021. 557-570 b. <http://conference.sbtsue.uz/uz>.
- [8] Djurayeva B.A. Bo'lajak tabiiy fanlar o'qituvchilarning axborot texnologiyalari bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish omillari. Xalqaro ilmiy-amaliy onlayn konferensiya Sirdaryo. 2021. 337-339 b. sirmoi_konf@inbox.uz

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.50

REPERTOIRE OF SPEECH ACTS OF TEACHER'S COMMUNICATIVE STRATEGIES IN ENGLISH PEDAGOGICAL DISCOURSE (BASED ON GENRE «LESSON»)

ORCID ID: 0000-0003-0405-5837

Dudina Oksana Valeriivna

Ph. D. in Pedagogical Sciences,
lecturer of Department of Languages and Humanities № 2
Donetsk National Medical University

UKRAINE

The considerable amount of researches has been devoted to the problem of the lingua-pragmatic peculiarities of realization of communicative strategies (CS) in the English pedagogical discourse (EPD). Due to the innovative linguistic theories of A. R. Gabidullina and V. I. Karasik the investigations in the field of the English pedagogical discourse have received additional methodology. Many researchers such as A. Vezhbitskaya, A. R. Gabidullina, I. A. Sternin, V. I. Karasik have studied a speech repertoire, which a speaker obtains for realization of his communicative intentions [2, 3, 5, 4]. Linguists have presented different classifications of SAs, characterized by their individual groups. But despite the results, the problem is relevant, and it needs further study.

According to prof. Karasik, we differentiate such strategies as: organizing, explanatory, evaluating, controlling and facilitating communicative strategies in pedagogical speech. We analyzed the entire trunk of SAs used by teachers to determine types of CS [4] (see Table 1).

Table 1

Typology of CS of the teacher's speech in the classroom

№	Types of CS	Types of speech acts	Absolute frequency	Relative frequency	Examples
1.	Organizing	Quesives Directives	136	34%	1. <i>Good morning children!</i> 2. <i>Read the text, please.</i> 3. <i>Now you will work in twos.</i> 4. <i>Open your books on page...</i>
2.	Explaining	Representatives Descriptives	116	29%	1. <i>If we go in for some kind of sport we say "go in for", but if we play games we say "play football", "play chess" and so on...</i> 2. <i>Do exercise 5 on page 63.</i>
3.	Evaluating	Speech acts of praising and criticism	96	24%	1. <i>I like your English intonation. Thank you very much!</i> 2. <i>Your answer was very good. It's five!</i> 3. <i>You're not attentive! It was bad!</i>

Continuation of tab. 1

No	Types of CS	Types of speech acts	Absolute frequency	Relative frequency	Examples
4.	Controlling	Incentives (Directives)	52	13%	1. <i>Don't look into your exercise-book, please!</i> 2. <i>Open your exercise-books and show me this exercise in writing.</i>
	Total		400	100%	
	Core (1-2)		252	63%	
	Main part (1-3)		348	87%	
	Periphery (4)		52	13%	

As shown by the data, the communication strategies are used at the lesson in descending order of frequency in the observation of the material settle in such a way: the most frequent is an organizing communicative strategy, which implementation is just over one third of all CS – 34% (*Who is not ready for today? Now you will work in twos. Do exercise 5 on page 63.*). The second place is for an explanatory CS – 29%, (*If we go in for some kind of sport we say "go in for", but if we play games we say "play football", "play chess" and so on...*), in the third place with a small lagging in a qualitative indices in our observation material is an evaluative CS – 24% (*Your answer was very good. It's five! You're not attentive! It was bad!*). A controlling CS, in the frequency of usage, is located on the last place – 13% (*Don't look into your exercise-book, please! Open your exercise-books and show me this exercise in writing*).

The communicative means of communicative strategies objectification are speech acts. According to our calculations, a teacher uses mostly directive and questioning SAs at the English lesson, – 47%. Representative SAs are just under one third – 29%. SAs of praise and criticism as means of the verbalization evaluating strategy, in our data, have sufficiently great percentage in the genre of pedagogical discourse “lesson” – 24%.

We advocate **further research** on the study of the features of lingua-cultural peculiarities of SAs of an organizing, explanatory and evaluating CSs, and also on the research of these speech acts in a comparative aspect in other languages.

References:

- [1] Бачевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики. – К.: ВЦЗ «Академія», 2004. – 342 с.
- [2] Вежицька А. Речевые акты // Новое в зарубежной лингвистике. – 1985. – № 16. – С. 251-275.
- [3] Габидуллина А. Р. Оценочные высказывания в педагогическом дискурсе // Лингвістичні студії: Зб. наукових праць. Вип. 12. Донецьк: ДонНУ, 2004. – С. 280-287.
- [4] Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепция, дискурс. – М.: Перемена, 2004. – 390 с.
- [5] Стернин И. А. К разработке моделей контрастивного описания начального коммуникативного поведения // Аксиологическая лингвистика: проблемы коммуникативного поведения: Сб. научн. тр. / ВГПУ. – Волгоград: Перемена, 2003. – С. 5-15.
- [6] Толочко О.В. Образ как составляющая концепция «школа» // Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики. – Волгоград: Перемена, 1999. – С. 178-181.
- [7] Searle J.R. Speech Acts. London: Cambridge University Press, 1970. – 204 p.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.51

USING INTERACTIVE TEACHING METHODS AT ENGLISH AND GERMAN LANGUAGE LESSONS IN PRIMARY SCHOOL

ORCID ID: 0000-0002-0545-6547

Zoriana Khalo

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Language and Intercultural Communication Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

UKRAINE

Today's changes in politics, society, economics, science, medicine could not help but affect the trends in the education of future generations. Such training requires developed critical and creative thinking, the ability to express and argue their own point of view, apply the information in practice, as well as be able to work in a team to achieve their own goals and objectives.

Due to many transformations in the learning process, teachers have begun to use new approaches, methods and technologies to learn foreign languages. The most successful and most widely used teaching method is interactive [4, p.16]. Teachers of primary, middle and upper school, as well as teachers of technical schools and universities in the study of foreign languages use this method most often. It is believed that the interactive method is one of the forms of learning in which the cooperation of students with the teacher is based on a constant stay in a dialogue [4 p. 17].

Based on the practical analysis of foreign language teaching, our goal is to study the problem of combining the content of one particular subject with the knowledge, skills and abilities that students acquire in other subjects. In this paper we try to clearly set the tasks of teachers and students in educational activities and identify the main problems that arise. It is important for us to identify mechanisms for the most effective search for knowledge, so the topicality of the article is undisputed [1, p. 32].

The objective of the article is to explain the interactive teaching methods as an organization of the educational process in primary school through the interaction of a teacher and a student.

Achieving this goal involves the following **tasks**:

1. To explain scientifically the essence of the concepts "interactive", "interactive learning"; clarify the concept of "game activities", "interactive games";
2. To analyze the scientific and methodological literature on the use of interactive technologies in the study of English and German languages.
3. To identify methods and principles of interactive learning in primary school;
4. To consider the technique of introduction of the activity approach in the educational process.
5. To determine the psychological and pedagogical aspects of the formation of communicative competence during the active use of interactive games in the study of foreign languages in primary school.

The subject of the research is the application of methods and principles of interactive learning in primary school. The following methods were used in the research: observation, classification, experiment, information and communication, generalization, modeling, systematization.

Through interactive learning children have the opportunity to develop speaking skills in a foreign language in the presence of their peers, to develop and form communicative competence [3, p.167]. The main advantage of interactive learning is overcoming the barrier because of which students are afraid to speak a foreign language and with the help of interactive teaching methods students develop teamwork skills and form dialogic speech.

The main task of the teacher is to create comfortable conditions for students to interact with each other, as well as to solve specific tasks that were set before students. The development of interactive methods allows the teacher and his students to be in constant monitoring of their own capabilities and characteristics. The pedagogical process itself, thanks to interactive learning, becomes the center of German and English in the modern Ukrainian school.

The basis of the interactive method is competent constructions, in which all students are involved in the process of cognition, get the opportunity to realize, reflect and motivate their knowledge and thoughts in practical classes. Collective cooperation during the development of educational material promotes mutual exchange of knowledge, reasoning, actions [2, p.146].

Interactive learning depends on the organization of the learning process, in which students are able to understand and express what they know and think. Interactive learning covers a number of criteria by which you can gain experience from the learning process, analyze learning material and see the level of the student. With the help of interactive learning you can solve certain tasks related to the formation of communicative talents, obtaining educational information, solving problems, providing cooperation of students in the classroom [5, p.241].

In the article we repeatedly try to prove the direct connection of foreign languages with didactics, which is combined with interactive learning and activity approach. We can see the main peculiarity of this method in the functioning and cooperation of students. In this case, it is obvious to find the purpose of this type of approach and its impact on the education of an individual. One of the most important goals of this work is to study the didactic possibilities of interactive teaching methods at English and German language lessons in primary school.

References:

- [1] Kennedy G. W. (1973) Conditions for language learning. NewYork : Holt, Rinehart and Winston, 32.
- [2] Krashen S. R. (1981) Second Language Acquisition and Second Language Learning. London : Oxford, 146.
- [3] Lewin K. A. (1971) Values and the Activity Community. A Cross-National Study if the Influence of Local Leadership. NewYork : Dell, 167.
- [4] Widdowson H. G. (1972) The teaching of English as communication: A Theoretical Approach. New York : Oxford Univ. Press, 15 – 18.
- [5] Williams R. L. (2004) Classroom Motivation Strategies for Prospective Teachers. *The Teacher Educator*. New York : Harper and Row, 241.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.52

ВПЛИВ І ЗНАЧЕННЯ МУЗИКИ, ЯК ВИД МИСТЕЦТВА, НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Горшкальова Тетяна Миколаївна

вихователь- методист, музичний керівник,
спеціаліст вищої категорії,
педагогічне звання «Вихователь – методист»
Заклад дошкільної освіти №7

УКРАЇНА

*«Музика – посередник між духовним і
чуттєвим життям людини»
(Людвіг ван Бетховен)*

Музика, як вид мистецтва – це та галузь творчої діяльності, яка виникла як наслідок набуття соціального досвіду в духовно – практичному освоєнні людиною оточуючої дійсності. Тому міру трансформації і художньої культури суспільства в індивідуальну культуру особистості можна вважати мірою соціалізації людини, мірою її творчих потенцій. Вплив мистецтва на духовний прогрес людства визначає насамперед ідейний зміст самих художніх творів, їх гуманістичну спрямованість, відповідність потребам та запитам людини. Продуктивність сприймання визначається рівнем розвитку свідомості, чуттєвої та інтелектуальної зрілості особистості, її художньою освіченістю, естетичною вихованістю. Без глибокої перебудови свідомості, ціннісних орієнтирів всієї маси народу неможливо добитися корінних соціальних змін. Духовна нерозвиненість, неповноцінність буде постійно виявлятися і у ставленні до праці, до природи, до всієї навколишньої дійсності.

У великому мистецтві узагальнюються естетичний досвід людства. Якщо людина придбає в своєму спілкуванні з мистецтвом досвід естетичного ставлення до світу, а з ним і нове уявлення про себе, то для неї відкривається шлях до постійного духовного самовиховання.

Художні потреби залежать від загальної культури людини, яка в свою чергу обумовлена соціальним середовищем, загальною освітою і організацією справи художньої освіти. І якщо ця соціалізуюча система культивує в особі оціночні, критичні судження, вміння зіставляти, асоціювати, інтегрувати знання, які одержано шляхом досвіду спілкування з художньою культурою, то водночас в особі розвиваються художні здібності, які лежать в основі продуктивного споживання творів мистецтва.[1] У дзеркалі мистецтва відображено все різноманіття навколишнього світу. Але є у мистецтва і свій особливий предмет, річ, своя тема: це – людина. Все багатство її духовного світу, її різнобічні зв'язки з дійсністю, безмежні її можливості розкриває мистецтво у своєрідному світі, що створюється художником. І якщо різні види мистецтв в різній мірі і різними засобами проникають у глибини дійсності, та все ж у всіх них зберігаються характерні особливості збереження об'єктів дійсності. Мистецтво активно та різнобічно впливає як на окрему особистість, так і на суспільство в цілому.

Сучасна наука довела глибоку дію музики на організм і психіку людини. Значення музики в людському житті різнобічне і неоднакове для різних людей.

Музиці нерідко доводиться брати активну участь у різних діяннях людини. У побуті вона допомагає матері заколисувати дитину, під час масових дій звучать марші, під час урочистостей – фанфари, застільні пісні тощо. В сучасному житті все ширше використовується так звана функціональна музика – на виробництві, у медицині, педагогіці та інших галузях. У всіх цих випадках музика відіграє прикладну, утилітарну роль, вона розрахована на практичну користь. Але є у музиці, як і взагалі в мистецтві, дещо більш глибоке і вагоме: вона здатна втілювати внутрішній світ людини. Створюючи музику, людина вкладає в неї свої думки та почуття; сприймаючи ж її людина знаходить у музиці відгук на все, що її торкає, хвилює. [2] Взаємодія людини з музикою – це процес багатосторонній і його результати впливають на реалізацію психокорекційних та профілактичних програм розвитку особистості. За переконанням філософів, музика у мініатюрі є точною копією закону, що діє у Всесвіті. Звернемо увагу на тотожність понять у житті людини і музики: ритм серця, дихання, пульсу, темп рухів окремих органів чи систем – і ті ж поняття щодо музики.

Ідея про зцілення музикою належить до початкової стадії розвитку людини. Цікавою видається така аналогія. Ліки, що використовуються для зцілення людини, створюють певні вібрації на організм, змінюючи частоту дихання, ритм і частоту пульсу, вирівнюють показники кров'яного тиску тощо. Вібрації, необхідні для нашого здоров'я, створюються їхньою силою, а ритм, необхідний для видужання, викликається проведенням циркуляції крові до певної швидкості. Тобто, здоров'я є стан досконалого ритму і тону, а музика і є ритм і тон. І коли здоров'я не в порядку, то і музика не в порядку. І тому, коли «музика» в нас неправильна, необхідна допомога гармонії, ритму і тону. Гармонія – це правильна пропорція, правильний ритм. Життя – результат гармонії. Все, до чого прагне людина, чого бажає досягнути, є гармонія. Коли чуєте музику, яка вам подобається, то вона налаштовує вас на гармонію з життям. Тому людина потребує музики! Вона створює резонанс, що піднімає думку над щільністю матерій майже перетворюючи її у дух через гармонію вібрації. Як говорить східний мудрець Хозрат Інойят Хан, якщо краса ліній та кольору може просунутися дуже далеко, але не далі форми, радість аромату може просунутися ще далі, то музика дарує захоплення усьому створінню людському, всій її істоті, підносячи її до досконалості.[3]

Взаємодія особистості з музикою – процес багатосторонній. Результати його залежать, з одного боку, від особистісних характеристик людини, а з іншого, від об'єктивних властивостей самої музики. У руслі сучасної психологічної та музично – педагогічної думки (В.Л.Леві, В.І.Петрушин, М.Роджерс, О.П.Рудницька) питання вивчення закономірностей музичного сприймання почало набирати розмаху в системі «музика – слухач» [4-7] при створенні психокорекційних та профілактичних програм для сприяння особистісного розвитку, полегшення процесів емоційного оздоровлення, вирішення внутрішніх конфліктів, пробудження творчого початку.

«Музика є емоційне пізнання», - говорив видатний психолог Б.Теплов. [8] Яскравість музичного переживання залежить від відчуття краси природи слухачем, суспільного життя, праці, від уміння користуватися емоційно – образним надбанням під час сприймання мистецьких творів. Як відомо з досліджень науковців та практиків, перебіг почуттів викликає істотні зміни у діяльності внутрішніх органів та систем. Так ми одержуємо відомості про утворення, динаміку і занепад емоцій. Ці відомості дуже важливі, бо фізіологічна реакція не може довільно гальмуватися чи посилюватися суб'єктом. Це дає

можливість точно вимірювати інтенсивність відгуку, в якій він виявляється фізіологічно. Отже, музика – це мистецтво самовираження. Вона буває різною, але незмінним залишається одне – вплив на людину, а саме на її емоції та почуття. Змушує заплакати або посміхнутися, танцювати та співати або замислитися над певними словами, співчувати або радіти разом з іншими, усе це може зробити музика, така різноманітна та мелодійна.

Список використаних джерел:

- [1] Soldatenko M. (1988). *Mistetstvo i vikhovannya tvorchoї osobistosti*, zbirnik naukovikh prats
- [2] Borisova O.O. (2010). *Psikhologichniy, terapevtichniy ta fiziologichniy vpliv muziki na lyudinu*. Pereyaslav – Khmelniyskiy
- [3] Rapport S.Kh. (1979). *Mistetstvoznnavstvo i tochni nauki*. M.
- [4] Levi V.L. (1991). *Iskusstvo byt soboy. Individualnaya psikhotekhnika*. M.
- [5] Petrushin V.I. (1986). *Muzykalnoe vospriyatie kak sredstvo izucheniya lichnosti shkolnika//Voprosy psikhologii*. №1
- [6] Rodzhers N. (1995). *Put utselostnosti: chelovekotsetirovannaya terapiya na osnove ekspressivnykh iskusstv// Voprosy psikhologii*. №1
- [7] Rudnitska O.P. (1999). *Muzika i kultura osobistosti: problemi suchasnoї pedagogichnoї osviti: navchalniy posibnik*. K.
- [8] Teplov B.M. (1985) *Psikhologiya muzykalnykh sposobnostey// Izbr.trudy: V2-khT*. M.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.53

ЗАСТОСУВАННЯ GOOGLE FORMS ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ-ФАРМАЦЕВТІВ З БІОЛОГІЧНОЇ ХІМІЇ

Ніженковська Ірина Володимирівна

доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри фармацевтичної, біологічної та токсикологічної хімії
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Кузнецова Олена Володимирівна

кандидат біологічних наук,
доцент кафедри фармацевтичної, біологічної та токсикологічної хімії
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Нароха Віолетта Петрівна

кандидат фармацевтичних наук,
доцент кафедри фармацевтичної, біологічної та токсикологічної хімії
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

УКРАЇНА

Вступ. Через пандемію гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, Міністерство освіти і науки України розробило ряд нормативних документів, які зобов'язали керівників навчальних закладів вищої медичної (фармацевтичної) освіти забезпечити організацію освітнього процесу шляхом використання технологій дистанційного навчання [1, 2]. До переваг такої форми навчання відносяться: ізоляція студентів один від одного, що запобігає поширенню хвороби в період пандемії, мобільність студентів, можливість навчатися в будь-якому місці і в будь-який час, вільний доступ до світових інформаційних ресурсів для самоосвіти тощо. Проте, дистанційна форма навчання має недоліки, а саме: потреба сильної мотивації до навчання, брак практичних вмінь та навичок, низький рівень комунікабельності студентів, можливість порушення студентами принципів академічної доброчесності під час проведення контролю знань. При використанні технологій дистанційної освіти у студентів з'являється можливість користуватися додатковими матеріалами, в тому числі в мережі інтернет, та списувати під час перевірки знань. Тому система контролю і оцінювання навчальних досягнень студентів в умовах дистанційної форми освіти потребує ефективного механізму максимальної об'єктивізації оцінювання знань, умінь і навичок студентів. Перспективним напрямком удосконалення навчального процесу є використання сервісів та інструментів Google Workspace for Education, таких як Google Classroom, Google Calendar, Google Meet, Gmail, Google Drive, Google Docs, Sheets, Slides, Forms [3]. Вони не лише виконують функцію інструментів для реалізації дидактичних завдань, але й є перспективним напрямом в підвищенні якості освіти [4].

Метою дослідження є висвітлення переваг і недоліків застосування хмарних технологій Google Forms для перевірки знань студентів 2 і 3 курсів фармацевтичного факультету Національного медичного університету імені О.О. Богомольця з дисципліни "Біологічна хімія", поширення власного досвіду створення тестових завдань у середовищі Google Forms.

Матеріали і методи. В ході дослідження використано емпіричні методи: вивчення освітніх ресурсів, створених на основі сервісу Google Forms, спостереження за навчальним процесом, аналіз отриманих результатів, узагальнення авторського педагогічного досвіду і спостережень.

Результати дослідження. Біологічна хімія є однією із базових дисциплін, яка орієнтована на підготовку висококваліфікованих магістрів фармації. Досконале оволодіння необхідним базисом знань, вмінь і навичок з біологічної хімії закладає основи для подальшого вивчення студентами дисциплін професійного спрямування - фармакології, клінічної фармації, фармакотерапії, лікарської токсикології тощо.

Навчальною програмою з дисципліни «Біологічна хімія» для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» передбачено проведення вхідного, поточного, проміжного і підсумкового контролю знань, вмінь і навичок студентів протягом всього терміну навчання у IV-V семестрах. Під час перевірки навчальних досягнень перевага надається стандартизованому тестовому контролю з використанням сервісу Google Forms, які дозволяють викладачу створювати завдання різного формату: тести з одним варіантом відповіді, з кількома або із множинним вибором; тести на впізнавання, на відповідність, на послідовність дій, на конструювання; класифікаційні тести, з короткими відповідями та інші. Вони можуть містити графічні або мультимедійні об'єкти, такі як відео, рисунок, таблицю, формули тощо. Наочність і інтерактивний ресурс підвищують ефективність сприйняття та засвоєння інформації, чим стимулюється інтерес студентів до навчання і самостійної роботи.

Впровадження Google Forms в процес викладання біологічної хімії студентам-фармацевтам дозволяє забезпечити кожного студента індивідуальним завданням за рахунок можливості випадкового вибору і порядку відповідей, а також проводити одночасно контроль знань всіх студентів групи. Після проходження тестування результат кожного студента автоматично опрацьовується і виводиться у наочній формі в режимі реального часу. Студенти мають можливість одразу проаналізувати, які помилки були допущені та якими є правильні відповіді на запитання тесту. Оперативний зворотний зв'язок є не лише засобом спілкування в дистанційному середовищі, але й мотивує пізнавальну діяльність студентів.

Результати перевірки знань з біологічної хімії зберігаються у Google формі або в електронній таблиці на Google Диску. Викладач в будь-який час має можливість переглядати як загальну статистику відповідей на кожне тестове завдання, так і результати поіменного тестування протягом усього періоду вивчення дисципліни. *Статистичний аналіз* результатів за всіма завданнями тесту дозволяє викладачу визначити ті з них, які викликають найбільші труднощі у студентів, звернути увагу на теми, з яких було набрано найменшу кількість балів.

Практичний досвід застосування Google Forms для перевірки знань студентів на практичних онлайн заняттях з біологічної хімії виявив ряд недоліків цього інтернет ресурсу. Так, оцінювання тестового завдання з вибором кількох варіантів відповідей не передбачає бал за кожен вірну відповідь, а здійснюється за принципом "усе або нічого". Також для завдання з наданням короткої відповіді не доступні автоматична перевірка та оцінювання. Слід зауважити, що використання Google Forms для перевірки знань студентів не виключає можливість проходження тестового завдання зі сторонньою допомогою.

Висновки. З огляду на результати використання Google Forms в навчальному процесі з метою моніторингу навчальних досягнень студентів, включаючи позитивну оцінку, можна стверджувати, що розширення інформаційного освітнього середовища за допомогою такого інструменту відкриває можливості для систематичного контролю за процесом навчання, рефлексії навчальної діяльності і її своєчасної корекції, що є важливою умовою підвищення якості професійної підготовки майбутніх магістрів фармації.

Список використаних джерел:

- [1] Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 р. № 641 "Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vstanovlennya-karantinu-ta-zapr-641>
- [2] Лист Міністерства освіти і науки №1/9-154 від 11 березня 2020 року «Щодо запровадження карантину для усіх типів закладів освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/20/03/11/1_9-154.pdf
- [3] Церковная Е. В., Филенко Л. В., Строкач С. Г. (2017) Использование сервисов Google в учебном процессе. *Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту*, 1, 117- 120.
- [4] Bobrytska, V. I., Reva, T. D., Protska, S. M. & Chkhalo, O. M. (2020). Effectiveness and stakeholders' perceptions of the integration of automated E-Learning courses into vocational education programmes in universities in Ukraine. *International Journal of Learning, Teaching, and Educational Research*, 19 (5), 27–46.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.54

ИЖТИМОЙ МОСЛАШУВ ИЖТИМОЙ - ПЕДАГОГИК МУАММО СИФАТИДА

Ғозиева Мастона Тоштемировна

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети
таянч докторанти

REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Annotatsiya: Maqola universitet chet ellik talabalarining sotsiopragmatik kompetentsiyasini shakllantirish jarayonining nazariy asoslarini ochib berishga qaratilgan. Chet ellik talabalarning ijtimoiy moslashuviga bo'lgan ehtiyoj hududiy ko'chish tufayli yuzaga keladi va boshqa millat madaniyatida sodir bo'ladigan jarayonlar hisobiga murakkablashadi.

Замонавий глобаллашув жараёнида давлатлараро таълим алоқалари жадал ривожланиб келмоқда, ўз мамлакатидан ташқарида таълим олишни истаган ёшлар сони ортиб бормоқда. Чет эллик талабаларни ўқитишнинг муваффақияти, олинган касбий тайёргарлик даражаси кўп жиҳатдан уларнинг қабул қилувчи мамлакатда ижтимоий мослашувига боғлиқ. Аслида, ижтимоий мослашув ижтимоийлашувнинг энг муҳим босқичидир. Нисбатан қисқа вақт ичида ижтимоий мослашув жараёнида шахс ёки гуруҳ янги ижтимоий муҳитни ўзлаштиради, бу ижтимоий ёки ҳудудий жой алмашиш натижасида ёки ижтимоий шароит ўзгарганда юзага келади. Чет эллик талабаларнинг ижтимоий мослашувига бўлган эҳтиёж айнан ҳудудий кўчиш билан боғлиқ бўлиб, бошқа миллат маданиятида содир бўладиган ҳодисалар билан ушбу вазиятни янада мураккаблашади. Бундай ҳолда, ижтимоий мослашув талабаларнинг маданиятини ошириш механизми ҳисобланади. Ўзга маданиятда инсон бошқа қадриятлар тизимига дуч келади, бу ҳам ижтимоий мослашув муаммосини янада кучайтиради. Бироқ, шахс маданиятга бўлган садоқатини сақлаган ҳолда, айти пайтда бир неча маданиятларга бўлган мансубликни бирлаштириш имконига эга эканлигини ҳам алоҳида қайд этиш керак.

Ижтимоий педагогика ва маданий антропология аспектига тегишли бўлган «инкультурация» атамаси, шахсни маданиятни ташкил этувчи ва унинг жамиятини бошқа ижтимоий гуруҳлардан ажратиб турувчи фикрлаш ва ҳаракат қилиш усуллари ўзлаштириш жараёни сифатида талқин этилади. Бунга, биринчи навбатда, жамиятда қабул қилинган қадриятлар ва имтиёзлар тизими, ҳар хил ҳаётий вазиятларда ўзини тутиш, одоб-ахлоқ меъёрларини, ҳар хил ҳодисаларга озми-кўпми умумий қабул қилинган ёндашувларни, ижтимоий-сиёсий асослар билан танишишни ўз ичига олади [6].

Чет эллик талабаларга муваффақиятли мослашишга имкон берадиган энг муҳим компетенциялардан бири социопрагматик компетенция ҳисобланади. Кўплаб тадқиқотчиларга кўра (Б. Фрейзер, Л. Харлоу, Г. Леэч, Т. Павлиду, П. Райли, Х. Спенсер-Оатеи, Н. Танака, Ж. Томас ва бошқалар) ижтимоий мослашув жараёнида дуч келадиган қийинчиликлар ва муваффақиятсизликлар социопрагматик характерга эга бўлиб, ўзга маданиятда ўзини муқобил тарзда тута олмаслиги билан белгиланади, деб ҳисоблашади. Маданиятлараро ижтимоий ўзаро таъсирнинг ўрганилган стратегияси орқали ўз ҳаракатлари билан хорижий маданиятда ўз мақсадларига эришишга имкон берадиган

социопрагматик компетенцияни мақсадли шакллантириш орқали талабалардаги социопрагматик муваффақиятсизликларни бартараф этиш мумкин. Мазкур муаммонинг назарий асослари қуйидаги саволлар ечими билан боғлиқ:

- талабаларни чел эл ижтимоий-маданий шароитига мослаштириш муаммоларини тадқиқ этиш;
- чет эллик талабаларнинг ўзга маданиятдаги фаолиятининг ижтимоий-прагматик жиҳатини очиб бериш;
- талабаларни бошқа маданиятга узоқ вақт мобайнида мослашиб бориши;
- олий ўқув юртларида чет эллик талабаларни ўқитишда ўзига хос хусусиятлари.

Демак, чет эллик талабалар ўртасида социопрагматик компетенцияни шакллантириш муаммосини кўриб чиқиш учун етарлича мустаҳкам илмий асос бор, деган хулосага келиш мумкин. Бу муаммога кўпинча тил педагогикаси нуқтаи назаридан қаралиши билан бирга, унинг ижтимоий-педагогика оид муаммолари тадқиқотчилар эътиборидан четда қолмоқда. Ўқиётган мамлакат тилини ўзлаштириш эса чет эллик талабаларнинг чет элда муваффақиятли ижтимоий мослашиш шартларидан биридир.

Ушбу муаммони қуйидагиларда кўриш мумкин:

- чет эллик талабаларнинг хорижий мамлакатнинг маданий шароитларига ижтимоий мослашуви зарурлиги ва бу жараёни мураккаблаштирадиган социопрагматик қийинчиликларнинг мавжудлиги;
- маданиятлараро ижтимоий мулоқот шароитида чет эллик талабалар ўртасида ижтимоий-прагматик муаммоларнинг мавжудлиги, чет эллик талабалар ўртасида уларни бартараф этиш учун зарур бўлган социопрагматик компетенциянинг йўқлиги;
- университетда чет эллик талабаларнинг социопрагматик компетенциясини шакллантириш зарурати ва бу жараёнинг назарий асосларини ижтимоий-педагогик ёндашув нуқтаи назаридан етарлича ривожланмаганлиги.

Юқорида айтиб ўтилган қарама-қаршиликлар истиқболдаги тадқиқот муаммосини аниқлади: университетда чет эллик талабаларнинг социопрагматик компетенциясини шакллантириш жараёнининг назарий асослари қандай?

Хорижий мамлакатларда таълим олмоқчи бўлган ёшлар сонининг ортиб бориши, жумладан чет эллик талабаларни ўқитишнинг муваффақияти, олинган касбий тайёргарлик даражаси кўп жиҳатдан уларни қабул қилувчи мамлакатдаги ижтимоий мослашувига, яъни адаптациясига боғлиқ.

Ижтимоий мослашув – индивиднинг ижтимоий муҳитга доимий фаол мослашиш жараёни ва бу жараёнинг натижаси. Ижтимоий мослашув узлуксиз хусусиятга эга эканлигига қарамасдан, уни, одатда, индивиднинг ўз фаолиятини ва ўзини ўраб турган ижтимоий даврасини тубдан ўзгартириш давлари билан боғлайдилар. Мослашиш жараёнининг ижтимоий муҳитга фаол таъсир этиш кўриниши ва муҳитдаги мақсад ва қадриятларни келишувчанлик билан, пассив қабул қилиш кўриниши бўлади. Ижтимоий мослашув шахс ижтимоийлашувининг асосий ижтимоий-психологик омилларидан биридир. Ижтимоий мослашувнинг самарадорлиги кўп жиҳатдан индивид ўзини ва ўзининг ижтимоий алоқаларини қанчалик ўхшаш (адекват) англашига боғлиқ [8].

Адаптация — организмнинг ташқи муҳит билан адекват алоқаларнинг шаклланиш хусусияти. Шунингдек, адаптация организм фаолиятини ташқи

муҳит эҳтиёжларига қараб ўзгартириш қобилияти ҳамдир [1]. Адаптация жараёнини кўплаб фанлар ўрганади, бу эса «мослашиш» тушунчасини турлича талқин этиш имкониятини белгилайди. Масалан, биологияда мослашув тирик объектларнинг умумий реакцияси сифатида изоҳланади, бу эса атроф-муҳит билан динамик мувозанатни сақлаш қобилиятини ифодалайди. Кибернетикада мослашув деганда, қурилмалар ёки тизимларнинг ўзгарувчан атроф-муҳит шароитларига ёки ички ўзгаришларга мослашиш қобилияти тушунилади. Тиббиётда мослашув – тананинг организмга мослашиши ва ўзаро биологик, экологик ва бошқа тизимларни бир-бирига ўзаро мослаштириш тизими назарда тутиладию. Ижтимоий мослашиш - бу инсонни маълум бир ижтимоий муҳитда содир бўладиган муайян фаолият турларига киришиши. Яъни, мослашиш - бу шахснинг, умуман, жамиятнинг ижтимоий тажрибаси ва унга тегишли бўлган муҳитни (микро муҳит) ўзлаштиришидир [2; 64].

Бизнингча мослашувни бир томондан шахснинг эҳтиёжлари ва атроф-муҳит талаблари тўлиқ қондириладиган ўзаро уйғунлик асосида вужудга келадиган жараён сифатида белгилаш мумкин. Жараён сифатида мослашиш, Р. Ханкининг фикрича, маълум бир вазиятга мос келадиган ҳаракатларни (ўзаро таъсир, жавобларни) қўллаш орқали атрофдаги ўзгаришлар ва танадаги биологик ўзгаришлар кўринишида [6] акс этади.

Бихейвиористлар ижтимоий мослашишни муайян гуруҳ хулқ-атвори, ижтимоий муносабатлар ёки маданиятдаги жисмоний, ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар жараёни деб тушунадилар [2; 51]. Бу таъриф биринчи навбатда индивидуал эмас, балки гуруҳларнинг мослашуви билан боғлиқ. Шунинг таъкидлаш кераки, бихейвиористлар “ўрганиш” орқали хулқ-атворни мослашувчанлигига эришиш мумкин деб ҳисоблайдилар, яъни ўрганиш – бу ўзгариш. Мослашиш ўз-ўзидан ўзгаришни назарда тутганлиги сабабли, уни ўрганиш натижаси сифатида талқин этилади [7; 10]. Демак, ўрганиш орқали хулқ-атворни ўзгартириш масалалари шахс ва гуруҳнинг ижтимоий-психологик мослашуви муаммосининг кенг доирасини ташкил этади. Бироқ, аксарият таърифларда асосий эътибор шахснинг ташқи муҳит билан тўқнашувига қаратилади, ички жараёнлар эса эътиборга олинмайди. Ижтимоий мослашув назариясининг ривожланиши Н. Миллер ва Ж. Доллар (1955) асарларида кенг ёритилади. Уларга кўра, ўқитиш жараёнида камчилик ва хатоларни бартараф этишда «ўхшатиш (иммитация)» жуда қўл келади.

Т.Шибутанига кўра «... ҳар бир шахсга қийинчиликларни енгишга имкон берадиган техника хосдир ва бу методларни мослашув шакллари деб ҳисоблаш мумкин. Тананинг муайян вазиятлар талабларига қандай мослашишини англатувчи «мослашиш» концепциясидан фарқли ўлароқ, адаптация янада барқарор ечимларни – одатий вазиятларни енгишнинг ижобий ташкил этиш усулларини, бир қатор мослашувлар натижасида мустаҳкамланиб борадиган усулларни англатади [4; 78.].

Н.Эгамбердиевага кўра, инсоннинг кўникиш реакцияси шакллари ижтимоий адаптация сифатида аниқланиши лозим. Бошқа тирик мавжудотлардан фарқли ўлароқ, инсон ижтимоий муҳит ўзгаришларига кўника олиши ва бу ҳолатлар учун юриш-туриш реакцияларини ишлаб чиқиши лозим. Инсондаги адаптацион механизмларда ҳал қилувчи ролни ижтимоий омиллар ўйнайди. Илмий-техникавий ривожланиш, урбанизациянинг тезлашиши, табиат ва космосни фаол ўзлаш тириш, алоқа воситаларининг кенгайиши и ва компьютерлаштириш, давлатлараро интеграция жараёнлари инсонда ўзгарувчан муҳит шароитларига тез кўника олиш қобилиятини шакллантириш

масаласини муҳимлаштиради. Бу қобилият шахс ривожининг янада ҳал қилувчи аҳамиятга эга таркибий қисмига айланмоқда.

А.А. Налчажян умумий мослашувчанлик маълум бир хусусиятларга эга бўлган, такрорланувчи вазиятларга босқичма-босқич мослашувлар натижасидир, деган фикрни илгари сурди. Бу ёндашув бихейвиристлар ёндашувидан фарқ қилади, чунки у, биринчи навбатда, мослашиш ва адаптация ўртасидаги фарқни ажратади, иккинчидан, одатий муаммоли вазиятларга мослашиш ва умумий мослашишни ажратиш муҳимлигини қайд этади [3].

Ижтимоий таълим нуқтаи назаридан мослашувни ҳисобга олган ҳолда, олимлар ушбу концепциянинг асосий мазмунини шахснинг ҳар хил ижтимоий вазиятларга етарли даражада мослашишида кўрадилар. Ҳозирги вақтда ушбу муаммонинг ривожланишига кўпроқ эътибор инсон ҳаётининг турли соҳаларида: касбий, маиший, таълим ва бошқа соҳаларда янги шароитларга мослашиш жараёнини тезлаштириш билан боғлиқ амалий муаммоларни ҳал қилиш эҳтиёжлари билан белгиланади. Демак, шахснинг мослашуви унинг ижтимоийлашуви - "ижтимоий дунёга кириб бориши" билан белгиланади.

Талабанинг ўзга жамиятда ривожланиши жараёнида унинг ижтимоийлашуви содир булади. Агар ушбу жараён содир бўлмаса, унинг акси — десадаптация рўй беради. Бундай ҳолатда эса талабанинг ижтимоий реабилитациясига эҳтиёж тутилади.

Адабиётлар:

- [1] Арнольд А. И. Введение в культурологию. М.: НАКИОЦ. 1993. 349 с.
- [2] Артемов С.Э. Социальные проблемы адаптации подростков // Вопросы духовной культуры советских рабочих. Вып. 1. Свердловск, 1969.
- [3] Налчаджян А.А. Социально-психическая адаптация личности (формы, механизмы, стратегия). Ереван: Изд-во АН Армянской ССР, 1988. 265
- [4] Шибутани Т. Социальная психология / Пер. с англ. В.Б. Ольшанского. М.: Ростов-на/Д.: АСТ; Феникс, 1999. 539 с.
- [5] Эгамбердиева Н. Ижтимоий педагогика. Ўзб.Миллий кутубхонаси. 2009. 220 б.
- [6] Encyclopedia of psychology / H.J.Eysenck, W.Arnold and R.Meili (EDS), Herder. New York, 1972. Vol 1. P. 25.
- [7] Crow L., Crow A. Understanding our behavior: The psychology of personal and social adjustment. New York: Alfred A. Knopf, 1956. P. 10.
- [8] <https://qomus.info/encyclopedia/cat-i/ijtimoiy-moslashuv-uz/>

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.55

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У КОНТЕКСТІ ДУАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ТЕХНОЛОГІЇ ХАРЧУВАННЯ

Кравченко Ольга Леонідівна

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри технології в ресторанному господарстві,
готельно-ресторанної справи та підприємництва
*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

УКРАЇНА

Анотація. У статті досліджуються тенденції, закономірності й шляхи запровадження компетентнісного підходу до організації дуального освітнього процесу з метою підвищення якості підготовки фахівців з технології харчування. Проаналізовано теоретичні підходи до визначення поняття «компетентнісний підхід в освіті», який представлено важливим концептуальним підґрунтям реалізації та функціонування дуальної форми здобуття освіти. Серед інструментальних засобів компетентнісного підходу визначено компетенції, компетентності, професійно важливі якості особистості майбутніх фахівців.

Модернізація освітнього середовища відповідно до Європейських вимог передбачає зміну акцентів на забезпечення високого рівня підготовки й кваліфікації випускників закладів вищої освіти, подолання суперечностей між змістом та якістю навчання, забезпечення відповідності освітнього процесу вимогам ринку праці й потенційних працедавців. За цих умов підготовка високопрофесійних, мобільних, конкурентоспроможних фахівців на основі компетентнісного підходу стає прерогативою держави [1]. На думку освітянина В. Луначек, підготовка сучасного фахівця неможлива без урахування ідей та положень компетентнісного підходу, разом з тим, формування професійних компетенцій є необхідною умовою розвитку освітньої сфери у ХХІ столітті [2].

Система підготовки майбутніх фахівців із технології харчування у закладах вищої освіти за дуальною формою здобуття освіти здійснюється відповідно до державних стандартів, вимог ринку праці, запитів працедавців, економічних змін та спирається на науково-методичне забезпечення освітнього процесу й формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів [3].

Важливими завданнями впровадження дуальної освіти є інтеграція теорії та практики навчання, посилення й розширення його виробничої складової, залучення фахівців-практиків до викладацької діяльності, скорочення періоду адаптації молодих фахівців, збільшення кількості працевлаштованих випускників освітніх установ [4].

Реалізація дуальної форми здобуття освіти на засадах компетентнісного підходу спрямовує процес навчання на кінцевий результат - якісну підготовку фахівця, забезпечує комплексне засвоєння знань, вмінь, навичок, способів практичної діяльності, передбачає здатність до самовизначення, самовдосконалення, успішної самореалізації особистості у різних сферах та галузях життєдіяльності. У документах Болонського процесу, відзначено, що компетентнісний підхід «заснований на компетенціях» та виступає дієвим

інструментом для реалізації освітніх реформ за міжнародними стандартами [5].

Сучасні науковці й дослідники розглядають компетентнісний підхід у контексті ідей цілеспрямованості дуального освітнього процесу, при цьому зміст навчання визначається через мотивацію та ціннісне ставлення до майбутньої професії [6].

Компетентнісний підхід становить основу для розробки програм підготовки майбутніх фахівців за дуальною формою здобуття освіти, відображає структуру компетенцій, що мають засвоїти й демонструвати випускники закладів вищої освіти, визначає системні результати навчання, рівень готовності до професійної діяльності [2].

Аналізуючи дуальну підготовку майбутніх фахівців із технології харчування з позиції компетентнісного підходу, можемо стверджувати, що результатом цієї підготовки є сформованість різних видів компетенцій, що виступають основою для визначення показників навчання, оцінки його ефективності, відповідають розробленим стандартам, меті, змісту, характеристикам й особливостям майбутньої діяльності [7].

У структурі професійної підготовки фахівців, зокрема майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості сучасні дослідники виділяють загальні та професійні компетенції [8]. Загальні компетенції вони диференціюють на соціально-особистісні, загальнонаукові та інструментальні, професійні розділяють на загально-професійні та спеціалізовано-професійні [9].

За В. Шадриковим основу професійної підготовки сучасного фахівця становлять наступні групи компетенцій: соціально-особистісні (стосуються людини як індивіда, суб'єкта діяльності, визначають її взаємодію з іншими особами), загальнопрофесійні (охоплюють широке коло професій, поділяються на управлінські, організаційні, інформаційні, проектувальні), спеціальні або професійно-функціональні (пов'язані із здійсненням різноманітних виробничих функцій та завдань) [10]. Варто урахувати думку С. Цимбал (2006), яка розглядає структуру компетентнісної моделі підготовки фахівців у взаємозалежності трьох основних компонентів: мотиваційно-ціннісного, саморегулятивно-вольового, предметно-практичного [11].

Компетенцій, набути майбутніми фахівцями з технології харчування під час дуального навчання є дієвими компонентами формування професійної компетентності. Серед важливих складових формування професійної компетентності фахівця з технології харчування вирізняємо інтегративну, персональну, дуальну та загально-професійну компетентності.

Сучасні дослідники розглядають інтегративну компетентність як результат навчання, що існує у вигляді реальної чи мисленнєвої діяльності, дозволяє усвідомлювати визначену освітню мету, характеризується здатністю до перенесення навчальних явищ чи процесів у виробничі реалії, удосконалюється шляхом інтеграції з іншими знаннями, уміннями, навичками; через усвідомлення власної діяльності [12]. Інтегративну компетентність вважаємо інтегрально-інтелектуальною, професійно-особистісною характеристикою, що формується й розвивається у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, визначає здатність випускника ЗВО до інтеграції теоретичних знань, практичних вмінь та навичок, успішної реалізації виробничих функцій та обов'язків, комплексного розв'язання завдань професійної діяльності, навчально-виробничих проблем технологічного, технічного й організаційного характеру, результатом навчання за ДФЗО.

Персональну компетентність розуміємо як систему взаємопов'язаних знань, вмінь, здібностей, характеристик, мотивацій, ціннісних орієнтацій особистості, а також моделей її поведінки, що формуються на основі

інтегративної компетентності, сприяють ефективному виконанню професійних завдань, вирішенню виробничих проблем на певному робочому місці у певний період часу постійному саморозвитку, самореалізації особистості за фахом [13]. Важливою характеристикою персональної компетентності також вважаємо формування особистісного досвіду майбутнього фахівця під час реалізації практичної складової дуального навчання.

Дуальна компетентність представлена здатністю до інтеграції теоретичних знань, практичних вмінь, навичок, необхідних для виконання конкретних виробничих дій, розв'язання проблем діяльності, спроможністю виконувати конкретну діяльність [4].

Кожну з визначених складових професійної компетентності розглядаємо через сукупність взаємопов'язаних компетенцій фахівця відповідно до державних стандартів [14]. Враховуючи тенденції розвитку вищої освіти України, державні освітні стандарти, особливості професійної діяльності фахівців відповідного профілю, вважаємо, що у структурі компетентнісної моделі професійної підготовки фахівців з технології харчування варто визначати ключові, предметні, загально-галузеві та фахові компетенції.

Ключові компетентності є міжпредметними, деталізують знання, уміння, навички, цінності та відносин за навчальним галузями, відображають особистісно-значущі якості людини, необхідні для реалізації сучасних вимог у приватному житті та професійній діяльності [15]. Ключові компетенції визначають можливість виконання професійних обов'язків, включають розумові операції та процеси, загальний та професійний інтелект, здатність до саморефлексії та самооцінювання [16]. Предметні компетенції студент набуває упродовж вивчення певних предметів на всіх курсах навчання. Загально-галузеві формуються при засвоєнні змісту харчової галузі [17]. Фахові компетенції відображають вимоги до рівня підготовки майбутніх фахівців з технології харчування, передбачають володіння методами спостереження, опису, управління діяльністю підприємств харчової промисловості, здатність до класифікації та диференціації асортименту харчової продукції, забезпечення її якості відповідно до стандартів, розуміння економічних та організаційних основ професійної діяльності, вміння використовувати профільні знання, практичні вміння й навички для успішного функціонування роботи закладів ресторанного господарства. Серед визначених компетенцій особливе місце посідають саме фахові. Вони пов'язані із загальними вимогами до професійної діяльності фахівців з технології харчування, визначають рівень ознайомлення з методами, принципами, особливостями й основами технологічного процесу, забезпечують конкретизацію інших видів компетентній.

Висновок. Розвиток компетентнісного підходу при підготовці фахівців з технології харчування за умов реалізації дуальної форми здобуття освіти передбачає оновлення традиційної структури моделі професійної підготовки фахівця з технології харчування та її змістовного наповнення, узагальнює інформацію про зміст, характер діяльності, сукупність виробничих функцій спеціаліста. У структурі професійної діяльності майбутнього фахівця з технології харчування виокремлюємо ключові, загально-галузеві, предметні та фахові компетенції. Вважаємо, що рівень сформованості визначених компетенцій відображає системні результати навчання, засвідчує готовність

майбутніх фахівців з технології харчування до професійної діяльності, є основою для формування їх професійної компетентності. Визначені компетенції розглядаємо як показники поетапного формування професійної компетентності.

Список використаних джерел:

- [1] Чернявський, В. (2017). Методичні засади впровадження компетентнісного підходу. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 1, 383-391. <https://doi.org/10.31499/2307-4906.1.2017.137647>
- [2] Луняшек, В. (2020). Компетентнісний підхід як методологія професійного розвитку працівника освіти. *Нова педагогічна думка*, 2 (102), 37-44. <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2020-102-2-37-45>
- [3] Бібік, Н. М. (2004). Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*, 45-50.
- [4] Яковчук, О. Л. (2020). Сутність, завдання та переваги розвитку дуальної освіти в Україні. *Materials of the XVI international research and practice conference «Modern scientific potential 2020»*. Vol. 1. February-March, Pedagogical sciences, 9-14.
- [5] Краевский, В. В., & Хуторской, А. В. (2003). Предметное и общепредметное в образов-х стандартах. *Педагогика*, 2, 3-10.
- [6] Лузан, П. Г., Пащенко, Т. М., Ваніна, Н. М., Колісник, Н. В. (2008). Стандартизація професійної освіти на основі компетентнісного підходу. *Science Rise*, 5(25), 32-35.
- [7] Безпалько, О. В. (2004). *Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі*. Київ: Центр учбової літератури. ISBN 978-966-364-837-8.
- [8] Благий, О. С. (2015). Формування здоров'язберігаючої компетентності у майбутнього інженера-технолога харчової галузі. *Вісник НТУУ «КПІ». Філологія. Педагогіка*, 6, 9-13.
- [9] Байденко, В. И., & Селезнева, Н. А. (2005). *Государственный образоват.-ный стандарт высшего профессионального образования нового поколения как комплексная норма качества высшего образования: общая концепция и модель*. Москва: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов.
- [10] Шадриков, В. Д. (2004). Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход. *Высшее образование сегодня*, 4, 28-31.
- [11] Цимбал, С. В. (2006). *Психологічні особливості формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів засобами іноземної мови*. Автореф. дис. канд. психол. наук. Хмельницький: НАДПСУ ім. Богдана Хмельницького.
- [12] Барко В. І. (2010). Роль креативності у формуванні професійної компетентності. *Вісник Національної академії оборони України. Збірник наук. праць*, 6 (19), 69-75.
- [13] Одегов, Ю. Г., Руденко, Г. Г., & Бабынина, Л. С. *Экономика труда*. Москва: Альфа-пресс. Том 1. ISBN 978-5-534-07329-4.
- [14] Кожан, Т. О. (2012). Компетентнісні засади моделювання діяльності менеджера з персоналу. *Зб. наук. праць: Формування ринкової економіки. Спец. вип. Праця в ХХІ столітті: новітні тенденції, соціальний вимір, інноваційний розвиток*. Том 1, 546-552.
- [15] *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (2001). В. Т. Бусел (Уклад. та голов. ред.). Київ: Ірпінь: Перун.
- [16] Хоменко В. Г. (2013). Сучасний стан та тенденції професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів комп'ютерного профілю. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*, 40-41, 16-22.
- [17] Пометун О. І. (2004) *Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті*. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики. Київ: К. І. С.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.56

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В ЕКОНОМІЧНИХ ВНЗ УРСР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

ORCID ID: 0000-0003-0530-8285

Федун Денис Сергійович

аспірант кафедри психології, педагогіки та філософії

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

УКРАЇНА

Анотація. У даній статті розглянуто питання організації та розвитку науково-дослідницької діяльності майбутніх економістів у системі вищої освіти України в період 1960-х – 1980-х років. Представлена основна мета діяльності Студентських наукових товариств, які здійснювали залучення студентів до науково-дослідницької діяльності та займалися її безпосереднім керівництвом. Розглянуто основні форми організації наукової роботи студентів на прикладі Київського інституту народного господарства та Харківського інженерно-економічного інституту. Проаналізовано якісні та кількісні показники здійснюваної науково-дослідницької діяльності студентів у даних економічних ВНЗ України в 60-х – 80-х роках ХХ століття. Представлена методологічна база проведення науково-дослідницької діяльності. Розкрито принцип методики «взаємопов'язування» науково-дослідницької діяльності студентів яка використовувалася за принципом наступності та послідовності виконання наукових робіт протягом усього процесу підготовки економіста. На підставі вивчення організації науково-дослідницької діяльності студентів, на прикладі економічних ВНЗ УРСР у другій половині ХХ століття, сформувані рекомендації до застосування накопиченого історичного досвіду в сучасній системі вищої економічної освіти.

До економістів, які здійснювали свою професійну діяльність в Україні в період з 60-х – 80-х років ХХ століття, пред'являлися досить високі вимоги. Уже відразу після закінчення ВНЗ вони повинні були в достатній мірі володіти сучасними знаннями в області науки та техніки, мати навички наукового управління виробництвом і організації праці, вміти з високим рівнем кваліфікації та творчим підходом вирішувати завдання подальшого розвитку економіки.

Вищі навчальні заклади України, які здійснювали підготовку економістів в період з плановою системою економічного регулювання народного господарства, керуючись метою підвищення рівня фахівців, що випускалися, досить великий обсяг часу в планах навчально-виховної та наукової роботи відводили організації науково-дослідницької діяльності студентів.

Науково-дослідна робота студентів в загальному процесі підготовки економістів була не тільки важливим засобом підвищення якості випущених фахівців для планової системи народного господарства, а й передбачалася, як важливий метод виховання молоді, який дозволяв би надалі направляти науковий та трудовий потенціал на вирішення найважливіших економічних завдань України [1; 2].

Залучення до наукової роботи та досліджень відбувалося в студентських наукових товариствах, основною метою яких було поліпшення розуміння пройденого матеріалу, розширення навчального кругозору, виховання високих моральних якостей, любові до праці, напрацювання навичок творчого підходу

до вирішення практичних завдань, виявлення здібностей, їх розвитку та провокування прагнення до самостійної наукової діяльності.

З метою розвитку студентської наукової діяльності, під керівництвом інститутських, міських, обласних, республіканських і всесоюзних Рад студентських наукових товариств, а так само за підтримки республіканських і союзних профільних міністерств і відомств, координаційної діяльності комсомольських і партійних органів постійно проводилися студентські наукові конференції, виставки та конкурси на яких представлялися та обговорювалися наукові досягнення студентів.

Організація науково-дослідницької роботи студентів в Київському інституті народного господарства (КИНГ) та Харківському інженерно-економічному інституті (ХІЕІ) в 60-х – 80-х роках ХХ століття була важливою складовою навчально-виховного процесу підготовки майбутніх економістів. Основною метою роботи професорсько-викладацького складу ВНЗ в даному напрямку було: підвищення рівня освіти, залучення студентів до досліджень в області економіки, розвиток науково-практичного співробітництва навчальних закладів і виробництва, виховання висококваліфікованих і конкурентних фахівців.

Основними формами організації наукової роботи студентів в економічних ВНЗ України в 1960-х – 1980-х роках були: робота в наукових гуртках, залучення до наукової діяльності кафедр, виконання замовлень конструкторських і техніко-економічних бюро, лабораторні дослідження та пізнавальні екскурсії.

У 60-х – 80-х роках Студентське наукове товариство ХІЕІ складалося з п'яти факультетських наукових товариств (Гірського, Машинобудівного, Металургійного, Механізованої обробки економічної інформації та Хімічного). Дані факультетські наукові товариства включали в своєму складі до 1969 – 1970 навчального року – 19-ть науково-дослідних гуртків (Бухгалтерського обліку та статистики, Обчислювальної техніки, Гірського, Математики, Математичних методів в економічних дослідженнях, Марксизму-ленінізму, Металургійний, Політичної економії, Технології машинобудування, Фізики, Хімії, Хімічної технології, Електроніки, Електротехніки та ін.) участь в роботі яких брали близько 900 учнів [3].

Наукові товариства проводили свою дослідницьку діяльність в тісному зв'язку з провідними промисловими підприємствами Харківської області та Східної України. На базі факультетів Харківського інженерно-економічного інституту працювало одне конструкторське та п'ять техніко-економічних бюро, в яких близько двохсот студентів проводили замовні дослідження для підприємств з бюджетної або договірної тематики відповідних кафедр [5]. Студентська науково-дослідна робота ставила перед собою мету вирішення конкретних виробничих завдань, завдяки чому їх роботи надавали позитивний вплив на загальний науково-технічний прогрес підприємств і рівень якості продукції, що випускалася.

До середини 80-х років Студентське наукове товариство Київського інституту народного господарства налічувало 52 наукових гуртка, участь в роботі яких брали понад 3000 студентів. Близько 800 майбутніх економістів брали участь в розробці більш ніж 40 тем держбюджетної тематики та більше двохсот студентів розробляли господарсько-договірні замовлення підприємств [1; 2].

Під час навчального процесу характерними формами науково-дослідної роботи студентів були: підготовка тематичних наукових доповідей і рефератів, участь в наукових семінарах, виконання курсових і дипломних науково-

дослідних робіт, вивчення та розробка науково-дослідних тем в процесі проходження навчальних та виробничих практик.

Науково-дослідницька діяльність майбутніх економістів курирувалася так само кафедрами, які були випускаючими, за індивідуальними навчальними планами. В рамках даних планів відбувалося взаємопов'язування виконуваних студентом в ході всього навчального процесу підготовки наукових робіт: рефератів, тез, статей, курсових та дипломних робіт. Даний підхід забезпечував безперервний цикл наступності наукової діяльності студента, що дозволяло активізувати наукову діяльність і сприяло її максимальному впровадженню в систему навчального процесу.

Методологічною базою проведення науково-дослідницької діяльності студентів була дисципліна «Основи наукових досліджень» [1; 2].

Початковим етапом в системі науково-дослідницької діяльності здійснюваної в ході навчального процесу були наукові реферати. Підготовка реферату давала можливість виділити найбільш важливі проблеми характерні для теми дослідження, що дозволяло конкретизувати та задати спрямованість всій подальшій науковій роботі. Основною організаційною формою дослідницької роботи вважалися науково-теоретичні семінари, на яких студенти виступали з доповідями по одному з питань свого наукового дослідження. В якості основи для теоретичної частини підсумкового дипломного проекту були курсові роботи по курсам спеціальних дисциплін [1; 2].

У період 60-х – 80-х років вважалося, що взаємопов'язування всієї науково-дослідної діяльності студента за весь навчальний період в дипломній роботі позитивно відбивається на її якості та науковій цінності [1; 2].

Удосконаленню та розвитку науково-дослідницької роботи, а так само підведенню її підсумків сприяла організація таких науково-масових заходів, як: наукові студентські конференції, конкурси на кращу наукову роботу, різні тематичні огляди та олімпіади.

Завершенні дослідження представлялися на міських щорічних студентських конференціях у формі доповідей, а ті що представляли найбільший науковий інтерес, з точки зору оригінальності та високого рівня актуальності досліджуваної проблеми, як правило, представлялися до обговорення на республіканських і всесоюзних конкурсах студентських робіт.

У 1960-у році на XXV студентської науково-технічної конференції, організацію якої здійснювала Рада студентського наукового товариства ХІЕІ, взяли участь 92-і наукові роботи; в 1965-у році на XXXV науково-технічної конференції були представлені 135 студентських наукових досліджень. У 1968-1969 навчальному році 930-ма студентами Харківського інженерно-економічного інституту, які брали участь в наукових дослідженнях, було представлено 250 наукових робіт на міських, республіканських та всесоюзних конкурсах, з яких 148 були нагороджені дипломами та нагородами різних ступенів [4; 5; 6]. У 1979 – 1980 навчальному році в першому етапі Всесоюзної олімпіади «Студент і науково-технічний прогрес» взяли участь понад 3700 студентів Київського інституту народного господарства, на другий (республіканський) тур було відібрано 76 науково-дослідних робіт (з яких 13 робіт були відзначені дипломами та нагородами). У 1983 – 1984 навчальному році вже більше 4000 студентів КИНХ представили свої роботи в першому турі Всесоюзної олімпіади, з яких на республіканський етап олімпіади було відібрано 110 науково-дослідних робіт (з яких 22 були відзначені нагородами та дипломами), а на всесоюзний – 24 роботи (з яких 3 були відзначені дипломами

Міністерства Вищих навчальних закладів СРСР) [1; 2].

Висновки. Як ми бачимо, процес підготовки економістів у ВНЗ України в 60-х – 80-х роках ХХ століття передбачав необхідність залучення учнів до науково-дослідницької діяльності, метою якого було сприяння формуванню його подальшого творчого шляху, прямуючи за яким студент мав би можливість в майбутньому сформуватися як досвідчений економіст, або ж повністю присвятити себе науковій діяльності, та стати вченим або дослідником.

З метою досягнення у майбутніх економістів здатності міркувати над досліджуваним матеріалом, піддавати його науковому аналізу, використовувати творчі елементи в ході вирішення поставлених завдань, формувати висновки, знаходити їм практичне застосування професорсько-викладацькі колективи українських економічних вищих навчальних закладів постійно працювали над удосконаленням комплексної тематики «спадкоємної послідовності» наукового дослідження студента на протязі всього процесу навчання. Завдяки якій, передбачалося, що студенти переходячи на більш високі курси будуть продовжувати послідовно розробляти чергові етапи своєї науково-дослідної роботи, використовуючи раніше отримані результати.

Впровадження в сучасну навчальну практику підготовки економістів даної комплексної тематики «спадкоємності» і збільшення кількості реальних дипломних проектів в науковій підготовці студентів безсумнівно надасть істотний внесок в процес формування сучасного конкурентного фахівця, готового до самостійної науково-дослідної діяльності.

Список використаних джерел:

- [1] Річний звіт про роботу інституту за 1979 – 1980 навчальний рік, 1980 (Ф. Р–871 Київський інститут народного господарства. Оп. 29. Спр. 210. 311 арк.) Держархів м. Києва, Київ.
- [2] Річний звіт про роботу інституту за 1983 – 1984 навчальний рік, 1984 (Ф. Р–871 Київський інститут народного господарства. Оп. 29. Спр. 292. 290 арк.) Держархів м. Києва, Київ.
- [3] Звіт про роботу інституту за 1964 – 1965 роки, 1965 (Ф. Р–4587 Харківський інженерно-економічний інститут. Оп. 2. Спр. 851. 81 арк.) Держархів Харківської області, Харків.
- [4] Звіт про роботу студентського наукового товариства інституту за 1959 – 1960 навч. рік., 1960 (Ф. Р–4587 Харківський інженерно-економічний інститут. Оп. 2. Спр. 608. 32 арк.) Держархів Харківської області, Харків.
- [5] Звіт про роботу інституту за 1969 – 1970 навч. рік., 1970 (Ф. Р–4587 Харківський інженерно-економічний інститут. Оп. 2. Спр. 855. 80 арк.) Держархів Харківської області, Харків.
- [6] Інформація інституту про заходи щодо поліпшення ідейно-виховної роботи зі студентами за 1968 – 1969 р., 1969 (Ф. Р–4587 Харківський інженерно-економічний інститут. Оп. 4. Спр. 862. 8 арк.) Держархів Харківської області, Харків.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.57

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ОНЛАЙН ОСВІТИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ КОЛЕДЖУ

Матвієнко Наталія Петрівна

Викладач загально-технічних дисциплін

*Відокремлений структурний підрозділ «Мелітопольський фаховий коледж
Таврійського державного агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного»*

УКРАЇНА

Протягом останніх десятиліть галузь інженерії значно розвинулась і ринок праці зараз потребує значної кількості інженерів, які володіють сучасними знаннями. Розвиток технічних спеціальностей має позитивний суспільний та економічний вплив і зумовлений потребами економіки. Тому підтримка технічних освітніх закладів, як бази підготовки майбутніх інженерів, є необхідною умовою для майбутнього розвитку економіки України, вимагається ринком праці та сучасними тенденціями світі.

Однак випускники технічних спеціальностей стикаються з проблемами входження в абсолютно нове середовище, яке значно відрізняється від того, що вони вчили [1]. Частковою проблемою є відсутність можливості в учбовому закладі повторювати досвід, схожий на галузь, через низьку технічну забезпеченість, відсутність викладачів з сучасними знаннями та швидко зміню технологій.

Більш того, пандемія COVID-19 змусила глобально та різко змінити традиційні методи особистого очного навчання та перейти на онлайн-формат. Тому зараз гостро стоїть питання планування для пом'якшення негативних наслідків пандемії на інженерну освіту, якій важче переходити на онлайн формат через значну частину практичних робіт та практик. Консорціум онлайн-навчання визначив п'ять складових високоякісної онлайн-освіти: ефективність навчання, задоволеність студентів, задоволеність викладачів, доступ, масштаб та вартість [1]. Які необхідно врахувати при плануванні онлайн освіти в технічних учбових закладах.

Одними з головних проблем, які негативно вплинули на онлайн-інженерну освіту є: логістичні/технічні, конфіденційності та безпеки, відсутності достатнього практичного навчання. Більшість учнів в коледжі відзначають наступні проблеми організації онлайн навчання: відсутність залучення до занять, труднощі у збереженні уваги, втому після відвідування кількох онлайн пар. Більшість викладачів та студентів стикаються з проблемами з програмним забезпеченням: не мають доступу до мікрофона/гарнітури або принтера/сканера, або надійного підключення до Інтернету, відповідних комп'ютерів, для вирішення складних задач.

Для студентів основними викликами є відчуття соціального ізолювання від одногрупників. Багато студентів не відчують себе залученим під час онлайн-занять, бракує чіткого керівництва або повідомлення від викладачів, є відчуття дискомфорту через необхідність включення камери або мікрофону. Також часто студенти не можуть використовувати вільно камеру та мікрофон, якщо вони живуть у переповненому спільному просторі [2]. Більше половини студентів

мали труднощі з доступом до приватного чи тихого місця для відвідування онлайн-класів чи навчання, також гостро стояла і проблема мотивації до навчання, особливо коли вони поєднують роботу та навчання. Все це погіршується невизначеністю дати закінчення пандемії COVID-19, втратою взаємодії з однолітками, економічною ситуацією. Тому практично третина студентів оцінюють онлайн навчання як незадовільне. З боку навчальних закладів доцільна організація спеціальних курсів для викладачів щодо програмних засобів навчання онлайн, запобіганню плагіату, списуванню, використанню автоматичних систем оцінювання, створення тестів. Так, можливе застосування блокування браузерів під час проходження тестування або іспиту [1].

Висновки

Отже, розвиток якісної інженерної освіти є важливим напрямком діяльності технічних учбових закладів. Інженерна освіта традиційно орієнтована на практичний досвід, розвиток критичного мислення і навичок вирішення проблем. Впровадження онлайн викладання технічних дисциплін має свої особливості та складності, які необхідно вирішити як на державному рівні, так і на рівні учбового закладу. Для покращання ефективності інженерної освіти, дієвими є наступні інструменти активного навчання та навчання на основі проектів, використання сучасного обладнання, технічне оновлення. Також учбовим закладам доцільно приділяти більше уваги навчанню новим програмним забезпеченням в освіті викладачів, забезпечувати на території закладу постійний інтернет зв'язок, мати сучасні комп'ютерні класи.

Список використаних джерел:

- [1] Obeidat Alaa (2020) The Effectiveness of Adopting e-Learning during COVID-19 at Hashemite University. (*IJACSA*) *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, Vol. 11, No. 12. 96-104. Retrieved from https://thesai.org/Downloads/Volume11No12/Paper_12-The_Effectiveness_of_Adopting_e_Learning.pdf
- [2] Asgari S. & Trajkovic J. & Rahmani M. (2021) An observational study of engineering online education during the COVID-19 pandemic. *PLoS ONE* 16(4): e0250041. Retrieved from <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0250041>

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.58

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕКСТОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ РОБОТИ НАД РОЗВИТКОМ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

ORCID ID: 0000-0001-9239-5801

Дегтярьова Тетяна Олегівна

канд. філол. наук, доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян
Сумський державний університет

ORCID ID: 0000-0002-3773-6068

Шевцова Аліна Владленівна

канд. філол. наук, доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян
Сумський державний університет

УКРАЇНА

На сучасному етапі йде активний пошук шляхів вдосконалення та модернізації процесу викладання іноземних мов у вищій школі. Зросли вимоги до випускників вишів, і реалії життя ставлять перед викладачами завдання вивчати і впроваджувати в практику найбільш ефективні методики і технології, творчо розвивати практичний і теоретичний досвід викладання дисципліни.

Сьогодні перше місце серед методів навчання української мови як іноземної належить функціонально-комунікативному (особистісно орієнтованому). В його основі – спрямованість на розвиток особистості студента як активного суб'єкта навчальної діяльності.

Пріоритетним можна назвати текстоцентричний підхід тобто спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток мовленнєвих умінь та навичок на текстовій основі. Він органічно пов'язаний з особистісно орієнтованим, компетентнісним і когнітивно-комунікативним.

Вивчення іноземної мови неможливо без роботи з текстом як з однією з основних навчально-методичних одиниць. При відборі текстів слід враховувати, що будь-який з них не тільки вводить певний граматичний, лексичний і культурологічний матеріал, але і є основою для розвитку мовленнєвих і комунікативних навичок і умінь. Іншомовний навчальний текст – реальна і продуктивна основа навчання говоріння, читання, письма та аудіювання. Як зазначав Б. Гаспаров, «смісл тексту формується щоразу не як об'єктивний феномен, а як рухливий процес, що у своєму розвитку сходиться до нескінченності» [1, 343].

Робота з мовленнєвим твором структурується за етапами і видами вправ:

1. Введення тексту. Комунікативний підхід передбачає переважно усне введення тексту. Це пов'язано з принципом усного випередження, але при необхідності використовується і письмовий шлях.

Дотекстові вправи спрямовані на попередню підготовку слухачів до сприйняття текстової інформації. Вони актуалізують у свідомості студентів певного кола лексики, налаштовують їх на мовленнєву взаємодію під час обговорення заголовку, прогнозуванні текстового вмісту.

2. Обробка тексту і автоматизація мовленнєвих зразків. На даному етапі відбувається розуміння сенсу тексту, аналізуються форми і слова, відпрацьовуються мовленнєві зразки. Текстові вправи полягають в читанні і роз'ясненні важких для розуміння фрагментів. Викладач пропонує учням питання, спрямовані на перевірку вірного сприйняття текстової інформації.

3. Вихід в мовлення. Заключний етап підводить студентів до створення власних текстів – усних і письмових, в яких будуть усвідомлено застосовані засвоєні мовленнєві зразки. Післятекстові вправи – це завдання, спрямовані на критичне осмислення змісту, переказ тексту з урахуванням адресата повідомлення, крім того, студенти моделюють ситуації спілкування, в яких можуть бути вжиті мовленнєві зразки з даного тексту.

В умовах інформаційного суспільства сприйняття і розуміння усного мовлення на слух є одним із способів отримання інформації під час прослуховування новин, перегляді передач, відео, а також у процесі навчання.

З метою підвищення ефективності навчання навичкам аудіювання використовуються когнітивні методи, які розвивають розумові здібності і формують у студентів вміння виділяти головне, знаходити в тексті конкретну інформацію, відокремлювати оцінку інформацію від фактичної, усвідомлювати структуру висловлювання, що сприймається на слух, робити висновки.

Письмова фіксація дуже тісно пов'язана з усіма видами мовленнєвої діяльності – аудіюванням, читанням, говорінням. Уміння письмово відтворювати почутий текст допомагає учням усвідомлювати логіку викладу матеріалу, сприяє поділу мовленнєвого потоку на смислові частини і розумінню великих за обсягом і складних за змістом мовленнєвих повідомлень.

При навчанні аудіювання вміння письмовій фіксації використовується в якості опори, оскільки отримані записи можуть служити планом для усного або письмового висловлювання.

Викладачами кафедри мовної підготовки іноземних громадян Сумського державного університету створено навчальний посібник «Науковий стиль мовлення для початківців (медико-біологічний профіль)», який базується на принципах текстоцентричності [2]. Структура підручника визначається закладеними у Державному стандарті та розроблених на його основі програмах змістовими лініями – мовною, мовленнєвою, соціокультурною та діяльнісною, а також необхідністю навчання чотирьох видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання і письма.

Розділи посібника відображають комунікативні потреби студентів-іноземців. Навчальні матеріали розділів допомагають у вивченні дисциплін, які передбачені програмою підготовчих факультетів та підготовчих відділень.

Авторами пропонується єдина чітка та логічна структура презентації матеріалів. Практичні завдання, запропоновані авторами з урахуванням, по-перше, професійної орієнтації студентів-іноземців, по-друге, чітко окресленого дискурсу майбутньої спеціальності. Система завдань до кожної з тем надає викладачу можливість здійснювати в комплексі й окремо навчальну, тренувальну та контрольну діяльність.

Лексико-граматичний блок на початку кожної теми ілюструє використання нових граматичних конструкцій та містить завдання, за допомогою яких у студентів формуються навички застосування цих конструкцій у науковому стилі мовлення. Особлива увага приділяється синонімічним конструкціям та трансформації речень з їх використанням. Навчальні тексти відібрані та адаптовані з урахуванням специфіки майбутньої спеціальності студента-іноземця.

Текстовий матеріал посібника співвіднесено з програмним матеріалом із математики, хімії, фізики та біології передбаченим навчальними планами та програмами довузівською підготовки іноземних громадян. Принципи відбору, організації та подання інформації визначались конкретними завданнями початкового етапу навчання з погляду методичних, психологічних і лінгвістичних вимог.

Основним структурним компонентом підручника є текст. У ньому комплексно реалізується освітня, розвивальна і виховна мета навчання. Для вчителя текст – засіб формування системи цінностей, комунікативної, мовної та соціокультурної компетентності учня, а для самого учня – джерело інформації, об'єкт розуміння і вивчення [3, 4].

Текст є домінуючим, оскільки він постає основною одиницею навчання у системі роботи над розвитком професійного мовлення. Текстосцентричний підхід поряд із дотекстовими та післятекстовими вправами представлений у кожній запропонованій темі.

Для прикладу розглянемо кілька завдань (дотекстових і післятекстових разом із текстом) із теми «Будова атома» розділу «Хімія».

Дотекстові завдання.

Завдання 1. Прочитайте слова, словосполучення та речення. Перекладіть нові слова. Дайте відповіді на запитання. Запишіть відповіді.

1) частинка, найменша частинка. Атом – це найменша частинка хімічного елемента.

елементарний (-а, -е, -і), елементарна частинка, елементарні частинки.

Атом – це найменша частинка хімічного елемента.

Атом має елементарні частинки: протони (р), електрони (ē) і нейтрони (п).

1. Що таке атом?
2. Які частинки має атом?
3. Що таке протон (р)?
4. Що таке електрон (ē)?
5. Що таке нейтрон (п)?

2) позитивний (-а, -е, -і), позитивна частинка, позитивний заряд.

Протон – це позитивна частинка. Протон (р) має позитивний заряд.

Що таке протон (р)?

1. Який заряд має протон (р)?

3) негативний (-а, -е, -і), негативна частинка, негативний заряд.

Електрон – це негативна частинка. Електрон (ē) має негативний заряд.

1. Що таке електрон (ē)?
2. Який заряд має електрон (ē)?

4) нейтральний (-а, -е, -і), нейтральна частинка.

Нейтрон – це нейтральна частинка. Нейтрон (п) не має заряду.

1. Що таке нейтрон (п)?
2. Який заряд має нейтрон (п)?

5) електронейтральний (-а, -е, -і), електронейтральна частинка.

Атом – це електронейтральна частинка.

– Що таке атом? [3, 49-50].

Як бачимо, нову лексику подано не абстрактно, а в тісному зв'язку з контекстом, що дозволяє опрацювати й закріпити новий матеріал більш ефективно (у словосполученнях, фразях, граматичних вправах, текстах). Такі завдання сприяють зняттю лексичних та граматичних труднощів, забезпечують повноту і точність розуміння інокомунікантами тексту професійного спрямування.

Далі студенти слухають мікротекст. Випереджаючи прослуховування, викладач презентує короткий зміст тексту. Після цього слухачі повинні відповісти на запитання.

Завдання 2. Прочитайте мікротекст. Замість крапок вставте слово який (-а, -е, -і). Поставте запитання один одному.

Протон – це позитивна частинка, має позитивний заряд. Електрони – це негативні частинки, мають негативний заряд. Нейтрон – це нейтральна частинка, немає заряду.

Атом – це складна електронейтральна частинка, ... має елементарні частинки: протони (p), електрони (ē) і нейтрони (n).

Післятекстові завдання.

Завдання 10. Прочитайте текст. Дайте відповіді на запитання. Запишіть відповіді.

Атом – це електронейтральна елементарна частинка. В атомі є елементарні частинки: протони (p), електрони (ē) й нейтрони (n).

Протони і нейтрони знаходяться в ядрі атома. Ядро атома має позитивний заряд. Заряд ядра атома дорівнює числу протонів. Наприклад, у ядрі атома Фосфору P знаходиться 15 протонів, тому заряд ядра атома + 15.

Електрони обертаються навколо ядра атома. Вони утворюють електронну оболонку атома.

Число електронів дорівнює числу протонів, тому атом – це електронейтральна частинка.

– Чому атом – електронейтральна частинка?

Завдання 11. Прочитайте текст ще раз. Розкажіть про будову атома за планом.

Будова (структура) атома

План

1. Яка частинка – атом?
2. Які елементарні частинки є в атомі елемента?
3. Які частинки знаходяться в ядрі атома?
4. Як (у який спосіб) електрони утворюють оболонку атома?
5. Який заряд має ядро атома?
6. Чому дорівнює заряд ядра атома? [3, 52-53].

Післятекстові вправи, спрямовані на перевірку розуміння змісту тексту, побудовані за принципом переходу від репродуктивного відтворення до самостійного продукування тексту. Студенти повинні поділити текст на смислові частини, виділити головну інформацію абзацу, скласти питальний план і трансформувати його в називний, переказати текст за планом

Реалізуючи текстоцентричний підхід, автори навчального посібника вирішують такі завдання: забезпечення оволодіння іноземними студентами основними лексико-граматичними формами української мови на матеріалі текстів за їхньою майбутньою спеціальністю; формування навичок читання, аудіювання та письмового відтворення текстів за обраною професією, а також навичок усного монологічного висловлювання.

На нашу думку, саме текстоцентричний підхід сприятиме ефективному та швидкому формуванню вторинної мовної особистості, «яка вільно оперує смислами, різнорівневими й різноструктурними моделями для творчої реалізації життєвих цілей, завдань і намірів» [4].

Список використаних джерел:

- [1] Гаспаров, Б. М. (1996). *Язык. Память. Образ. Лингвистика языкового существования*. М: Новое литературное обозрение.
- [2] Голованенко, Є. О., Дегтярьова, Т. О. & Дядченко, Г. В. (2018). *Науковий стиль мовлення для початківців (медико-біологічний профіль)*. Суми: СумДУ.
- [3] Пентиліук, М. І. (2011). Текстоцентричний аспект формування риторичних умінь і навичок. *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики. Зб. статей*. 96-108.
- [4] Галаєвська, Л. В. (2017). *Текстоцентричний підхід до формування мовленнєвих умінь і навичок учнів та його реалізація в підручнику української мови*. Вилучено з <http://ipvid.org.ua/upload/iblock/eb0/eb0dca9c47b35e7c6570ce82bfa56973.pdf>

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.59

РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Волотовська Тетяна Павлівна

здобувач-дослідник

ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

Тимошко Г.М.

д-р.пед.наук,

професор кафедри педагогіки, адміністрування і соціальної роботи

ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

УКРАЇНА

Суттєві соціальні, гуманітарні та економічні зміни, які відбуваються у теперішньому суспільстві, не абияк підвищують роль керівника сучасного закладу загальної середньої освіти (і не тільки). Адже від його компетентності, професіоналізму, здатності «бути на плаву» залежить не лише рівень ефективності діяльності ввіреної йому організації, а й рівень благополуччя її працівників. Це в повній мірі стосується керівників закладів загальної середньої освіти. Комфорт та сприятливі умови праці усього творчого колективу прямо пропорційно залежить від управлінської компетентності його керівника.

Законодавчою базою сучасного етапу реформування загальної середньої освіти є Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2031 року, Концепція Нової української школи. Закон України «Про освіту» декларує: «Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави». Відповідно до чинного законодавства України метою вітчизняної освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян для забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору. Реформа освітньої галузі в Україні знаходиться на етапі модернізації та трансформації, головна мета якої – нова висока якість освіти на всіх рівнях: від початкової школи – до закладів вищої освіти [1].

Відповідно до зазначеного, соціально-економічна ситуація в країні висуває підвищені вимоги до управлінської компетентності керівників закладів загальної середньої освіти. Удосконалення рівня професійної діяльності керівників – один з основних векторів реформування шкільної освіти. Виходячи з цього, головними завданнями післядипломної педагогічної освіти стали питання

мотивації підвищення ефективності управлінської діяльності керівних педагогічних кадрів та надання своєчасної методичної допомоги у процесі вдосконалення управлінської діяльності. У створенні особистісно - орієнтованої системи професійного зростання керівників освітніх закладів вагому роль відіграє організація їх самоосвітньої діяльності.

На сучасному етапі становлення та реформування національної системи освіти головним є розвиток особистості, здатної до визначення способів самореалізації, саморозвитку, самоосвіти й самоствердження як в професійній кар'єрі, так і життєдіяльності [7].

За останнє десятиліття помітно зросла зацікавленість учених, науковців до вивчення проблеми управлінської компетентності керівника закладу освіти, що свідчить про важливість, актуальність та соціальну значущість проблеми.

Керівник сучасного закладу загальної середньої освіти стає ключовою фігурою в здійсненні управлінської діяльності в процесі надання освітніх послуг [5]. Тому модернізація освітнього процесу вимагає зробити універсальними вимоги до управлінської компетентності керівника закладу ЗСО. Сучасний освітній заклад існує в умовах ринкових відносин. Директор має володіти технологіями менеджменту й маркетингу в освіті, щоб не залишитися осторонь від реалій сучасного життя. Він лідер-менеджер, який управляє педагогічною системою освітнього закладу, її розвитком, організовує й стимулює професійну діяльність педагогічних працівників, сприяє формуванню культури організації, організовує та забезпечує їх діяльність, вивчає попит на освітні послуги, організовує та забезпечує їх якість. Запровадження державно-громадської моделі управління освітнім закладом передбачає залучення до управлінських процесів широкого загалу педагогічної громадськості, батьків, громадських організацій. Тому одним з головних напрямків оновлення управлінської діяльності є набуття знань і вмінь щодо управління школою як соціальною системою. Директор у такому вимірі стає соціальним лідером, який повинен одноосібно приймати управлінські рішення [6].

Перехід на нову структуру та зміст загальної середньої освіти потребує створення принципово нових моделей науково-методичної роботи в освітньому закладі. Якщо раніше педагогічний колектив обирав проблему, за якою працювала школа, то в нових умовах доцільно опрацювати цілісну концепцію освітньої практики, яка б врахувала особливості і можливості конкретного закладу освіти. Таку діяльність педагогічного колективу повинен спрямувати творчий керівник даного закладу.

Застосування сучасного комплексу знань і вмінь теорії управління, зокрема в ринкових умовах, здійснення інноваційної діяльності стає основою оновлення освітнього процесу, реформування освітньої галузі й підвищення статусу директора школи, як керівника. Оновлення процесу управління має випереджати процеси розвитку сучасного закладу освіти. Особливо це необхідно у контексті підготовки керівника школи, модернізації програми підвищення кваліфікації з урахуванням позитивного досвіду європейських країн. Сьогодні керівник закладу загальної середньої освіти виступає трансформатором оновленого змісту освіти, освітніх технологій, форм та методів навчання, виховання й розвитку особистості, піклується про власну управлінську діяльність, про впровадження елементів новизни, оригінальності, тобто всього того, що необхідне для забезпечення реформування освітнього процесу в закладі освіти та підвищення результативності управлінської діяльності. [3]

Результат управлінської діяльності - це результати дій керуючої системи щодо переведення освітньої системи, педагогічного колективу, освітнього процесу, фінансово-господарської діяльності, санітарно-гігієнічних і безпечних умов у новий стан, що забезпечує керуюча система. Тому основними складовими результатів управлінської діяльності сучасного керівника освітнього закладу стають: освітній процес; педагогічний колектив; забезпечення умов освітньої діяльності; фінансово-господарська діяльність; система управління закладу освіти. Для досягнення мети в практичній діяльності керівник використовує різні управлінські технології, підходи. Наукові підходи утворюють певні моделі управлінської діяльності: системний підхід; ситуаційний підхід; програмне управління; колегіальне управління; управління якістю освіти; адаптивне управління; особистісно-зорієнтоване управління; демократичне управління; управління інноваційними процесами [4].

Застосування сучасного комплексу знань і умінь теорії управління, здійснення інноваційної діяльності стає основою оновлення освітнього процесу, реформування освітньої галузі й підвищення статусу самого керівника [3].

Розвиток управлінської компетентності керівника сучасного освітнього закладу - актуальна соціально-економічна проблема, оскільки, престиж, результативність роботи освітнього закладу визначаються ефективністю управління ним. Удосконалення управлінської діяльності починається з діагностики власних утруднень керівника закладу загальної середньої освіти. Проведення зовнішнього діагностування з педагогічної, методичної, психологічної підготовки управлінця та спонукання до самооцінки та самоаналізу власних можливостей, якостей, результатів професійної діяльності – основні, але далеко не всі організаційно-педагогічні умови удосконалення управлінської діяльності.

Список використаних джерел:

- [1] Закон України «Про освіту»
- [2] Закон України «Про повну загальну середню освіту»
- [3] Білоножко О. В. Риси сучасного керівника/ Методична розробка: Адміністрування школи/ режим доступу: <https://urok.osvita.ua/materials/administration/36357/>
- [4] Мельниченко В. (2004). Нові підходи до управління навчальним процесом у ПТНЗ.В. Мельниченко. Професійно-технічна освіта. № 2. С.20-21.
- [5] Нетреба М.М. (2019). Роль керівника закладу освіти щодо формування бренду галузі освіти в умовах нової української школи/ Молодий вчений. №.2 (69.2). С. 178-182.
- [6] Рогова Т. В. (2006). Персоналізований підхід в управлінні педагогічним колективом школи: Монографія. Т. В. Рогова. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Нове слово. Харків. С.299.
- [7] Усімбаєва Н.В. Особистісне самовдосконалення як форма усвідомленого саморозвитку майбутнього вчителя. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Випуск 132. С. 222-226.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.60

РОЛЬ АНАМНЕСТИЧЕСКОГО ОПРОСА В ПОСТАНОВКЕ КЛИНИЧЕСКОГО ДИАГНОЗА

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ГРУППА:

ORCID ID: 0000-0002-1056-7137

Конюшевская Алла Анатольевна

канд. мед. наук,
доцент кафедры педиатрии, неонатологии и детских инфекций
Донецкий национальный медицинский университет

ORCID ID: 0000-0002-4021-6872

Пархоменко Татьяна Анатольевна

канд. мед. наук, доцент кафедры внутренней медицины №1
Донецкий национальный медицинский университет

ORCID ID: 0000-0001-6394-5990

Балычевцева Ирина Вячеславовна

канд. мед. наук,
доцент кафедры педиатрии, неонатологии и детских инфекций
Донецкий национальный медицинский университет

ORCID ID: 0000-0002-0082-2595

Яковенко Дмитрий Вадимович

ассистент кафедры педиатрии, неонатологии и детских инфекций
Донецкий национальный медицинский университет

ORCID ID: 0000-0001-8636-8532

Тимошина Ольга Витальевна

ассистент кафедры педиатрии, неонатологии и детских инфекций
Донецкий национальный медицинский университет

УКРАИНА

«Хорошо собранный анамнез – половина диагноза!», - эти слова были сказаны известным клиницистом Нотнагалем в конце XVIII века, однако, они не только не утратили своего значения, но стали еще более актуальными для настоящего времени. Деятельность любого врача у постели больного всегда сводиться к двум задачам: определению болезни и ее лечению [1, 2]. «Диагностика — дело совсем не легкое, требующее от врача большой подготовки, широких познаний, клинического опыта, интуиции, наконец, времени», - утверждал А. Пэунеску-Подяну.

Каждый врач ежедневно работает по алгоритму: больной→жалобы→анамнез→объективное исследование (осмотр, пальпация, перкуссия, аускультация)→выделение и анализ симптомов заболевания→синтез симптомов в симптомокомплексы и синдромы→предварительный диагноз→дополнительное лабораторное и инструментальное обследование→дифференциальная диагностика→диагноз окончательный→лечение и наблюдение→прогноз→исход заболевания. Впервые методы опроса начал применять Г.А. Захарьин [3], его методика ведения расспроса была настолько блестяща, что один из выдающихся французских клиницистов Анри Юшар говорил, что «Захарьин возвысил метод расспроса до степени искусства».

В современной врачебной практике сбор анамнеза, физикальное обследование больного зачастую выполняются по «сокращенной» схеме и с

существенным искажением требований пропедевтики. Одним из важных моментов и этапов в постановке диагноза является сбор анамнеза заболевания, другими словами – истории заболевания в симптомах, т.е. выяснение субъективного представления пациента о проявлениях болезни, их появлении, развитии во времени, сочетании, способах облегчения, провокации и т.д. Собирая анамнез, врач, как правило, преследует следующие цели: анамнез должен выявить субъективную историю заболевания, т.е. патологические ощущения больного в динамике, которые он сам наблюдает у себя. Анамнез у ребенка собрать порой бывает очень трудно, это зависит от ответственности родителей и других родственников. Анамнез помогает выяснить все существующие связи между болезнью и ее причинами, т.е. жалобы и анамнез заболевания, а также помогает познакомиться с условиями быта, режимом и особенностями питания ребенка, особенностями развития ребенка, наличием профилактических прививок, семейным анамнезом и другими данными, необходимыми для дальнейшей верификации диагноза.

Еще в XVI веке один из величайших клиницистов Бальвини говорил, что «кто хорошо расспрашивает, тот хорошо диагностирует» [4]. Известный швейцарский терапевт Р. Хегглин даже считал, что «чем опытнее врач, тем больше выносит он из анамнеза» [2]. Профессор, педиатр М.С. Маслов считал, что для диагностики заболевания достаточно «добыть нужные данные из анамнеза и объективного обследования, извлечь из этих данных решающие симптомы, проанализировать их и рационально использовать для целей диагноза и прогноза». Молодые врачи, как правило, плохо знают симптоматику. Они не пытаются «добывать» симптомы с помощью опроса, осмотра, перкуссии, аускультации. Часто это неумение сочетается с нежеланием осваивать и совершенствовать эти навыки, тратить на это время и усилия. Они предаются ложной надежде на всемогущество лабораторных и инструментальных методов исследования. Не зря опытные клиницисты лабораторные и инструментальные исследования до сих пор называют «дополнительным». Любой опытный врач знает, если дополнительные данные противоречат клинической картине заболевания, к их оценке следует подходить с большой осторожностью. Но нужно помнить, что в медицинской практике диагностика заболеваний основывается, прежде всего, на данных целенаправленного анамнеза и объективного обследования.

Для увеличения диагностической значимости анамнеза его следует детализировать путем «дополнительного расспроса больного», который ввел в схему истории болезни терапевт С.П. Боткин и дающего возможность проникнуть в психологию больного, расположить его к себе. Всем известно знаменитое выражение В.М. Бехтерева: «Если больному после разговора с врачом не становится легче, то это не врач». Поэтому сбор анамнеза должен носить творческий характер. Следует помнить и то, что мало получить в полном объеме те или иные анамнестические данные, для установления диагноза очень важно их правильно оценить и интерпретировать [5, 6]. Далее следует логико-диагностическая работа врача, которая предполагает способность к логическому мышлению и логическим операциям. Внешне ее никто не замечает, но если ее нет на самом деле, то нет и правильного диагноза.

Обучая студентов за специальностью «Медицина», «Педиатрия», мы у постели больного на собственном примере показываем, как правильно собрать анамнез, а также дополняем и исправляем неточности при сборе анамнеза непосредственно студентом. На старших курсах студент проводит 50%

учебного времени у постели больного, отрабатывая умения и навыки сбора анамнеза и объективного обследования больного.

Пренебрегая анамнезом, его анализом и непосредственным клиническим обследованием больного, врач разрушает важную часть «фундамента», на котором строится диагностика того или иного заболевания. Достаточно подробно собранный и проанализированный анамнез — важное условие правильной диагностики. Плохо собранный анамнез при недостаточном опросе и невнимательном объективном обследовании больного становится причиной диагностической ошибки. Приводим собственные наблюдения:

1. Ребенок 4х лет доставлен «Скорой» в детскую областную клиническую больницу с жалобами на острую боль в области сердца с предварительным диагнозом «Инфаркт миокарда», хотя этот диагноз в таком возрасте — казуистика! Ребенок был осмотрен участковым педиатром, врачом педиатром приемного отделения городской больницы, однако плохо собранный анамнез привел к диагностической ошибке. Из анамнеза было выяснено, что накануне в выходные мальчик целый день находился с отцом в гараже, где отец красил машину нитрат содержащими красками. Отравление красителями было подтверждено повышением в крови ребенка метгемоглобина.

2. Ребенок 5 лет, жалобы на везикулезные высыпания на коже и слизистых. Была диагностирована «Ветрянка». Ребенок лечился в течение 1 месяца, но сыпь не уходила. Следующим диагнозом была «Герпетическая инфекция», которая так же не проходила еще 2 месяца. При повторном тщательном сборе анамнеза было выяснено, что в квартире, где проживает ребенок, проводится ремонт. После того, как мать с ребенком уехала на отдых, сыпь прошла без лечения, и высыпания были расценены как атипичная форма аллергии.

3. Ребенок 4,5 лет заболел остро. Мать ребенка ушла на работу в 12.00. Девочка была с бабушкой. После дневного сна в 16.00 бабушка обратила внимание на неадекватное поведение ребенка - сонливость, резкая бледность, отказ от еды, однократная рвота. Еще через 2 часа появилось возбуждение ребенка, а затем нарушение сознания. При осмотре — резкая бледность кожных покровов, выраженная брадикардия, снижение давления. При сборе анамнеза выяснилось, что девочка находилась в комнате одна, пока бабушка готовила на кухне. В комнате был обнаружен пустой флакон сосудосуживающих капель «Нафтизин», который утром открыла мать. Диагноз «Отравление нафтизином».

Из приведенных примеров мы видим, как важно правильно собрать анамнез. Именно недооценка анамнестических и данных объективного обследования часто становится причиной диагностических ошибок. Тщательный сбор анамнеза и объективное обследование по-прежнему должны занимать одно из ведущих мест в диагностике, это наилучший способ своевременного распознавания болезней и адекватной терапии.

Список использованных источников:

- [1] Подымова, С. Д. (2005). Прошлое, настоящее и будущее семиотики и диагностики. *Клин. Медицина* (9), 70-76.
- [2] Хэгглин, Р. (1993). *Дифференциальная диагностика внутренних болезней*. М.: Миклош: Инженер.
- [3] Захарьин, Г.А. (1910). *Клинические лекции и избранные статьи*. М.: Медицина.
- [4] Зарецкий, М. М. & Черникова, Н. М. (1991). Значение анамнеза, клинического и параклинических методов обследования в диагностике внутренних болезней. *Клин. медицина*. (10), 102-104.
- [5] Автандилов, Г. Г., Зайратьянц, О. В. & Кактурский, Л. В. (2004). *Оформление диагноза*. М.: Медицина.
- [6] Чазов, Е.И. *Очерки диагностики*. (1988). М.: Медицина.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.61

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ

ORCID ID: 0000-0001-5097-6536

Бурак Валентина Геннадіївна

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу
Херсонський державний університет

УКРАЇНА

У найближчі десятиліття досягнення технологічного розвитку трансформують чи не кожен сферу нашого життя. Однак, технології можуть як розв'язати наявні проблеми, так і збільшити їх чи створити нові. Із метою усвідомлення позитивності перспектив технологічного розвитку важливо навчитися формувати справедливе та відповідальне майбутнє в умовах упровадження технологій 4-ої промислової революції та технологій наступного покоління для поліпшення життя, реагування на глобальні виклики та створення надбудови кращого світу.

Стратегічну мету з формування в Україні високорозвиненої соціально орієнтованої економіки, що базується на знаннях та інноваціях, передбачено Стратегією сталого розвитку «Україна-2020», планом заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки, план заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021-2024 роки. Схвалено Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та Концепцію розвитку цифрових компетентностей, затверджено плани заходів щодо їхньої реалізації.

Всеукраїнський форум «Україна 30. Освіта та наука» (2021) визначив новітні напрями науки для реалізації потенціалу молодих науковців, а саме: інформаційна та кібербезпека, штучний інтелект, нанотехнології, аерокосмічні, енергетичні, біотехнології та науки про здоров'я, енергетичні технології, глобалізація та міжнародні комунікації. На часі – створення єдиної освітньої екосистеми для вивчення стану і перспектив цифровізації освіти на різних її рівнях, визначення пріоритетних напрямів досліджень у забезпеченні розвитку освіти і науки на засадах широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій та електронних ресурсів, надання допомоги та створення можливостей здобувачам освіти й педагогічним працівникам розвиватися, опановувати цифрові компетентності й мати постійний доступ до якісного цифрового контенту, окреслити перспективи розвитку освітньо-наукового середовища в умовах цифровізації українського суспільства.

У контексті дослідження *під професійною підготовкою майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи у закладах вищої освіти (ЗВО)* розумітимемо організований, безперервний і цілеспрямований процес формування і розвитку в здобувачів освіти необхідних для фахової діяльності професійних компетентностей, який здійснюється в закладах вищої освіти різних форм власності та спрямовується на здобуття майбутніми фахівцями кваліфікацій

відповідно до освітньо-професійних програм освітніх рівнів «бакалавр» і «магістр» спеціальності 241 Готельно-ресторанна справа, що забезпечить успішне виконання посадових обов'язків, конкурентоспроможність і професійну мобільність у сфері послуг, а також своєчасне оновлення та вдосконалення.

Цифровізація професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи пов'язана зі створенням нового формату освітньо-наукового середовища із використанням цифрових технологій для забезпечення зручності й доступності сервісів і платформ, пов'язаних із використанням матеріалу наукових, освітніх установ, громадських організацій, професійних спілок сфери обслуговування, підвищенням конкурентоспроможності та ефективнішої взаємодії всіх учасників освітнього процесу у ЗВО, забезпеченням прозорості навчально-пізнавальної діяльності, зростанням значущості інтелектуальної власності, формуванням цифрової компетентності. Цифровізація професійної підготовки сприяє оптимальнішому використанню часу задля більш ефективного формування інтегральної, загальних і спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, робить освітній процес більш персоналізованим, індивідуалізованим, завжди доступним і гнучким, що є комфортним у самонавчанні, ефективному розвитку, неперервній освіті та кар'єрному зростанні.

При цьому обов'язковим є забезпечення здобувачів освіти необхідними навчальними матеріалами через передачу відео-, аудіо-, текстової та графічної інформації в синхронному або асинхронному режимі, здійснення онлайн та офлайн спілкування між суб'єктами очного, дистанційного чи змішаного навчання.

Власний практичний досвід провадження навчально-пізнавальної діяльності в умовах дистанційного навчання, а також викладачів кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу Херсонського державного університету уможливорює здійснення аналітико-синтетичних досліджень щодо особливостей організації вищезначеного освітнього процесу, зокрема під час вивчення фахових дисциплін. Навчання здобувачів освіти здійснюється завдяки використанню засобів онлайн-комунікацій та цифрових взаємодій: сайтів, блогів, форумів, чатів, діалогів чи листування, конференцій з використанням традиційних засобів інтернет-зв'язку: Skype, Facebook, Messenger, Telegram, Viber, YouTube, Google-клас, різноманітних платформ, зокрема Zoom.us, Cisco Webex Meetings, Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams, Discord тощо.

Тож для здійснення освітнього процесу в умовах дистанційного навчання задля формування особистості майбутнього фахівця під час здобуття професійної освіти заклад освіти повинен бути забезпеченим відповідним технічним обладнанням, належним кадровим забезпеченням для створення, підтримки роботи сайту та безпеки роботи в мережі, здатним уможливити організацію вільного доступу всіх до робочих місць, рівень цифрової компетентності викладачів, систематичне оновлення навчальних і методичних матеріалів, спроможним формувати й розвивати інформаційну культуру всіх учасників навчально-пізнавальної діяльності.

План пріоритетних дій Уряду на 2021 рік засвідчує узгодження підтримки з боку ЄС України в реалізації її курсу на європейську інтеграцію, поглиблення економічної і секторальної інтеграції та сприяння у процесі впровадження реформ в усі сфери життя. Передбачено запуск модуля української науково-інформаційної системи (URIS); системи аналітичних інструментів Національного репозитарію академічних текстів; онлайн-платформи для

комунікації та супроводження процесів взаємодії представників сфер наукової, науково-технічної, інноваційної та підприємницької діяльності. Попри означені зусилля Україна лише розпочинає цифровізацію економіки та суспільства, у тому числі й освіти та науки, однак, від ґрунтовності закладених принципів в означені реформи та якість їхньої реалізації залежатиме досвід і майбутнє життя в технологічному світі та одне з одним.

Отже, цифровізація професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанного господарства – необхідна умова провадження навчально-пізнавальної діяльності в умовах неперервного технологічного розвитку та цифровізації всіх сфер життя соціуму.

Список використаних джерел:

- [1] Бурак, В. Г. (2020). Використання інтернет-ресурсів у дистанційному навчанні майбутніх фахівців готельно-ресторанного господарства в закладах вищої освіти. *Педагогічні науки*, 91, 43–50.
- [2] Кохановська, О. В., & Слюсаренко, Н. В. (2020). Сутність та складові цифрового інтелекту особистості. *Педагогічний альманах*, 46, 40–48.
- [3] Kashyna, G., Nazarova, K., & Burak, V. (2019). Development of scientific and natural competence of technology teachers in the system of postgraduate education by means of information and communication support. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 4 (30), 151–155.
- [4] Khomova, O., Yanchycka, K., Shkatula, O., Burak, V., & Frolova, O. (2021). Trends in the development of tertiary education in the context of modern challenges. *Applied Linguistics Research Journal*, 5 (4), 126–133.

ABSCHNITT XXIII. PSYCHOLOGIE UND PSYCHIATRIE

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.62

ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСУ ТА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

ORCID ID: 0000-0002-1807-9939

Матейко Наталія Михайлівна

канд. психол. наук, доцент,
доцент кафедри загальної та клінічної психології
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

УКРАЇНА

Існує кілька синдромів, які диференціюють за хронічною або гострою природою стресора. Зокрема, реакція бойового стресу (яку ще називають «бойовою втомою») може виникати як реакція на гострий або хронічний бойовий стрес. Гостра реакція бойового стресу є зворотним станом, що супроводжується підвищеним фізіологічним збудженням.

На відміну від цього, хронічна бойова стресова реакція є важкодоступною до лікування і супроводжується фізіологічною реакцією на гострий стресор, яка може бути наслідком травматичного чи бойового стресу. Особи, які переживають ПТСР, мають ознаки підвищеного фізіологічного збудження.

Вигорання ж подібне до хронічної бойової стресової реакції тим, що це стан перенапруження, який виникає внаслідок тривалого, хронічного впливу стресорів.

Ознаки та симптоми двох синдромів схожі. Прояви хронічної бойової реакції включають депресію, паранюю, надмірну кількість скарг, відмову від соціальної взаємодії, втрата ваги, зловживання алкоголем та наркотиками. Різниця між вигоранням та хронічною реакцією бойового стресу полягає в більшій кількісною, ніж якісною та інтенсивністю стресу. Описуючи солдатів, які страждали на синдром «старого сержанта», зарубіжні автори зазначають, що, опираючись на власну здатність та адекватну оцінку власних можливостей протягом бойової кар'єри, вони змогли протистояти приголомшливим натискам бойового середовища, були спроможні перемагати. Але як тільки стався зрив ефективності, впевненість у собі поступово слабшала. Разом з тим, відповідальність не знижувалася, а зростала.

Таким чином, вигорання виступає як окремий аспект професійного стресу тому, що воно визначається і досліджується в основному як модель реакцій відповіді на хронічні стресори. В такому випадку вигорання є наслідком професійного стресу, в якому модель емоційного виснаження, деперсоналізації та редукованих досягнень особистості є результатом впливу різноманітних стресорів, зокрема, міжособистісних.

Вигорання розвивається зазвичай не тому, що раптово збільшився вплив стресових факторів, а тому, що здатність людини справлятися з хронічними професійними стресовими чинниками з часом розмивається.

В. В. Бойко розглядає феномен «емоційного вигорання» як механізм психологічного захисту у формі повного або часткового виключення емоцій, що

є реакцією людини у відповідь на певні психотравмуючі впливи. Згідно з даною концепцією, синдром вигорання розглядається як динамічний процес, що виникає поетапно відповідно до розвитку механізму стресу (фази тривоги, резистенції, виснаження).

Згідно з концепцією В.В. Бойко, синдром емоційного вигорання детермінують зовнішні та внутрішні чинники. До зовнішніх автор відносить хронічну напружену психоемоційну діяльність, дестабілізуючу організацію діяльності з нечіткою організацією і плануванням, підвищену відповідальність за виконувані функції та операції, неблагополучну психологічну атмосферу психологічно важкий контингент, з яким має справу професіонал у сфері спілкування. До внутрішніх чинників належить емоційна ригідність, слабка мотивація емоційної віддачі в професійній діяльності, моральні дефекти і дезорієнтація особистості.

Вітчизняні дослідники під керівництвом професора С.Д. Максименка визначили, що вигорання є реакцією, яка виникає внаслідок довготривалих професійних стресів середньої інтенсивності, та водночас є результатом протікання третьої стадії стресу – редукції професійних досягнень, для якої характерне стійке неконтрольоване збудження. [1]

Головна відмінність стресу і вигорання, незважаючи на схожість третьої фази стресу і симптомів вигорання полягає в тому, що стрес – реакція неспецифічного характеру, тоді як вигорання відбувається лише в певних випадках. У той час як стрес може відчувати кожен, вигорання властиве людям з високими кар'єрними очікуваннями, мотивацією, цілями.

Відмінність між фізичною втомою і вигоранням полягає в тому, що в першому випадку людина швидко відновлюється, тоді як в іншому це практично неможливо. Незважаючи на те, що вигорілі відчують фізичну втому, цей стан описується як відмінний від «нормальної» втоми. Фізичні зусилля викликають втому, але вона зазвичай позитивна і супроводжується почуттям задоволення і успішності, тоді як вигорання – це негативний досвід, що супроводжується відчуттям непотрібності та беззмістовності [2].

Професійне вигорання («синдром емоційного вигорання») – реакція організму та психіки людини, яка виникає внаслідок тривалого впливу стресів середньої інтенсивності, що зумовлені її професійною діяльністю і є результатом дії некерованого довготривалого стресу, при якому психологічні ресурси працівника поступово виснажуються.

В.В. Бойко, а слідом за ним і М.М. Цуканов, вважають, що синдром емоційного вигорання, як форма професійної деформації особистості, часто є причиною дисфункцій, які негативно відображаються на виконанні професійної діяльності та стосунках з партнерами.

Узагальнюючи основні ідеї стосовно проблеми професійної деформації, Хайрулін О. приходить до висновку, що для професійної деформації характерними є зміни властивостей особистості та професійно важливих якостей фахівця, які виникають під впливом тривалості професійної діяльності, її змісту, умов та психологічних властивостей особистості. Високий рівень професійної деформації часто спотерігається у працівників, чия діяльність пов'язана із перебуванням в екстремальних, небезпечних для життя і здоров'я умовах. [3]

Як різновид професійної деформації особистості, це також стан, який характеризується появою відчуття емоційної спустошеності та втоми, викликаних роботою, деперсоналізацію і редукцію або й повне нівелювання

професійних досягнень. Кузнецова О.В. вважає, що синдром емоційного вигорання, який виникає в результаті впливу психотравмуючих чинників, є специфічним психологічним захистом особистості, знижуючи травмуючі переживання, дозволяє нейтралізувати стан емоційної напруженості, знизити напруженість. [4] (с.36)

Появляються симптоми «емоційного дефіциту» (переважання негативних емоцій над позитивними), «емоційна відстороненість» (коли особистість майже повністю виключає емоції з професійної діяльності, в інших же сферах живучи повноцінними емоціями), «особистісна відстороненість», при якій партнера сприймають не як людину, а як об'єкт для маніпуляцій.

Отже, характерними симптомами вигорання є емоційні, когнітивні, поведінкові та психосоматичні та психовегетативні порушення.

Список використаних джерел:

- [1] Максименко С.Д., Карамушка Л.М. &Зайчикова Т.В.. (2004). Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій:гендерні аспекти. К.: Міленіум
- [2] Сечко О.В. (2006) Профессиональное выгорание летного состава ВВС Российской Федерации. М. с.103
- [3] Хайрулін О. (2014). Професійне вигорання військовослужбовців як предмет психологічного аналізу. *Психологія і суспільство*, (2), 98-128. Вилучено з : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psis_2014_2_10
- [4] Кузнецова Е. В., Петровская В. Г., & Рязанцева С. А. (2012). Психология стресса и эмоционального выгорания. Куйбышев.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.63

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ЛЮДИНИ В СИТУАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ВИКЛЮЧЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ВТРАТИ РОБОТИ)

Левченко Вікторія Володимирівнаканд. філос. наук, доцент, доцент кафедри психології
*Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України***Нежинська Олена Олександрівна**канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології
*Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України*УКРАЇНА

Втрата роботи, безробіття в контексті соціального виключення є по суті вилученням людини зі сфери праці, коли вона позбавляється звичних для неї соціальних зв'язків, відчужується від оточення та не включена у професійну діяльність. Сама діяльність як така припиняється у цьому випадку, і особистість знаходиться на певній дистанції з іншими соціальними групами, що відповідно впливає і на образ її життя. А якщо це триває певний час, то навіть вже після пів року виключення з професійної діяльності у такої людини відбуваються зміни у міжособистісній взаємодії й загалом у світогляді.

Необхідним є зазначити, що виключення (англ. *alienation*, нім. *entfremdung*) – відділення від людей, процесу і результатів їх діяльності. поняття «виключення» відносять до французької соціології середини 1960-х рр. XX століття. На той час це явище пояснювалось існуванням у суспільстві окремих осіб або груп населення, які є соціально непристосованими через певні індивідуальні вади, головні з яких безвідповідальність та легковажність. Пізніше (у 1970-х рр.) у роботах Р. Ленуара було показано, що феномен «виключення» набуває характеру не індивідуальної невдачі та непристосованості деяких індивідів («виключених»), а соціального феномену, джерела якого полягають у принципах функціонування сучасного суспільства.

Взагалі тема виключення відноситься до числа важливих серед зарубіжних (А. де Хаан (Arjan de Haan) [1], Х. Сілвер (Hilary Silver) [2] та ін.) і вітчизняних (О. В. Макарова [3], Г. Ю. Міщук, Г. М. Юрчик [4] та ін.) науковців. Також ще у творчості Ф. Кафки відчуження особистості, її самотність, відсутність контактів, беззахисність, залежність і приниження, нелюдська і бездушна влада держави, його інститутів і бюрократичних установ розкриті з винятковою переконливістю.

Термінологія соціального виключення була прийнята на рівні Європейського союзу наприкінці 1980-х – початку 1990-х рр. XX століття. У 2001 р. на Європейському саміті в Лакені (королівській резиденції під Брюсселем) було визначено статистичні індикатори «соціального включення», які відбивають чотири важливих прояви (маркери) «соціального включення» та «соціального виключення»: бідність (рівень доходів), зайнятість, здоров'я й освіта. Саме у ситуації втрати роботи людина відходить від міжособистісної взаємодії (в психологічному аспекті), що має суттєві психологічні та соціальні наслідки, і, як правило, це позначається на її особистісному та професійному розвитку. Тут слід відмітити, що виключення або відторгнення (відчуження)

особистості перш за все проявляється в спілкуванні, як однієї з найважливіших сторін буття людини як суспільної істоти.

Важливим є підкреслити, що взагалі розвиток людини у будь-яких складних ситуаціях залежить від суб'єктивного ставлення до ситуації та способу вирішення проблеми. Поведінка, яка спрямована на подолання труднощів вивчається в межах аналізу «coping»-механізмів або «coping behavior», де основними завданнями є: адаптація до складної ситуації, позбавлення або послаблення стресового впливу, розв'язання проблеми та опанування ситуацією. Таким чином, будь-яка активність особистості, спрямована на полегшення дій стресогенних ситуацій, що позбавляє людину проблем та негативного переживання є «долаючою поведінкою», а звичні механізми та способи додання, конкретні послідовні дії утворюють суб'єктивну стратегію (копінг-стратегію) поведінки людини. Вивчення долаючої поведінки за допомогою біографічно-описового підходу (Н. Thomaе) довело, що поведінка, спрямована на додання труднощів є структурованою, типовою та індивідуальною для кожної людини. Таким чином, важливим завданням дослідження є визначення особистісних чинників формування суб'єктивних стратегій людини для з'ясування ресурсів у продуктивному доданні стресу в наслідок втрати роботи.

Розглянемо основні теоретичні підходи в контексті вивчення формування суб'єктивних стратегій у доданні складних ситуацій. Психодинамічний підхід розглядає формування суб'єктивних стратегій як відповідь особистості на відчуття тривоги, яка пов'язана з реальною стресовою ситуацією або тривоги невротичної, яка обумовлена слабкістю Его, його неспроможністю витримувати вимоги середовища (З. Фройд). Реагування на тривожні ситуації, необхідність адаптуватися до них має поведінковий та емоційний рівні, а разом з феноменом перенесення впливає на формування суб'єктивної стратегії долаючої поведінки особистості [5].

Відчуття соціального відчуження посилюється залежно від сформованих в процесі індивідуального розвитку стратегій та орієнтацій особистості у міжособових стосунках: до, від, проти людей. На це вказувала К. Хорні в межах Его-психології [6], наголошуючи, що саме Его відіграє важливу роль у формуванні суб'єктивних стратегій особистості для конструктивної адаптації до середовища. Тому для формування стратегій долаючої поведінки особистості потрібно змістити увагу з Ід на Его, посилити Его, тим самим змінити погляди на джерело виникнення суб'єктивних стратегій долаючої поведінки з несвідомих тенденцій на розуміння стратегій, як свідомих та цілеспрямованих дій. Отже, структуру особистих чинників формування суб'єктивних стратегій долаючої поведінки утворюють несвідомі та свідомі компоненти [7].

Ідею формування суб'єктивної стратегії долаючої поведінки продуктивно розглядати в межах когнітивно-мотиваційного підходу (Р. Лазарус, Д. Маш, Р. Мітчел, К. Скулер), який пояснює формування суб'єктивних стратегій додання стресу процесами нау́чіння та позитивного підкріплення. Р. Лазарус наголошував, що суб'єктивні способи реагування на стресогенні ситуації обумовлюються суб'єктивними когнітивними оцінками середовища та можливостями особистості в її доданні [8]. Когнітивно-мотиваційний підхід розрізняє два типи реагування під час стресу: 1) пасивний, емоційний, який зосереджується на переживаннях і може призвести до депресії; 2) активний, орієнтований на вирішення проблеми та додання стресу за допомогою активних дій. У ситуації соціального виключення переважає перший тип реагування особистості на втрату роботи.

Представники ресурсної теорії (А. Бандура, С. Гобфол, В. Ялтонський) вважають втрату ресурсів та реакцію людини на цю втрату: погіршення здоров'я, зростання негативно-емоційного стану особи, зневіра в успішність додання – головним фактором формування суб'єктивних стратегій у складних стресових ситуаціях. Проте Е. Фройдн і М. Ридигер вводять поняття «невичерпних ресурсів», які можна накопичувати протягом життя. Вони поєднують індивідуальні і соціальні характеристики людини: упевненість у власному Я, позитивний погляд на вирішення проблеми, працездатність та підтримка соціального оточення. Таким чином, в ситуації соціального відчуження людині важко використовувати невичерпні ресурси, які пов'язані з соціальними взаємозв'язками.

С. Гобфол [5] розглядає стратегії долаючої поведінки у трьох площинах: 1) просоціальна – антисоціальна стратегія; 2) активна – пасивна стратегія; 3) пряма – непряма (маніпулятивна) поведінка. Ситуація виключення з соціуму внаслідок втрати роботи може посилювати непродуктивну антисоціальну, пасивну та маніпулятивну стратегію поведінки людини.

В. Ялтонський виокремив у сфері психічної організації особистості ресурси, які впливають на варіативність стратегій долаючої поведінки [9]: 1) когнітивна сфера (здатність до оцінки та обґрунтування складності ситуації); 2) самосвідомість (позитивне ставлення до власного Я); 3) локус контролю (здатність брати відповідальність за власні дії); 4) емпатія (здатність бачити альтернативні стратегії поведінки); 5) афіліація (здатність створювати доброзичливі стосунки, позитивне ставлення до інших, підтримка, ненапружена атмосфера спілкування). Визначені нематеріальні ресурси допомагають у стресових ситуаціях не втрачати зв'язок з соціумом, сприяють встановленню міжособистісних стосунків і впливають на продуктивність стратегії додання складних ситуацій. Проте соціальна ізоляція не дає можливість використовувати повною мірою нематеріальні ресурси та призводить до посилення негативних наслідків стресу від втрати роботи.

Суб'єктивні стратегії додання складних ситуацій залежать також і від віку особистості та різняться за рівнем переживання суб'єктивного часу. Зрозуміло, що починаючи з юнацького віку у людини склалася система цінностей, сформоване мислення, ідентичність, визначено самотавлення до себе і світу, можливо й стратегії поведінки набули більш сталого характеру, пройшли випробування часом та досвідом. Тому в ситуації втрати роботи особистість буде керуватися відповідно саме цим.

Отже, за результатами вищевикладеного можна зробити певні **ВИСНОВКИ**.

1. Ситуація соціального виключення (на прикладі втрати роботи) має для людини суттєві психологічні та соціальні наслідки, що позначається на її міжособистісній взаємодії та загалом на світогляді.

2. Вивчення суб'єктивних стратегій додання складних ситуацій вимагає комплексного підходу, є поняттям цілісним і суб'єктно обумовленим.

3. До особистісних чинників, які впливають на формування суб'єктивних стратегій належать: особливості розвитку та риси особистості, механізми психологічного захисту, сила Его, суб'єктивне сприйняття ситуації та часу, емоційне напруження, здатність до взаємостосунків, змін та саморегуляції, особливості діяльності; механізми психологічного захисту особистості, суб'єктивне сприйняття ситуації та часу, емоційне напруження, здатність до змін та саморегуляції.

4. Процес формування суб'єктивних стратегій долаючої поведінки в ситуації соціального виключення (на прикладі втрати роботи) потребує вивчення трьох напрямів: 1) особливості особистісного розвитку; 2) передумови, чинники та рівень сформованості суб'єктивного сприйняття; 3) здатність до утворення міжособистісних стосунків.

Список використаних джерел:

- [1] Haan de Arjan (2015). *Social inclusion and structural transformation: concepts, measurements and trade-offs*. UNU-MERIT Working Papers ISSN 1871-9872. Maastricht, 34. URL : <https://www.merit.unu.edu/publications/working-papers/abstract/?id=5882>
- [2] Silver, H. (2015). *The contexts of social inclusion*. UN/DESA Working Paper No. 144. New York, 32. URL : https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2641272
- [3] Макарова, О. В. (2011). Соціальне відторгнення в Україні: специфіка проявів та методологія оцінювання. Демографія та соціальна економіка. 1(15), 57-68. URL : <https://dse.org.ua/arhcrive/15/5.pdf>
- [4] Міщук, Г. Ю. & Юрчик Г. М. (2019). Соціальне виключення: проблеми визначення та оцінювання масштабів в Україні. Демографія та соціальна економіка, № 1 (35), 166-181. URL : <https://dse.org.ua/arhcrive/35/11.pdf>
- [5] Hobfoll, S. E. (2011). *The oxford handbook of stress, health, and coping*. In S. Folkman (Ed.), Oxford University Press, 127-147.
- [6] Хорни, К. (2019). *Невротическая личность нашего времени*. Новые пути в психоанализе. СПб. : Питер, 304 с.
- [7] Никоненко, І. О. (2015). Механізми психологічного захисту як чинники формування копінг-стратегій особистості. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки, Вип. 2, Т. 1, 57-60.
- [8] Rabenu, E. & Yaniv, E. (2017). *Psychological Resources and Strategies to Cope with Stress at Work*. Int J Psychol Res (Medellin). Jul-Dec; 10(2): 8–15. URL : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7110156/>
- [9] Ялтонский, В. М. (2010). *Современные теоретические подходы к исследованию совладающего поведения*. Медицинская психология в России: электрон. науч. журнал, № 1. URL : <http://medpsy.ru>

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.64

ПСИХОЛОГІЧНА АФІЛІАЦІЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ПРОДУКТИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

ORCID ID: 0000-0001-5160-7636

Предко Вікторія Володимирівна

Доктор філософії в галузі психології,

Старший науковий співробітник

*Український науково-методичний центр
практичної психології і соціальної роботи*

УКРАЇНА

Термін «афіліація» був введений американським психологом Г. Мюрреєм у другій половині XX ст., який зазначав, що основною потребою людини є потреба в афіліації, тобто потреба в близьких взаємостосунках, прийнятті та значимості [2]. Прагнення до процесу взаємодії з іншими допомагає людині відчувати себе живою, активною та повноцінно залученою до життєдіяльності.

Особливо прагнення психологічної афіліації актуалізується під час сильних емоційних ситуацій, які приносять особистості задоволення та радість або ж, навпаки, небезпеку та стрес. Неможливість реалізувати афіліативну потребу, викликає в особистості почуття самотності, відчуженості, породжує фрустрацію.

Г. Хеккаузен визначає афіліацію як певний клас соціальної взаємодії, яка має фундаментальний характер як під час соціальної комунікації з малознайомими, так і під час з близькими людьми. Високий рівень прагнення до афіліації підтверджується значною кількістю позитивних за змістом мовних висловлювань, доброзичливим виразом обличчя, тривалістю контакту очей, частотою кивання головою, відкритою позою, і жестикуляцією та ін [1].

Врахування прагнення особистості до задоволення афіліативних потреб є необхідною умовою задля збільшення ефективності навчально-виховного процесу і гармонізації загального розвитку особистості. Воно значною мірою впливає на розвиток мотивації до навчання, формує потребу здобуття академічних знань та подальшого самовдосконалення.

Психологічна афіліація тісно пов'язана з емоційною підтримкою, так завдяки реалізації афіліативних потреб, здійснюється консолідація соціальних зв'язків особистості та групи, забезпечується особистісна інтеграція в соціальне середовище. Особистість, яка отримує можливість задовольнити свої афіліативні потреби, ефективніше проходить процес соціалізації в освітньому середовищі, краще адаптується до нових умов, більш сприятливо реагує на ситуацію невизначеності. Відчуття задоволеності афіліативних потреб позитивно впливає на психофізіологічний стан особистості, знижує рівень тривожності та невпевненості. Сприяє атмосфері дружнього спілкування, допомагає зорієнтуватися на продуктивний академічний результат. Формує навчальну мотивацію, яка супроводжується бажанням вчитися та відвідувати освітній заклад. Афіліативні потреби регулюють в людини ступінь ефективності соціальної взаємодії, якість міжособистісних, умінь встановлювати конструктивні взаємостосунки.

Освітнє середовище, здатне забезпечити людину реалізацією афіліативних потреб, надасть їй необхідну соціальну підтримку, яка забезпечує особистість відчуттям безпеки та прийняття, породжує активність, відкритість,

здатність впевнено висловлювати свою думку, надає необхідні ресурси задля розвитку життєстійкості.

Отже, афіліативні потреби особистості є тим, соціально-психологічним конструктом, який не лише визначає систему емоційного і раціонального міжособистісного розуміння, а й забезпечує ефективний освітній процес. Освітнє середовище, яке ґрунтується на принципі забезпечення повноцінної реалізації афіліативних потреб, здатна зменшити негативний ефект будь-яких стресових подій, позитивно вплинути на самопочуття особистості, поліпшити її психосоматичне здоров'я, підвищити рівень життєстійкості та вдосконалити навчальну діяльність.

Список використаних джерел:

- [1] Хекхаузен Х. (1986) Мотивация и деятельность. Москва: Педагогика.
- [2] Murray, H. A. (1938). Explorations in personality. New York: Oxford University Press

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.65

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Суходоля Юлія Олегівна

аспірант кафедри психології та педагогіки
Хмельницький національний університет

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

Потапчук Євген Михайлович

доктор психологічних наук, професор
завідувач кафедри психології та педагогіки
Хмельницький національний університет

УКРАЇНА

Феномен соціального інтелекту описується як «сфера можливостей суб'єкт-суб'єктного пізнання індивіда, ... стійка, заснована на специфіці розумових процесів, афективному реагуванні та соціальному досвіді властивість розуміти самого себе, а також інших людей, їх взаємовідносини і прогнозувати міжособистісні події» [1].

Соціальний інтелект як феномен та процес є актуальним предметом дослідження психологів, що працюють як у галузі соціальної психології та психології сім'ї, так і у загальній та віковій та інших її галузях. Наразі соціальний інтелект дає особистості змогу актуалізувати свій інтелектуальний потенціал у соціальній сфері, не тільки у комунікативному, але й і у перцептивному та інтерактивному його аспектах [2].

Дослідники соціального інтелекту констатують наявність наукового підходу з вивчення інтелектуальних здібностей одночасно в трьох таких аспектах: експериментально-діагностичному, теоретичному і прикладному, що, на їх думку, дає змогу проводити комплексне дослідження соціального інтелекту [3].

Також, дослідження соціального інтелекту інша група науковців загалом поділяє на два основних підходи (варіанти): теоретичний (методологічний і феноменологічний) та практичний (праксеологічний) [4]. Щодо першого варіанту, цікавим є той факт, що соціальний інтелект є певною раціональною особистісною здатністю, що реалізується в адекватному розумінні особистістю навколишнього соціального середовища та не менш адекватній рефлексії на усі його прояви [5]. При цьому є достатня кількість публікацій, що свідчать про ірраціональність та суб'єктивність соціальних когніцій [6].

Щодо другого варіанту, то праксеологічний аспект дослідження соціального інтелекту передбачає розробку методики, програми, а далі – технології цього процесу з урахуванням його основних психологічних особливостей, до яких можна віднести:

- особливості дослідження методології соціального інтелекту;
- особливості дослідження феноменології соціального інтелекту;
- особливості дослідження праксеології соціального інтелекту;
- вікові особливості дослідження розвитку соціального інтелекту;
- гендерні особливості дослідження розвитку соціального інтелекту;

- особливості дослідження розвитку соціального інтелекту суб'єктів професійного середовища;
- особливості дослідження розвитку соціального інтелекту суб'єктів освітнього середовища;
- особливості дослідження розвитку соціального інтелекту особистості, яка є членом референтної групи;
- особливості дослідження розвитку соціального інтелекту особистості в умовах пандемії тощо.

Так як соціальний інтелект – це здатність правильно розуміти поведінку інших людей та самого себе [7], ця здатність необхідна дорослій особистості для ефективної міжособистісної взаємодії зокрема та успішної соціальної адаптації у суспільстві загалом. Безумовно, психометрія цього складного психологічного явища потребує спеціалізованого інструментарію, до якого варто віднести:

- методику дослідження соціального інтелекту Дж. Гілфорда та М. Саллівена (дає змогу вимірювати як загальний рівень соціального інтелекту, так і здатність передбачити наслідки поведінки, розуміти логіку розвитку складних соціальних ситуацій взаємодії, адекватно відображати її вербальну та невербальну експресію тощо);
- тест соціального інтелекту М. Васильєва та Д. Ушакова (дає змогу виміряти здатність до розуміння емоційних переживань людини в різних ситуаціях соціальної взаємодії).

Для дослідження рівня розвитку соціального інтелекту дітей пропонується застосовувати такий інструментарій [8]:

- методику вивчення домінуючої форми спілкування Г. Капчелі (дослідження соціальної чутливості, комунікативної ініціативності, емоційного ставлення дітей до дорослих);
- методику Р. Жилі (вивчення соціальної адаптації, поведінкових характеристик та індивідуально-психологічних рис особистості дітей, а також їхніх взаємин з оточенням);
- методику М. Семаго «Емоційні обличчя» (оцінка можливості дитини адекватно пізнавати емоційні стани, оцінка міжособистісних взаємин, а також виявлення контрастних емоційних «зон» у спілкуванні з дітьми чи дорослими);
- методику Л. Фатіхової та А. Харісової (вивчення здатності дитини до розпізнавання емоційних станів, здатності до емпатії як можливості сприймати і аналізувати емоційний стан партнера по спілкуванню) та ін.

Таким чином, соціальний інтелект визначає необхідність та здатність особистості орієнтуватися в особливостях невербальної експресії у процесі соціальної взаємодії, розуміти зміни значення вербальних реакцій в залежності від контексту ситуації, що їх детермінує, а також розпізнавати логіку розвитку комунікативної взаємодії і значення поведінки людей. Запропонований нами діагностичний інструментарій дослідження соціального інтелекту є пілотною спробою розробки психодіагностичного комплексу, на якому ґрунтуватиметься уся подальша розвивальна, корекційна і профілактична робота.

Список використаних джерел:

- [1] Емельянов, Ю. Н. (1995). *Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности*. Москва: Просвещение.
- [2] Лунева, О. В. (2012). Концепция социального интеллекта личности. *Знание. Понимание. Умение*, (2), 46-51.
- [3] Бурлачук, Л. Ф. (2014). Психодиагностика личности: понятийный аппарат та методи дослідження. *Психологія і суспільство*, (14), 85-103.

- [4] Матеюк, О. А. (2006). Професійний психологічний вплив військового керівника на підлеглих в особливих умовах діяльності. Хмельницький: НАДПСУ.
 - [5] Харченко, С. В. (2015). Сучасне розуміння структури соціального інтелекту. 130-135. Вилучено з <http://https://bit.ly/3zOGtbG>
 - [6] Ожубко, Г. В. (2012). Сутність та структура соціального інтелекту. *Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України*, (17), 346-358.
 - [7] Харченко, С. В. (2018). Психодіагностичні методи визначення рівня розвитку соціального інтелекту. *Теорія і практика сучасної психології*, (1), 51-56. Вилучено з <http://https://bit.ly/3zTl29s>
 - [8] Ожубко, Г. В. (2009). *Психологічні засоби формування соціального інтелекту в майбутніх менеджерів* (автореф. дис... кандидата психол. наук). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, Україна.
 - [9] Мельник, А. А. (2013). Віковий аспект вивчення соціального інтелекту дітей різного шкільного віку. *Вісник Харківського національного університету*, (1065), 144-146.
-

СУТНІСТЬ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Лунченко Надія Вікторівна

науковий співробітник

*Український науково-методичний центр практичної психології
і соціальної роботи*

УКРАЇНА

Діяльність керівника психологічної служби обумовлена і регламентована нормативними документами про психологічну службу системи освіти, вимогами скоординувати та активізувати роботу працівників психологічної служби, удосконалити систему підвищення їх кваліфікації, надати їм кваліфіковану науково-методичну допомогу. Враховуючи це, професійну діяльність керівника психологічної служби можна визначити як багатоаспектну: управлінську, науково-методичну, дослідницьку, виховну та як діяльність практичного психолога. Таким чином, її доцільно характеризувати як взаємодію управлінського, науково-методичного та професійно-фахового компонентів.

Слід відмітити, цілісність професійної діяльності керівника психологічної служби забезпечується взаємодією вище означених компонентів. Як свідчить досвід, на практиці керівники не завжди враховують всі компоненти та їх взаємозв'язок, що призводить до зниження ефективності та порушення цілісності його праці.

У своїй діяльності керівник психологічної служби не повинен звужуватись лише до сфери використання менеджменту в управлінні ("шкільний менеджмент", "педагогічний менеджмент", "психологічний менеджмент"...), а вміти бачити функціонування психологічної служби в її цілісності та взаємозв'язку всіх компонентів, включаючи вертикальні й горизонтальні рівні, комунікативні та взаємопов'язані процеси, що діють в межах освітньої системи регіону, тобто мова повинна йти про "освітній менеджмент" як в управлінні психологічною службою, так і освітньої системи регіону в цілому.

Враховуючи специфіку психологічної служби системи освіти в сучасних умовах, визначаємо такі особливості управління нею:

- інноваційний характер, тобто постійний пошук і введення в практику управління нових елементів, підходів тощо, які забезпечать якісні внутрішні та зовнішні зв'язки системи;
- інформативність, тобто максимальне всебічне інформування про стан системи (кількісні та якісні показники);
- прогностичність, що відображає процеси прогнозування та розвитку управління якістю післядипломної педагогічної освіти в регіоні;
- рефлексивність як конструктивний фактор здатності системи до пошуку, оцінки та розуміння досягнутих результатів.

Основні принципи, на яких базується процес професійного розвитку керівників регіональних психологічних служб

1. Швидкого реагування освітньої системи на динаміку та особливості розвитку економіки країни й регіону, сприйнятливості до освітніх інновацій.

2. Регіоналізації системи післядипломної педагогічної освіти та врахування запитів, інтересів керівників районних (міських) психологічних служб як усієї області, так і кожного району (міста), зокрема економічного, соціально-культурного розвитку територій.

3. Широкого демократизму післядипломної педагогічної освіти регіону, доступності, відкритості запропонованих інститутом форм професійного розвитку керівників психологічних служб.

4. Неперервності освіти, постійного заняття самоосвітою як найвищим проявом професійної рефлексії, усвідомлення власної місії та професійної діяльності.

5. Адекватності рівня домагань науково-методичних служб умовам праці практичних психологів і соціальних педагогів, матеріально-технічному забезпеченню в закладах освіти району (міста).

6. Провідної ролі принципу інтеграції як такого, що передбачає взаємозв'язок, взаємопроникнення та взаємодоповнення всіх принципів безперервної освіти, не виключаючи домінування того чи іншого в залежності від пріоритетів стратегічного чи тактичного планів розвитку особистості та враховуючи при цьому наступне – кількість повинна переходити в якість.

Оволодіння знаннями з теорії управління та вироблення відповідних управлінських навичок здійснюється у три етапи:

на I етапі – методологічному – головна увага приділена розкриттю основ науки управління, зокрема освітнього менеджменту, формуванню вміння системного бачення проблеми та її системного аналізу, використання набутого досвіду у практичній діяльності керівника психологічної служби. Значна увага на даному етапі приділяється самостійному творчому пошуку, що супроводжується необхідним консультуванням та коригуванням;

на II етапі – імітаційно-рольового моделювання – керівники районних (міських) психологічних служб стають учасниками організаційно-діяльнiсної гри. Розвивальний, креативний характер такої гри доведено практикою роботи;

на III етапі – рефлексивному – проводиться спільний (викладачів, тренерів та слухачів) аналіз проведеної роботи, дається оцінка кожному з етапів, вносяться пропозиції щодо удосконалення роботи, проходить самооцінка кожним своїх досягнень, накреслюються подальші шляхи саморозвитку та самовдосконалення.

Список використаних джерел:

- [1] Панок, В. Г. (2020). Концепція психологічного супроводу освітніх реформ у діяльності психологічної служби. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2(1). Київ: НАПН
- [2] Панок, В. Г., Лунченко, Н. В. (2018). Становлення психологічної служби системи освіти в контексті суспільних трансформацій в Україні. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія* (Вип. 58, с. 8-24). Харків: ХНПУ

ABSCHNITT XXIV. MEDIZINISCHE WISSENSCHAFTEN UND GESUNDHEITSWESEN

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.67

ASTROGLIAL REACTIVITY IN THE EXPERIMENTAL SEPSIS-ASSOCIATED ENCEPHALOPATHY

Shuliatnikova T.V.

Ph.D., Associate Professor,
department of pathological anatomy and forensic medicine
Zaporizhzhia State Medical University

UKRAINE

Sepsis-associated encephalopathy (SAE) is one of the frequent components of multiorgan dysfunction syndromes in the conditions of sepsis with the incidence up to 70% of all septic ICU patients [1], clinically ranging up to coma and accompanied by higher risks of lethal outcome [2]. The mechanisms of SAE include blood-brain barrier breakdown, neuroinflammation, water and neurotransmitter disbalance, glial and neuronal dysfunction. Astrocytes, the most critical homeostatic cell population within the brain, play the central role in tissue adaptation to acute and chronic alterative factors including those appearing due to severe systemic inflammation [3]. During SAE astrocytes become reactive and increase expression of glial fibrillary acidic protein (GFAP), although the astroglial features and its role throughout the brain regions during SAE is still need to be clarified. The purpose of the study was analyzing immunohistochemical (IHC) specificity of the astroglial reactivity in different brain regions in the conditions of experimental SAE. The study was performed in Wistar rats, which were subjected to cecal ligation and puncture (CLP) model of sepsis [4]. Astroglial reactivity was determined by IHC evaluation of the expression of GFAP in the sensorimotor cortex and subcortical white matter as the relative area (S rel., %) of GFAP⁺ labels. In the CLP-group the highest numerical indicators of GFAP expression were revealed for subcortical white matter. Thus, in the group of survived animals the relative area of GFAP⁺ labels in this region were substantially increased (3-fold) in respect to control group, and was equal to 30.47 (26.90; 32.92) %, $p < 0.05$. In the non-survived group GFAP elevation of S rel. (%) also displayed statistical validity and was 30.01 (25.32; 30.60), $p < 0.05$. Although, there was no statistically reliable difference between indicators of survival and non-survival groups in this region. The most substantive increasement of the GFAP expression was revealed in the sensorimotor cortex, where it was equal to more than 6 times comparing to control values in this region. In the survived animals the expression of GFAP was significantly higher than in non-survivors: 16.32 (16.06; 17.51) and 14.75 (12.97; 15.36), respectively ($p < 0.05$ comparing to control and between groups). Thus, beginning from the 20th h after the CLP procedure, the reliable dynamic increase in GFAP expression was observed in the cortex and subcortical white matter with the higher indicators in the cortex. The latter potentially indicate more vulnerable

brain region affected by damaging factors, as well as locations of the most active intercellular communication in response to systemic inflammation.

References:

- [1] Mazeraud, A., Righy, C., Bouchereau, E., Benghanem, S., Bozza, F. A., & Sharshar, T. (2020). Septic-Associated Encephalopathy: a Comprehensive Review. *Neurotherapeutics: the journal of the American Society for Experimental NeuroTherapeutics*, 17(2), 392–403. <https://doi.org/10.1007/s13311-020-00862-1>
 - [2] Chung, H. Y., Wickel, J., Brunkhorst, F. M., & Geis, C. (2020). Sepsis-Associated Encephalopathy: From Delirium to Dementia? *Journal of clinical medicine*, 9(3), 703. <https://doi.org/10.3390/jcm9030703>
 - [3] Shulyatnikova T., Verkhatsky A. Astroglia in Sepsis Associated Encephalopathy. *Neurochemical Research*. 2020. Vol. 45, Iss. 1. P. 83-99. <https://doi.org/10.1007/s11064-019-02743-2>
 - [4] Shulyatnikova T, Shavrin V. (2021). Mobilisation and redistribution of multivesicular bodies to the endfeet of reactive astrocytes in acute endogenous toxic encephalopathies. *Brain Research*, 1751:147174. <https://doi.org/10.1016/j.brainres.2020.147174>.
-

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.68

CHANGES OF GUT MICROBIOTA UNDER THE INFLUENCE OF METFORMIN, PIOGLITAZONE, AND LEVOTHYROXINE IN OVERWEIGHT PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS AND HYPOTHYROIDISM CAUSED BY HASHIMOTO'S THYROIDITIS

K.A. Moskva

PhD, Associate professor

Department of Endocrinology

Danylo Halytsky Lviv State Medical University

O.P. Kikhtyak

DSc. Professor

Department of Endocrinology

Danylo Halytsky Lviv State Medical University

L.J. Lapovets

DSc. Professor

Department of clinical laboratory diagnostics, FPGE

Danylo Halytsky Lviv State Medical University

UKRAINE

Background and aims: In recent years, more and more data have begun to appear about the relationship between the composition of the gut microbiota and metabolic disorders, such as type 2 diabetes (T2D) and/or hypothyroidism in humans. The aim of this study was to evaluate Firmicutes, Bacteroidetes, Actinobacteria, *Lactobacillus* spp., *Bacteroidetes fragilis*, *Bacteroidetes thetaiotaomicron*, *Akkermansia muciniphila* and Firmicutes/Bacteroidetes ratio in naïve overweight type 2 diabetic patients with hypothyroidism before and after treatment.

Materials and methods: 26 overweight patients (14 women and 10 men) with overt hypothyroidism due to Hashimoto's thyroiditis and T2D were included in the study. They received levothyroxine, metformin and pioglitazone for the next six months. We collected stool samples (microbiota were analyzed by amplicon sequencing) and additionally analyzed the following data: TSH, free T₃ (fT₃), free T₄ (fT₄), fasting glucose, fasting insulin, HOMA-IR, HbA1c.

Results: Treatment results show that all patients reached euthyroidism due to a significant decrease of TSH level in comparison with baseline (2.88 ± 0.15 vs. 12.26 ± 0.37 μ U/ml, $p < 0.001$). The significant improving of fT₃ and fT₄ levels were also observed (3.28 ± 0.09 vs. 1.41 ± 0.05 pg/ml, $P < 0.001$ and 1.57 ± 0.05 vs. 0.48 ± 0.03 ng/dl, $P < 0.001$ respectively). HbA1c decreased after treatment from 7.55 ± 0.28 to 6.42 ± 0.17 , $P < 0.05$. HOMA-IR improved after treatment from 5.77 ± 0.36 to 3.86 ± 0.19 ($P < 0.05$) resulting significant decline in glucose (from 8.41 ± 0.39 to 6.95 ± 0.3 mmol/l ($P < 0.05$) and insulin (from 16.07 ± 0.76 to 12.35 ± 0.64 μ U/ml ($P < 0.05$). The number of Firmicutes increased from $32,12 \pm 3.32$ to $36,91 \pm 3.14$ %, Bacteroidetes decreased from $51,19 \pm 3.5$ to $41,76 \pm 3.40$ %, the number of Actinobacteria increased from $5,37 \pm 0.6$ to $7,16 \pm 1.34$ %. Our data showed also decreasing after the treatment *Bacteroidetes fragilis* from $1,37 \times 10^{12}$ to $1,15 \times 10^{12}$ CFU/mL, *Bacteroidetes*

thetataomicron from $1,93 \times 10^9$ to $0,28 \times 10^9$ CFU/mL, Akkermansia muciniphila from $33,53 \times 10^9$ to $2,7 \times 10^9$ CFU/mL. Our data showed significantly decreased level of Lactobacillus spp. from $8,8 \times 10^6$ before the treatment to $1,3 \times 10^6$ CFU/mL after treatment and significantly increased level of Firmicutes/Bacteroidetes ratio from $0,82 \pm 0.14$ to $1,28 \pm 0.24$ after treatment.

Conclusion: To our knowledge, it was discovered for the first time that administration of metformin, pioglitazone and levothyroxine to naïve overweight type 2 diabetic patients with hypothyroidism can affect the composition of gut microbiota by decreasing Lactobacillus spp., Bacteroidetes and in the same time increasing Firmicutes/Bacteroidetes ratio number and Actinobacteria. Therefore, our data suggest that composition of gut microbiota changes markedly following most common appropriate treatment and can be used as additional marker of metabolic improvement.

LIPID-LOWERING THERAPY FOR CARDIOVASCULAR DISEASE: PRESENT PERSPECTIVES AND FUTURE HORIZONS

ORCID ID: 0000-0001-6838-4360

Oleksii M. Korzh

Professor, Doctor of Medical Sciences,
Head of Department of General Practice-Family Medicine
Kharkiv Medical Academy of Postgraduate Education

UKRAINE

Introduction

Cardiovascular disease (CVD) remains the most common cause of morbidity and mortality worldwide. In addition, the burden of disease is projected to rise due to an aging population and an increasing prevalence of risk factors, especially in developing countries. Optimal primary and secondary prevention of CVD depends on an accurate assessment of the risk of future incidents or recurrence of CVD using demographic, clinical and biomarker information.

Lipid disorders (dyslipidemias) are one of the most common metabolic disorders in the world. They do not cause immediate complications; the risk is associated with long-term exposure to high cholesterol levels on arterial walls, narrowing of the arteries, and restriction of blood flow [1].

Exposure to elevated low-density lipoprotein cholesterol (LDL-C) causes the development of atherosclerotic plaques, which causes a wide range of symptoms and syndromes of the disease. Thus, lipid metabolism disorders have a long-term impact on the health of the population, and the treatment of subsequent ischemic complications imposes a significant burden on the state budget.

After decades of research in this area, compelling evidence from preclinical studies, Mendelian randomization studies, epidemiological observations and randomized trials of lipid-modifying drugs confirms the key causal role of atherogenic lipoproteins, especially LDL, in the pathogenesis of CVD [1]. Elevated plasma lipoprotein levels are strongly associated with the risk of adverse cardiovascular events. Importantly, dyslipidemia is a modifiable risk factor, and pharmacological lowering of LDL cholesterol (LDL-C) has been shown to halt the progression of atherosclerosis [2] and improve clinical outcomes in the context of primary as well as secondary prevention [3, 4]. The body of evidence currently available indicates that the greater the absolute reduction in plasma LDL-C levels, the greater the reduction in CVD risk, without compensating for the safety concerns associated with intense lipid lowering strategies [1, 4]. Accumulating evidence has reinforced the “the lower, the better” concept for LDL-C and redefined the answer to the question “to what level should lipid levels be lowered?”.

LDL-C is the most clinically relevant biomarker for CVD risk

Plasma atherogenic lipoprotein levels are a key risk factor for the prevention and treatment of CVD, and genetic and clinical evidence supports “the lower, the better” concept when it comes to atherogenic lipoprotein concentrations. Our goal is to review the role of currently approved cardiovascular drugs, as well as present new and emerging targets that are being investigated for the prevention and treatment of CVD.

More than a century of laboratory studies indicates that cholesterol-carrying low-density lipoproteins are the main causative factor in CVD. Low-density lipoproteins (as well as other lipoproteins containing apolipoprotein B) deliver cholesterol to peripheral cells and, thus, are directly involved in the initiation and progression of atherosclerosis [5]. In addition, the experimentally induced increase in LDL-C levels led to atherogenesis has been studied in all mammalian species.

As a reflection of its clinical relevance, LDL-C has been the focus of both past and present guidelines for lipid control. In primary prevention, LDL-C is a major part of risk stratification (to assess absolute risk) and is used to guide lipid-lowering therapy, while in secondary prevention, statins are recommended to lower LDL-C, usually regardless of baseline levels. Thus, both the clinical and non-professional communities have become familiar with LDL-C ("bad cholesterol"), so measuring and interpreting LDL-C is part of the established practice, as is the simple message of "keeping LDL-C low." The importance of this cannot be underestimated in an ever-changing, increasingly complex clinical landscape.

The benefit of LDL-C lowering

Despite the achievement of systematically lowered LDL-C goals, a significant residual risk of cardiovascular events remains in the general population. The build-up of atherosclerotic plaques develops systematically over the years, especially when the level of circulating cholesterol is higher and the cumulative duration of exposure increases. The most obvious example of this are patients with familial hypercholesterolemia [6]. Many complications of dyslipidemia develop with age, but in familial hypercholesterolemia, a genetic predisposition leads to a significant increase in cholesterol levels from the very beginning of life. This increases the risk of cardiovascular events in young people with the disease, especially in the case of homozygous mutations, where even the pediatric population can be affected by heart attacks.

A similar phenomenon, although less dramatic, can be observed in the general population. The consensus group consensus statement of the European Atherosclerosis Society, based on an assessment of genetic research data, prospective epidemiological cohort studies, Mendelian randomization trials and randomized trials of LDL cholesterol-lowering therapies with over 2 million participants and over 20 million people-years of follow-up have demonstrated a stable dose-dependent relationship between the absolute value of the impact of LDL-C and the risk of CVD [7]. These data highlight the need for early treatment of dyslipidemia, which may ultimately lead to the need for less intensive therapy in the long term. Therefore, an absolute and widespread decrease in LDL-C should proportionately reduce the risk of CVD events.

Approved lipid-lowering drugs

Currently approved drugs that lower plasma levels of atherogenic lipoprotein concentrations include statins, ezetimibe, proprotein convertase subtilisin/kexin type 9 (PCSK9) inhibitors, and fibrates. Relative risk reduction for major adverse cardiovascular events associated with nonhigh-density lipoprotein cholesterol levels reductions conferred by genetic variants linked with low nonhigh-density lipoprotein cholesterol levels and various lipid-lowering strategies reducing nonhigh-density lipoprotein cholesterol levels.

Statins

Statins inhibit HMG-CoA reductase, an enzyme that limits the rate of intracellular cholesterol synthesis. Due to a decrease in the level of intracellular cholesterol, hepatocytes exposed to statins include a genetic program aimed at

increasing the density of the LDL receptor (LDL) on the cell surface, thereby increasing the clearance of LDL. Statins are now considered the cornerstone of CVD prevention and treatment. The evidence supporting the safety and efficacy of statins in reducing the risk of cardiovascular disease is strong, consistent, and spans decades of research.

Ezetimibe

Ezetimibe is a cholesterol absorption inhibitor. Ezetimibe inhibits the NPC1L1 transporter at the brush border of the small intestine and reduces the absorption of cholesterol micelles of the intestinal lumen. In 2014, researchers at the Myocardial Genetics Consortium “validated” NPC1L1 as a potential therapeutic target for CVD prevention, showing that people carrying rare inactivating mutations at the NPC1L1 locus have a significantly lower risk of CVD compared to people who do not have these mutations [8]. Metabolic studies have also shown that ezetimibe treatment increases the fractional rate of catabolism of apoB-containing particles [9].

PCSK9 inhibitors

PCSK9 is an inactive liver-derived proprotein convertase that, like LDLR, is under the genetic control of the transcription factor SREBP2. In the bloodstream, PCSK9 circulates in free or bound form with particles of atherogenic lipoproteins such as LDL and LP (a). PCSK9 binds and targets LDL for lysosomal degradation, thereby inhibiting its recycling on the liver cell surface. In a study of French families with FH that did not have mutations in the LDLR or APOB genes, it has been mapped a third gene responsible for FH at the PCSK9 locus on chromosome 1 [10]. In another fruitful study [11] it was found that individuals carrying variants associated with lower PCSK9 activity, such as the R46L variant at the PCSK9 locus, were characterized by lifelong lowering of LDL-C and protection of the cardiovascular system.

The FOURIER study was the first CVOT to document the cardiovascular benefits of PCSK9 inhibitors. In this study, 27,564 patients with CVD receiving statins were randomized to receive either evolocumab or placebo over a median follow-up of 2.2 years. Interestingly, a subanalysis of FOURIER data showed that patients who achieved the lowest LDL cholesterol concentrations with evolocumab had the lowest risk of subsequent serious cardiovascular events, up to an LDL cholesterol level of 0.2 mmol/L.

Fibrates

Fibrates are alpha-agonists of peroxisome proliferator-activated receptors (PPARs) that act primarily in the liver. Upon activation by fibrates (or a natural ligand such as omega-3 fatty acids), PPARs form heterodimers with the retinoic acid receptor (RXR) in the cell nucleus and act as regulators of gene transcription. Fibrates activate several genes that positively affect TRL metabolism, such as lipoprotein lipase (LPL), while simultaneously reducing the production of circulating factors that are known to impair TRL clearance, such as apoC3. Although the effect of fibrates on raising HDL cholesterol can be partially explained by this mechanism, fibrate therapy also promotes liver secretion of the two major protein components of HDL, apoA1 and apoA2. Fibrates were originally developed over 40 years ago to increase plasma levels of two strong risk factors for CVD: triglycerides and HDL-C.

Questions remain regarding the biological mechanisms by which fibrates may reduce the risk of CVD. Given the results of CVOT with niacin or dalcetrapib, which did not show that raising HDL-C can lead to positive results for the

cardiovascular system, the properties of fibrates to increase HDL levels are unlikely to explain the potential benefits of fibrates for the cardiovascular system. In addition, although studies of genetic associations have shown that elevated triglyceride levels are likely to be responsible for the risk of CVD, it is not known if this association is related to non-HDL cholesterol levels.

Omega -3 polyunsaturated fatty acids (fish oils)

Several CVOTs have tested the effect of omega-3 fatty acids on CVD prevention in various clinical settings, with mixed results. A recent scientific advisory report from the American Heart Association concluded that because omega-3 fatty acids are widely available and relatively safe, treating patients with documented CVD with these supplements is "reasonable," although they admitted that their effect was moderate, as the RRR for coronary heart disease mortality is ~10% [12].

New and emerging lipid-lowering drugs

PCSK9 inhibition with small interfering RNA

Although the development of a small interfering RNA (siRNA) silencing the PCSK9 gene lags behind that of monoclonal antibodies (for which data on cardiovascular outcomes are available and are currently approved in many countries), the clinical program supporting this new strategy for inhibiting PCSK9 is moving forward. siRNAs are double-stranded RNA molecules that, after dehybridization within the hepatocyte RNA-induced silencing complex, bind to and destroy PCSK9 mRNA, thereby stopping protein production and secretion. The PCSK9 inhibitor, inclisiran, is a 23-bp-long siRNA that is currently being tested in the ORION program.

Therefore, siRNA-mediated inhibition of PCSK9 may be an attractive strategy for lowering lipid levels in patients at high risk for CVD. However, challenges lay ahead of the road to inclisiran approval. For example, the long term safety of this PCSK9 silencing strategy has not yet been demonstrated. In addition, Inclisiran may be less effective in lowering lipid levels than monoclonal antibodies. The stability and specificity of this agent for liver cells is also unknown. From a biological point of view, however, comparison of gene suppression and monoclonal antibody-mediated inhibition of PCSK9 will shed light on the clinical importance of the intracellular effects of PCSK9, as siRNA-mediated inhibition of PCSK9 will affect both the intracellular and extracellular effects of PCSK9, while monoclonal antibodies affect only the extracellular effects of PCSK9.

ATP citrate lyase inhibition (bempedoic acid)

ATP Citrate Lyase (ACLY) is an enzyme that links glucose metabolism to lipogenesis by forming acetyl-CoA from mitochondrial citrate, which is eventually converted to HMG-CoA and cholesterol.

Bempedoic acid (ETC-1002) is a small molecule that inhibits ACLY and lowers cholesterol synthesis in the liver, which ultimately leads to increased regulation of LDLR. The conversion of bempedoic acid to its active form (bempedoic acid-CoA) in the liver by very long-chain acyl-CoA synthetase-1 (ACSVL1) appears to be a necessary step for inhibiting ACLY [13].

Bempedoic acid has a mechanism of action similar to that of statins, which inhibits ACLY-dependent cholesterol biosynthesis, a step prior to HMG-CoA reductase. Since bempedoic acid is a prodrug that is activated only in the liver, therefore, Bempedoic acid has minimal myotoxicity (unlike statins). In patients with statin intolerance who need to achieve a significant reduction in the risk of CVD, the high tolerance of bempedoic acid makes it a useful alternative, either alone

or in combination with ezetimibe. Bempedoic acid treatment is also associated with a significant reduction in the biomarker of systemic inflammation, such as hsCRP.

Angiopoietin-like protein-3 inhibitors

Angiopoietin-like protein-3 (ANGPTL3) is a protein secreted by the liver that inhibits LPL (and possibly endothelial lipase) activity. Like many of the therapeutic targets described above, the results of large-scale human genetic studies suggest that ANGPTL3 may represent an interesting therapeutic target. Indeed, these studies have shown that ANGPTL3 is the locus of familial combined hypolipidemia (a combination of low LDL and HDL cholesterol and low triglyceride levels), and that rare loss of function variants are atheroprotective [14]. Evinacumab is a monoclonal antibody against ANGPTL3 that has recently been shown to lower triglyceride (up to 76%) and LDL cholesterol (up to 23%) levels in healthy volunteers [15]. In a cohort of nine patients with FH, evinacumab treatment lasted for 4 weeks decreased LDL cholesterol by 50% and triglycerides by 47%. Evinacumab is also currently being tested in various high-risk groups with dyslipidemia.

Conclusion

Current strong guidelines recommend the initiation and maintenance of aggressive LDL-C-focused lipid lowering, which is expected to result in the maximum achievable reduction in CVD events, especially in higher-risk patient populations, and in improved long-term public health. Long-term data on efficacy and safety are essential for setting definitive therapeutic goals in the dynamically developing area of dyslipidemia.

There is ample evidence linking LDL-C as a causative risk factor for CVD. LDL-C lowering drugs in randomized controlled trials appear to show a beneficial effect on the cardiovascular system even in patients with low baseline LDL-C levels, and a positive effect is observed in subgroups of patients treated to the level of LDL-C <20 mg/dl. Cholesterol guidelines from several organizations generally have a significantly higher threshold for initiating or intensifying drug therapy, with most guidelines using 70 mg/dL as the most stringent LDL-C threshold for those at highest risk. Based on the available data from randomized controlled trials, lowering LDL-C levels to very low levels (<50 mg/dL) or even lower to LDL-C levels <20 mg/dL does not seem to do much harm. There is conflicting evidence showing a slight increase in hemorrhagic stroke, neurocognitive events, and cataracts, which is likely outweighed by the additional cardiovascular benefits given the low incidence of these side effects. Individuals with hereditary genetic mutations that cause very low LDL-C from birth appear to have minimal serious side effects, with the notable exceptions of apobetalipoproteinemia and homozygous familial hypobetalipoproteinemia, which are disorders characterized by extremely low levels of apoB-containing cholesterol. However, longer follow-up is important, especially for PCSK9 inhibitors, to more convincingly rule out any harmful effects such as the risk of cancer and neurocognitive impairment.

Continuous and consistent evidence from numerous CVOTs (of various designs), along with genetic association studies, unequivocally support apoB-containing lipoproteins as causal risk factors for CVD. Statins, ezetimibe, and PCSK9 inhibitors are approved drugs for lowering levels of apoB-containing lipoproteins, and lowering non-HDL cholesterol is proportional to the expected cardiovascular benefits. These treatments are universally underutilized worldwide in high-risk patients, such as those with established CVD and familial hypercholesterolemia. Patients who are

prescribed these treatments remain at significant residual risk, which may be associated with persistent elevated LDL-C levels or other causative risk factors for CVD. Research lipid-lowering therapies, such as bempedoic acid and/or gene therapy against PCSK9, Lp(a), ApoC3, or ANGPTL3, may help people with high LDL-C reach their goals and benefit from reducing the risk of CVD.

References:

- [1] Ference BA, Ginsberg HN, Graham I et al. Low-density lipoproteins cause atherosclerotic cardiovascular disease. Evidence from genetic, epidemiologic, and clinical studies. A consensus statement from the European Atherosclerosis Society Consensus Panel. *Eur Heart J*. 2017;38:2459-72.
- [2] Borén J, Chapman MJ, Krauss RM et al. Low-density lipoproteins cause atherosclerotic cardiovascular disease: pathophysiological, genetic, and therapeutic insights: a consensus statement from the European Atherosclerosis Society Consensus Panel. *Eur Heart J*. 2020;41:2313-30.
- [3] Silverman MG, Ference BA, Im K et al. Association between lowering LDL-C and cardiovascular risk reduction among different therapeutic interventions: a systematic review and meta-analysis. *JAMA*. 2016;316:1289-97.
- [4] Marston NA, Giugliano RP, Im K et al. Association Between Triglyceride Lowering and Reduction of Cardiovascular Risk Across Multiple Lipid-Lowering Therapeutic Classes: A Systematic Review and Meta-Regression Analysis of Randomized Controlled Trials. *Circulation*. 2019;140:1308-17.
- [5] Goldstein, J.L. & Brown, M.S. A century of cholesterol and coronaries: from plaques to genes to statins. *Cell*. 2015; 161:161– 172.
- [6] Raal FJ, Hovingh GK, Catapano AL. Familial hypercholesterolemia treatments: Guidelines and new therapies. *Atherosclerosis*. 2018;277:483-92.
- [7] DeBruff R. Cholesterol paradox: a correlate does not a surrogate make. *Evid Based Med* 2017; 22:15-19.
- [8] Stitzel, N.O., et al. Inactivating mutations in NPC1L1 and protection from coronary heart disease. *N. Engl. J. Med*. 2014; 371: 2072– 2082.
- [9] Tremblay, J.A., Lamarche, S.B., Cohn, S.J., Hogue, S.J-C. & Couture, S.P. Effect of ezetimibe on the in vivo kinetics of apoB-48 and apoB-100 in men with primary hypercholesterolemia. *Arterioscler. Thromb. Vasc. Biol*. 2006; 26: 1101– 1106.
- [10] Abifadel, M., et al. Mutations in PCSK9 cause autosomal dominant hypercholesterolemia. *Nat Genet* 2003; 34:154– 156.
- [11] Cohen, J.C., Boerwinkle, E., Mosley, T.H., Jr. & Hobbs, H.H. Sequence variations in PCSK9, low LDL, and protection against coronary heart disease. *N. Engl. J. Med*. 2006; 354: 1264– 1272.
- [12] Siscovick, D.S., et al. Omega-3 polyunsaturated fatty acid (fish oil) supplementation and the prevention of clinical cardiovascular disease: a science advisory from the American Heart Association. *Circulation* 2017; 135: e867
- [13] Korzh O. Defining the role of bempedoic acid in lowering low-density lipoprotein cholesterol. *J Appl Pharm Sci*, 2020; 10(12):130–139.
- [14] Musunuru, K., et al. Exome sequencing, ANGPTL3 mutations, and familial combined hypolipidemia. *N. Engl. J. Med*. 2010; 363: 2220– 2227.
- [15] Dewey, F.E., et al. Genetic and pharmacologic inactivation of ANGPTL3 and cardiovascular disease. *N. Engl. J. Med*. 2017; 377: 211– 221.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.70

PHENOTYPIC SIGNS OF UNDIFFERENTIATED DYSPLASIA OF THE CONNECTIVE TISSUE IN PATIENTS WITH INTESTINAL FISTULA

ORCID ID: 0000-0003-2638-9352

Ya. Yu. Voitiv

PhD, Associate Professor Department of Surgery and Transplantology,
Shupyk National Healthcare University of Ukraine

D. Yu. Zhytnyk

General surgery resident
Shalimov National Institute of Surgery and Transplantology

UKRAINE

Introductions. The incidence of the intestinal fistulas are 1-2% of all abdominal operations, but they create many problems both from the surgical point of view and treatment of the patient [1].

According to the literature, small intestinal fistulas open into the free abdominal cavity in 29-32%, through the abscess cavity in 24.3% of cases, through the everted wound – 9,3% [2]. Mortality in the development of intestinal fistulas in the early postoperative period is 16,5-57,5%, in the acute period (unformed intestinal fistulas) - 20.0-80.0%, with high intestinal fistulas - 82-90% [3]. The main causes of death are progressive peritonitis, sepsis, intoxication, malnutrition, fluid and electrolyte abnormalities, hepatic and renal failure, intestinal insufficiency [4]. Despite improvements in nutritional and metabolic support, antimicrobial therapy, improved wound care, improved surgical techniques, the mortality rate remains extremely high [5].

In domestic and foreign sources, there are a small number of publications about the role of the pathology of connective tissue metabolism in the development of intestinal fistulas. The prevalence of undifferentiated dysplasia of the connective tissue (UDCT) is controversial, which is related to different classification and diagnostic approaches. Several authors note that the prevalence of connective tissue dysplasia correlates with the frequency of major socially significant non-infectious diseases and ranges from 20 to 80% according to various literature [6].

Aim. Improving the results of treatment of patients with intestinal fistulas by determining the role of undifferentiated dysplasia of the connective tissue in the development of these complications, assessing the prevalence and development of informative criteria for the diagnosis of dysplasia of the connective tissue.

Material and methods. A retro- and prospective trial was based on data about 40 patients, suffering intestinal fistulas, who were treated at the Shalimov National Institute of Surgery and Transplantology during 2016-2020 and 40 practically healthy people (control group) who are comparable in age and gender with the subjects. Of the 30 patients in the experimental group, men were 23, women were 17. The age of patients was from 26 to 68 years, the average age was $48,8 \pm 7,12$ years. All patients underwent a comprehensive examination, including general clinical, special laboratory and instrumental methods of examination. The statistical analysis of the survey results was performed using Microsoft® Office Excel (2017) spreadsheets and the statistical processing program Statgraphics Professional 16.0.03. The statistical

dependence between the values was checked using Spearman's rank correlation coefficient.

Results and discussion. In the study group of patients with intestinal fistulas treated in our clinic, the vast majority of patients (86,6%) had operated in other medical institutions of Ukraine, who were admitted to the Shalimov National Institute of Surgery and Transplantology to determine the tactics and further surgical treatment.

Exclusion criteria from the study group were fistulas in patients with ulcerative colitis (4), Crohn's disease (3), and radiation-induced intestinal fistulas (3). After additional examination and preoperative preparation, mostly reconstructive surgical interventions were performed in the thoracoabdominal surgery department. At high fistulas, the possibilities of endoscopic techniques were actively used: stenting, clipping, EndoVac vacuum therapy.

UDCT was diagnosed by a well-established technique (utility model patent No. 120158 UA), which includes evaluation of the most informative phenotypic, visceral and ultrasonographic signs of connective tissue pathology [6].

In the examined patients with the anastomotic failure of the hollow viscera, signs of UDCT were found in 37 (92,5%) patients.

1. Visceral pathology (digestive and pelvic viscera ptosis, nephroptosis, dyskinesia of hollow viscera, gastroesophageal and duodenogastric reflux, sphincter insufficiency, esophageal diverticula, hiatal hernia, ventral hernia, rectal prolapse; ptosis, prolapse of reproductive organs in women) - (86,3%);

2. Vascular pathology (damage of elastic, muscular and mixed types of arteries: aneurysms, pathological arterial tortuosity; venous damage: pathological tortuosity, varicose veins of upper and lower extremities, hemorrhoids, esophageal varices, varicocele; telangiectasias) - (71%);

3. Arrhythmias (ventricular extrasystoles of different degrees; atrial extrasystoles; paroxysmal tachyarrhythmias; pacemaker migration; atrioventricular and ventricular block; long QT syndrome) - (68%);

4. Vertebral pathology (vertebral osteochondrosis and instability, vertebral hernia, vertebrobasilar insufficiency; spondylolisthesis) - (60%);

5. Cardiac valve pathology (isolated and combined prolapse of cardiac valves, myxomatous mitral valve degeneration) - (53.3%);

6. Joint pathology (joint hypermobility according to Beighton Scoring, clubfoot, flatfoot) - (40%);

7. Bronchial and pulmonary pathology (tracheobronchial dyskinesia, tracheobronchomegaly, ventilation impairment: obstructive, restrictive, mixed) - (36.6%);

8. Immune system pathology (allergic syndrome, syndrome of immunodeficiency, autoimmune syndrome) - (36.6%);

9. Thoracic and diaphragmatic pathology (asthenic thorax, deformity of the thorax, vertebral deformity, diaphragmatic location and excursion) - (33.3%);

10. Skin pathology (thin, vulnerable skin, atrophic striae, increased skin extensibility, hypertrophic and keloid scars) - (30%).

Conclusions.

1. The most informative phenotypic hallmarks of UDCT in patients with anastomotic failure: visceral (86,3%), vascular (71%), arrhythmic (68%) pathologies.

2. The presence of connective tissue dysplasia in patients with intestinal fistulas is an aggravating comorbid factor, which must be considered when choosing adequate surgical tactics and complex pathogenetically substantiated treatment.

References:

- [1] Schechter WP, Hirshberg A, Chang DS, et al. Enteric fistulas: principles of management. *J Am Coll Surg.* 2009;209:484-91.
 - [2] Whelan J, Ivatury R. Enterocutaneous fistulas: an overview. *Eur J Trauma Emerg Surg.* 2011;37(3):251–258. doi: 10.1007/s00068-011-0097-2.
 - [3] Williams LJ, Zolfaghari S, Boushey RP. Complications of Enterocutaneous Fistulas and Their Management. *Clin Colon Rectal Surg.* 2010;23(3):209–220. doi: 10.1055/s-0030-1263062 .
 - [4] Lloyd D, Gabe S, Windsor A. Nutrition and management of enterocutaneous fistula. *Br J Surg.* 2006;93(9):1045–1055. DOI: 10.1002/bjs.5396.
 - [5] Teixeira PGR, Inaba K, Dubose J, Salim A, Brown C, Rhee P, et al. Enterocutaneous fistula complicating trauma laparotomy: A major resource burden. *Am Surg.* 2009;75(1):30–32.
 - [6] Usenko OYu, Voitiv YaYu. Chastota ta kryterii diahnostyky nedyferentsiiovanoi dysplazii spoluchnoi tkanyny u khvorykh khirurhichnoho statsionaru. *Klinichna khirurgiia.* 2017;10:5-7. DOI: <https://doi.org/10.26779/2522-1396.2017.10.05>.
-

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.71

АНАЛІЗ ЧАСТОТИ ФОРМУВАННЯ НАБУТОЇ РЕЗИСТЕНТНОСТІ ВІЛ У ВІЛ-ПОЗИТИВНИХ ДІТЕЙ НА ТЛІ ПРИЙОМУ АНТИРЕТРОВІРУСНИХ ПРЕПАРАТІВ

ORCID ID: 0000-0001-7689-4002

Люльчук Марія Геннадіївна

канд. мед. наук, старший науковий співробітник
лабораторії молекулярної вірусології*Державна Установа «Інститут епідеміології та інфекційних хвороб
ім. Л.В. Громашевського Національної академії медичних наук України»*

Щербінська Алла Михайлівна

доктор мед. наук, професор, завідувач
лабораторії молекулярної вірусології*Державна Установа «Інститут епідеміології та інфекційних хвороб
ім. Л.В. Громашевського Національної академії медичних наук України»*

Кірпичова Вікторія Володимирівна

науковий співробітник
лабораторії молекулярної вірусології*Державна Установа «Інститут епідеміології та інфекційних хвороб
ім. Л.В. Громашевського Національної академії медичних наук України»*

УКРАЇНА

Нами проведено ретроспективний аналіз результатів генотипування ВІЛ, отриманих при тестуванні зразків крові ВІЛ-позитивних дітей, які перебували на антиретровірусній терапії (АРТ), проте не мали вірусологічної ефективності лікування. Проаналізовано нуклеотидні послідовності гену *pol* ВІЛ-1.

До групи дослідження увійшли 195 ВІЛ-позитивних дітей, які протягом 2015-2016 років знаходилися під диспансерним наглядом в регіональних центрах профілактики і боротьби зі СНІДом, отримували АРТ понад 6 місяців та мали рівень вірусного навантаження ВІЛ (ВН - кількість ВІЛ в 1 мл плазми крові) більше 2000 РНК-копій/мл (вірусологічна неефективність лікування). Діти були у віці від 1 до 17 років. Більшість складали хлопці 114 (58,5%).

Діти знаходилися на терапії від 1,5 до 16 років, середня тривалість АРТ 4,8 років. Рівень ВН ВІЛ у дітей коливався у діапазоні від 2136 до 834414 РНК-копій/мл плазми крові, середнє значення нараховувало 109172 РНК-копій/мл. Усі діти отримували АРТ за схемами, що складалися з різних класів антиретровірусних препаратів (АРВП): 2-х нуклеозидних інгібітора зворотної транскриптази (НІЗТ) та 1-го ненуклеозидного інгібітора зворотної транскриптази (ННІЗТ) або 2-х НІЗТ + 1 інгібітор протеази (ІП).

Найчастіше (76,4%) дітям призначалося лікування на основі препаратів Зидовудин/Ламівудин (AZT/3ТС), що відносяться до НІЗТ. У якості ключового компоненту застосовували: Лопінавір/Ритонавір (Lpv/rtv, 41,6%, інгібітор протеази), Ефавіренз (EFV, 34,7%, ненуклеозидний інгібітор зворотної транскриптази), Невірапін (NVP, 19,4%, ненуклеозидний інгібітор зворотної транскриптази), Нелфінавір (NFV, 2,7%, інгібітор протеази).

Генетичний бар'єр АРВП, визначений як число мутацій резистентності (МР) ВІЛ, необхідних для подолання селективного тиску лікарського засобу, є

важливою характеристикою різних класів АРВП. Відомо, що препарати класу ІП мають високий генетичний бар'єр, тобто, вимагають накопичення декількох МР ВІЛ, перш ніж вірус стане нечутливим до них. І навпаки, ННІЗТ мають низький генетичний бар'єр і розвиток стійкості ВІЛ може відбутися дуже швидко на тлі формування лише однієї МР ВІЛ [1].

Результати проведених нами молекулярно-генетичних досліджень з секвенування геному ВІЛ дозволили встановити, що частота набутої резистентності ВІЛ до АРВП у ВІЛ-позитивних дітей складала 5,0%. МР ВІЛ до ННІЗТ стали причинами вірусологічної неефективності лікування в 1,5% випадків; до ІП – в 0,2% випадків. Визначено, що у дітей формування МР ВІЛ до АРВП класів ННІЗТ та ІП відбувається достовірно ($p < 0,05$) рідше у порівнянні з показними дорослих пацієнтів, що можна пояснити тим, що більшість дітей розпочинають АРТ з АРВП класу ІП з високим генетичним бар'єром.

Серед МР ВІЛ до ННІЗТ у дітей найбільш поширеними були: G190S (16,7%); Y181C (12,5%), K103N (11,1%). Серед МР до НІЗТ найчастіше виявлялися M184V (55,6%), K65R (6,9%), D67N (6,9%), K70R (6,9%). МР ВІЛ до ІП у дітей зустрічалися рідко: M46I (4,2%); V82A (2,8%); I54V (2,8%).

З 195 дітей групи дослідження у 70 (35,9%) не виявлено жодної МР ВІЛ, що вказувало на те, що причиною вірусологічної неефективності лікування було порушення режиму прийому препаратів (так звана «недостатня прихильність до лікування»). У 48 (68,6%) випадках ці порушення зафіксовані в групі дітей віком від 4 до 10 років. Це той вік, коли дитина повністю залежить від батьків. Тобто, недостатня прихильність батьків до АРТ залишається суттєвою проблемою лікування ВІЛ-позитивних дітей в Україні.

Висновки: частота формування набутої резистентності ВІЛ до АРВП у ВІЛ-позитивних дітей є відносно невисокою (5,0%). Вагомим фактором щодо ризику формування МР ВІЛ є генетичний бар'єр АРВП: на тлі прийому препаратів класу ННІЗТ (з низьким генетичним бар'єром) частота формування МР ВІЛ у ВІЛ-позитивних дітей становить 1,5%. Прийом препаратів класу ІП (з високим генетичним бар'єром) супроводжується формуванням МР ВІЛ значно рідше - в 0,2% випадків. Суттєвою проблемою лікування ВІЛ-позитивних дітей в Україні є недостатня прихильність їхніх батьків до АРТ.

Список використаних джерел:

- [1] Luber A. D. (2005). Genetic barriers to resistance and impact on clinical response. *MedGenMed: Medscape general medicine*, 7(3), 69. Вилучено з: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1681671/>

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.72

КОМПЛЕМЕНТАРНЫЕ МЕТОДЫ КОРРЕКЦИИ ПСИХОСОМАТИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ БОЛЬНЫХ С ПОСТКОВИДНЫМ СИНДРОМОМ

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ГРУППА:

Чухраев Николай Викторович

доктор наук в области мед.психологии, проф., директор
ООО «Научно-методический центр «Мединтех»

Князева Ирина Александровна

канд.мед.наук, научный сотрудник
ООО «Научно-методический центр «Мединтех»

Униченко Антонина Васильевна

PhD в области медицинской психологии, научный сотрудник
ООО «Научно-методический центр «Мединтех»

Бушуев Геннадий Вячеславович

научный сотрудник
ООО «Научно-методический центр «Мединтех»

УКРАИНА

Аннотация. В работе рассмотрены комплементарные методы коррекции психосоматического состояния больных с постковидным синдромом. Разработанная авторами программа многоуровневого подхода в реабилитации больных с постковидным синдромом на основе сочетанного применения психотерапевтической коррекции с использованием когнитивно-поведенческого подхода, детоксикации организма с использованием синглетно-кислородной терапии и транскраниальной электростимуляции, позволяет снизить уровень тревожной депрессии в среднем на 35% и повысить субъективную оценку качества жизни не меньше чем на 25%. По результатам исследования функционального состояния больных по методу И.Накатани до и после лечения было отмечено нормализация состояния функциональных систем организма и улучшение общего состояния больного.

По мнению проф Гусаковой Е.В. (2020) у всех пациентов после болезни, вызванной коронавирусом SARS-CoV-2 формируется «постковидный синдром» (ПКС), сопровождающийся астенизацией, слабостью, головной болью, одышкой, повышенной потливостью и подавленным настроением.

Лечение соматических расстройств, возникающих в результате заражением коронавирусом SARS-CoV-2 должно быть направлено на 7 основных групп органов и систем:

- органы дыхания и кроветворения,
- система кровообращения, нервная, иммунная и эндокринная системы.

Однако, даже после самого эффективного лечения, переболевшие коронавирусом, больные восстанавливаются после COVID-19 от нескольких недель до нескольких месяцев. Последствия для организма подобного инфицирования могут быть самыми разными — от нарушений сна и тревожно-депрессивного состояния до инсульта или инфаркта. Реабилитационный

прогноз и качество жизни больных после перенесенного вирусного заболевания, будут определяться эффективностью проводимых реабилитационных мероприятий и сроков их начала.

В настоящее время одним из наиболее перспективных подходов в реабилитации больных с «постковидным синдромом» является сочетанное применение когнитивно-поведенческой терапии (КПТ) [1-5], транскраниальной электростимуляции (ТКЭНС) [6-10] и синглетно-кислородной терапии (СКТ) [11]. В процессе КПТ возможно достижение комплексных терапевтических целей — становление критической оценки своей болезни, убеждение необходимости и возможности реабилитации и социальной адаптации в условиях пандемии, желание активной борьбы со своим состоянием, выработка положительных ценностно-смысловых установок, что способствует формированию длительных и качественных ремиссий [3,4].

Целью работы стало изучение возможностей амбулаторного выполнения программы многоуровневого подхода в реабилитации больных с «постковидный синдром» на основе сочетанного применения психотерапевтической коррекции методами когнитивно-поведенческого подхода, детоксикации организма с использованием синглетно-кислородной терапии и восстановление функции нервной, нейроэндокринной и иммунной систем методом транскраниальной электростимуляции.

Методы оценки состояния больных.

Основным методом исследования был клинико-психопатологический. Подробно рассматривали и оценивали жалобы, анамнестические сведения: наследственность, характер воспитания, социальные взаимоотношения, а также характерологические особенности; выясняли продолжительность болезни, симптомы ее протекания. Психопатологическое исследование включало комплексное изучение эмоциональной, когнитивной и поведенческой сферы психической деятельности. Уровень тревожной депрессии оценивался на основе психометрических таблиц А.Бека и Спилбергера-Ханина [10].

В рамках клинико-психопатологического метода исследования выполнялись с помощью заполнения специально разработанной карты пациента с «постковидным синдромом».

Оценка состояния функционального систем организма пациентов с ПКС выполнялась на основе метода И.Накатани [12].

Методы лечения.

Транскраниальная электростимуляция (ТКЭНС) — метод лечения, который позволяет направленно изменять функциональное состояние различных звеньев центральной нервной системы под действием слабого импульсного электрического тока. Основу метода составляет электростимуляция соответствующих корковых (фронтальной, моторной, височной и других) проекций коры головного мозга, что позволяет получать целенаправленное воздействие при различных психических расстройствах и заболеваниях нервной, нейроэндокринной и иммунной систем.

Воздействие на головной мозг электрических импульсов низкой интенсивности улучшает работу первой и второй сигнальных систем мозга, которые осуществляют восприятие и обработку всех сигналов из внешнего мира, формируют ответные осмысленные действия больного, обоняние, его речь, способствует его социализации.

ТКЭНС является одним из наиболее сбалансированных методов,

применяемых при нарушениях обменных процессов в коре головного мозга. После транскраниальной электростимуляции у пациентов нормализуется сон, процессы торможения и возбуждения, а также снимается астеническое состояние. Для достижения наиболее стойкого эффекта на курс лечения назначается 12-20 процедур. Один сеанс занимает от 30 до 40 минут.

Методика безболезненна, практически не имеет противопоказаний и помогает восстановить двигательные, психические, речевые функции, купировать судорожные приступы.

Для проведения процедур ТКЭНС у больных с «постковидным синдромом» выполнялась формирование импульсов с длительностью 380 мкс и частотой повторения 727 Гц, среднее значение силы тока не превышало 100 мкА.

Синглетно-кислородная терапия.

В основе синглетно-кислородной терапии (СКТ) лежит вдыхание синглетно-кислородной пароводяной смеси (СКС) и питья насыщенной СКС воды. Основным действующим веществом, имеющим терапевтический эффект, является синглетно-кислородная смесь, в состав которой входит синглетный кислород ($^1\text{O}_2$), оксид азота (NO) и водяной пар. Синглетная форма кислорода — наиболее активная из всех известных его вариантов, которые влияют на перекисное окисление и окислительно-восстановительные процессы в организме человека. Она образуется в организме также под воздействием лазерного излучения, лежащего в основе активации саногенетических процессов.

Активные формы кислорода (АФК) (пероксид водорода, гипохлорит, супероксид-радикал и гидроксил) образуются в результате последовательного присоединения электронов к молекулярному O_2 и принимают участие во многих физиологических процессах в организме человека. Они обеспечивают поддержание постоянства гомеостаза, окисления и детоксикацию экзо и эндогенных соединений, обладают бактерицидными свойствами и влияют на иммунитет. СКС в организме человека действует на мембранно-обменные процессы и биоэнергетические преобразования в клетках, способствуют нормализации антиоксидантных функций.

Активация азота N_2 из воздуха приводит к воспроизводству природного эндотелиального релаксирующего фактора NO, действие которого вызывает стабилизацию мембраны клеток нервных окончаний и миоцитов с последующим уменьшением внутриклеточной концентрации кальция, и, как следствие, уменьшение гиперреактивности бронхов и длительного бронхоспазма, восстановление чувствительности рецепторов бронхиального дерева к действию бронхолитиков. Кроме того, СКС является универсальным акцептором протонов, избыток которых образуется в результате усиленного течения свободно радикальных реакций, давая возможность естественной антиоксидантной системе к собственному упорядочению и возможности разгрузки наиболее напряженных звеньев антиоксидантной защиты организма.

В результате использования СКС происходят следующие основные биофизические и биохимические процессы:

- активация биохимических и биофизических процессов;
- восстановление ионной проницаемости мембран клеток;
- стабилизация аэробного обмена;
- детоксикация организма;

- коррекция иммунных изменений (иммуномодуляция Т и В-систем иммунитета и стимуляция иммуноглобулинов IgA).

- снижение гипоксии тканей и уровня молочной кислоты в мышцах.

Показанием для использования СКС при «постковидном синдроме» независимо от возраста и состояния пациента являются:

- «кислородное голодание», пониженные (меньше 9,0) показатели сатурации;

- астения и общая слабость;

- головная боль;

- одышка, повышенная потливость;

- микроциркуляторные изменения;

- сердечно-сосудистые осложнения: наличие нейроангиопатий различной локализации, артериальная гипертензия.

Терапия СКС используется в лечебных целях для ускорения реабилитации больных с хроническими осложнениями, в основе патогенеза которых лежат метаболические изменения.

При использовании СКС установлено: улучшение реологических свойств крови, микроциркуляции крови различных тканей и органов, уменьшение воспалительных процессов и стимуляция регенеративных процессов, нормализация биохимических показателей (нормализация гликемии, изменения уровней показателей липидного обмена, снижение уровня фибриногена и протромбинового индекса, молочной кислоты, уратов, повышение иммунитета и т.д.).

Клинические наблюдения

В исследовании принимали участие 52 пациент (30 женщин и 22 мужчины) с диагностированным «постковидным синдромом», давшие письменное согласие на участие в исследовании. В процессе отбора больных, для участия в исследовании исключали пациентов с острыми и хроническими психотическими расстройствами; больных с хроническими соматическими заболеваниями в стадии обострения.

Результаты проведенного клинического обследования всех 52 пациентов показали преобладание лиц среднего возраста от 42 до 56 лет (48 ± 6 лет).

Время после завершения лечения составляло 62 ± 23 дня. Продолжительность лечения варьировало от 4 до 9 недель (в среднем $5,2 \pm 1,3$ недели). В соответствии с клиническими проявлениями стационарное лечение проходили 28 пациентов и 24 пациента проходили лечение на дому.

Проведение лечебных мероприятий выполнялось по следующей схеме.

В течение первого месяца лечебные сеансы проводили 3 раза в неделю, во второй месяц проводились сеансы 2 раза в неделю. Каждый сеанс проходил в течении 60 минут каждый. Процедура синглетно-кислородной терапии проводилась в течении 15 минут в начале сеанса. Процедура транскраниальной электронейростимуляции проводилась в течении 30 минут после проведения синглетно-кислородной терапии одновременно с когнитивно-поведенческой терапией.

Результаты оценки уровня тревожной депрессии на основе психометрических таблиц А.Бека и Спилберга-Ханина, а также результаты субъективной оценки качества жизни по 100 бальной шкале до и после проведения реабилитации приведены на рисунке Рис.1.

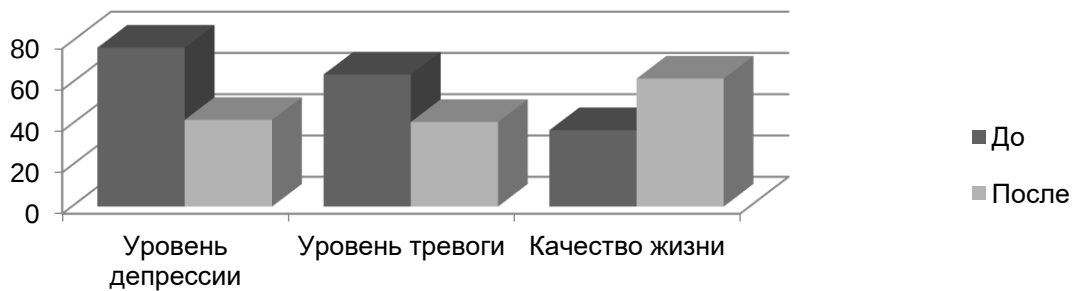

Рис. 1. Уровень тревожной депрессии и качества жизни до и после проведения реабилитации

Результаты оценки уровня функционального состояния систем организма по Методу И.Накатани до и после проведения лечения приведены на рисунке Рис.2.

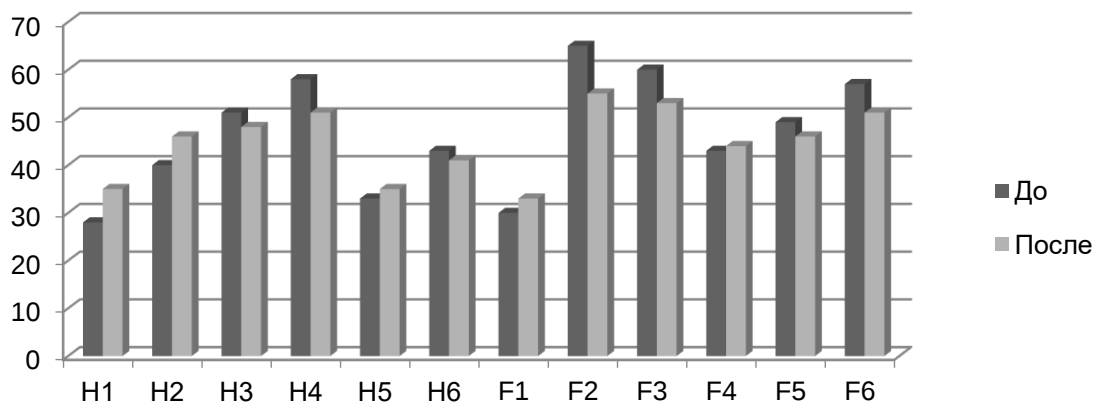

Рис. 2. Результаты исследований функционального состояния больных по методу И.Накатани до и после лечения (Пример 1 пациента)

Выводы. Разработанная авторами программа многоуровневого подхода в реабилитации больных с постковидным синдромом на основе сочетанного применения психотерапевтической коррекции с использованием когнитивно-поведенческого подхода, детоксикации организма с использованием синглетно-кислородной терапии и транскраниальную электростимуляции, снижающую уровень тревожной депрессии в среднем на 35% и повышающую субъективную оценку качества жизни прошедших реабилитацию не меньше чем на 25%. По результатам исследования функционального состояния больных по методу И.Накатани до и после лечения было отмечена нормализация состояния функциональных систем организма и улучшение общего состояния больного.

Список использованных источников:

- [2] Annis H. M. Relapse to substance abuse: Empirical findings within a cognitive social learning approach. *Psychoactive Drugs*. 1990; 22: 117—24.
- [3] Карвасарский Б.Д. Психотерапевтическая энциклопедия. СПб.: Питер Ком; 1999: 200; 203-6; 495-500.
- [4] Федоров А.П. Когнитивно-поведенческая психотерапия. СПб.; 2002.

- [5] Перре М., Бауманн У., ред. Клиническая психология: Пер. с англ. СПб.: Питер; 2002: 577—82.
- [6] Miller W.R., Rollnick S. Motivational interviewing. 2nd ed. New York: Guilford Press; 2002.
- [7] Леонов, Б.И. Низкоинтенсивная резонансная физиотерапия. Способы и средства. /Б.И. Леонов, И.З. Самосюк, Н.В. Чухраев, Ю.А. Артюхов. –М.: НМЦ «МЕДИНТЕХ»,– 2006. 148 с.
- [8] Самосюк, И.З. Электротерапия и электропунктура в медицинской реабилитации, физиотерапии и курортологии. /Самосюк И.З., Чухраев Н.В., Самосюк Н.И., Чухраева Е.Н. -К., 2012. -291 с
- [9] Чухраев, Н.В. Применение транскраниальной физиотерапии для коррекции тревожно депрессивных расстройств //Н.В.Чухраев, А.А.Владимиров //Всероссийская научно-практическая междисциплинарная конференция с международным участием 14–16 октября 2015 года, М.: «Реабилитация и профилактика–2015» (в медицине и психологии). С.207-209.
- [10] Психофізичні методи діагностики, профілактики та корекції психосоматичних розладів у осіб, що працюють в екстремальних ситуаціях: монографія /Л.В.Буцька, М.В.Чухраєв. – Київ: ДП «Вид.дім «Персонал», 2017. – 268 с. Медицинская и психологическая реабилитация постинсультных больных. Самосюк И.З., Малюта И.В., Чухраев Н.В. Радом. Radomska Szkoła Wyższa w Radomiu. 2018. -527 с. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.1169332>
- [11] Медицинская и психологическая реабилитация постинсультных больных. Самосюк И.З., Малюта И.В., Чухраев Н.В. Радом. Radomska Szkoła Wyższa w Radomiu. 2018. -527 с. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.1169332>
- [12] Chukhraiev N., Chukhraieva E., Gun'ko M., Kurik L., Lomeiko S, Marushko Y., Samosyuk N., Tkalina A., Vladimirov A., Unichenko A, Zavorotnaya R., Zukow W. Singlet-oxygen therapy. Eds. Chukhraiev N., Vladimirov A., Zukow W. Edition had extended and translated from ukrainian. Medinteh. Radom. Kyiv. 2018. 124 p. DOI <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.1161333>
- [13] Самосюк, И.З. Электропунктурная диагностика /И.З. Самосюк, Л.И. Фисенко, Н.В. Чухраев и др. Руководство по рефлексотерапии. Вып. 1. – К.: АО «УКРПРОФЗДРАВНИЦА, 1997. – 206 с.

ABSCHNITT XXV. PHYSIKALISCHE KULTUR, SPORT UND PHYSIOTHERAPIE

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.73

АНАЛІЗ РІВНЯ РОЗВИТКУ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТУРИСТІВ

ORCID ID: 0000-0003-1721-7196

Ладика Петро Ігорович

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
завідувач кафедри теорії і методики олімпійського та професійного спорту
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

ORCID ID: 0000-0002-9899-4589

Васірук Михайло Стеранович

заслужений тренер України,
доцент кафедри теорії і методики олімпійського та професійного спорту
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

УКРАЇНА

Актуальність. Спортивний туризм належить до складних технічних (складнокоординаційних) видів спорту, підготовка в якому залежить від таких умов: якості спортивного інвентарю; можливості постійних тренувань у природних мінливих умовах; індивідуальних особливостей спортсмена; кваліфікації тренерських кадрів тощо. Нині в Україні побудова тренувального процесу у туризмі є майже недослідженою. За даними науково-методичної літератури, забезпечення тренувального процесу у туризмі розкрито недостатньо, передусім, це пов'язано з дуже малою кількістю наукових праць і видань зі спортивного туризму. Питанню підготовки юних спортсменів не приділяється належна увага. Отже, перед сучасними дослідниками гостро постає завдання негайного вирішення актуальних проблем у галузі спортивного туризму, підвищення спортивної підготовленості туристів та цілеспрямований розвиток спеціальних фізичних якостей [1,2].

В туризмі, як і в інших видах спорту, досягнення високих результатів неможливе без постійного фізичного вдосконалення, що є основним змістом тренувань і, разом з тим, нерозривно пов'язане із зміцненням і загальним підвищенням функціональних можливостей організму.

Під час туристичного походу доводиться долати значні відстані протягом тривалого часу із значним фізичним навантаженням, що варіює відповідно до складності рельєфу, темпу руху, метеорологічних умов, ваги рюкзака. Тому, запас міцності і особиста безпека туриста значною мірою залежать від його фізичної підготовки. Управління підготовкою туриста буде ефективним тільки в тому випадку, якщо викладач або тренер систематично одержує інформацію про стан спортсмена і його працездатність під час тренування, про рівень фізичної підготовленості [3].

Максимальний оздоровчий ефект від різноманітного і систематичного тренування буде в тому випадку, якщо характер і ступінь фізичного навантаження повністю відповідають стану здоров'я, рівню функціональної

готовності організму, віку і індивідуальним особливостям людини. Без цього тренування виявляться не тільки малоефективними, але можуть принести шкоду [1,3].

Мета дослідження- визначити рівень розвитку координаційних здібностей туристів-спортсменів

Завдання дослідження: вивчити теоретико-методичні основи розвитку координаційних здібностей у туризмі; визначити місце координаційних здібностей у підготовці туристів; визначити рівень розвитку координаційних здібностей туристів.

Аналіз результатів дослідження.

Результати тестувань показали, що існує різниця у рівні розвитку окремих координаційних здібностей обстежених туристів-спортсменів.

Рівень розвитку окремих координаційних здібностей туристів-хлопців у відсотках представлений у таблиці 1

Таблиця 1

Характеристика рівня розвитку координаційних здібностей хлопців

Рівень розвитку координаційних здібностей	Координаційні здібності				
	Здатність до оцінки та регуляції просторово-часових параметрів рухів	Здатність до орієнтування в просторі	Здатність до утримання рівноваги	Здатність до узгодженості рухів	Здатність до відчуття ритму
Високий	8,20%	8,20%	16,40%	16,40%	10,60%
Вище середнього	29,00%	29,40%	43,10%	43,10%	38,50%
Середній	58,00%	55,20%	28,10%	31,00%	26,00%
Нижче середнього	2,40%	4,80%	12,40%	9,50%	20,10%
Низький	2,40%	2,40%	--	--	4,80%

Високий рівень розвитку здатності до оцінки та регуляції просторово-часових параметрів рухів виявлений у 8,2%, рівень розвитку цієї ж здатності вище середнього рівня виявлено у 29,0% обстежених туристів, а нижче середнього та низький—спостерігається у 2,4%. Переважна більшість обстежених туристів характеризується середнім рівнем розвитку здатності до оцінки та регуляції просторово-часових параметрів рухів (58,0%) (табл 3.1).

Щодо здатності до орієнтування в просторі, то тут нами було виявлено 8,2% туристів з високим рівнем розвитку цієї здібності, рівень розвитку вище середнього виявлений у 29,4%, низький—2,4%, нижче середнього—4,8%, середній рівень розвитку здатності до орієнтування в просторі виявлений у переважної більшості (55,2%) хлопців.

Високий рівень розвитку здатності до утримання рівноваги спостерігається у 16,4% обстежених, рівень розвитку вище середнього виявлено у переважної більшості (43,10%) туристів, середній рівень розвитку цієї здатності спостерігається у 28,10%, у 12,40% обстежених рівень розвитку оцінюється як нижче середнього. Низький рівень розвитку здатності до утримання рівноваги не виявлений.

Проаналізувавши показники тестування здатності до узгодженості рухів ми одержали такі результати: високий рівень—16,40%, вище середнього—43,10%, середній—31,0%, нижче середнього -9,5. Низький рівень розвитку не виявлений.

Високий рівень розвитку здатності до відчуття ритму виявлений в 10,6% досліджуваних, рівень вище середнього спостерігається у 38,5%, низький рівень розвитку виявлений у 4,8%, нижче середнього—у 20,1%, середній рівень розвитку виявлено у 26,% обстежених туристів.

Рівень розвитку координаційних здібностей туристів-дівчат у відсотках представлений у таблиці 2

Таблиця 2

Характеристика рівня розвитку координаційних здібностей серед дівчат у відсотках

Рівень розвитку координаційних здібностей	Координаційні здібності				
	Здатність до оцінки та регуляції просторово-часових параметрів рухів	Здатність до орієнтування в просторі	Здатність до утримання рівноваги	Здатність до узгодженості рухів	Здатність до відчуття ритму
Високий	6,40%	16,00%	19,20%	16,00%	9,60%
Вище середнього	17,20%	44,40%	32,60%	27,40%	22,20%
Середній	60,20%	25,30%	35,40%	43,80%	49,00%
Нижче середнього	16,20%	11,10%	12,80%	12,80%	16,00%
низький	--	3,20%	--	--	3,20%

Високий рівень розвитку здатності до оцінки та регуляції просторово-часових параметрів рухів виявлений у 6,4% дівчат, рівень розвитку вище середнього виявлений у 17,2%, низький рівень—не виявлений, а рівень розвитку нижче середнього спостерігається у 16,2%. У переважної більшості дівчат виявлений середній рівень розвитку цієї здатності (60,20%).

Аналізуючи показники розвитку здатності до орієнтування в просторі ми виявили 16,00% дівчат з високим рівнем цієї здібності. Проте, рівень розвитку вище середнього спостерігається у переважної більшості (44,40%), рівень розвитку нижче середнього—у 11,10%, низький—у 3,20%, середній рівень розвитку здатності до орієнтування в просторі виявлений у 25,30%.

Високий рівень розвитку здатності до утримання рівноваги спостерігається у 19,20% спортсменів туристів. Обстежених з рівнем розвитку вище середнього нами було виявлено 32,60%. Середній рівень розвитку здатності до утримання рівноваги спостерігається у більшості досліджуваних дівчат—35,40%, а рівень розвитку нижче середнього виявлений у 12,80%. туристок з низьким рівнем розвитку здатності до утримання рівноваги не виявлено.

Проаналізувавши показники розвитку здатності до узгодженості рухів ми одержали наступні результати: високий рівень притаманний 16,00%, рівень розвитку вище середнього—27,4%, середній рівень розвитку виявлений у більшості досліджуваних дівчат (43,8%), рівень розвитку нижче середнього—у 12,80%. Показники, що свідчать про низький рівень розвитку здатності до узгодження рухів не виявлені.

Високий рівень розвитку здатності до відчуття ритму виявлений в 9,60% досліджуваних, рівень вище середнього спостерігається у 22,20%, , рівень розвитку нижче середнього—у 16,0%, у 3,20% дівчат виявлено низький рівень розвитку, середній рівень виявлений у більшості досліджуваних (49,00%) розвитку здатності до відчуття ритму.

Висновки. Результати тестування показали, що у туристів-спортсменів як хлопців так і дівчат найкраще розвинуті здатність до утримання рівноваги та здатність до узгодженості рухів (високий рівень розвитку по 16,40% хлопців та 19,20% та 16,00% у дівчат відповідно). Також рівень розвитку вище середньо здатності до оцінки та регуляції просторово часових параметрів рухів та здатності до орієнтування в просторі виявлено у 29,00% хлопців та у 17,20% та 44,40% дівчат відповідно. Найслабше розвинута здатність до відчуття ритму.

Список використаних джерел:

- [1] Бернштейн Н.А. (1991) *О ловкости и её развитии* (с. 256). Москва: Физкультура и спорт.
- [2] Грабовський Ю.А., Скалій О.В., Скалій Т.В. (2009) *Спортивний туризм* (с. 304). - Тернопіль: Навчальна книга.
- [3] Лях В.И. (2006) *Координационные способности: диагностика и развитие* (с. 290). Москва: ТВТ Дивизион.

ABSCHNITT XXVI. GESCHICHTE, ARCHÄOLOGIE UND KULTUROLOGIE

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.74

ВИСТАВКОВА РОБОТА У МУЗЕЇ «ПОШТОВА СТАНЦІЯ» НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ» (2015–2021 рр.)

Грудевич Тетяна Вадимівна

старший науковий співробітник

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»

УКРАЇНА

У місті Переяславі знаходиться один із найбільших і найвідоміших музейних закладів України – Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». В ньому налічується 24 музеї. Перлиною серед цих музеїв є «Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини» – перший в Україні музей під відкритим небом, будівництво якого було започатковано в 1964 р. На площі 24,5 га, встановлено пам'ятки народної дерев'яної архітектури. Унікальний музейний комплекс має таку структуру: українське село Середньої Наддніпрянщини 2-ї пол. XIX – поч. XX ст.; сільські ремесла та промисли; вітряки та водяні млини; розділ «Матеріальна культура найдавнішого часу». На його території розміщено 13 тематичних музеїв, які більш поглиблено розкривають окремі теми з історії народного побуту, традицій, звичаїв та обрядів, народної творчості, землеробства, народного транспорту, розвитку світогляду та науки, тощо. Серед них виділяється Музей «Поштова станція».

Музей «Поштова станція» було відкрито у 1993 р. Розміщується він у приміщенні колишнього міщанського будинку 2-ї пол. XIX ст. Експозиція музею знайомить з історією розвитку вітчизняного поштового зв'язку XIX ст. – поч. XX ст. на прикладі поштової станції повітового міста Переяслава Полтавської губернії, розкриває особливості життя і побуту поштових службовців і подорожуючих, а також особливості тогочасного поштового зв'язку та пасажирських перевезень.

У музеї відтворено побутові умови типової поштової станції XIX ст., які вводять відвідувача в атмосферу тієї обстановки, в якій жили й працювали працівники поштових станцій, перебували подорожуючі.

У XIX ст. – на поч. XX ст. поштові станції – це державні установи (часто орендовані приватними особами), що займалась пасажирськими перевезеннями на гужовому транспорті і водночас пересиланням поштової кореспонденції, грошових переказів та преси. Основною функцією поштових станцій було перевезення пасажирів за встановленим тарифом. У чотирьох залах музею відтворено інтер'єри канцелярії, житлового приміщення

станційного доглядача та кімнат для відпочинку, а іноді й ночівлі подорожуючих та ямщиків.

Для підвищення уваги відвідувачів музею та для більшого ознайомлення їх з фондовим зібранням НІЕЗ «Переяслав» є нагальна потреба в експозиційній та реекспозиційній роботі. Саме тому в Музеї «Поштова станція» проводяться виставки: «Вітальні листівки та листи з особистого архіву М.І.Сікорського» (2015); «З далеку вісточку собою подай»... поштові дзвіночки поч. XIX ст. з фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» (2016); «Гасові лампи та ліхтарі кін. XIX – сер. XX ст. у дорожньому побуті українців (за матеріалами фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» (2017); «Валізи кінця XIX початку XX століття у фондовій колекції НІЕЗ «Переяслав» (2018); «Рукописні матеріали з архіву М. І. Сікорського» (2019); «Кавомолки XIX – XX ст. із фондовій колекції НІЕЗ «Переяслав» (2020); «Підсвічники XIX – XX ст. із фондовій колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (2021).

Експонати, які були представлені на виставках з 2015–2021 рр. у зібранні НІЕЗ «Переяслав» не були предметом самостійного експонування, тому проведення виставок дозволило ознайомити відвідувачів музею з цікавими колекціями, сприяло вихованню поваги та шанобливого ставлення до культурної спадщини нашого народу.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.75

ВИШИТІ ХУСТКИ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ 30-60-Х РР. XX СТ. У ЗІБРАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

Бондаренко Марина Іванівна

науковий співробітник

*Музей народного одягу Середньої Наддніпрянщини
Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»*

УКРАЇНА

У зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (далі НІЕЗ «Переяслав») зберігається 30 одиниць вишитих коленкорових хусток. Датуються вони 30-60-ми рр. XX ст. Музейні предмети надійшли до зібрання НІЕЗ «Переяслав» у 50-х рр. XX ст. – початку ХХІ ст. із матеріалами етнографічних експедицій заповідника, які працювали на території Переяслав-Хмельницького району Київської області. Останній предмет надійшов до фондів НІЕЗ «Переяслав» в 2004 році.

Вишиті коленкорові хустки з колекції – унікальне явище в мистецтві народного одягу. Ці хустки використовувалися селянами як побутові та обрядові. Період побутування припадає на 30-60-ті рр. XX ст., коли був час загального дефіциту на товари широкого вжитку. Не маючи коштів або змоги придбати хустки (через відсутність у крамницях), жінки виготовляли їх самостійно. З 30-х рр. XX ст. увійшла у вжиток тканина фабричного виробництва (коленкор), яка й послужила матеріалом для виготовлення хусток.

Хустку дбайливо зберігали у скринях як родинну цінність, і передавали з покоління в покоління. Цей яскравий декоративний елемент одягу свідчив про естетичні смаки його власниці, підкреслював святковість чи буденність, вказував на родинний та матеріальний стан.

На сьогоднішній час хустка – це аксесуар жіночого вбрання, а раніше вона була необхідною річчю у побуті людини, виконуючи певні обрядові функції.

Колекційні хустки виготовлені з коленкорової фабричної тканини, білого кольору, оздоблені технікою шиття – гладдю, вишиті різнокольоровими нитками (рожевими, синіми, зеленими, червоними, жовтими, коричневими, голубими, бузковими, бордовими, жовтогарячими, фіолетовими). Основний композиційний акцент у таких хустках зосереджено в одному кутку («ріжок» - народна назва), по краях з двох сторін розміщено лінійний орнамент. Хустки декоровані фітоморфними візерунками (троянди, стилізовані багатопелюсткові квіти, незабудки, букети квітів, п'ятипелюсткові квіти, ягідки, шестипелюсткові квіти, восьмипелюсткові квіти, листочки, дрібні квіти, круглі стилізовані квіти з листочками, гілочки з пуп'янками квітів, кущики, шипшина, дубове листя, жолуді, гвоздика). По краях виробу оздоблені бавовняними торочками ручної роботи та фабричним мереживом. Один зразок (Т-7764, с. Велика Каратуль) по краю не підрублений. Розміри вищевказаних хусток різні – 66х66 см (Т-7528, с. Лецьки), 83х89 см (Т-10667, с. Пологи-Чобітьки), 90х90 см (Т-8130, с. Велика Каратуль), 120х120 см (Т-8263, с. Велика Каратуль), 130х130 см (Т-8270, с. Травневе) (подано незначну кількість розмірів хусток).

Найбільша кількість коленкорових хусток надійшла до фондів НІЕЗ «Переяслав» у 50-80-х рр. ХХ ст. із села Велика Каратуль Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. (13 од.).

Попре те, що колекція вишитих коленкорових хусток Переяславщини є нечисельною, але має значну наукову, експозиційну, мистецьку та іншу цінність. Вона є важливим джерелом для подальших фахових досліджень, вивчення історичних та культурних надбань нашого краю.

Список використаних джерел:

- [1] Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Фонди. Облікова документація. Книги інвентарних груп «Тканини».

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.76

ВІДОБРАЖЕННЯ МІСТА МИКОЛАЄВА ТА МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В СУЧАСНІЙ ГРОМАДСЬКІЙ НАГОРОДНІЙ ФАЛЕРИСТИЦІ

Кривцов Артем Олегович

голова правління

Громадська організація «Молодіжний центр наукової діяльності»

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

Царенко Олена Олексіївна

канд. політ. наук, викладач вищої категорії, директор

*Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж Миколаївського
національного університету імені В.О. Сухомлинського*

УКРАЇНА

Нагородна система міста Миколаєва та Миколаївської області дуже багата на відзнаки територіальних органів центральної влади, органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань. Відзнаки є невід'ємною частиною розвитку нагородної фалеристики, науки, що вивчає ордени, медалі та нагрудні знаки. Чимало заохочувальних та почесних відзнак було засновано у партнерстві з органами влади та інститутами громадянського суспільства, з метою відзначення представників громадськості за вагомий внесок у певній галузі діяльності.

24 серпня 2021 року є важливою датою новітньої історії України, адже саме в цей день виповнюється 30 років Незалежності нашої держави. Розпорядженням голови Миколаївської обласної державної адміністрації від 23 Липня 2021 № 390-р було встановлено заохочувальну відзнаку голови Миколаївської обласної державної адміністрації - ювілейний знак «30 років Незалежності України». Ювілейною відзнакою нагороджують жителів Миколаївської області за вагомі особисті заслуги у становленні незалежності України, захисту і утвердженні її суверенітету, зміцненні та розвитку міжнародного авторитету, вагомий внесок у державне будівництво, соціально-економічний, гуманітарний, культурно-освітній розвиток, активну громадську та політико-правову діяльність, сумлінне та бездоганне служіння Українському народу. Всього випустили 100 екземплярів заохочувальної відзнаки голови Миколаївської обласної державної адміністрації - ювілейного знаку «30 років Незалежності України» [2].

На аверсі відзнаки зображено в центральній частині герб Миколаївської області навколо якого зроблено напис «30 років Незалежності України» на білому фоні. З обох боків біля надпису зазначені дати «1991 – 2021». Центральну частину навколо прикрашають колоски пшениці, які прикрашені червоною стрічкою внизу, що символізують родючість, степовий край, добробут та духовне багатство. Жетон відзнаки вкритий позолотою та кольоровою емаллю

Планка відзнаки прикрашена стилізованим фрагментом Державного прапора України, яка виконана синьо-жовтою емаллю [1; 2].

Рис. 1. Заохочувальна відзнака голови Миколаївської обласної державної адміністрації - ювілейний знак «30 років Незалежності України» (2021 р., аверсна сторона)

В 2012 році громадською організацією «Союз юристів Миколаївщини» та Миколаївською обласною організацією ВГО «Союз юристів України», за підтримки Головного територіального управління юстиції у Миколаївській області була заснована відзнака «Юрист року Миколаївщини». Дана відзнака є своєрідним визнанням заслуг висококваліфікованих юристів перед Миколаївською областю, розвитку правової культури регіону, популяризації професії юриста, відзначення засобів масової інформації за значний внесок у розвиток правової культури і обізнаності громадян, підвищення рівня довіри громади до діяльності юристів. Відзнаку вручають щорічно за такими номінаціями: «Юрист року», «суддя», «працівник господарського суду», «працівник адміністративного суду», «юрист органів прокуратури», «юрист органів внутрішніх справ», «юрист органів юстиції», «юрист органів місцевого самоврядування», «юрист органів державної влади», «юрист – працівник Служби безпеки України», «адвокат», «юрисконсульт», «нотаріус», «студент-юрист», «юрист-викладач», «юрист-вчений», «кращий засіб масової інформації у вихованні правової свідомості громадян». Відзнака складається з диплому, медалі та посвідчення до медалі [3].

Рис. 2,3,4. Медаль «Юрист року Миколаївщини» (аверсна сторона), посвідчення до медалі та диплом відзнаки «Юрист року Миколаївщини» зразка 2018 року

На аверсі медалі в центральній частині зображено Феміду – давньогрецьку богиню права, законного порядку і правосуддя та фрагмент лавру – символу слави та перемоги. Внизу центральної композиції зроблено напис «ЮРИСТ РОКУ». Навколо центральної частини відкарбовані написи «УКРАЇНА. МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСТЬ. 2018 (щороку дата на аверсі змінюється відповідно до церемонії нагородження)». В нижній частині навколо зроблено напис латинською мовою «DURA LEX, SED LEX» (переклад: «Закон суворий, але це закон»). На реверсі зазначено номер медалі відповідно до посвідчення. Медаль вкрита позолотою. Планка медалі виконана у вигляді стрічки в синьо-жовтих кольорах, що символізують Державний прапор України» [3].

В 1996 році Миколаївська міська рада заснувала загальноміську програму «Людина року. Городянин року», з метою відзначення заслуг жителів міста у розвитку Миколаєва. До організаційного комітету програми входять представники органів місцевого самоврядування, керівники та представники установ, організацій різних форм власності, видатні миколаївці. До експертів загальноміської програми входять представники засобів масової інформації, попередні лауреати даної програми, депутати міської ради, відомі жителі міста, представники громадських об'єднань. В 1998-2014 роках оргкомітет очолював директор видавничої фірми «Можливості Кіммерії» В.А. Карнаух. В 2015-2018 роках - заслужений журналіст України, головний редактор газети «Вечерний Николаев» В.Ю. Пучков. В 2019 році головою оргкомітету було обрано заслуженого працівника культури України, директора Миколаївського зоопарку В.М. Топчого. Звання «Людина року. Городянин року» щорічно присуджується в наступних номінаціях: «наука й вища школа», «середня школа», «культура», «мистецтво», «промисловість; підприємництво», «фінанси й банківська справа», «охорона здоров'я», «фізкультура й спорт», «засоби масової інформації», «благодійність» та «Надія року». Також за рішенням організаційного комітету можуть присуджуватися спеціальні номінації. Лауреату загальноміської програми вручають свідоцтво та почесний знак «Городянин року». Переможцю головної номінації «Людина року. Городянин року» додатково вручається статуетка «Святий Миколай» [4].

Рис. 5. Нагрудний знак «Городянин року» (м. Миколаїв, аверсна сторона)

Нагрудний знак виготовлений у формі стилізованого зображення Святого Миколая Чудотворця в обрамленні синьо-золотих зіркових променів, що символізують єдність, гармонію та славу. Навколо центральної композиції зроблено написи «ГОРОДЯНИН РОКУ. МИКОЛАЇВ», які покриті білою емаллю [4].

В 2017 році управління з питань культури та охорони культурної спадщини Миколаївської міської ради заснувало Почесну відзнаку «Зірка культури міста Миколаєва» з нагоди Всеукраїнського дня працівників культури та майстрів народної творчості. Даною нагородою відзначають відомих митців культури та

мистецтва міста Миколаєва за вагомий внесок у розвиток народної творчості, культурно-просвітницької діяльності, відродження національних традицій, підтримку волевиявлення української громадськості [5].

Рис. 6. Почесна відзнака «Зірка культури міста Миколаєва» (аверсна сторона)

На аверсі зображено в центральній частині стилізовану композицію, яка складається з арфи, пір'яної ручки та пензля, що символізують музичне і образотворче мистецтво, просвітництво і культуру. Дану композицію з правої сторони прикрашають п'ять зірок, що є символами слави та лідерства. Вони виконані у золотистому кольорі на фоні, який покритий синьою емаллю. Навколо центральної композиції зроблено написи «ЗІРКА КУЛЬТУРИ. МИКОЛАЇВ», які прикрашені стилізованими колосками, що символізують родючість та духовне відродження [1; 5].

Планка знаку прикрашена по центру рельєфним гербом міста Миколаєва, на фоні синьої стрічки [5].

В 2017 році громадська організація «Асоціація учасників та інвалідів АТО» заснувала Почесну відзнаку «Герой Миколаївщини», з метою вшанування пам'яті загиблих військовослужбовців-учасників антитерористичної операції на сході України. Відзнакою нагороджують посмертно учасників антитерористичної операції на сході України. Нагорода передається членам їх сімей. Почесна відзнака «Герой Миколаївщини» є найціннішою громадською нагородою Миколаївської області [6; 7].

Рис. 7. Почесна відзнака «Герой Миколаївщини» (2017 р.)

На аверсі відзнаки зображено в центральній частині стилізовану військову емблему, яка поєднана із символікою Збройних сил України та Національної гвардії України, яка прикрашена мечами - символами військової справи і мужності. Емблема покрита кольоровою емаллю. Навколо центральної композиції, в нижній частині зроблено напис «ГЕРОЙ МИКОЛАЇВЩИНИ» на червоній стилізованій стрічці, які прикрашені лавровим вінком – символом слави та перемоги. Жетон відзнаки покритий позолотою. Планка відзнаки прикрашена синьо-жовтою стрічкою, що символізує Державний прапор України [6; 7].

Тому, базуючись на вищесказаному, можна зробити такий висновок, завдяки нагородній фалеристиці можна досліджувати геральдичні знаки почесних відзнак органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських об'єднань, вивчати нормативно-правові документи, які регламентують процедуру вручення та роль відзнаки у історії міста Миколаєва та Миколаївської області, а також популяризувати нагородну систему Миколаївщини на національному та міжнародному рівнях.

Список використаних джерел:

- [1] Пономарьов, А., Артюх, Л., Бетехтіна, Т., Боряк, О., Горленко, В., Гребінь, І., ... Щербій, Г. (1994). Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник. Київ: Либідь. ISBN 5-325-00592-8.
- [2] Про встановлення заохочувальної відзнаки голови Миколаївської обласної державної адміністрації - ювілейного знаку «30 років Незалежності України», затвердження положення про нього та опису. (розпорядження голови Миколаївської обласної державної адміністрації). № 390-р. (2021). Вилучено з: https://www.mk.gov.ua/ua/oda/order/?doc_id=17704&fbclid=IwAR1ZVaa6VpQk9bDcptwvBUtNggAoN-3cYC3k3Oc4kDHfsJjbeQWUQyKPFDU
- [3] Юрист року Миколаївщини. Юридична компанія Максима Ковалю «Оперативна юридична допомога». (2021). Вилучено з: <https://yurpom.net/yurist-goda-nikolaevshhiny/>
- [4] «Людина року» та «Городянин року». Миколаївська міська рада. (2021). Вилучено з: <https://mkrada.gov.ua/content/lyudina-roku-ta-gromadyanin-roku.html>
- [5] Володарі Почесної відзнаки «Зірка культури». Управління з питань культури та охорони культурної спадщини Миколаївської міської ради. (2021). Вилучено з: <https://cultura.mkrada.gov.ua/volodari-pochesnoyi-vidznaki-zirka-kulturi/>
- [6] Очаківська районна державна адміністрація. (2017). Вилучено з: <https://ochakiv.mk.gov.ua/ua/news/?id=36388>
- [7] Веселинівський район. (2017). Вилучено з: <https://veselinove.mk.gov.ua/ua/news/?id=37496>

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.77

ДВОРЯНСЬКА РОДИНА АГРОНОМІВ-РЕФОРМАТОРІВ ХІХ СТ. ФІЛІПЧЕНКІВ

ORCID ID: 0000-0003-4590-265X

Коломієць Наталія Дмитрівна

канд. с.-г. наук, с. н. с.,

пров. н. сп. відділу документного забезпечення та збереження наукових фондів

*Національна наукова сільськогосподарська бібліотека**Національної академії аграрних наук України*

УКРАЇНА

Дослідження історії аграрної науки та використання її здобутків для сучасного землеробства неможливе без вивчення досвіду попередників – господарів-аматорів, практиків, експериментаторів та реформаторів. Однією з таких недосліджених персоналій є постать **Михайла Юхимовича Філіпченка (1849-1908)** – дворянина, агронома, новатора агротехнічних прийомів та ініціатора поширення агрономічних знань. Народився у с. Новоселиця Новгородської губернії в сім'ї дворянина, колезького асесора, штаб-лікаря Юхима Івановича Філіпченка та дворянки Олени Миколаївни Божеярової. Закінчив 2-у Казанську гімназію та Петровську землеробську і лісову академію, де був асистентом на кафедрі землеробства у професора І. А. Стебута. Практична агрономічна діяльність його почалася в 1873 р. в Саратовській губернії, потім в Орловській, де він завідував приватним господарством. У 1875 р. залишив безпосереднє сільське господарство і зайнявся виготовленням і поширенням землеробських машин. У 1884-86 рр. завідував виробництвом землеробських машин на фабриці «Еміль Ліпгарт і К°» в Москві [1]. У 1886-97 рр. був призначений управляючим Мошногородищенським маєтком графині Балашової в Черкаському повіті Київської губернії в Городищі. Господарство налічувало 44 тис. десятин землі. Завдяки старанням М. Ю. Філіпченка цей маєток зі збиткового швидко став передовим і рентабельним господарством. Основний напрям ведення сільського господарства – цукрово-буряковий, крім того тут вирощували озиму пшеницю, озиме жито, ярі зернові, кормові трави – конюшину та еспарцет. Вперше в Україні М. Ю. Філіпченко запропонував проводити пасинкування бурякових посівів, чим значно підвищив урожайність коренеплодів. В результаті нововведень врожайність пшениці підвищилася на 26%, а цукрових буряків на 20%. У господарстві використовували 8-пільні та 10-пільні сівоزمіни. З 1889 р. для забезпечення вологи в ґрунті Філіпченко ввів у господарстві обов'язкові чорні пари під озиму пшеницю і зелені пари під цукрові буряки. Основна оранка повинна була виконуватись завжди перпендикулярно до схилу поля. На полях, крім органічних та мінеральних добрив, використовували ще й відходи виробництва власного Маріїнського цукрового заводу. Особливий ефект був відмічений від використання гіпсової води. З 1890 р. Філіпченко займався селекцією цукрового буряка, взявши за основу оригінальне насіння сорту Вільморен білий покращений. Злісним ворогом цукрових буряків на полях був жук, який знищував посіви. Серед методів боротьби з ним були два способи: збирання вручну і ошпарювання кип'ятком (за 7 років було зібрано 57 мільйонів жуків) і другий спосіб для боротьби з жуком – грибок muscardine, відкритий у 1882 р. професором І. І. Мечниковим. Спори

грибка розвивались у перегнійному ґрунті, поражаючи личинки жука, розвивались у ній і вбивали її. У 1889 р. в лабораторії господарства розводили білу, зелену і червону мускардіну на пивному суслі. Отримали велику кількість спор і заразили два поля площею 120 десятин. В результаті експерименту кількість жуків стала меншою в десять разів. Підсумки своєї діяльності в маєтку Михайло Філіпченко виклав у монографії «Приложение к описанию Мошногогородищенского имения Екатерины Андреевны Балашевой, Киевской губернии, Черкасского уезда, при местечках Мошны и Городище» [2], яка була представлена на Всеросійській промисловій виставці в Нижньому Новгороді в 1896 р., отримала високі нагороди і багато років служила для практиків сільського господарства настільним посібником.

М. Ю. Філіпченко вважав, що поширення агрономічних знань в сільській місцевості необхідно починати з підняття загальної культури населення. Тому він з дозволу графині К. А. Балашової звернувся в Міністерство державного майна з клопотанням про перетворення Городищенської початкової школи в Мошногогородищенську нижчу сільськогосподарську школу I-го розряду для хлопчиків і дівчаток (нині Городищенський коледж Уманського національного університету садівництва). Школа була відкрита 1 жовтня 1891 року, а покровителем був призначений (аж до самої смерті в 1908 р.) М. Ю. Філіпченко.

З 1897 р. Михайло Юхимович став головним управителем всім майном сім'ї Балашових в Санкт-Петербурзі, крім того був членом Імператорського Московського товариства сільського господарства, Імператорського Географічного та Імператорського вільного економічного товариств. У 1902 р. за різноманітну науково-практичну та літературну діяльність М. Ю. Філіпченко був нагороджений Золотою медаллю імені його вчителя і друга професора І. А. Стебута: «За видатні праці з сільського господарства».

У Михайла Юхимовича Філіпченка було двоє синів: рідний – **Михайло Михайлович (1874 р. н.)** – служив в Департаменті прямих податків Міністерства Фінансів. Прийомний син – **Василь Михайлович Філіпченко (1877-1943)** – також став агрономом, отримав освіту в Київській гімназії та Московському сільськогосподарському інституті, доучувався в Київському політехнічному інституті на сільськогосподарському відділенні. Працював агрономом на цукровому заводі у Войтівцях поблизу Хмільника, пізніше – заступником директора цукрозаводу у Кожанці поблизу Фастова, у 30-ті роки виїхав з сім'єю в станицю Чеагінську, де працював агрономом, потім у Воронежську губернію [3].

Брат Михайла Юхимовича – **Олександр Юхимович Філіпченко (1842-1900)** – також агроном, закінчив природниче відділення фізико-математичного факультету Санкт-Петербурзького університету, з якого потім перейшов у Санкт-Петербурзький землеробський інститут для занять в агрономічній лабораторії під керівництвом професора О. М. Енгельгардта [4]. У 1867 р. у господарстві «Поповка» Царськосільського повіту створив молочне господарство, вивчив господарство колоністів та організував використання столичних відходів в якості добрив. З 1869 по 1880 р. завідував приватними господарствами в Моршанському повіті Тамбовської губернії та величезним тваринницьким господарством в Аткарському повіті Саратовської губернії. З 1880 р. господарював у власному маєтку в с. Злині Болховського повіту Орловської губернії, де займався селекцією пшениці, гречки, люцерни, жита та одночасно удосконалював культуру сидерації. Олександр Юхимович писав статті про ведення степового господарства, вказував на вирощування

соняшнику в боротьбі з посухами; пропагував введення парових полів для сидерального господарства з метою захисту ґрунту від виснаження [5]. З 1892 р. О. Ю. Філіпченко був старшим спеціалістом при Департаменті землеробства. У 1895 р. після відрядження описав стан сільського господарства Північного Кавказу.

Отже, дворянська родина агрономів-реформаторів Філіпченків своїми новаціями й практичним впровадженням передових технологій на виробництві внесла вагомий вклад у розвиток сільського господарства України XIX ст. та пропагування культури агрономічних знань серед населення.

Список використаних джерел:

- [1] Филипченко, М. (1888). Сельскохозяйственная механика и архитектура. II. О двукорпусных, двухярусных плугах по Сакку, Эмиль Липгарта и К°. *Сельский хозяин*, (50), 821-822.
 - [2] Филипченко, М. Е. (1896). Приложение к описанию Мошногогородищенского имения Екатерины Андреевны Балашевой, Киевской губернии, Черкасского уезда, при местечках Мошны и Городище. К.: С. В. Кульженко.
 - [3] Василий Филипченко. Вилучено з <https://bogatov.info/Genbase6?p=vasilii;n=filiptchenko>
 - [4] Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. (1902). Энциклопедический словарь. (Т. 36. Финляндия – Франкония, с. 346); СПб.: Типография Акц. общ. Брокгауз-Ефрон.
 - [5] Филипченко, А. Е. (1888). Паровое поле сидерального хозяйства. *Земледельческая газета*, (8), 145-149.
-

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.78

ЗАТОПЛЕНІ СЕЛА ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ У КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ РІДНОГО КРАЮ

Шкіра Микола Володимирович

аспірант

Державний педагогічний Університет ім. Г. Сковороди в м. Переяславі

завідувач

науково-дослідного філіалу « Музей народної

архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини»

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

Коцур А.П.

доктор історичних наук, професор

Державний педагогічний Університет ім. Г. Сковороди в м. Переяславі

УКРАЇНА

Серед екологічних лих, що спіткали Україну у ХХ ст., після Чорнобильської катастрофи, на другому місці по завданій шкоді є затоплення величезних територій у поймі річки Дніпро при будівництві каскаду гідроелектростанцій. Ця трагедія не обійшла Переяславщину, де у вічність під воду канули мальовничі села, родючі землі, луки, діброви. Непоправні й моральні збитки, адже зник великий пласт нашої етнокультури.

У зв'язку з будівництвом Канівської ГЕС і створенням штучного водосховища (слід було підняти воду у Дніпрі на висоту 3м 65см), постало питання про виселення придніпровських сіл Переяслав-Хмельницького району: Циблі, В'юнище, Козинці, Городище, Комарівка, Зарубинці, Підсінне, Андруші, хуторів: Чубуки, Гора, Борок, Гетьманів, Лісаневичі, Слобода і Максимівка. Загальна чисельність переселенців складала 7 тис. 315 чол. *Архівний відділ*

Символічно, що офіційно Канівський гідровузол та Переяслав-Хмельницький Музей просто неба почали будувати у 1964 р., приурочивши початок створення до 150-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка. Тож деякі об'єкти соціальної інфраструктури та пам'ятки історії були врятовані завдяки ініціативі видатного музейного діяча, Героя України М. І. Сікорського (1923-2011). На даний час вони входять до експозиції Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (далі НІЕЗ «Переяслав»).

Сьогодні дерев'яні пам'ятки Музею несуть у собі спогад про затоплені села, так як значна їх частина перенесена саме з зони будівництва Канівського водосховища: церкви, хати, господарські будівлі, сакральні пам'ятки (44 одиниці). Водночас, з перевезенням до музею будівель, музейні фонди та виставкові площі наповнювалися експонатами з придніпровських сіл: вишитими та тканими рушниками, скатертинами, одягом, глиняним посудом, лавами, столами, скринями, господарськими знаряддями праці.

Затоплені населені пункти, з їхнім соціокультурним наповненням, не зникли безслідно. Вони залишили свій слід у пам'яті та свідомості їхніх колишніх мешканців, виступили основою для багатьох повсякденних практик сучасного етапу. Тема вивчення затоплених сіл підіймається в останні роки науковими співробітниками НІЕЗ «Переяслав», в контексті збереження пам'яті про

культурні традиції мешканців-переселенців. З початком ХХІ ст., на території скансену влаштовувалися традиційні зустрічі з громадами сіл, що були затоплені Канівським водосховищем, у рамках проекту «Храмове свято св. Георгія, День зустрічі жителів затоплених сіл». Одним із основних завдань заходу було створення центру громадської активності колишніх жителів затоплених сіл. Паралельно науковими співробітниками розроблялися напрямки роботи по темі «Затоплені села», основним з яких була співпраця з респондентами – живими свідками історії та систематизація музейних предметів, що надійшли до фондів із зони затоплення.

Письмове звернення жителів затопленого водами Канівської ГЕС села Зарубенці до адміністрації заповідника, про встановлення на території скансену хати зарубенецького селянина-рибалки, дало поштовх до ідеї про створення повноцінного музею, з робочою назвою «Музей старого Дніпра». 2013 р. ідея створення у Переяславі Музею старого Дніпра обговорювалась на рівні міста. Учасниками наради були: міський голова м. Переяслав-Хмельницького О. Шкіра; один з ініціаторів проекту, відомий в Переяславі краєзнавець, голова ГО «Старий Дніпро» В. Іващенко; президент ГС (геоінформаційні системи) асоціації України О. Мельник; письменник із с. Циблі І. Шпиталь; наукові співробітники Державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди та НІЕЗ «Переяслав»; представники громадськості. Слід сказати, що на початковому етапі планувалося створити музей у віртуальному вигляді. Тобто, після збору якомога більшого обсягу інформації та її опрацювання про різноманітні аспекти нині затопленого басейну Дніпра: села, громади, історичні, археологічні, культурні пам'ятки, – планувалося представити на електронних носіях та у мережі Інтернет. Згодом з'явилася ідея не обмежувати проект лише рамками нашого регіону та у тісній зв'язці із створенням музею, заснувати Міжнародний слов'янський центр культури і духовності. Крім іншого, його завданням могло б бути генерування в подальшому різноманітних культурних, наукових програм, як то проведення конференцій, зустрічей, форумів. В кінцевому ж підсумку це сприяло б популяризації нашого міста та розвитку туризму. *Мілютин Л.* 20 червня 2013.

Письмове звернення до адміністрації НІЕЗ «Переяслав» ініціаторів створення «Музею історії старого Дніпра», про виділення на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини земельної ділянки, та розміщення на ній будинку, вивезеного на поч. 70-х рр.. ХХ ст. з с. Андруші, дало можливість працівникам музею розробити наукову концепцію створення Музею затоплених сіл та визначити відповідну площу під новий об'єкт, з подальшим оформленням документів.

Предметом пізнання і відображення в Музеї затоплених сіл Переяславщини буде історія, матеріальна і духовна культура жителів окресленого регіону, соціально-економічний розвиток придніпровських поселень до сер. ХХ ст. Отож, першочерговим завданням є продовження наукових досліджень історії затоплених сіл, залучення учнівської молоді до краєзнавчих досліджень, збір документальних спогадів.

Спрямовання дослідницької уваги на вивчення історії та культури затоплених сіл регіону дозволить зберегти інформацію про унікальне природно-історичне середовище, зафіксувати традиції та зберегти пам'ять про культуру краю, посилити наукову співпрацю з вітчизняними установами, де також ведеться подібна робота.

Список використаних джерел:

- [1] Архівний відділ Переяслав-Хмельницької державної адміністрації, ф.1, оп.1, спр. 103, арк. 3. 4.
- [2] Мілютин Л. Музей «Старого Дніпра» спершу планується у віртуальному вигляді. //Вісник Переяславщини. 20 червня 2013.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.79

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Ахновський Д.В.

студент факультету історії та міжнародних відносин
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Ахновська І.О.

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки
Донецький національний університет імені Василя Стуса

УКРАЇНА

З давніх-давен у повсякденному житті людство використовує підприємництво. Свого розвитку воно отримало у Середньовіччі, але тоді заняття торгівлею та лихварством засуджувалось. Натомість, Ібн Хальдун надавав торгівлі важливого значення, ставлячи її поряд із землеробством та ремісництвом. Європейська середньовічна думка залишилась під сильним впливом античності. «Саліческа Правда» ігнорувала питання торгівлі, а «Руська правда» не обмежувала розмір відсотка. На думку Томи Аквінського, торговельний прибуток і лихварський процент можуть присвоюватися купцем і лихварем, якщо при цьому очевидно, що вони здійснюють благопристойне діяння. Починаючи приблизно з XVIII ст. науковці надавали значну роль сутності підприємця як важливішого суб'єкта економіки, пов'язуючи його діяльність з ризиком, пошуком нових рішень та інноваціями.

Історичний аспект розвитку підприємництва розглядали також українські науковці, серед яких Н. Беренда, В. Бобров, В. Бородюк, Ю. Буряк, З. Варналій, З. Герасимчук, В. Гребенюк, С. Дзюбик, М. Долішній, С. Злупко, В. Кредісов, М. Крупка, А. Крутик, О. Кузьмін, П. Лазур, В. Мединський, В. Мельничук, В. Онищенко, А. Піменова, С. Реверчук, О. Ривак, Л. Шаршукова. Як свідчить аналіз наукової літератури, проблема підприємця як вирішального суб'єкта господарювання досліджена досить досконало, проте майже ніхто не зупиняється на відмінностях сутності підприємця в історичному аспекті. Метою тез є аналіз розвитку підприємництва в історичному аспекті, зокрема, поняття «підприємець».

У Середньовіччі термін «підприємець» асоціювався з організаторами парадів та музичних вистав, а також керівниками виробничих, будівельних чи інших проектів. Поняття «підприємець» у наукову літературу було вперше введено французьким економістом Річардом Кантільйоном: «підприємець – це людина, яка за певну ціну купує засоби виробництва, щоб виробити продукцію і продати її з метою отримання прибутку, і яка, зазнаючи необхідних витрат, не знає наперед, за якими цінами вона зможе реалізувати свою продукцію» [1]. У табл. 1 наведено відмінності у поглядах деяких науковців на функції підприємця.

Таблиця 1

Бачення постаті підприємця деякими науковцями [за 1-3]

Джерело	Відмінність у трактуванні поняття «підприємець»
Р. Кантільйон	Приймає на себе ризик господарської діяльності
А. Сміт	Планує, організовує виробництво та розпоряджається його результатами з метою отримання підприємницького доходу

Продовження табл. 1

Джерело	Відмінність у трактуванні поняття «підприємець»
Ж.-Б. Сей	Поеднує фактори виробництва з метою організації господарської діяльності
Ф. Вокер	На основі власної ініціативи, таланту та винахідливості створює підприємство й управляє його діяльністю для отримання доходу
Й. Шумпетер	Реалізує свої новаторські ділові здібності в оригінальних, нетрадиційних, відмінних від існуючих комерційних проектах. Акцент на інновації
П. Друкер	Використовує будь-яку можливість з максимальним зиском. Акцент на нововведення
К. Веспер	Вносить зміни, запроваджує інновації, змінює порядок
Л. фон Мізес	Спекулянт, який має справу з невизначеними обставинами майбутнього

Таким чином, можемо зробити висновок, що в історичному аспекті розуміння поняття «підприємець» змінювалось: від особи, яка займається торгівлею чи лихварством до лідера з прагненням до панування і побудови власної династичної імперії, радості творчості та синергії з громадянським суспільством.

Список використаних джерел:

- [1] Бешлей, О.Н. Економічна думка щодо розвитку підприємництва: історичний аспект. Вилучено з: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18305/1/116-Beshley-203-204.pdf>
- [2] Варналій, З.С. (2006). *Основи підприємництва*. К.: Знання-Прес.
- [3] Колібабчук, Н. Історія виникнення і розвитку підприємництва в Україні в 18-на початку 20 століття. Вилучено з: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8392/Chasopys%20199-203.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.80

КОЛЕКЦІЯ НАРУЧНИХ ГОДИННИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Жам Олена Михайлівна

провідний науковий співробітник

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»

Грудевич Тетяна Вадимівна

старший науковий співробітник

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»

УКРАЇНА

Цінною групою у фондovій збірці Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (далі НІЕЗ «Переяслав») є колекція механічних годинників (настінних, настільних, напільних, наручних, кишенькових) ХІХ – ХХ ст. Зібрання настінних і кишенькових годинників Заповідника вже було предметом нашого дослідження [1; 2; 3]. Це дослідження присвячене наручним годинникам фондovого зібрання.

Перший наручний годинний (інв. № ПХІМ-5304) надійшов до фондovого зібрання у 1975 р. Його передав Герой СРСР, учасник форсування Дніпра в районі Букринського плацдарму Малишко Костянтин Олексійович. Цим годинником його нагородило командування Київського військового округу в 1939 р. за похід Червоної армії на Польщу. Вручав особисто двічі герой СРСР, маршал Семен Костянтинович Тимошенко. Годинник виготовлений на поч. ХХ ст. швейцарською фірмою «Roamer». Має круглу форму (діаметр 3 см), цифри арабські, стрілки годинна, хвилинна та секундна, замість цифр по краю циферблата металеві крапки. Компанія «Meyer» була започаткована в 1888 р. в м. Золотурн годинниковим майстром Фрицом Мейєром. У 1904 р. перейменована на Meyer & Studeli Company у зв'язку з підписанням партнерської угоди з годинникарем Йоганом Штуделем. Фірма випускала чоловічі та жіночі годинники з ручним та автоматичним заводом.

У 1982 р. жителька с. Дем'янці Переяслав-Хмельницького р-ну Астрахан Тетяна Тарасівна, колишня Голова Дем'янецької сільської ради депутатів, передала до музею наручний жіночий годинник марки «Заря» (інв. № В-263) на 17 каменів. Годинник був подарований їй в 1964 р. Переяслав-Хмельницьким районним комітетом КПУ з нагоди 50-річного ювілею. Годинник круглої форми (діаметр 2,4 см), корпус металевий, з боків – вушки для ремінця, цифри арабські, три стрілки, праворуч – ручка для заведення механізму. На звороті гравіювання: «Астрахан. В честь 50-річчя від РК КПУ та РВК. 1964р.». «Заря» – відома марка жіночих ручних годинників з механізмом «малого калібру», які випускалися з 1949 р. на Пензенському годинниковому заводі. Ці годинники багаторазово відзначалися міжнародними нагородами: «Міжнародна Арка Європи», «Алмазна Зірка». Вони навіть отримали престижну нагороду за якість від відомого інституту «Сетеор» у Франції.

У 1980 р. жителька с. Ул'янівка Переяслав-Хмельницького р-ну, Герой соціалістичної праці, доярка племзаводу «Колос» С. П. Демиденко передала до музею наручний годинник (інв. № В-344), датований 20-ми рр. ХХ ст. Годинник круглої форми (діаметр 3,5 см, товщина 1 см), корпус металевий, прикрашений гравіюванням (ромби і кривулька), циферблат білого кольору, цифри римські, стрілка фігурна. На звороті напис: «J Tacot Jocle».

У 1986 р. лікар центру підготовки космонавтів імені Ю. О. Гагаріна М. . Голубченко передав наручний годинник «Секунда» (інв. № В-592), яким користувався космонавт, двічі герой СРСР Олексій Олександрович Губарев під час свого першого космічного польоту 11 січня – 9 лютого 1975 р. на космічному кораблі «Союз-17». Тривалість перебування в космосі склала 29 днів 13 годин 19 хвилин 45 секунд. Годинник має круглу форму (діаметр 4,3 см), циферблат чорного кольору з трьома великими стрілками (годинна, хвилинна, секундна). Всередині циферблату від центру по обидві сторони два маленьких циферблата. На лівому позначені цифри – 20.40.60, на правому – 15,30,45. Зверху та знизу вушка для закріплення браслета. Корпус і браслет металеві, сріблястого кольору. На зворотній стороні дарчий напис: «Володимирі Олександровичу з вдячністю-командир екіпажу «Союз-17»-«Салют-4» Губарев. 11-01. – 9.02.75р.». Годинник марки «Секунда» випускався з 1966 р. на Першому Московському годинниковому заводі в Москві та Петродворцовому годинниковому заводі в Ленінграді. Годинники відрізнялися великим асортиментом, надійністю, функціональністю. Часто експортувалися у європейські країни під брендом «Sekonda». Моделями годинників із лінійки «Sekonda Delux» нагороджували за досягнення в науці, культурі тощо.

У 1985 р. жителька м. Переяслава-Хмельницького Л. О. Пінчук передала до музею наручний годинник «Ракета» (інв. № В-595), який належав ветерану Другої світової війни Пінчуку Миколі Андрійовичу, подарований йому з нагоди 40-річчя Перемоги у війні. Годинник круглої форми (діаметр 3,8 см), на синьо-оранжевому фоні зображена ракета, під нею напис «Ракета». На звороті номер годинника 73654, поруч вигравіровано: «Пінчук М.В. на честь 40-річчя Перемоги» і лаврова гілочка. Перша партія годинників марки «Ракета» випущена в 1961 р. на Петродворцовому годинниковому заводі. Вони експортувалися більше ніж в 30 країн світу.

Назва годинників пов'язана із першим в історії людства польотом в космічний простір Юрія Гагаріна 12 квітня 1961 р. на кораблі «Восток-1».

У 1987 р. до музейної збірки надійшло відразу 4 наручні годинники.

Жителька с. Положаї Переяслав-Хмельницького р-ну Є. А. Шамардак передала наручний годинник «Победа» (інв. № В-640) свого чоловіка Василя Володимировича Шамардака (Перший секретар райкому комсомолу), які він придбав у 1951 р. в м. Переяславі-Хмельницькому. Циферблат золотистого кольору, позначки арабськими цифрами, на звороті напис «Пиловлaгoнeпpоницaeмь». «Победа» – відома марка радянських наручних годинників, випущених у 1946 р. спеціально до річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні. Назву годинника і його характеристики особисто затвердив Й. В. Сталін. Перший прототип вийшов на Пензенському годинниковому заводі наприкінці 1945 р. У березні 1946 р. на Кіровському годинниковому заводі розпочато масовий випуск годинників «Победа». У 60-их рр. минулого століття виробництво наручних годинників «Победа» налагодили й інші заводи СРСР: Перший Московський годинниковий завод, Чистопольський годинниковий завод, Завод імені Масленникова, Петродворцовий годинниковий завод.

Жителька м. Переяслава-Хмельницького К. К. Дацко передала у 1987 р. наручний швейцарський годинник (інв. № В-645) ветерана Другої світової війни Григорія Омел'яновича Чубченка, який він придбав у 1944 р. Годинник круглої форми (діаметр 4 см), заводний. Циферблат білого кольору з написом «J Moser Q-C». Окремо є невеликий циферблат для секундної стрілки. Ремінець чорного кольору, шкіряний. Легендарна годинникова російсько-швейцарська фірма Henry Moser & Cie була заснована Іоганом Генрі Мозером в Ле Локле (Швейцарія). З часом розповсюдила сферу свого впливу і на територію Росії і велика частина продукції орієнтувалася саме на російський ринок. Продукція обов'язково клеймилась. Причому, розташування клейма та його інформативність відображали якість і вартість годинника. Наприклад, годинники, на яких напис фірми був вигравірований готичним шрифтом, вважалися вищої якості.

Жителька м. Переяслава-Хмельницького Е. А. Солодовнікова у 1987 р. передала наручний годинник «Wostok» (інв. № В-728), подарований уродженцю м. Переяслава-Хмельницького, вченому-енергетику, кандидату технічних наук Я. В. Солодовникову з нагоди 40-річчя Перемоги у Другій світовій війні. Годинник на 17 каменів, круглої форми (діаметр 3,5 см), корпус сріблястого кольору, циферблат білого, позначки зроблені римськими цифрами. На звороті дарчий напис: «Солодовнику Я. В. в честь 40-річчя Перемоги» і зображення лаврової гілки. В народі такі годинники називали «Командирські». Їх історія розпочалась в 1965 р., коли Міністерство Оборони СРСР замовило Чистопольському годинниковому заводу «Восток» велику партію протиударних, пилонепроникних годинників для свого командирського складу. У вільний продаж ці годинники майже не надходили, ними переважно нагороджували. Вони були символом впевненості, мужності.

Ще один наручний годинник марки «Восток» (інв. № В-1049) передав в 2000 р. колишній працівник музею Микола Данилович Шавейко (1924–1993), ветеран Другої світової війни, перший завідувач Музею-діарами «Битва за Дніпро в районі Переяслава-Хмельницького і створення Букринського плацдарму восени 1943 року». Годинник протиударний, пилонепроникний, круглої форми (діаметр 3 см), сріблястого кольору, цифрових позначок на циферблаті немає.

Жителька м. Переяслава-Хмельницького А. М. Зозуля передала у грудні 1987 р. наручний годинник марки «Заря» (інв. № В-750) свого брата Валентина Миколайовича Зозулі, подарований йому з нагоди 30-річчя Перемоги у Другій світовій війні. Годинник круглої форми (діаметр 3,2 см), позолочені, на 17 каменів, протиударні. Циферблат рубінового кольору із трьома стрілками. На звороті по колу вигравіровано напис: «Ветерану війни Валентину Миколайовичу в честь 30-річчя Перемоги. 1945–1975 рр.»

Отже, збірка наручних годинників НІЕЗ «Переяслав» є найменш чисельною серед інших видів годинників музейного зібрання, але достатньо цінною. Вона нараховує 9 предметів. Годинники атрибутовані: визначені час і місце їх виготовлення і побутування, встановлено коло осіб, що ними користувалися. Всі екземпляри фабричного виробництва, є класичними представниками відомих радянських («Заря», «Восток», «Победа», «Ракета», «Секунда») та іноземних фірм («Roamer», «Henry Moser & Cie»). Переважна більшість годинників – це дарунки окремих осіб. Частина з них має гравіювання подарункового характеру.

Список використаних джерел:

- [1] Грудевич Т. В. (2017) Історія колекції кишенькових годинників НІЕЗ «Переяслав». *Матеріали 16-ї Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні питання історії науки і техніки»* (м. Київ, 5–7 жовтня 2017 р.).
- [2] Жам О. М. & Грудевич Т. В. (2014) Настінні механічні годинники XIX – поч. XX ст. у зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». *Матеріали X-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Український технічний музей: історія, досвід, перспективи»* (16–17 вересня).
- [3] Жам О. М. & Грудевич Т. В. (2017) Колекція годинників Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: формування та дослідження. *Науковий збірник «Минуле і сучасне Волині й Полісся», (61). Матеріали П'ятої Волинської науково-етнографічної конференції «Етнографічне музейництво в Україні і на Волині»* (27–28 квітня).

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.81

МАЛА БАТЬКІВЩИНА В ПАМ'ЯТІ ПОЛІЩУКІВ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ: 35 РОКІВ ПІСЛЯ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Юхименко Наталія Олександрівна

Старший науковий співробітник

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»

УКРАЇНА

26 квітня 1986 року на Чорнобильській атомній електростанції сталася аварія, що увійшла в історію України як одна з найтяжчих трагедій XX століття. За Міжнародною шкалою ядерних подій (INES) цю аварію класифікували за найвищим – сьомим рівнем небезпеки. Вона забрала тисячі життів, змінила мільйони доль, залишила нездійсненими мрії та сподівання.

Внаслідок аварії значного радіаційного забруднення зазнав Поліський район Київської області. Селище міського типу Поліське і 2/3 частини Поліського району було накрите радіоактивною хмарою. В перші дні аварії з Поліського району було евакуйовано населення з 13 населених пунктів, а решта населення з інших населених пунктів, зокрема і Поліського, залишилися жити на забрудненій території, хоча радіаційна ситуація була складною.

Вимушене переселення корінних мешканців зруйнувало шляхи передачі культурної спадщини від старшого до молодшого покоління, що в свою чергу спричинило втрату набутих впродовж тисячоліть народних знань, скарбів усної поетичної і музичної творчості, домашніх промислів, ремесел, звичаїв та обрядів, а також призвело до асиміляції в новому екологічному – культурному середовищі.

Поступово зникає пам'ять про історію поліських сіл, людей, які їх населяли, події, які відбувалися. Тому, щоб зберегти хоч невелику пам'ять для нащадків та недопустити збіднення національної культури необхідно виявити, максимально достовірно зафіксувати все те, що стосується втраченого поліського краю.

Колишні жителі із болем у серці і сльозами на очах згадують свою малу батьківщину, рідну хату і дорогі серцю місця, де жили, працювали їхні батьки, діди і прадіди.

Корінна поліщучка, приїхавши у 2009 році в місто Переяслав на зустріч земляків згадувала: «Вам не передати, який біль за тими місцями, де ріс, де пройшло дитинство, молодість, перше кохання, перший раз у перший клас. Все залишилось там. Мені моя домівка сниться весь час. Моя душа й досі там, де я промовила перше слово, там, де я зробила перші кроки... Коли мене питають: «Чи прижилася я в Броварах?, «Чи привикла до нової землі?» - я відповідаю: «Ні! Я просто змирилася з долею! Туга за рідним краєм не полишає» [1].

Анна Ігнатюк, яка певний час жила і працювала в Поліському, згадуючи ті роки зазначає: «Я щаслива, що доля розпорядилася жити в Поліському. Там пройшли найкращі мої роки, там я зустріла своє кохання, народила сина, зустрілася з добрими, щирими людьми» [2]. Захоплюючись живописом та поезією, Анна Дмитрівна пише пейзажі рідного Полісся, у віршах оспівує Поліський край, його болючі рани після Чорнобильської катастрофи [3].

Покинути свій дім довелося Надії Журило, що проживала у селі Жовтневе Поліського району. Біль за тим, що втрачено назавжди, а також безмежну любов до краю, де народилася, працелюбних земляків, до життя, вона описує у своїх віршах.

«У 2005 році я останній раз була в своєму рідному селі, яке стоїть пустою, заростає чагарниками. Тоді я написала вірш. У кожному слові виражаю свою журбу за рідним краєм, любов до рідної землі» [4].

Колишній житель села Тараси Поліського району Петро Бондар згадує: «Найбільше жалкую за природою рідного краю. Від нашого двору річка Уж протікала всього метрів за сто. Але ж зараз там немає нікого, все позаростало, будинки руйнуються» [5].

Змиритися із втратою малої батьківщини не могла Ніна Холодченко, переселенка із села Варовичі Поліського району. Другою домівкою для неї стало село Варовичі Васильківського району Київської області. Туга за рідним краєм була настільки сильною, що після смерті батьків у батьківській хаті вона створила музей, де намагалася відтворити традиційний предметно-символічний світ, який би пов'язував її з рідною землею. Основою для музейної експозиції стали речі зібрані її батьком.

Броніслав Андрієвський говорить: «Ми прекрасно розуміємо, що цей чудовий, казково красивий край залишений тисячами людей назавжди. Я їздив у Поліське, щоб поклонитися могилам близьких людей, і бачив, як на села і селища наступає запустіння. Хати падають і вросли в землю, від тротуарів і доріг залишаються вузькі смужки» [6].

У кожного з переселенців, життя склалося по-різному, та багато в чому воно до болю схоже. Живучи в нових будинках та маючи різні «аксесуари цивілізації» їх кличе уві сні рідний край з батьківською хатою, а в пам'яті та серцях зберігається любов і шана до рідного краю.

Список використаних джерел:

- [1] Андрієвський Б. А. (2018) *Сторінками нашої пам'яті* (с. 41). Переяслав-Хмельницький: ПП«СКД»
- [2] Андрієвський Б. А. (2018) *Сторінками нашої пам'яті* (с. 31). Переяслав-Хмельницький: ПП«СКД»
- [3] Андрієвський Б. А. (2011) *Ой хмелю, мій хмелю* (с. 206). Переяслав-Хмельницький: ПП«СКД»
- [4] Матвієнко О. І. (2015) Надія Журило вишила картину, на якій – її рідне поліське село Жовтневе. *Вісник Переяславщини*, (45), 9.
- [5] Мілютін Л. Г. (2012) Петра Бондаря нагородили відзнакою облради. *Вісник Переяславщини*, (76), 3.
- [6] Смовж П. Я. (2003) *Біль наш і гордість – Полісся* (с. 378). Іванків: ТОВ«Полісся-телепресінформ»

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.82

ТЕХНИКА КАК ОБЩЕСТВЕННАЯ СИСТЕМА

Гриффен Леонид Александрович

д-р. техн. наук, профессор, старший научный сотрудник
Национальный историко-архитектурный музей «Киевская крепость»

УКРАИНА

Одним из важных вопросов методологии истории науки и техники является вопрос о сущности техники как общественного явления. Однако анализ существующих ее определений показывает, что сегодня среди них нет такого, которое достаточно полно охватывало бы все особенности данного феномена с учетом его общественного характера.

Развитие сложных систем, в частности, систем живых, систем с выносом генерируемой ими энтропии во внешнюю среду предполагает их постоянное усложнение. При этом имеет место прохождение узловых точек с переходом на более высокий структурный уровень развития, высшим из которых стало общество как биологический сверхорганизм. В процессе этого развития важную роль сыграло появление некоторых специфических материальных образований, которые с целью более успешного выноса в окружающую среду внутренней энтропии живая система размещает между собой и внешней средой.

Образование указанных объектов, имеющее место также в животном мире, происходит там как внешняя реализация инстинктивных программ с постепенным (по мере эволюционного развития) включением элементов их коррекции в соответствии с индивидуальным опытом каждого животного. В обществе, составляющие которого (индивиды) не имеют от рождения такой «программы», последняя формируется также вследствие распрямления их сознанием уже существующих внешних объектов, ранее созданных людьми. Затем эти программы, в свою очередь, опредмечиваются в деятельности человека, в том числе путем создания технических объектов.

Таким образом, техника оказывается общественной подсистемой из таких объектов, образующей некую техносферу, расположенную между собственно обществом и средой его существования, способствуя выносу в последнюю энтропии, генерируемый общественным организмом. Создается она обществом из материалов и по законам природы, являясь, следовательно, природно-антропогенным образованием. Оставаясь при этом «неживой материей», техника «оживает» лишь будучи введенной в действие обществом в соответствии с его целями. Следовательно, и по своему генезису, и по условиям функционирования техника как общественная подсистема имеет две существенно разные, но неразрывно связаны между собою обуславливающие друг друга стороны – идеальную и материальную, и может быть понята только в такой своей «двойственности». А потому техническое мышление является не менее важной и существенной составляющей техники, чем ее материальное воплощение.

В первобытном обществе комплекс вещей, обеспечивающий материальное взаимодействие общества-племени с окружающей средой, сосредоточивается в жилище (включая в себя также последнее). Вследствие единства производства и потребления, отсутствия разделения труда (кроме половозрастного), отсутствует разделение и по видам технических объектов.

Но главное, что жилище (стойбище) составляет ту ближнюю (противостоящую внешней) среду, в которой осуществляется становление каждого отдельного человека – как в распределении рукотворных объектов, так и в удовлетворении общественных потребностей. Поэтому здесь техническая система имеет синкретический, неразделенный характер.

С развитием общества развивается и техника как система. Для удовлетворения индивидуальных потребностей людей в первую очередь служат технические объекты, называемые предметами потребления. Что касается проблем ассимиляции, то предметы потребления в основном играют вспомогательную роль. А вот потребности в комфортных условиях (защита от вредных воздействий, влажностно-тепловой режим, гигиена и т. п.) практически полностью удовлетворяются с их помощью.

Однако рукотворность необходимых человеку предметов потребления закономерно вызывает появление также других технических устройств, не направленных непосредственно на удовлетворение человеческих потребностей, но обеспечивающих возможность создания первых – орудий труда (или шире – средств производства). Они же обеспечивают и возможность дальнейшего технического прогресса. Важность данного вида техники еще и в том, что представляя условия труда, они оказывают существенное влияние на производственные отношения, то есть на весь общественный уклад.

Однако в этом своем взаимодействии со средой общество должно выступать в виде некоторой целостности. Здесь в качестве объединительных, интеграционных средств выступают средства коммуникации, предназначенные для обеспечения материальных (вещественных и энергетических) – транспорт, и информационных (связь) потоков. Эту роль они играют как непосредственно по отношению к элементам общества – индивидам и социальным группам, так и по отношению к их производственной деятельности. Со временем к указанным типам техники присоединяются оружие и предметы роскоши.

Таким образом, техника является системой с весьма сложной структурой. В значительной степени стать такой она смогла потому, что представляет собой также динамичную, развивающуюся систему. В этом плане техносферу нередко сравнивают с биосферой. Разумеется, между элементами этих динамических систем – биологической особью и техническим устройством (изделием) имеются весьма существенные различия. Прежде всего, это различие между живым и неживым. Данный момент включает как функциональное (по отношению к энтропии), так и структурное (гетерогенность материалов в первом, и гомогенность во втором случае) различие. Однако есть между ними и нечто общее – то, что, будучи сложными образованиями, они требуют для своей реализации некоего «предварительного плана». Хотя и здесь существуют важные отличия.

Биологическая особь создает себя сама в соответствии с программой, заложенной в ее генотипе, связанном с каждой клеткой организма. Ее «строительство» представляет собой процесс, в онтогенезе повторяющий филогенетическое развитие. Техническое же устройство создается социумом из готовых составляющих в своем окончательном виде, и только в этом виде оно начинает функционировать. Но оно также нуждается в своеобразном «генотипе», но внешнем по отношению к данному устройству. Им является образ устройства в сознании человека. Но он имеет и внешнюю реализацию, как в предыдущем устройстве, так и, в настоящий момент, в некотором «документе», а сегодня и в компьютерной программе.

Вторым важным сходством технического и биологического является то,

что в обоих случаях отдельная «особь» может функционировать только в определенном конгломерате. И речь идет не только о всей биосфере или техносфере в целом, но и об отдельных локальных объединениях, в отношении к живым организмам называемых биоценозами, а в отношении к техническим устройствам по аналогии получившим наименование техноценозов. Именно в составе ценозов конкретные технические устройства выполняют свои функции в техносфере, а потому в значительной степени на них ложится задача динамического изменения последней.

Понятно, что развитие техники в целом и во всех ее структурных и функциональных подразделениях, как и любых материальных объектов, направляется определенными закономерностями. Поэтому у исследователей постоянно возникает желание найти некоторые «общие законы» этого развития. Такая постановка вопроса столь же научно некорректна, как и попытки найти «общие законы» физики или биологии. Применительно к технике как таковой нередко используются «законы» гегелевской диалектики, что нельзя признать правомерным, поскольку они предназначены для некоторого идеального единичного объекта (т.е. без взаимодействия с другими), не возникающего и не исчезающего, что принципиально отличает его от объектов реальных. А настоящие «законы техники» должны относиться именно к реальным конкретным объектам, даже если они имеют разный уровень обобщения и идеализации.

Однако несомненно, что развитие техники как системы является определенным историческим процессом, а в этом случае возникает проблема его периодизации. Существует значительное количество различных периодизаций развития техники, которые в целом сводятся к двум основным принципам. Согласно одному из них периодизация развития техники как общественного явления должна совпадать с периодизацией общественного же развития. Согласно второму техника в своем развитии является самодостаточной, подчиняется собственным законам и не только не зависит от развития общества, но сама оказывает на него влияние. Оба принципа, отражая существенные черты техники, имеют право на существование. Но в действительности развитие техники, подчиняясь двум разным видам закономерностей, не может полностью определяться ни одним из них. Поэтому периодизация ее развития может иметь только относительный характер, и зависит от цели исследования.

Представленные выше особенности техники как определенного общественного явления показывают, во-первых, что техника является специфической подсистемой общества. Она функционирует как особое общественное явление только в таком качестве. А во-вторых, что техника именно как общественное явление не может сводиться к ее материальному воплощению в виде конгломерата технических устройств. В своем общественном бытии она тесно связана с общественным сознанием, прежде всего, с научным познанием. И в такой своей «двуединой» сущности она обеспечивает связь общества с окружающей средой, создавая материальную базу для его существования, то есть включается в производительные силы общества. В результате этого история науки и техники приобретает значение фундаментальной науки о развитии производительных сил общества, что придает ей чрезвычайно важное, и не только научное, но и мировоззренческое значение.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.83

ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ ПОЧ. ХХ СТ. – ТАЧАНКИ В ЕКСПОЗИЦІЇ МУЗЕЮ НАРОДНОГО СУХОПУТНОГО ТРАНСПОРТУ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ

Шкіра Людмила Миколаївна

аспірант

Державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди в м. Переяславі

старший науковий співробітник

*Музей народного сухопутного транспорту Середньої Наддніпрянщини
Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»*

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

Коцур Н.І.

доктор історичних наук, професор

Державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди в м. Переяславі

УКРАЇНА

У добу технічного прогресу та індустріалізації виробництва, створення великих транснаціональних систем, ми прагнемо зазирнути у минуле й зрозуміти, як раніше більшість речей вжитку виготовлялися за допомогою нескладних пристроїв та механізмів, які вдосконалення та новітні технології спричинили зміни у транспортній та машинобудівній промисловості. Величезна роль у розкритті подібних питань належить технічним музеям, експозиціям вельми популярним серед відвідувачів.

Музей народного сухопутного транспорту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (далі НІЕЗ «Переяслав», був створений 1993 р., розміщений на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Експозиція, загальною площею 432 кв. м., вміщує близько 600 експонатів. Основний експозиційний матеріал – 29 одиниць літнього виду транспорту (шарабан, безтарка, биндюг, фаєтон тощо) та 25 одиниць зимового транспорту (сани-козирки, сани-розвальні, сани з підсаннями тощо). Проте особливу увагу відвідувачів привертають два оригінальні транспортні засоби пер. пол. ХХ ст. – тачанки.

Передавалися транспортні засоби до музею підприємствами та організаціями з промислових та технічних виставок, безпосередньо з підприємств, МТС, ремонтно-будівельними управліннями, колгоспами та радгоспами тощо. Багато експонатів з'явилося завдяки експедиціям наукових працівників. Перші надходження сільськогосподарського реманенту та технічних пристроїв, які були використані у експозиції музею, згідно з книгою надходжень «ПХІМ» («Переяслав-Хмельницький історичний музей»), фіксуються 1948 р.

У зв'язку зі створенням нової експозиції історичного музею в 1950-х рр. Михайлом Івановичем Сікорським (1923-2011) вівся пошук цікавих артефактів доби громадянської війни та становлення радянської влади. Цій сторінці історії було присвячено кілька залів експозиції.

Згідно наказу № 27 від 01.09.1958 р. наукового працівника В. А. Юзвікова командирують в м. Київ до Міністерства сільського господарства для отримання тачанки. А згідно наказу № 28 від 13.09.1958 р.: «науковому працівнику історичного музею В. А. Юзвікову та водію П. І. Реві виїхати в м. Дніпропетровськ та районний центр Василівка Дніпропетровської обл., терміном на 6 діб, для отримання тачанки». *Книга наказів* (1957-1964).

Знайшов своє місце цікавий артефакт на Переяславщині. Для того, щоб у пам'ятці місцевого значення, будинку лікаря А. О. Козачковського поч. ХІХ ст., в одному із експозиційних залів історичного музею, встановити об'ємний експонат розміром 2900x1380 мм., працівники вдалися до хитрощів: у розібраному вигляді тачанка інв. № 3150 КН-925, потрапила через вікно, таким же чином, 2003 р., була переміщена до Музею народного транспорту Середньої Наддніпрянщини, у зв'язку зі зміною структури та тематики музею.

Аналогічний артефакт, тачанка, інв. № Е-3340 КН-16418, з'являється у фондах НІЕЗ «Переяслав» 1980 р., завдяки небайдужим працівникам та родинним зв'язкам. Ученому секретарю Заповідника, Валентині Василівні Нікітіній, влітку 1980 р., під час перебування у родичів у с. Степанівка Приазовського р-ну Запорізької обл., пощастило виявити та домовитися про передачу транспортного засобу часів громадянської війни – тачанки, що зберігалася на колгоспному дворі та вже не була задіяна у роботі. М. І. Сікорський невідкладно відрядив за транспортним засобом музейних працівників: «Командирувати експедицію 24-29.09.1980 р. по збору експонатів у складі: М. І. Жам, М. Тесля, В. В. Нікітіна в Запорізьку область» *Книга наказів* (1976-1981).

На сучасному етапі кавалерійські бойові кулеметні тачанки пер. пол. ХХ ст. з Дніпропетровщини та Запорізької обл. експонуються в Музеї народного сухопутного транспорту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав». Ці транспортні засоби використовувалися для перевезення кулемета та запасу патронів і майна, були на озброєнні радянської армії в 1920-1950-х рр., а в подальшому використовувалися у сільському господарстві селянами.

Багато пісень, приказок та легенд про тачанку дійшло до наших часів. В м. Каховка Дніпропетровської обл. в ХХ ст. було встановлено монумент «Легендарна тачанка». У 2005 р. кінокомпанія «ДомФільм», за участі кіностудії «Єврофільм-сервіс», у Музеї народної архітектури та побуту НІЕЗ «Переяслав» проводила зйомки історичного дванадцятисерійного фільму «Дев'ять життів Нестора Махна», (режисер Микола Каптан за одноіменним романом Ігоря Булгаріна та Віктора Смірнова), тож музейні колекції допомогли у відтворенні історичної правди.

Список використаних джерел:

- [1] Книга наказів історико-культурного заповідника м. Переяслав-Хмельницький 14.07.57–23.12.64, 47арк., с.9а
- [2] Книга наказів Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника 15.07.1976–28.12.1981, 200 арк.

ХЛІБОРОБСЬКА ТЕМАТИКА В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ ПІСНІ

Шакула Валентина Миколаївна

молодший науковий співробітник

Національний історико-культурний заповідник «Переяслав»

УКРАЇНА

На етнічній території України населення справіку займалося хліборобством. У давні часи вирощування злаків посідало чільне місце серед інших видів господарських занять – таких, як мисливство, збиральництво, рибальство, тваринництво. Відтак з давніх-давен у слов'ян хліб вважали священним продуктом. У зв'язку з цим хліборобська тематика посіла вагоме місце в різних сферах духовної культури українського народу, зокрема, в народній пісенній творчості. Із сивої давнини до наших днів дійшли пісні на хліборобську тематику. Вони мають пізнавальне значення, свідчать про особливості різноманітних трудових процесів, захоплюють високим художньо-естетичним рівнем. Народні пісні до сьогодні привертають увагу фольклористів, істориків, мистецтвознавців. Збиранням і дослідженням зразків текстів хліборобської тематики в українській народнопісенній творчості займалися О. Воропай, С. Глушко, В. Гнатюк, О. Дей, М. Дмитренко, С. Килимник, Ф. Колесса, Ю. Круть, К. Кутельмах, З. Лановик, М. Лановик, О. Таланчук, С. Плачинда, А. Пономарьова, О. Потебня, В. Скуратівський, В. Супруненко, І. Франко та ін.

Пісенна творчість українського народу багата й різноманітна. З глибокої давнини супроводжує вона життя трудівника. Жоден із фольклорних жанрів не може порівнятися з піснею широтою охоплення життєвих явищ, відображенням народного світосприймання, моралі, естетичних уподобань [6].

В українців достаток хліба символізував щастя і благополуччя людини. Ще кілька тисяч років тому наші пращури шанобливо називали хліб «Божим дарунком». Вважали, що сам Бог наділяє хлібом людину, причому разом із Долею. У народі говорилося, що людина одержує із шматком хліба свою «долю», а разом із частиною хліба – і своє щастя [2]. В Україні жоден обряд не обходився без паляниці. Народжувалась дитина – йшли до породіллі з хлібом, виряджали сина в далеку дорогу – мати ув'язувала житній окраєць, справляли весілля – благословляли молодих хлібом, а гостей – короваєм. Дітей привчали змалку шанувати хліб. На столі у господі мали неодмінно лежати хліб і дрібка солі. У народних піснях хліб був мірилом достатку, власне життям.

У долі врожаю, як і в житті всієї природи і самої людини, були два найвідповідальніші моменти: початок, коли засівали весною ниву, і кінець – збір урожаю. Але надії хліборобів на гарний врожай зернових висловлювалися і в зразках пісень зимового циклу календарно-обрядової творчості: у колядках, піснях посівальників, щедрівках. Фольклористи З. Лановик, М. Лановик наголошують, що «важливим драматизованим дійством вночі чи раннього ранку після Щедрого вечора був обряд «першої борозни», яку проорювали плугом на кожному подвір'ї, і цим заворожували майбутній посів.

Проблематиці оспівування та возвеличення хліба, присвячені цілі цикли народних та авторських пісень. Вони були поширені повсюдно в Україні як поетичний супровід завершального етапу хліборобської праці – збору врожаю. На майбутній врожай люди покладали великі надії, хліб давав їм силу і віру в майбутнє. Величання першої борозни пов'язане з культом плуга, який у цей час «падає на землю» як дарунок від магічного коваля, що навчив людей орати землю. У давній посівальній пісні «А ми просо сіяли, сіяли... Ой Дід, Ладо, сіяли, сіяли» фігурують давні язичницькі божества слов'янського пантеону. У піснях пізнішого періоду родючість землі прославляється у високому стилі, пишномовно й урочисто: «Уродить нам ся золотий колос, золотий колос, срібнеє зерно, срібнеє зерно, мідяне стебло...» [2]. У посівальних піснях частим є мотив орання поля тваринами, птахами. Часто зустрічаються архетипні образи воза, плуга, батога. У цих текстах відчутні також язичницькі мотиви про оранку золотим плугом, який викував коваль: «Ой Петре, Павле, Іване, зоремо поле орлами, та засіємо поле цвітами, та засіємо поле жемчугами ...» [2].

У весняному календарно-обрядовому циклі можна виокремити господарсько-вегетаційні (рослинні) гаївки, у яких відтворено імітування процесів сіяння та вирощування різних культур. Часто такі гаївки тісно переплітаються з тотемічно-культовими піснями: «Орел поле ізоров, пшеницею засіяв, крилечками зволович, дрібний дощик примочив. щоб косарі скошили, молодіці згребали, а дівчата зв'язали, на коровай держали.....» [2].

Багато трудових процесів землероби здійснювали спільно. В українському селі був високий ступінь поєднання традицій, технічних прийомів на рівні громади, які проявлялися у різних формах, однією з яких була толока [5]. Нею проводились жнива, по закінченні господарі частували людей, а коли йшли додому співали: «Закотилось сонечко за зелений гай. Ми поїдемо вечеряти у багатий край...» [4].

Жнива – важка праця. Але люди працювали – із радістю, з піснею. «Незвичайна любов до співу – це головна і прекрасна риса слов'ян. Радісно бродити в полі під час жнив. Тоді все співає. Рідко зустрінеш мовчазну слов'янську жінку. Щебече або співає...», – такими постають наші пращури у спогадах чужоземців [4]. У таких піснях прославляли ниву, величали господарів та женчиків, у яких серпики золоті, звертали до сонця, жалілися на важку працю: «Ой, літає соколенько по полю та збирає челядоньку додому. Вигуляла все літечко, ще й жнива, заболіла головонька, ще й спина» [3].

Розпочинали зажинати ниву в «легкий день». Вся сім'я на чолі з господарем виходила в поле. На ниві господар ставав на схід сонця, шанобливо скидав капелюха і благословляв: «Дай Боже, в час добрий, в доброму здоров'ї пожать та й на той рік дождать» [4].

Люди завжди зверталися до сонця, якому поклонялися як творцеві врожаю. Зажинав ниву хтось легкий на руку, і традиційно на покуті ставили перший сніп. На Київщині, зажинаючи ниву, мати збирала першу жменю колосся, брала туди жито, пшеницю, овес – що було на ниві. Робила квітку, перев'язувала її червоною стрічкою і ставила на покуті. Ця квітка називалася «комеда» і мала стояти аж до Різдва [4]. «Зашуміла діброва, залящала дорога, господареві женці йдуть, золотий вінок несуть...» [3]. Цю пісню співають у полі, коли «Квітка» і вінок вже готові. Дівчата й молодіці вибирають з-поміж себе найкращу дівчину, кладуть її на голову вінок, дають «квітку» в руки і пускають її в перед, а за нею, на певній відстані, ідуть женці. А от коли женці заходили на подвір'я, їх зустрічали радісні господарі. Клади господареві на голову золотий вінок, а він мав його викупити. Після того господарі частували й обдаровували женців. Це було найбільше свято для хлібороба: на полі стояло скільки копчок як на небі

зірочок, а господар сидів за столом, як місяць ясний. Всі співали пісню, яка стала символом гостинності нашого народу і облетіла увесь світ: «Зеленее жито, зелене, хорошії гості у мене. Зеленее жито женці жнуть, хорошії гості в хату йдуть. Зеленее жито зелене, хорошії гості у мене...» [3].

В Україні святого пророка Іллю вважають головним покровителем жнив. З цього приводу в народі говорять: «На Іллі новий хліб на столі». Завершуючи косовицю, селяни залишали на обніжку жмут колосся, яке називали «бородою Іллі». Цьому була присвячена пісня: «Хоче Ілля по межі, дивується бороді... Диво мені з її бороди... Ой чия ж то борода, да золотом улита, чорним шовком обвита?» [5]. Згодом утвердився термін «Спасова борода», оскільки жниварський сезон співпадав зі святом Спаса – покровителя врожаю.

Пісні, які в глибокій давнині співалися під час жнив, певно втрачені, а можливо, що частково перейшли в народні, частково злилися з колядами, щедрівками, купальськими, гаївками тощо. Молодь любила співати пісні пов'язані здебільшого з жнивами жита та пшениченьки: «...У неділю пораненьку усі дзвони дзвонять, осавули з нагаями на панщину гонять... Пішла, пішла стара мати із дочкою жати. А нажали по півкопи, – сіли спочивати...» [3]. Пісня пригадує той жорстокий час, що й у неділю не давали відпочинку, не могли й до церкви піти, бо за наказом панів осавули на поле гнали, і молодих, і старих, які у тій важкій праці могли відпочити лише тоді, коли понажинали по півкопи, тобто, по тридцять снопів. Але справді християнською та людською рисою в Україні – була допомога в жнивах вдовам, сиротам, хворим та немічним родинам. Покінчивши свої жнива, селяни вважали своїм святим обов'язком допомогти зібрати «святий хлібець» на нивах тих, хто зробити це самотужки був неспроможний. І коли почується в селі пісня: «Ой у полі вітер віє, ой там удівонька та пшениченьку сіє...» – це означало, що вже гурти женців пішли жати на вдовине, сирітське чи інше відповідне поле. Ці добровольці не повідомляли вдову чи сиріт, що вони йдуть на їх поле жати. Вони йшли жати на своїх харчах, – про зарплату не було й мови. Коли ж ішли на рекрутське поле – традиційною піснею була: «Ой пуцу я кониченька в саду, а сам піду до отця на пораду... А мій отей по садочку ходить, за поводи кониченька водить...» [1]. Не зважаючи на тяжку працю, жнива в Україні вважалися святою справою; а допомога вдовам, сиротам хворим та немічним – жертва Богові; допомога рекрутам – справою громадською.

Отже, можемо стверджувати, що хліборобські традиції сприяли згуртуванню українського народу, тому й народні пісні захоплюють глибиною думки, щирістю, багатством почуттів і настроїв. Більшість із них є взірцем художньо-поетичної довершеності, такої гармонії змісту і форми, яка є під силу тільки колективному генієві народу.

Список використаних джерел:

- [1] Килимник С. (1994). *Український рік у народних звичаях в історичному освітленні*. Київ: АТ «Обереги».
- [2] Лановик М. & Лановик З. (2003). *Українська усна народна творчість*. Київ.
- [3] Овдієнко М. Г. (1993). *Ой, роде наш красний... Уроки народознавства*. Фастів.
- [4] Дмитренко М. К. & Дмитренко Г. К. (1995). *Уроки з народознавства. Посібник*. Київ: Ред. часопису «Народознавство».
- [5] Павлюк С. П., Горинь Г. Й. & Кирчів Р. Ф. (1994). *Українське народознавство: Навчальний посібник*. Львів: Фенікс.
- [6] *Соціально-побутові пісні* (1985). Київ: Дніпро.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.85

ШЛЮБНІ ІКОНИ КІН. XVIII – 2-ї ПОЛ. XX СТ. ІЗ ФОНДОВОГО ЗІБРАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

Авраменко Світлана Михайлівна

молодший науковий співробітник

Музей історії Української Православної Церкви

Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

УКРАЇНА

Серед багатой матеріальної та духовної спадщини українського народу чільне місце належить сакральному мистецтву, зокрема іконопису. Православна ікона – унікальний духовний феномен, що органічно поєднує в собі якості твору мистецтва і священного зображення.

Одним із осередків збереження і вивчення релігійного малярства в Україні є Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Іконописна колекція музею нараховує більш як 1200 предметів основного фонду [1]. Об'єктом нашого дослідження є окрема тематична група шлюбних ікон, які мають свою історію, вирізняються своєрідною манерою письма. Більшість ікон цієї групи представлені на виставці «Шлюбні ікони кін. XVIII – 2-ї пол. XX ст. із фондового зібрання Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», що експонуються в приміщенні Музею історії Української Православної Церкви Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Власне в Україні в православних віруючих ікони завжди були одним із головних сакральних символів «життєвого світу». Особливу місію виконували шлюбні ікони, які ставали сімейним оберегом і мали велику силу. Їх передавали від одного покоління до іншого [2].

Вінчання відноситься до семи святих таїнств Православної Церкви. Таїнство шлюбу поширилось на землі Давньоруської держави з Візантії разом з християнством у IX ст. Традиція використання шлюбних ікон в обряді вінчання з'явилася значно пізніше. Довгий час лише привілейовані верстви населення могли придбати спеціальні образи для вінчання.

Починаючи з XIX ст. у міщанському та селянському середовищі обов'язковим стає благословення молодят шлюбними іконами (освяченими). На весіллі батьківське благословення вважалось одним з важливих моментів урочистого обряду. Наречену батьки благословляли і дарували їй ікону Богородиці, нареченому — образ Спасителя. Не отримавши батьківського благословення, молодята не могли взяти шлюб у церкві. Вінчальну пару образів (парку благословення), виконану в єдиному іконописному стилі та варіанті оформлення, купували або замовляли іконописцю безпосередньо для шлюбу.

У музейній колекції зберігається 33 шлюбні ікони (16 парок і 1 родинна з написом «дана на благословення...»). Вони хронологічно охоплюють період кін. XVIII – 2-ї пол. XX ст. Надходили ікони до музею із матеріалами етнографічних експедицій, які працювали на території Середньої Наддніпрянщини, зокрема, Черкащини, Полтавщини та Переяславщини.

Зазначимо, що розміри шлюбних ікон не дуже великі (висота від 30 до 45 см). Більшість образів написані на дошці олійними фарбами, частина з яких вміщені в дерев'яний оклад під скло. Деякі ікони оздоблені паперовими, восковими квітами та декоративними елементами з фольги. Пара образів виконані тисненням на золоченні. Нечисленну групу складають ікони в яких лик та руки святих написані олійною фарбою, надіте металеве обрамлення (шати) з гравіюванням, тисненням і золоченням.

Однією з найдавніших пам'яток іконописної колекції, що потрапила до музейного зібрання в 1973 р., є ікона Божої Матерії (одна із копій чудотворної Іллінсько-Чернігівської ікони, що походить із Ніжина), датується кін. XVIII ст. Техніка і матеріал: дошка, левкас, олія, золочення. Ікона із унікальним написом на зворотній стороні, який майже повністю зберігся і засвідчує конкретну історичну реалію 1777 р., пов'язану з одруженням Агафії, правнучки переяславського полковника Родиона Григоровича Думитрашка, з військовим товаришем Пантелеймоном Ісаєвичем [3].

Окремо можна виділити пару шлюбних ікон Богородиці й Ісуса Христа, датованих кін. XIX ст. Техніка і матеріал: дошка, олія, оксамит. На звороті ікон на оксамиті технікою випалювання зроблені унікальні тексти: «1876 года февраля 4 дня среда. Благословлены этим образом при вступлении в брак – Петра Ивановича и Александры Никитичны Терлецких. Родными Александры Никитой Ильичём и Александрой Филипповной Соколовыми. Бракосочетание было в Стретенской церкви г. Полтавы в 4 часа дня». Написи розповідають: коли і для кого ікони написані.

Варто відзначити ще одну пару шлюбних образів Ісус Христос і Матір Божя Тихвінська, датованих поч. XX ст. Ікони виготовлені в майстерні Києво-Печерської лаври. Належали вони Безпаленко Марії Григорівні. На дошці написані олійними фарбами лики, руки святих і ніжки немовляти, одяг виконаний тисненням по золоченні. Зображення обрамлені вузькою смужкою з рослинним орнаментом. Ікони поміщені в оклад із золоченою рамкою.

Отже, шлюбні ікони кін. XVIII – 2-ї пол. XX ст. із фондового зібрання Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» самобутні, мають художню та наукову цінність та потребують подальших мистецтвознавчих досліджень.

Список використаних джерел:

- [1] Богуш Т. Г. (2007) Становлення і розвиток іконописної збірки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». *Переяславіка: Наукові записки НІЕЗ «Переяслав»* (1), 17-20.
- [2] Богомолець О. В. (2016) Домашня ікона як унікальний соціокультурний феномен України. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія філософія, культурологія, соціологія* (11), 60-67.
- [3] Богуш Т. Г. (2019) Іконописна колекція Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: ікона Богородиці Одигітрії датована текстом 1777 року. *Науковий збірник «Православ'я в Україні». Матеріали Дев'ятої Міжнародної наукової конференції «До 1050-річчя упокоєння святої рівноапостольної Ольги, великої княгині Руси-України та 30-річчя з часу відродження Київської православної богословської академії (21 листопада), 608-617.*

ABSCHNITT XXVII. ARCHITEKTUR UND BAU

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.86

РЕВІТАЛІЗАЦІЯ – ДРУГЕ ЖИТТЯ СТАРИХ БУДІВЕЛЬ

ORCID ID: 0000-0002-6785-8218

Гоголюк Єлизавета Юрївна

студент 6-го курсу, архітектурний факультет

Придніпровська Державна Академія Будівництва та Архітектури

ORCID ID: 0000-0002-0898-7992

Саньков Петро Миколайович

канд. техн. наук, доцент, професор кафедри архітектури

Придніпровська державна академія будівництва і архітектури

УКРАЇНА

Історичні будівлі є невід'ємною частиною нашого життєвого простору. Часто ми навіть не помічаємо історичну вагу тієї чи іншої будівлі, оскільки вона втратила свою первинну роль в навколишньому середовищі. Про те постає питання, якщо вона втратила своє первинне призначення, в зв'язку з історичним розвитком, чи маємо ми право зносити ту чи іншу історично важливу будівлю, або потрібно надати їй нового контексту.

В таких випадках на допомогу архітекторам приходять такий спосіб реставрації як ревіталізація.

Ревіталізація - з латинської - «Повернення до життя». «Ревіталізація – це не тільки відновлення, модернізація всіх функцій будівлі, це ще і надання об'єкту нових функцій, або зміна призначення [1].

В даний час завданням ревіталізації як архітектурно-будівельного методу є функціональне наповнення, оживлення старих об'єктів, кварталів та інших просторово-планувальних одиниць [2].

До проектів під ревіталізацію сьогодні відносять більшою частиною об'єкти колишньої промисловості. Як правило, їх перетворюють в коворкінги, промислові парки або музеї.

Музей Орсе (Musée d'Orsay) є другим найпопулярнішим музеєм Парижу, відкритим наприкінці 1986 р. у будівлі колишнього вокзалу (Gare d'Orsay), в якому було здійснено ревіталізацію. Архітектура вокзалу, збудованого на набережній Сени за проектом Віктора Лалу (Victor Laloux) у 1900 р. в стилі боз-арт (beaux-arts), поєднувала риси італійського ренесансу і французького бароко, втім вишукані архітектурні форми маскували унікальні на той час металеві конструкції великопрогінних ферм величезного залу-ангару над залізничними коліями, найпрогресивніше технічне оснащення та розкішний готель з бальним залом. Інтер'єри вокзалу прикрашали барельєфи, ліпнина й розписи, які не асоціювалися з індустриальним призначенням споруди. Втім, стрімкий розвиток залізничного транспорту виніс будівлі вирок: вона перестала задовольняти технічним вимогам. З 1939 р. вокзал обслуговував лише приміські поїзди, під час Другої світової війни в ньому розміщувався поштовий центр, а по війні його використовували як павільйон для кінозйомок. Згодом виникла ідея знести будівлю заради спорудження модернового готелю. Шедевр архітектури

врятували компетентні чиновники Міністерства культури, які наполягли на присвоєнні будівлі статусу пам'ятки архітектури і передачі її у власність держави. Ідея перетворення індустріальної споруди на музей мистецтва XIX–XX століть виникла 1970 року, а через вісім років її втілили молоді архітектори П'єр Колбок, Рено Бардон і Жан-Поль Філіппон разом з італійським дизайнером інтер'єрів Гае Ауленті [3].

Сьогодні будівля вміщує три яруси музею в яких представлена експозиція скульптури, живопису декількох сторіч та сучасний ресторан. Будова є одним з кращих прикладів ревіталізації сьогодення.

В Україні ж таке поняття як «ревіталізація» лише починає набирати сили. Про те, питання цього виду переформатування цілі будівлі в нашій країні має певні проблеми. Архітектори можуть застосовувати ревіталізацію лише до будівель, що не мають статусу історичної пам'ятки. В законі України **«Про охорону культурної спадщини»** не існує терміну «ревіталізація», а лише «реставрація», чи «реабілітація», що мають чітке визначення:

реабілітація - сукупність науково обґрунтованих заходів щодо відновлення культурних та функціональних властивостей об'єктів культурної спадщини;

реставрація - сукупність науково обґрунтованих заходів щодо укріплення (консервації) фізичного стану, розкриття найбільш характерних ознак, відновлення втрачених або пошкоджених елементів об'єктів культурної спадщини із забезпеченням збереження їхньої автентичності [4].

Основну проблему в цьому визначенні закладено в слові автентичність, збереження якої регламентує Закон про охорону культурної спадщини (ст. 1, 2, 24). Зміст цього поняття визначено у ДБН А.2.2- 14-2016 «Склад та зміст науково проектної документації на реставрацію пам'яток архітектури та містобудування», згідно з яким автентичність – це «властивість об'єкта культурної спадщини, що характеризується збереженістю його первісної матеріально-технічної структури, форми та вигляду, ролі у навколишньому середовищі, що дозволяють розглядати його як історичне свідчення попередньої діяльності людини та твір мистецтва». Аналізуючи зміст цього визначення, можна дійти висновку, що збереження автентичності об'єкта передбачає збереження його «первісної матеріально-технічної структури, форми та вигляду», а це виключає архітектурні зміни об'єкту, нерідко заводячи в тупик проектувальників. Водночас вимога щодо збереження «ролі об'єктів у навколишньому середовищі» за умови де-факто значних змін середовища навколо самих об'єктів (перебудов, втрат, реконструкцій), що вже відбулися в оточенні більшості об'єктів, втрачає ясність і чіткий зміст. Нарешті, вимога, згідно якої об'єкт повинен розглядатися як «твір мистецтва», означає його незмінність. Приміром, внесення змін (крім наукової реставрації) у твори мистецтва великих художників, поставлять під сумнів їх приналежність до творів цих художників і, певною мірою, до визнаних їх творами мистецтва. Законодавство ці питання обходить і не роз'яснює [4].

Таким чином, юридично архітектори не мають права повертати до життя занедбані пам'ятники архітектури надаючи їм нового сенсу, що ускладнює процес архітектурної творчості, та часом робить реставрацію неможливою.

До знакових прикладів ревіталізації в Україні можна віднести «Зелений театр» — відновлений амфітеатр в центральному парку Одеси, Port Creative Hub у Києві відомими є ІТ-хаб Fabrica.space й арт-завод «Механіка» у Харкові. «Механіку» було створено зусиллями волонтерів, що перетворили старий промисловий простір у місце для нових ідей, культурно-діловий центр, що

сьогодні є одним з найбільших просторів Харкова для проведення великомасштабних урочистостей, культурних та музичних подій, на території якого щороку проходять понад 600 різноманітних виставок, презентацій та воркшопів.

Висновки. Таким чином, ревіталізація є важливим способом реставрації старих будівель, що надає їм нового життя, та часом є єдиним способом порятунку великих промислових площ. Часи змінюються, та змінюються потреби у використанні будівель, але у всі часи найголовнішим чинником потреби старих забудов залишаються люди, що їх використовують.

Список використаних джерел:

- [1] Бассе, М.Е. (2010). Ревитализация – экологическая реконструкция промышленных предприятий (на примере завода Форд в Ривер Руж)/Архитектура и современные информационные технологии. № 1 (10)
- [2] Баширова, Е. (2015). Мануфактура на трех горах. Московское наследие. 4 (40).
- [3] Д'Орсэ: от вокзала к музею. Часть 1. Вилучено з <http://surl.li/adytl>
- [4] Закон України «Про охорону культурної спадщини»(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 39, ст.333)

ABSCHNITT XXVIII. KULTUR UND KUNST

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.87

SYMBOLS OF UKRAINIAN IDENTITY IN THE WORKS OF IVAN MARCHUK

ORCID ID: 0000-0003-0188-6096

Iryna Baltaziuk

Postgraduate student of the Department of History and Theory of Art
National Academy of Fine Arts and Architecture

UKRAINE

Historical memory is a factor of national identity and self-consciousness, that occupies an important place in the system of social values, articulated through a system of symbols and cultural codes, as carriers of information that will be decoded by future generations. The need to understand symbols as “images of the past” depends on how well they are rooted in the genetic and cultural memory, as well as the worldview of modern man.

Exploring archetypes in their mythological context, N. Lysyuk reveals the issue of historical memory in terms of folk culture, and along with the concept of “archetype” also introduces the term “mythologeme”. Analyzing it as “a unit that connect not only all spheres of culture, but also all levels of man as a socio-cultural phenomenon: it is the original idea that permeates and centers the emotional sphere, human consciousness, including national, its behavioral stereotypes, ideology and even social structures ” [1]. The analysis of the essential meaning of archetypes in the works of Ukrainian painters in terms of mythological symbolism is formed on the basis of the principles of national identity, self-consciousness and memory of ancestors.

Scientists V. Snizhko and L. Otroshko in the monograph “Creativity through Symbol” focus on the study of those symbols that relate to the basic elements of the universe, such as “earth”, “fire”, “water”, “sun” and “wind”. For centuries, these symbols have occupied a decisive place in the life of Ukrainians, they are associated with “vital cultural-aesthetic and moral-ethical dominants of the ethnos”, which makes these symbols especially important for the mythology of Ukrainian culture [2].

O. Kulchytsky considers the connection between “the kind, fertile Mother-Earth and the grateful, loving Son-farmer” to be the main archetypal symbol of the Ukrainian collective unconscious [3]. The connection between the Ukrainian identity and archetypal symbols, such as “earth”, “mother”, “house”, is clearly manifested in the work of the masters of Ukrainian painting – O. Dubovyk, A. Kryvolap, O. Zhyvotkov, G. Gidora, G. Kryvolap, M. Zhuravel, O. Babak and others. I. Marchuk, whose work is imbued with son’s love for the land, belongs to the generation of The Sixtiers. Each of his work is gratitude to Mother-Nature, reverence for the sanctity of the earth and the transmission of sacredness in everything that concerns Ukraine. As L. Smyrna notes: “I. Marchuk, an artist who turns to national semantics, whose work deals with genetic national cultural codes, looking for the deep meaning of national iconic visualization and symbolics, trying to penetrate into their essence ” [4].

V. Lychkovah in his study “Sacred horizons of Ukrainian culture: archetypes – chronotopes – signatures”, draws attention to the fact that love for the earth is the

basis of the mentality of Ukrainians, which is manifested in a deep connection with "Home, Temple, Motherland". The author finds an explanation for this phenomenon in the "agricultural nature of the work of proto-Ukrainians, in the peasant way of traditional life in Ukraine. The archetype of Mother-Earth was already defining in the mythology of Trypillia, where there was a cult of the goddess Magna-Mater – the Great Goddess, who was identified with Nature, Earth, Fertility "[5].

The archetype "earth", which also includes symbols "Mother-Earth", "land", "steppe", "home", "stone woman", was clearly manifested in the works of Ukrainian artists, I. Marchuk ("Memory of the Earth", "Lost Flowers" (1995), "The sun is warmed by good", "And I saw the Earth covered with fish"), A. Kryvolap ("White horse" (2012), "Horse. Night" (2006)); P. Antyp ("Amazon in the steppe" (2008), "Inhabitants of the steppe" (2007)); G. Gidora ("Cross" (1990)); O. Zhyvotkov ("Place of Mohrytsia. Grunivka. Myropillya"); O. Sukholit ("Ploughed land 5" (2016)).

The Earth is not a soil and not a certain geographical place, for Ukrainians it is the most sacred symbol of all, people tied to it by the umbilical cord, feel its joy and pain as their own, and its memory is the strongest energy flow that passes through life of every Ukrainian. The Earth in I. Marchuk's painting "Smell of the Earth" "smells of fruit, but also of milk, honey and labor. That prayerful daily work of millions of Ukrainians who care for the land " [6]. In the work "Memory of the Earth" I. Marchuk symbolically depicted the sacrament of Easter dawn through the fruit – the symbol of the children of the Earth. The silence and spiritual source from which everyone draws on this special day is embodied by the master in the work, that also refers to the infinity of time, the continuity of ritual and humility, both in work and in own destiny. In the work "Memory of the Earth", "the Earth, combined with Fire, bears the fruits – the fruits of memory, the fruits of sacrifice ... and the fruits of knowledge. It is through fire that the Earth transmits to its children the genetic memory of millions of years" [6].

The artist divides his work into twelve cycles: "The Voice of My Soul", "Landscape", "Flowering", "Portrait", "Shevchenkiana", "Still Life", "Color Preludes", "White Planet – 1", "White Planet – 2", "New expressions", "Dreams Burst their Banks", "Look into Immensity". The first cycle of "The Voice of My Soul" includes the iconic work of the artist "Lost Flowers", which became the basis of all his work, because in this period the author's technique of "plantanism" was born, by which I. Marchuk is recognized around the world. The work "Lost Flowers" (1995) through the archetype of the "mother" and perinatal symbolism, reveals the question of the lost, undisclosed identity of Ukrainians as children of their country, born in Ukraine. The egg is a symbol of the womb, the mother, the birth of new life, but in the work "Lost Flowers" eggs are broken, with deep black cracks that speak of loneliness, emptiness, unrealized potential, inability to procreate.

I. Marchuk very acutely feels the tragedy of the Ukrainian nation and the fate of the people, its mutilated history, the depth of the symbolic meaning of this feeling is vividly depicted by the author in the painting "Awakening" (1992), "Fate Leads Everyone" (2002), "Fate", "We Walked without Knowing the Way" (2007). "The author depicts the symbols of Ukrainianness coming from the subconscious...he appears as a defender of the eternal values of the nation, protecting it from loss of identity.... His works attracted visitors as a desirable "other reality", as a mysterious, forbidden religion of ancestors" [7].

The work "Awakening" which precedes the work "We Walked without Knowing the Way", in contrast to the second has a warm, light tone and spiritual mood with the story of ancestors. The author glorifies the classic image of a girl who symbolizes

Ukraine, young, healthy and strong, nurtured in love and honor, which is dotted with wildflowers. The historical events of independence illuminate the canvas in which the majesty of the Earth – nature and the all-encompassing feeling of freedom are concentrated. This Ukraine is happy and free, in contrast to the one depicted by I. Marchuk in the next work “We Walked without Knowing the Way”. The surreal myth is confronted with reality, the beginning of the struggle for freedom, which, despite the high spirits of past events, has a tinge of sorrow and pain. The author once again anticipates the terrible events that will befall his beloved land – Ukraine and her sons.

References:

- [1] Лисюк, Н. (2001). Поняття архетипу в народній культурі. *Дух і літера*, (7-8), 262-276.
- [2] Сніжко, В., Отрошко, Л. (2010). *Творчість через Символ: монографія*. Сімферополь: Таврія.
- [3] Степико, М. Т. (2011). *Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія*. Київ: НІСД.
- [4] Смирна, Л.В. (2017). *Століття нонконформізму в українському візуальному мистецтві: Монографія*. Київ: Фенікс.
- [5] Личковах, В. (2010). Сакральні горизонти української культури: архетипи – хронотопи – сигнатури. *Художня культура*, (7), 187-194.
- [6] Семенюченко О. (2005). Український всесвіт Івана Марчука. *Українознавство*, (3), 207-209.
- [7] Білик, Н. (2010). Топос “Малої вітчизни” у творчості Івана Марчука. *Наукові записки. Серія “Культурологія”*, (5), 611-619.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.88

БЛОГИ ЯК РІЗНОВИД ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ: КЛАСИФІКАЦІЙНІ ПІДХОДИ

Бугайов Микола Вікторович

аспірант

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

Копієвська Ольга Рафаїлівна

доктор культурології, професор,

завідувач кафедри арт-менеджменту та івент-технологій

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

УКРАЇНА

Блоги – це онлайн-дописи зі своєю структурою та жанровою особливістю, що зумовлені специфікою появи й розвитку цього мережевого явища. Як особливий вид електронних видань блоги поєднали в собі елементи журналістики й особистого щоденника. Нині вони засіб отримання інформації і спосіб її транслявання, незалежна преса та гігантська фокус-група. Блоги як невід’ємний складник сучасного суспільства визначають траєкторію його подальшого руху. Стрімкість поширення блогерства актуалізує вивчення цього явища щодо його впливу на аудиторію, реалізації його функцій, зумовлених, зокрема, потребами сучасної гуманітарної науки – культурології, що вивчає, як людина творить культуру, а культура – суспільство. Це й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Через значну кількість блогів, що мають ознаки як спільні за певними показниками, так і відмінні, й усвідомлення загальної структури блогосфери інтернет-дописи поділяють на окремі групи. На сьогодні існує багато класифікацій блогів, авторами яких є як науковці, так і блогери. Поширеним, зокрема, є такий поділ блогів [1]:

1. **За автором (авторами):**

– *особистий (авторський, персональний) блог*: веде одна особа (здебільшого його власник). Приклади таких блогів: seanhalpin.design, автор – Шон Хелпін; toddhenry.com, автор – Тод Генрі;

– *колективний (соціальний) блог*: веде група осіб за правилами, які визначає власник; інша назва – *зворотний блог* (гостьового хосту): у традиційному блозі дописувач буде писати свої коментарі на задану тему, а інші користувачі можуть переглядати й іноді коментувати роботу блогерів. Зворотний блог повністю пишуть користувачі, яким задана тема. Повідомлення блогу зазвичай проглядають і вибирають для публікації основна група або видавець блогу. Зворотний блог став популярним, оскільки користувачі здебільшого не бажають відстежувати коментарі одного блогера, а вважають за краще самі бути дописувачами. Приклади: Хабр – <https://habr.com>, Medium – <https://medium.com/>;

– *корпоративний блог*: ведуть співробітники однієї організації. Наприклад: Google (<https://blog.google/products/search/>);

– *«примарний» блог*: веде від імені чужої особи невизначена персона.

Крім того, за цим критерієм вирізняють блоги власні: їх публікують від імені автора; а також від імені особи: такі дописи ведуть від імені відомої людини, нерідко без її відома; за наповненням такого блогу може стежити блог-секретар [2].

2. За способом наповнення блогів (медіаблоги):

- текстовий блог – блог, основу якого становлять тексти; (<https://habr.com/ru/news/t/504958/>)
- фотоблог – блог, що транслює інформацію переважно за допомогою фотографій, наприклад Instagram (<https://www.instagram.com/?hl=ru>);
- музичний блог – блог, основна інформація на якому розміщена у вигляді музики. Власник такого блогу переважно не є автором пісень, а демонструє свої вподобання, шукає однодумців. Приклад – Spotify (<https://www.spotify.com/us/>);
- подкаст і блогкастинг – блог, основний зміст якого викладають як аудіофайли. Прикладом може слугувати Podlodka (<https://podlodka.io/>);
- влог (відеоблог), основним змістом якого є відео, часто аматорські, які супроводжують підписами, наприклад Youtube (<https://www.youtube.com/>);
- ігрові блоги: ті, хто люблять відеоігри, діляться з аудиторією своїми вподобаннями: Gametech (<https://www.gametech.ru/>);
- блоги змішаного типу – інтернет-дописи, що поєднують текстові, ілюстративні, відео- й аудіоматеріали [2]: Хабр (<https://habr.com/ru/all/>).

3. За особливостями змісту (жанровими характеристиками):

- контентний блог – блог, який публікує первісний авторський текст, наприклад Buffer (<https://buffer.com/resources/>);
- мікроблог – блог, дописами в якому є короткі щоденні новини із життя автора: Tumblr (<https://www.tumblr.com/>);
- моніторинговий блог – блог, основним змістом якого є коментування інших блогів чи сайтів;
- цитатний блог – блог, на якому здебільшого розміщують цитати з інших блогів: Twitter (<https://twitter.com/home?lang=ru>);
- сплог – спам-блог.
- флог – оплачені рекламні записи, які публікують як особисте враження.

4. За технічною основою:

- блог Stand-alone – блог на окремому хостингу та рушії та із самостійним програмним забезпеченням (CMS). Управляє ним тільки власник; (<https://habr.com/ru/company/mailru/blog/406025/>)
- блог на блог-платформі – блог, який ведуть на потужностях блог-служб (Facebook, Instagram, LiveJournal, LiveInternet та ін.); (<https://www.instagram.com/aboutartblog/>, https://www.instagram.com/bermoods/?utm_source=ig_embed&ig_rid=9434e91a-4b99-4586-b6c0-c9075066d2a8, https://www.instagram.com/op_pop_art/?utm_source=ig_embed&ig_rid=2cd32cf3-ea12-4e3d-bcbc-2559fe820ede)
- моблог – мобільний блог, який наповнюють з мобільних чи портативних пристроїв.

5. За розміщенням у мережі Інтернет:

- сайти для ведення блогів – блог, який ведуть на потужностях блог-служб, наприклад блоги-сайти книгарні «Смолоскип» (<http://knyharnya.livejournal.com/>);
- блоги як розділ сайту – здебільшого додаток до електронних версій журналів, яким опікується пресслужба організації. На сайті є тег з іменем автора

або рубрикою для швидшого пошуку публікацій. Такі блоги найчастіше тематичні, й основна їхня мета рекламна – зацікавити читача в продукції чи діяльності фірми;

– блоги як окремий сайт: основна відмінність від двох попередніх видів – декілька авторів, різножанровість і різне тематичне наповнення таких сайтів [2].

6. За метою:

– навчальні блоги: блог викладача, блог класу / групи; блог спеціалізованого інтернет-товариства; блог предметного об'єднання; блог навчального проекту; блог, присвячений конкретній темі; блог – електронний зошит здобувача; блог – онлайн-газета [3]. (<https://www.ng.ru/blogs/>)

– *інформаційно-пізнавальні блоги*: мета – формувати уявлення про когочи що-небудь;

– бізнес-блоги (ділові): дає змогу користувачеві дізнатися про рід діяльності компанії, її співробітників. За жанром виділити шість підвидів:

– блог-проспект (Tour Guide Blog): висвітлення поточних подій, враження співробітників, які прийшли в компанію або отримали нове призначення; такий блог дає змогу побачити організацію ізсередини;

– блог-порадник (Recommender Blog), або блог-посилальник (Link Blog): не передбачає наявності власних цінних інформаційних матеріалів; містить лише посилання на корисні відомості: непряма реклама автора організації, на яку він працює;

– блог-знавець (Maven Blog): слово maven увійшло в американську англійську мову в 1980-ті роки, його використовують у теорії соціальних мереж з відтінком іронії для позначення персонажа, чия роль знавця може бути перебільшена;

– блог підтримки клієнтів (Customer Advocate Blog): організація зворотного зв'язку з користувачами, відповіді на їхні запитання;

– блог фахівців (Do'er Blog). У назві цього типу блогів слово, яке можна перекласти як «той, хто робить», узятє з виразу «Будь тим, хто робить, а не говорить» («Be a Do'er and not a sayer»). Цей тип блогу є антиподом Maven, і його мають всього кілька високотехнологічних компаній на зразок Hitachi Data Systems і Hewlett-Packard;

– блоги директорів (CEO Blog) [4].

7. За тематикою:

– тематичні (нішеві) блоги: репрезентовані конкретні теми: спорт, здоров'я, кулінарія, мода, релігійний, для батьків тощо;

– блоги загальної тематики: представлено політематичну інформацію.

8. За можливістю монетизувати контент [5]:

– особистого користування (особистий): висвітлює події, цікаві вузькому колу користувачів: друзям, рідним; може бути закритим або відкритим. Заробити на такому блозі найважче;

– лайфстайл-блог: сторінка, на якій розповідають історію, здатну вразити, надихнути інших людей. Красива картинка (цікавий «лайф» та ефектний «стайл») – невід'ємна частина такого блогу. Продовженням лайфстайл-блогу може бути продаж товарів близької тематики. Приклад – Trash is for Tossers (<https://trashisfortossers.com/>);

– експертний блог: сторінка, де діляться досвідом з певної професії. Монетизують такий блог за рахунок продажу послуг або товарів, що демонструють фаховість автора блогу; (<https://journal.tinkoff.ru/>)

– бізнес-блог: сторінка для продажу товарів або послуг, автор не індивідуалізований: у блозі на перший план виступає продукт, який виставили на продаж. Монетизують такий блог за допомогою прямих продажів продукту. Прикладом може слугувати LinkedIn Jobs (<https://business.linkedin.com/talent-solutions/marketplace?src=of-ra&trk=today&veh=today>);

– партнерський блог: можливість генерувати комісійні за партнерський маркетинг. Блогери не створюють власні продукти, а перевіряють продукти інших. Мета – спонукати відвідувачів купувати ці продукти, що дає змогу блогерів заробляти комісію, зазначену творцем продукту; (<https://blog.payoneer.com/ua/affiliates-ua/>);

– фриланс-блог: позаштатні блогери (фрилансери) висвітлюють теми, що надають клієнти. Деякі позиціонують себе як експертів у певній галузі, (<http://temza.com/category/blogi-o-frilanse/>);

– інші – як авторів, які охоплюють всі теми.

Крім того, виділяють блоги спільнот, некомерційні блоги, блоги з вебкамерами в прямому ефірі, блоги зі скриншотами в прямому ефірі, блоги про типи пристроїв, поєднання різних типів блогів тощо [6].

Отже, з розвитком блогосфери збільшується кількість інтернет-дописів, які виконують певні функції, залежать від обраного автором напряму, використовуваної платформи та висвітлюваного контенту. Це зумовлює появу нових видів блогів, а відповідно класифікація цих інтернет-дописів постійно потребуватиме доповнення.

Список використаних джерел:

- [1] *Блогосфера та блогінг*. (2021). Вилучено із: <http://fzgij.knukim.edu.ua/novyny/1791-blohosfera-ta-blohinh>
- [2] *Класифікація блогів, основні види і характеристика, порівняльний аналіз*. (2013). Вилучено із: <https://www.referat911.ru/Jurnalistika/klasifikacya-blogv-osnovn-vidi-/64801-1547849-place2.html>
- [3] *Види навчальних блогів*. (2012). *Дослідник+*. Вилучено із: http://doslyd.blogspot.com/2012/12/blog-post_5755.html
- [4] Черняк, Л. *Феномен блогів*. (2007). *Открытые системы*, №1. Вилучено із: <https://www.osp.ru/os/2007/01/3999201>
- [5] Шуст, А. (2021). *Классификация блогов: типы, виды и концепции блогов*. Вилучено із: <https://www.sila-slova.info/klassifikatsija-blogov>
- [6] *Типы блогов и блогеров (классификация блогов), основные виды блогов – 8 стилей блогинга*. (2020). Вилучено із: <https://saitsamy.blogspot.com/2019/11/blogging-types-revealed.html>

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.89

ЄВРЕЙСЬКІ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ТОВАРИСТВА ГАЛИЧИНИ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XX СТОЛІТТЯ

ORCID ID: 0000-0003-0206-7420

Романюк Леся Богданівна

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

УКРАЇНА

Перша половина XX ст. – важливий період західноукраїнської історії, який характеризується значним піднесенням культури, становленням та розвитком різних сфер мистецької діяльності, започаткуванням низки різнонаціональних організацій, у практиці яких одне з центральних місць займало музичне і драматичне мистецтво [1]. Єврейська громада Галичини дещо пізніше, порівняно з іншими етнічними групами (українцями, поляками, німцями), активізувала свою діяльність щодо заснування національних культурно-мистецьких товариств. Протягом тривалого часу представники єврейської спільноти брали участь у діяльності німецьких, польських та українських організацій. У Львові на основі вже існуючих товариств: єврейського хору «Кінор» («Kinor»), товариства «Мендельсон» («Mendelsohn») та жіночого хору при товаристві «Zirej Jechuda» у 1919 р. було започатковано одну з найвпливовіших музичних інституцій «Єврейське музичне товариство», керівником якого був відомий у той час музичний критик Альфред Пльон. Метою його створення був розвиток хорового співу, симфонічної, камерної та мандолінової музики і популяризація творчості відомих єврейських композиторів. Хорова секція товариства мала у своєму розпорядженні чоловічий і мішаний хор, що виконував різножанрову та різностильову музику. Чоловічим складом хору керували скрипаль Едвард Сокалер та диригент Ізраель Файвішіс. Колектив виступав у концертних програмах, присвячених творчості В. А. Моцарта, Ф. Мендельсона, у вечорах єврейської народної музики. Мішаний хор, у складі 120 співаків, готував виступи під керівництвом І. Файвішіса. До складу цих колективів входили переважно аматори, які часто не знали нотної грамоти, але завдяки самовідданій праці диригента досягали досить високого рівня виконавської майстерності [2]. Після І. Файвішіса посаду диригента отримав Володимир Козак, який був керівником єврейського хору «Кінор», він намагався залучити до участі в колективі добре навчених співаків. У репертуарі мішаного хору переважали єврейські народні пісні та твори композиторів єврейського походження: Леона Левандовського, Соломона Зульцера, Нісана Блюменталю, Ф. Галеві, Ісаака Дунаєвського. Водночас, колектив виконував твори Г. Ф. Генделя, В. А. Моцарта, Ф. Мендельсона, Ш. Гуно, Р. Шумана, Я. Галля.

Через деякий час, у 1928 р. було засновано товариство «Єврейський академічний хор», і подібні хорові утворення активно поширюються територією усієї Західної України. До діяльності цього колективу долучаються чимало відомих музикантів Львова. Зокрема, його першим головою став диригент Е. Варгафтіґ, а наступним – відомий львівський композитор Ю. Коффлер. До складу хору, що складався зі 100 співаків, входили переважно студенти вищих

навчальних закладів Львова, а його репертуар охоплював єврейські і польські народні пісні. З навчальною метою при товаристві проводилися курси сольфеджіо, а також була власна невелика нотна бібліотека.

Висновки. Отже, поява мистецьких товариств стала важливим моментом утвердження єврейської спільноти як самодостатньої, сприяла трансформації національної свідомості цієї етнічної групи у напрямку інтеграції в культурний простір Європи.

Список використаних джерел:

- [1] Мазепа Т. Л. (2017). Соціокультурний феномен європейських музичних товариств XIX – початку XX століть на прикладі Галицького Музичного Товариства. Львів : Растр-7.
- [2] Jakubczyk-Ślęczka S. (2014). Żydowskie środowisko muzyczne międzywojennego Lwowa. *Musica Galiciana : Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich* / pod. red. G. Oliwy. Rzeszów, T. XIV.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.90

ІНТЕГРАЦІЯ ЗАПАХІВ У ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ДИНАМІЧНИХ ВІЗУАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

ORCID ID: 0000-0001-9188-1947

Скляренко Наталія Владиславівна

канд. мистецтвознавства, доцент, докторант

Київський національний університет технологій та дизайну

ORCID ID: 0000-0003-0020-3214

Колосніченко Марина Вікторівна

доктор технічних наук, професор,

Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки

Київський національний університет технологій та дизайну

УКРАЇНА

Перенасиченість сучасного динамічного середовища текстовими та візуальними повідомленнями призвела до погіршення сприйняття інформації. Тому традиційні форми візуальної комунікації потребують оновлення. Така ситуація обґрунтувала необхідність оптимізації впливу рекламного дискурсу за рахунок використання ресурсів сенсорних систем людини [1, с. 264].

З розвитком нових технологій в ХХІ ст. до структури художнього образу додається запах. Ольфакторний (з лат. *olfactorius* – духмянний, що стосується сприйняття запахів) канал сприйняття майже неможливо заблокувати, оскільки він стає частиною середовища. Аромати широко використовуються у маркетингових дослідженнях, що зумовило виникнення аромамаркетингу та нейромаркетингу [2]. Проте питання дизайну візуальних комунікацій з інтегрованими запахами ще очікують дослідників.

Метою роботи є виявлення способів інтеграції запахів у художній образ динамічних візуальних комунікацій.

Запах є дієвим засобом активізації асоціативного ряду, який формує багатогранний художній образ. Проектування динамічних візуальних комунікацій відбувається способом введення реального запаху чи використання його візуальної імітації, що здатні програмувати поведінку людини. Психологічне співіснування візуальних, звукових, тактильних, смакових та ольфакторних відчуттів, інтегрованих у структуру дизайн-об'єкту викликає унікальний феномен сприйняття, що носить назву явища синестезії (від грец. *synaesthesia* – одночасне відчуття) [3, с.166]. Завдяки цьому відбувається збагачення візуальної мови, що впливає на емоційний стан людини через сенсорні канали. Сенсорні елементи доповнюють один одного, досягаючи синергетичного ефекту.

Найпоширеніший спосіб інтеграції запахів у художній образ – це їх розпилення з допомогою потужних вентиляторів, які видують повітря на картриджі з відповідним запахом. У такий спосіб формується ольфакторно-смаковий тип синестезії [4, с.107], що і приваблює людей (наприклад, білборд з зображенням стейка із запахом смаженого м'яса (Північна Кароліна, США)). Розпилення запаху часто супроводжується візуальним зображенням процесів, які передають властивості об'єктів (пар, свіжість тощо). Так, реклама «Donatos» представляє піцу, яка одночасно парує і пахне. Невід'ємним елементом візуального ряду стає динамічна зміна вигляду продукту із запахом (наприклад, зменшення числа ароматних кавових зерен на автобусній зупинці як нагадування про короткостроковість реклами ранкової кави «McDonald's»).

Нанесення аромату на поверхню стікерів дозволяє розширити територію їх розповсюдження (ароматизовані стікери корму для собак «Pedigree» на тротуарі, білборд Rexona із змінними паперовими дезодорованими стікерами, які щодня оновлюються). Спостерігаємо ускладнення комунікації за рахунок дії ольфакторно-дотикового типу синестезії [4, с.107]. Характерно, що комунікація з розпиленими або нанесеними запахами носить тимчасовий характер, проте має особливість тривало зберігатися в пам'яті людей.

Можливість керування процесами утворення запахів закладається дизайнерами у новому способі проектування ароматної поліграфічної продукції, зокрема книг та календарів. Ілюстрації цих виробів вкриті спеціальним лаком із вмістом мікрокапсул з ароматизатором, який відповідає зображенню. Мікрокапсули виділяють аромат лише після того, як потерти зображення. Це дозволяє активізувати декілька сенсорних систем (візуальних, вербальних, тактильних та ольфакторних) одночасно та призводить до утворення полімодальної синестезії, яка їх інтегрує [4, с. 105]. Ароматизація поліграфії у такий спосіб робить дизайн-продукт багатофункціональним, тривалим у використанні та надає комунікації універсального характеру.

Синестетичний художній образ утворюється і тоді, коли дизайнери свідомо використовують лише візуальне зображення аромату як невід'ємний елемент візуального ряду (наприклад, у вигляді пари або диму), але без введення самого аромату. Так формуються динамічні комунікативні зв'язки, які за рахунок активізації асоціативних зв'язків передають не відчуття аромату, а емоційне забарвлення художнього образу.

Висновки. Реальний чи візуально імітований запах, інтегруючись у дизайн-систему, виступає елементом динамічної комунікації та виконує презентаційну функцію, викликаючи явище синестезії. Способами інтеграції запаху у структуру візуальних систем є розпилення його у повітрі (відсутність контролю зі сторони споживача) або нанесення безпосередньо на об'єкт (можливість тактильного управління запахами). Використання ольфакторних асоціативних зв'язків для створення художнього образу стає сьогодні перспективним напрямком у проектуванні динамічних візуальних комунікацій.

Список використаних джерел:

- [1] Слови́кова, Е. Л. (2013). Апелляция рекламного дискурса к разным видам восприятия человека посредством категории образности. *Вестник Челябинского государственного университета*, 1 (292), 263-267.
- [2] Трайндл, А. (2018). *Нейромаркетинг. Визуализация эмоций*. Москва: Альпина Паблишер.
- [3] Карпенко, А. В. (2014). Синестезия как средство выражения символистского мироощущения. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*, 27 (66), 2, 164-170.
- [4] Пасикова, О. Н. (2018). Синестезия в структуре креолизованного текста рекламы. *Знак: проблемное поле медиаобразования*, 3 (29), 100-110.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.91

ОСОБЛИВОСТІ СЦЕНІЧНОГО ЦИРКОВОГО КОСТЮМУ В ЖАНРІ ЖОНГЛЮВАННЯ

Ільницька Олександра Анатоліївна

асистент

Київський національний університет культури і мистецтв

УКРАЇНА

Циркове мистецтво сформувалося з народних майданних уявлень і театралізованих спортивних змагань.

Головний герой цирку - артист, який долає, здавалося б, непереборні перешкоди, поетизує фізична праця, відвагу, винахідливість людини, створює узагальнений художній образ.

Специфіка циркового мистецтва (зовнішній ефект якого є одним із основоположних законів) зумовила широке використання артистами так званої маски – певного образу, який вирізняється постійністю біографій, властивостей характеру та зовнішнього вигляду, а всі засоби виразності спрямовані на створення протягом короткого часу (хронометраж окремих циркових номерів не перевищує 3-х хвилин) місткого, емоційно сильного образу.[1]

Жонглювання - це вміння людини організовувати різні поєднання і чергування польотів, що знаходяться в повітрі предметів, як однорідної форми, так і різних по конфігурації.

Французький термін "жонглер" походить від латинського слова "joculator" - жартівник, забавник, дотепник. У середні століття у Франції жонглерами називали вуличних артистів, бродячих комедіантів. Переходячи з міста в місто, вони виступали на площах під час народних гулянь - декламували під акомпанемент старовинних інструментів, співали пісні, що прославляли героїв. Пізніше в їхньому репертуарі з'явилися фокуси, показ дресированих тварин. Але найбільше місце в їхніх виступах відводилося вмінню вертити м'яч на ножах, спритно підкидати і ловити зброю, мистецтву балансування.

Одним з різновидів жанру жонглювання є соло-жонглювання. Досить довго в виступі соло-жонглерів був поширений так званий салонний стиль. Артист з'являвся на манежі у фракі або в візитці, з циліндром і тростиною, з сигарою в зубах і в білих рукавичках. Ці аксесуари відповідали образу світського гульвіси і були зазвичай предметами жонглювання, усталеними в номерах подібного плану. Салонно-ресторанний наліт в подачі номера, який виник під впливом західних вар'єте, зберігався деякий час і у наших жонглерів як данина минулому.[2]

Принцип інтегрування необхідних для розкриття образу елементів (засобами циркового костюма, реквізиту, музичного оформлення, хореографії, снарядів та ін.) історично проявився у тенденції відбору основних та допоміжних виразальних засобів з урахуванням характеру трюкової роботи в конкретному цирковому жанрі.

Функціональне призначення циркового костюма вирізняється для сюжетного та безсюжетного номера. У випадку створення сюжетного номера артист використовує багату палітру виразальних засобів циркового мистецтва, одним з яких є тематичний сценічний костюм. Метою його застосування є

створення на «навіювання» глядачу конкретний художній образ, що посилює сенсово-змістову складову номеру. В сюжетному номері цирковий костюм не лише сприяє посиленню яскравості видовища, але й виконує інформаційну функцію (форма та лінії повідомляють про час дії, а деталі та доповнення – про соціальний статус, характер, смак та звички персонажа). [3]

Костюм сучасного цирку характеризується місткими стильовими відмінностями та особливостями, вражає глядача сміливістю та неординарністю художнього рішення; відмовою від прямого використання класичних закономірностей композиції та переходом до інтуїтивного мислення з підвищеною асоціативністю та метафоричністю, парадоксальністю, багатогранністю (наприклад, костюми, створені відомим художником і дизайнером Р. Розелло для французьких цирків Cirque Arlette Gruss Profitez і Cirque d'Hiver Bouglione та швейцарського Circus Knie). Проте традиційні специфічні саме для циркового костюму нюанси – спеціальні технічні та трюкові пристосування – лишаються їх відмінною характеристикою.[4]

Список використаних джерел:

- [1] Фальковский А. П. (1978). Художник в цирке. Москва: Искусство
- [2] Гуревич З. О жанрах советского цирка. - М., 1984.
- [3] Даркевич В. П. Народная культура средневековья. Москва : Наука, 1988. 342 с.
- [4] Ільницька , О. (2021). ЦИРКОВИЙ КОСТЮМ ЯК ЗАСІБ ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНОЇ ВИРАЗНОСТІ АРТИСТА. *ГРААЛЬ НАУКИ*, (1), 565-567.

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.92

ЦИФРОВІЗАЦІЯ В ТЕАТРАЛЬНІЙ КУЛЬТУРІ

ORCID ID: 0000-0002-9245-5373**Матвєєва Катерина Вікторівна***аспірантка, представник Ради молодих вчених
Київський національний університет культури і мистецтв**асистент кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»**асоційований член
Ради молодих учених при Міністерстві освіти і науки України***ORCID ID: 0000-0001-9210-6424****Гуменюк Тетяна Костянтинівна***професор, доктор філософських наук,
заслужений працівник освіти України, проректор з науково-методичної роботи
Київський національний університет культури і мистецтв**УКРАЇНА*

Театральна культура завжди була, є і залишиться транслятором культурно-історичних процесів, що відбуваються в країні, відзеркалює тенденції, стан культури і суспільства конкретного часу.

Театр сьогодні також прагне бути сучасним та інноваційним, аби задовольнити вибагливого глядача. Через циркуляцію великої кількості матеріалів в інтернет-просторах, споживання потокового відео, що характерно для соціальних мереж, змінилось і сприйняття інформації — через екрани смартфонів, айфонів тощо. Отже, можемо припустити, що цифрові технології мають тенденцію змінювати спосіб і результат комунікації між глядачем і театральним дійством.

Варто відзначити, що театр завжди впливав на емоційний стан глядача, але ймовірно, технічні можливості змінення простору підсилити цей ефект. Цифровізація поєднала класичний театр та інновації, що породило нові художні форми — театр-онлайн, голографічний театр, театри віртуальної реальності.

Яскравим прикладом застосування цифрових технологій є проєкт «Театр 360 градусів», який розпочав свою творчу діяльність в 2020 році. Це унікальний, на сьогоднішній день єдиний в Україні театр, що об'єднує класичний театральний формат та кінозйомку, поєднує традиції та новації. У першій виставі театру «Камінний господар» за твором Лесі Українки (режисер вистави Іван Уривський, відеOVERсія Валентин Кондратюк, режисер 3D-анімації Андрій Компанієць), була застосована техніка фотограметрія — це створення цифрових копій акторів, реквізиту, скульптур. Як зазначила актриса продюсерка проєкту Даша Малахова на I Всеукраїнському форумі молодих вчених «Наукова весна 2021. Культура і мистецтво в сучасному світі», що технологія 3D-сканування ще ніколи не використовувалась в театрі, і зокрема в українському. І це був дійсно приголомшливо — глядачі змогли побачити рухливі скульптури, множинність однакових предметів на сцені, високопрофесійну акторську гру.

У виставі «Шинель» за мотивами повісті Миколи Гоголя (режисера театральної постановки Валерії Федотової, екранізація режисера Валентина Кондратюка), було представлено сучасний саунд — поєднання електронного та класичного звучання. Переглянувши виставу, можемо сказати, що сучасним

було і прочитання класичного літературного твору — вдало зроблено сценічне оформлення, багатофункціональне використання драбин ніби доріг, що не ведуть нікуди, затемнення, мінімалізм декорацій і лише чотири актори, що виконували по декілька ролей на сцені протягом театрального дійства. Варто відзначити підхід режисера до втілення образу червоної Шинелі, що «ожила» на сцені завдяки актрисі Юлії Брусенцевій. Талановита режисер В.Федотова підкреслила риси героїв, людські пороки, показала схожість проблем суспільства — співпадіння бажань і можливостей, чеснот і нечесності, слабкість духу і безментальність, що призводить до втрати свідомості.

Доповнена реальність дозволяє візуалізувати тривимірні об'єкти — як прототип реального предмету, живої істоти або вигаданий образ за уявою режисера, реалізований фахівцями ІТ-технологій. «Управління ракурсом об'єкта здійснюється природними рухами голови користувача або пристрою і є зрозумілим й ефективним» [1].

Наведемо ще один приклад — перший в Україні «Голографічний театр доповненої реальності «Visual Fusion»», що гармонійно поєднував «класичне» театральне дійство з технологіями доповненої реальності – голограми, відео-ефекти, фізичні та інтерактивні елементи взаємодії вистави та глядача». Музично-голографічні шоу, дитячі інтерактивні, пластично-хореографічні шоу можна було відвідати в театрі «Visual Fusion», який функціонував у 2016 році. Експеримент ініціювала, фінансувала компанія «Дом реклами», проте проєкт не приніс комерційного прибутку, тому був згорнутий.

Особливістю штучного інтелекту є не просто візуалізація, а реальне фізичне існування об'єкту, до якого можна доторкнутись, і навіть поспілкуватись. Так, нещодавно у Туреччині створили гіноїда Аурера — це перший робот-актриса. Айпера була розроблена за державної підтримки дизайнером та інструктором Бейджером Акбаєм, письменником-фантастом та комунікатором науки Тевфіком Уяром та Зейнеп Нал Сезер, інженером -комп'ютером та креативним технологом. Головна мета створення - її експорт, як зазначають розробники. Вона вже готується до свого дебюту в новому фільмі "Цифрова людина", прем'єра якого запланована на 2022 рік. Продюсер фільму навіть підписав з роботом контракт. Аурера ще й співачка і має свої сторінки в соціальних мережах Facebook, Instagram.

Арт-директор фестивалю Ars Electronica Герфрід Штокер зауважив: «Штучний інтелект (ШІ) став дуже цікавою областю для художнього дослідження. Це тема, яка через численні наслідки має величезне значення для суспільства, для культурної і художньої інтервенції. Навіть якщо вважати, що це хайп, то з огляду на колосальну увагу, яку ШІ отримує на даний момент, він дійсно змінює правила гри. Те ж саме стосується художніх творів, експериментів і зусиль, які пов'язані з областями біотехнології, синтетичної технології і генної інженерії, які ми узагальнили у терміні мистецтво життя. Перелічені науки і технології глибоко зачіпають людство, глибоко зачіпають суспільство, глибоко зачіпають культуру» [4].

Проте є моменти, що потребують доопрацювання, адже великий процент населення як в світі, так і в Україні, не мають необхідних пристроїв або інтернет-покриття, що було підтверджено в «Результатах першого в Україні дослідження наявності доступу населення до високошвидкісного інтернету», проведеного в 2020 році Міністерством цифрової трансформації України. На брифінгу заступник міністра цифрової трансформації з розвитку інфраструктури Олександр Шелест зазначив, що «4.2 млн людей проживають в населених

пунктах, в яких немає жодного оптичного провайдера, а це понад 65% сіл, відповідно, не можуть якісно отримувати послуги інтернету. В цілому ж, понад 5 млн українців не мають доступу до швидкісного інтернету» [3]. А отже частина населення України (станом на 1.07.2021 року без врахування окупованих територій — Крима, Севастополя, частини Донбасу становить 41 383 200 млн (Міністерство фінансів) [2], частково виключена з культурного життя. Проте, під час презентації результатів дослідження було зазначено, що на меті Міністерства цифрової трансформації України — «забезпечити можливість підключення до 100 Мбіт/сек для 95% сільського населення..» [3] — дитячі садочки, школи, лікарні тощо.

Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що і в театральній культурі відбувається цифрова трансформація, котра може призвести до зміни не тільки у сценографії, а й в акторській грі. Сучасні режисери-постановники тісно співпрацюють з фахівцями ІТ-сфери, що призводить до «нового» культурно-мистецького продукту.

Список використаних джерел:

- [1] Волинець, В.О. (2021). Віртуальна, доповнена і змішана реальність: сутність понять та специфіка відповідних комп'ютерних систем. Питання культурології, (37), 231-243. doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.37.2021.237322>.
- [2] Офіційний сайт Мінфін URL: <https://index.minfin.com.ua/reference/people/2020/> (дата звернення: 24.08.2021)
- [3] Результати першого в Україні дослідження наявності доступу населення до високошвидкісного інтернету URL: <http://surl.li/adrud> (дата звернення: 24.08.2021)
- [4] Сисоєва Ю., Чужилова І. Майбутнє на дотик URL: <https://uaculture.org/texts/majbutnye-na-dotyk/> (дата звернення: 23.08.2021)

ABSCHNITT XXIX. GEOGRAPHIE UND GEOLOGIE

DOI 10.36074/logos-10.09.2021.93

ЧОРНОЗЕМИ ОПІДЗОЛЕНІ СОКАЛЬСЬКОГО ПАСМА: СУЧАСНИЙ АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН, ТА ЇХНЯ ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ

Гаськевич Володимир Георгійович

доктор географічних наук, професор
географічний факультет, кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів
Львівський національний університет імені Івана Франка

Шарпіло Родіон Вікторович

географічний факультет
Львівський національний університет імені Івана Франка

Галайко Христина Богданівна

географічний факультет
Львівський національний університет імені Івана Франка

УКРАЇНА

Анотація. В статті висвітлюються результати досліджень т опідзолених (Chernozems Chernic (CHch), WRB, 1998) Охарактеризовано, фізичний стан та деякі фізико-хімічні властивості. Проведено оцінку рівнів ерозійної та фізичної деградації. Запропоновано заходи мінімізації деградаційних процесів. та охорони ґрунтів

Актуальність досліджень: Чорноземи опідзолені (Chernozems Chernic (CHch), WRB, 1998) є модальними для Сокальського пасма. Вони приурочені до міжпасмових рівнин і розлогих знижень, придолинних схилів, складених лесоподібними суглинками [3]. Це одні з найродючіших ґрунтів території досліджень. Згідно Земельного кодексу України (2001), відносяться до категорії особливо цінних земель [1]. Вони інтенсивно використовуються під ріллею присадибними землями. На придолинних і прибалкових схилах чорноземи опідзолені зазнають площинної ерозії [3]. Тому вивчення деградації ґрунтів було, залишається, і буде залишатись актуальною проблемою.

Дослідження чорноземів опідзолених Сокальського пасма проводились на території Сокальської ОТГ в околицях сіл Горбків, Княже і Смиків Львівської області. При проведенні досліджень використано порівняльно-географічний, порівняльно-профільний та лабораторно-аналітичний методи.

Стан вивченості проблеми: Чорноземи Сокальського пасма вивчені недостатньо, що спричиняє інтерес дослідників, особливо до проблеми їхньої деградації. Проблема деградації чорноземів присвячені монографії І. Крупенікова, В. Медведєва. Результати вивчення процесів ерозійної деградації ґрунтів, їхнього впливу на фізичні та фізико-хімічні властивості ґрунтів висвітлюються у наукових працях С. Позняка, М. Кузнєцова, Г. Глазунова, В. Гаськевича, М. Пшевлотького [3], Н. Павлюк, О. Сиви та інших.

Виклад основного матеріалу: Чорноземи опідзолені характеризуються типовим для чорноземів ґрунтовим профілем, з добре розвиненим гумусово-аккумулятивним горизонтом He та верхнім перехідним гумусовим горизонтом Hpi. Потужність гумусового горизонту He+Hpi досягає 60 см і більше.

Чорноземи опідзолені слабозмиті приурочені до придолинних схилів крутизною 1-2 та 2-3°. У них змито частину верхнього гумусового горизонту He. Потужність гумусового горизонту He+Hpi становить 36-46 см [3].

Середньозмиті чорноземи опідзолені залягають на схилах складної форми, з улоговинами, нахилом 3-5°. В них змито більше половини гумусового горизонту HE, в оранку інтенсивно залучається гумусовий перехідний горизонт Hpi і верхня частина перехідного горизонту Phi. Потужність гумусового горизонту становить 32-38 см. Орний шар набуває буруватого відтінку. В ґрунтах зменшується водопроникність, після обробітку їхня поверхня покривається кіркою, що призводить до збільшення поверхневого стоку та інтенсифікації ерозійних процесів.

Чорноземи опідзолені сильнозмиті приурочені до схилів крутизною 5-7° і 7-10°. В ґрунтах змито весь гумусовий профіль (горизонти He+Hpi). В оранку залучається нижній гумусовий перехідний і перехідні слабогумусовані горизонти Phi, P(h)i, Pi, а інколи і материнська порода. Забарвлення орного шару сірувато-буре або палево-буре. Структура орного шару порохувато-брилиста. Ґрунти швидко ущільнюються сільськогосподарською технікою, їхня протиерозійна стійкість дуже низька [3].

Чорноземи опідзолені Сокальського пасма характеризуються легкосуглинковим гранулометричним складом. Сума фракцій фізичної глини (частинки <0.01 мм) в орному горизонті He становить 23,6-24,8%. Вміст мулистої фракції (частинки <0.001 мм) коливається в межах 7,0-12,0%. По всьому профілю серед гранулометричних фракцій переважає грубий пил (частинки 0,05-0,01 мм).

Структурно-агрегатний склад є одним з найважливіших показників агрофізичних властивостей ґрунту. Ним визначаються агрономічні властивості і родючість ґрунту, створюються оптимальні умови водного, повітряного, теплового і поживного режимів. Вміст агрономічно цінних мезоагрегатів в орному шарі чорноземів опідзолених, зайнятих під ріллею, становить 30,48-38,68%, тоді як кількість брилистих агрегатів 59,65-64,98%. Коефіцієнт структурності в орному шарі ґрунтів коливається в межах 0,44-0,63. Низький вміст агрономічно цінних мезоагрегатів зумовлений руйнуванням структури важкою сільськогосподарською технікою. В еродованих відмінах спостерігається подальше зменшення вмісту фракцій агрономічно-цінних агрегатів і зростання брилистої. Щільність будови в орному (0-30 см) шарі нееродованих чорноземів опідзолених становить 1,22-1,42 г/см³. Орний горизонт ґрунтів характеризується як ущільнений і щільний. В еродованих відмінах чорноземів опідзолених орний шар характеризується як щільний, величина щільності будови коливається в межах 1,37-1,45 г/см³.

Чорноземи опідзолені характеризуються добре розвиненим гумусовим профілем. Вміст гумусу в гумусово-аккумулятивному горизонті He нееродованих ґрунтів становить 3,0-3,2%. З глибиною його вміст поступово зменшується. Запаси гумусу в орній товщі (0-30 см) становлять 118,8-134,4 т/га. Ерозійні процеси призводять до суттєвого зменшення вмісту і запасів гумусу в ґрунтах. Зокрема, в слабозмитих відмінах вміст гумусу в орному шарі становить 2,58-2,70%, середньозмитих – 2,0-2,2%, сильнозмитих – 1,4-1,5%. Запаси

гумусу в орному (0-30 см) шарі слабозмитих ґрунтів становлять 107,8 т/га, середньозмитих – 83,8 т/га, і сильнозмитих – 65,2 т/га.

Тривалий та інтенсивний вплив людини на ґрунти не міг залишитись без наслідків. В чорноземах опідзолених спостерігається погіршення фізичних і водно-фізичних властивостей ґрунтів, зменшення вмісту гумусу, зміна катіонного складу ґрунтового вбирного комплексу, розвитку деградаційних процесів. Найнебезпечнішим природно-антропогенним явищем, що призводить до деградації ґрунтів і зниження їхньої родючості, є водна ерозія.

3 групи механічних деградаційних процесів вивчались зменшення потужності генетичного профілю ґрунтів і пов'язані з цим втрати маси ґрунту, переущільнення ґрунтів (таблиці 1, 2, 3). Оцінка рівнів деградації ґрунтів проводилась згідно прийнятих в Україні методик [2].

Таблиця 1

Оцінка рівнів деградації ґрунтів

Назва ґрунту	Ступінь деградації ґрунтів				
	I	II	III	IV	V
Чорноземи опідзолені	Деградація практично відсутня				
Чорноземи опідзолені слабо змиті	–	8-20	–	–	–
Чорноземи опідзолені середньозмиті	–	–	25-26		–
Чорноземи опідзолені сильнозмиті	–	–	–	35-38	–

Примітка: Група деградації: механічна. Вид деградації: водна ерозія.

Діагностичний критерій: зменшення потужності генетичних горизонтів. Одинця виміру – см

I – нормальний (сприятливий); II - задовільний; III - передкризовий; IV - кризовий; V – катастрофічний.

Згідно даних таблиці 1, потужність профілю слабозмитих ґрунтів зменшилась в середньому на 8-20 см, середньозмитих – на 25-26 см, сильнозмитих на 35-38 см. За оцінкою рівнів деградації, ґрунти перебувають в задовільному, передкризовому і кризовому станах. Ерозійні втрати ґрунту в слабозмитих відмінах становлять 1104-3625 т/га, середньозмитих – 4830 т/га, сильнозмитих – 5510 т/га.

Діагностичним критерієм деградації ґрунтів, пов'язаної з переущільненням, є щільність будови і загальна шпаруватість [2]. Чорноземи опідзолені незмиті зазнали деградації слабого, середнього і високого ступеня (таблиця 2). Щільність будови в орному шарі становить 1,22-1,42 г/см³.

Таблиця 2

Оцінка рівнів деградації ґрунтів

Назва ґрунту	Потужність шару, см	Ступінь деградації ґрунтів				
		I	II	III	IV	V
		<1,2	1,2-1,3	1,3-1,4	1,4-1,5	>1,5
Чорноземи опідзолені	0-30	–	1,22	1,40	1,42	–
Чорноземи опідзолені слабозмиті	0-30	–	–	1,38	1,41-1,45	–
Чорноземи опідзолені середньозмиті	0-30	–	1,26	1,38	–	–
Чорноземи опідзолені сильнозмиті	0-30	–	–	–	1,45	–

Примітка: Група деградації: механічна. Вид деградації: ущільнення ґрунту. Діагностичний критерій: щільність будови. Одинця виміру – г/см³.

I - деградація практично відсутня; II - деградація слаба; III - деградація середня; IV - деградація висока; V - Деградація надто висока (кризова).

Еродовані відміни чорноземі опідзолених, залежно від особливостей використання, характеризуються здебільшого середнім і високим ступенем деградації, рідше – слабким. Щільність будови в орному шарі коливається від 1,26 до 1,45 г/см³ (таблиця 2).

Загальна шпаруватість є похідною величиною від щільності будови і обернено корелятивно пов'язана з нею. За результатами досліджень, значення величини загальної шпаруватості в орному шарі чорноземів опідзолених становить 52,7-46,2%, що свідчить про слабкий і середній ступінь деградації через переущільнення (таблиця 3). Орні горизонти еродованих відмін зазнали деградації середнього ступеня, величини загальної шпаруватості коливається від 46,2 до 49,5%.

Таблиця 3

Оцінка рівнів деградації ґрунтів

Назва ґрунту	Потужність шару, см	Ступінь деградації ґрунтів				
		I	II	III	IV	V
		>55	55-50	50-45	45-40	<40
Чорноземи опідзолені	0-30	–	52,7	46,2-47,0	–	–
Чорноземи опідзолені слабозмиті	0-30	–	–	45,9-47,3	–	–
Чорноземи опідзолені середньозмиті	0-30	–	–	48,0-49,5	–	–
Чорноземи опідзолені сильнозмиті	0-30	–	–	45,7	–	–

Примітка: Група деградації: механічна. Вид деградації: ущільнення ґрунту.

Діагностичний критерій: щільність будови. Одиниці виміру: %.

I - деградація практично відсутня; II - деградація слаба; III - деградація середня; IV - деградація висока; V - Деградація надто висока (кризова).

Діагностичним критерієм погіршення структурно-агрегатного стану ґрунтів є вміст повітряно-сухих агрономічно цінних агрегатів розміром 0,25-10,0 мм. Чорноземи опідзолені незмиті та їхні еродовані відміни зазнали деградації через знеструктурування високих і надто високих (кризових) рівнів (таблиця 4). Вміст агрономічно цінних мезоагрегатів коливається від 17,3 до 38,7%. Лише в ґрунтах під багаторічними травами деградація оцінюється як слабка.

Таблиця 4

Оцінка рівнів деградації ґрунтів

Назва ґрунту	Потужність шару, см	Ступінь деградації ґрунтів				
		I	II	III	IV	V
		>60	50-60	40-50	30-40	<30
Чорноземи опідзолені	0-30	–	–	–	30,5-38,7	–
Чорноземи опідзолені слабозмиті	0-30	–	–	–	32,8-35,0	22,1
Чорноземи опідзолені середньозмиті	0-30	–	57,0	–	–	17,3
Чорноземи опідзолені сильнозмиті	0-30	–	–	–	–	28,3

Примітка: Група деградації: механічна. Вид деградації: погіршення структурно-агрегатного стану. Діагностичний критерій: вміст агрономічно-цінних повітряно-сухих агрегатів. Одиниці виміру: %

Діагностичний критерій: щільність будови. Одиниці виміру: %.

I - деградація практично відсутня; II - деградація слаба; III - деградація середня; IV - деградація висока; V - Деградація надто висока (кризова).

Отже, агрономічно цінні агрегати в орному шарі чорноземів опідзолених, в значній мірі зруйновані. Замість класичної дрібнозернистої структури, яка властива чорноземам, панівною є грудкувато-брилиста структура. Основним причинами переуцільнення і знеструктурення ґрунтів є застосування важкої сільськогосподарської техніки, яка ущільнює ґрунт і руйнує його структуру.

Тривале сільськогосподарське використання та ерозійні процеси спричинили дегуміфікацію чорноземів опідзолених. Діагностичним критерієм деградації ґрунтів через втрату гумусу є зменшення його вмісту порівняно з еталоном. За еталон приймався вміст гумусу в нееродованих ґрунтах.

В нееродованих чорноземах опідзолених середній вміст гумусу становить 3,1% (таблиця 5). Еродовані відміни ґрунтів зазнали деградації внаслідок дегуміфікації переважно високого і надто високого (кризового) ступеня, менше – середнього. Втрати гумусу в слабозмитих ґрунтах становлять 13,3-25,7%, середньозмитих – 30,0-76,5%, сильнозмитих – 50,0% від еталону.

В еродованих ґрунтах разом із дрібноземом делювіальними водами вимивається гумус. Ерозійні втрати гумусу в чорноземах слабозмитих становлять 11,2-25,7 т/га, середньозмитих – 35,0-76,5 т/га, сильнозмитих – 53,6 т/га. Це свідчить, що чорноземи Сокальського пасма характеризуються дефіцитним балансом гумусу. Для відтворення втрачених запасів гумусу необхідне внесення значних доз органічних добрив (гною, біогумусу, торфу, компостів) впродовж тривалого часу.

Таблиця 5

Оцінка рівнів деградації ґрунтів

Назва ґрунту	Глибина відбору зразків, см	Еталон, %	Ступінь деградації ґрунтів				
			I	II	III	IV	V
			<5	5-10	10-20	20-30	>30
Чорноземи опідзолені	0-30	3,1	Деградація практично відсутня				
Чорноземи опідзолені слабозмиті	0-30	–	–	–	13,3	25,7	–
Чорноземи опідзолені середньозмиті	0-30	–	–	–	–	30,0	76,5
Чорноземи опідзолені сильнозмиті	0-30	–	–	–	–	–	50,0

Примітка: Група деградації: біохімічна. Вид деградації: дегуміфікація.

Діагностичний критерій: зменшення вмісту гумусу. Одиниці виміру: % від еталону

I - деградація практично відсутня; II - деградація слаба; III - деградація середня; IV - деградація висока; V - Деградація надто висока (кризова).

На території, де природні умови сприяють прояву ерозії, вся система землеробства повинна бути ґрунтозахисною, а по своїй суті – протиерозійною. Заходи по охороні ґрунтів від ерозії повинні охоплювати всі ланки сільськогосподарського виробництва, які пов'язані з використанням земель, попереджати або регулювати стік опадів, як безпосередню причину ерозії.

В боротьбі з ерозією одним з головних ґрунтозахисних заходів повинна стати мінімізація обробітку ґрунтів. Такі заходи неможливі без впровадження у сільськогосподарське виробництво новітньої ґрунтооброблювальної, посівної і збиральної техніки. На схилових землях насамперед варто вживати заходів консервації сильноеродованих земель.

Чорноземи опідзолені згідно Земельного кодексу України належать до категорії особливо цінних. Це одні з найродючіших ґрунтів Сокальського пасма. Практично повністю зайняті під ріллею Сокальське пасмо відноситься до 01 Сокальського природно-сільськогосподарського району Ґрунти віднесено до 41 агропромислової групи. Бал ґрунтового ґрунту нееродованих відмін чорноземів опідзолених становить 61. В Україні найбільше інвестиційно –привабливою є харчова сфера Як зазначив агентству UA-NEWS представник Європейського Інвестиційного Банку в Україні пан Жак-Ерік де Загін “ для харчової промисловості ґрунти України є одними з найкращих , якщо не найкращі у світі” Тому інвестиційна привабливість чорноземів опідзолених Сокальського пасма є надзвичайно висока. Тут слід також врахувати вигідне географічне положення Сокальського району та добре розвинену інфраструктуру (дороги, переробну галузь, наявність висококваліфікованої робочої сили).

Висновки: Таким чином, оптимізація використання чорноземів опідзолених Сокальського пасма полягає в покращенні режимів і властивостей ґрунтів на основі науково-обґрунтованих заходів ведення сільськогосподарського виробництва: впровадження контурно-меліоративної системи землеробства, мінімізації обробітку, внесення оптимальних доз мінеральних і органічних добрив, впровадження нової техніки і новітніх технологій вирощування культур, консервації деградованих земель.

Список використаних джерел:

- [1] Земельний кодекс України. (2001). Львів: НВФ “Українські технології”.
- [2] Методика моніторингу земель, що перебувають в кризовому стані. (1998). Харків.
- [3] Пшевлоцький М.І., Гаськевич В.Г. (2002). Ґрунти Сокальського пасма і їх агротехногенна трансформація. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка.

WISSENSCHAFTLICHE VERÖFFENTLICHUNG

ΛΟΓΟΣ

DER SAMMLUNG WISSENSCHAFTLICHER ARBEITEN

ZU DEN MATERIALIEN DER I INTERNATIONALEN
WISSENSCHAFTLICH-PRAKTISCHEN KONFERENZ

«GRUNDLAGEN DER MODERNEN WISSENSCHAFTLICHEN FORSCHUNG»

10. September, 2021 • Zürich, Schweiz

Ukrainisch, Russisch, Deutsch, Englisch, Polnisch,
Französisch, Usbekisch und Tadschikisch

*Materialien werden im Wortlaut des Autors gedruckt
Das Organisationskomitee teilt nicht immer die Position der Autoren
Für die Richtigkeit dieses Materials tragen die Autoren die Verantwortung*

Veröffentlicht (PDF): 10.09.2021. Zum Drucken signiert: 13.09.2021.

Format 60×84/16. Papieroffset. Schrift Arial. Digitaldruck.

Bedruckte Blätter: 18,14.

Auflage: 50 Exemplare. Gedruckt vom fertigen Originallayout.

Kontaktinformationen des Organisationskomitees:

Europäische Wissenschaftsplattform
21037, Ukraine, Winnyzja, Zodchih Straße, 18, Büro 81
Tel.: +38 098 1948380; +38 098 1956755
E-mail: info@ukrlogos.in.ua | URL: www.ukrlogos.in.ua

Mitorganisator der Konferenz:

Internationaler Verein zur Förderung der Wissenschaft der Kreativen Intelligenz (IVFWKI)
6026. Switzerland, Rain, Lucerne, Chrummweid 1

Herausgeber [PDF]: BOLESWA Publishers
1000, Schweiz, Lausanne, 61 Avenue d'Ouchy.

Herausgeber [gedruckte Exemplare]: Europäische Wissenschaftsplattform.
21037, Ukraine, Winnyzja, Zodchih Straße, 18, Büro 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Bescheinigung über das Thema Verlagswesen: ДК № 7172 vom 21.10.2020.

Голова оргкомітету: Голденблат М.А.

Верстка: Білоус Т.В.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Конференцію включено до Каталогу міжнародних наукових конференцій ResearchBib, зареєстровано в базі УкрІНТЕІ (Посвідчення № 607 від 03/08/2021); та сертифіковано Euro Science Certification Group (Сертифікат № 22309 від 11/08/2021).

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Всі роботи збірника відображені та/або індексуються в CrossRef, ORCID, Google Scholar, ResearchGate, OUCI і OpenAIRE.

G 90 Grundlagen der modernen wissenschaftlichen Forschung:
збірник наукових праць «ΛΟΓΟΣ» з матеріалами I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Цюрих, 10 вересня 2021 р. – Вінниця-Цюрих: Європейська наукова платформа, BOLESWA Publishers, 2021. 312 с.

ISBN 978-617-7991-56-3

ISBN 978-2-8315-3453-4 (PDF)

DOI 10.36074/logos-10.09.2021

«Європейська наукова платформа», Україна

«BOLESWA Publishers», Швейцарська Конфедерація

В збірнику викладено статті та тези учасників I Міжнародної науково-практичної конференції «Grundlagen der modernen wissenschaftlichen Forschung», що відбулась 10 вересня 2021 року в м. Цюрих, Швейцарська Конфедерація.

УДК 001 (08)

ISBN 978-617-7991-56-3

ISBN 978-2-8315-3453-4 (PDF)

© Учасники конференції, 2021

© ГО «Європейська наукова платформа», 2021

© BOLESWA Publishers, 2021

© IVFWKI, 2021

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Λ'ΟΓΟΣ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

З МАТЕРІАЛАМИ І МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«GRUNDLAGEN DER MODERNEN
WISSENSCHAFTLICHEN FORSCHUNG»**

10 вересня 2021 • Цюрих, Швейцарська Конфедерація

Українською, російською, англійською, німецькою, польською,
французькою, узбецькою та таджицькою мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Опубліковано (PDF) 10.09.2021. Підписано до друку 13.09.2021.
Папір офсетний. Гарнітура Arial. Цифровий друк. Формат 60×84/16.
Умовно-друк. арк. 18,14. Замовлення № 121.

Тираж: 50 екземплярів. Віддруковано з готового оригінал-макету.

Організаційний комітет конференції:

ГО «Європейська наукова платформа»
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1956755
E-mail: info@ukrlogos.in.ua | URL: www.ukrlogos.in.ua

Співорганізатор конференції:

Internationaler Verein zur Förderung der Wissenschaft der Kreativen Intelligenz (IVFWKI)
6026. Switzerland, Rain, Lucerne, Chrummweid 1

Видавець [PDF]: BOLESWA Publishers
1000, Schweiz, Lausanne, 61 Avenue d'Ouchy.

Виготовлювач [друковані копії]: ГО «Європейська наукова платформа».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідectво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7172 від 21.10.2020.